Oliver Lustig

martorii n-au dreptul să tacă

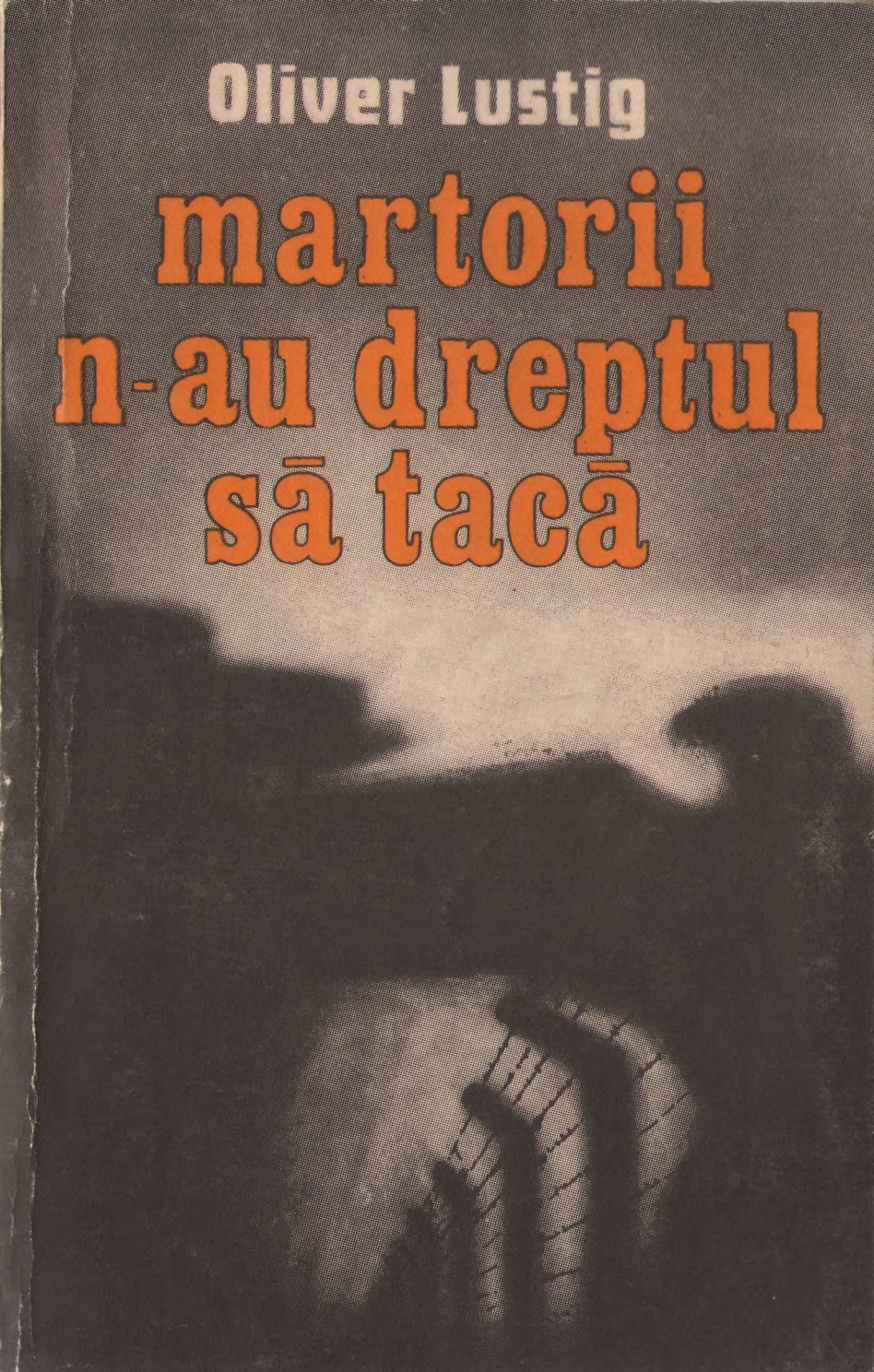

EDITURA MILITARĂ

Lei 12,50

MARTORII N-AU DREPTUL SĂ TACĂ

OLIVER LUSTIG

MARTORII N-AU DREPTUL SĂ TACĂ

— Roman —

EDITURA MILITARĂ, BUCUREȘTI, 1986

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul I

— Nu, nu se poate să dai înapoi. Eşti dator nu doar faţă de mine, ci şi faţă de conştiinţa ta.

— Nu m-am dezis şi nu mă voi dezice niciodată de crezurile din tinereţe. Dar ceea ce-mi ceri tu este peste puterile mele.

— Eu nu vreau să-ţi impun nimic. Pur şi simplu te rog, te implor. În numele celor care ar trebui să fie aici şi nu mai sînt în viaţă, da, în numele lor îţi cer, cred că am dreptul chiar să te oblig.

— Şi dacă nu reuşim, dacă totul se soldează cu un eşec ?

— Eu nu-ţi pretind să cîştigi, ci să încerci.

— Dar o asemenea încercare neizbutită ar fi sinonimă, pentru mine, cu o sinucidere.

— Foloseşti cuvinte mari ca să te eschivezi de la fapte. Ţi-e teamă să iei atitudine publică.

— Nu obişnuiesc să tremur pentru ce fac şi ce gîndesc. Prudenţa, chibzuinţa n-au nimic comun cu teama. Pune-te în situaţia mea şi ai să mă înţelegi ! Nu mi-a fost uşor să ajung procuror şi, mai ales, să mă impun, să-mi dobîndesc un prestigiu. Şi acum tu vrei să deschid un proces politic, pe care eu însumi nu-l văd victorios. Vrei cu alte cuvinte să-mi zdrobesc cariera cu propriile mele mîini. Uiţi că nu sînt singur ; am soţie, copii.

— Cu riscul că te voi supăra repet : ai devenit fricos, la fel ca toți ceilalți. Sau te gîndești, asemenea lor, doar la liniștea și prosperitatea căminului tău. V-ați obișnuit toți cu confortul, cu apartamentele voastre luxoase și nu mai vreți să vă gîndiți la trecut, vă e frică pînă și să-l evocați. Dacă ar fi la mijloc un sentiment de culpabilitate pe care ați dori să-l țineți sub obroc aș putea să vă înțeleg comportarea. Mă tem însă, că totul pornește doar din dorința de a vă înfrupta nestingheriți de nimeni și de nimic din *boomul economic* pe care-l considerați creația geniului vostru înnăscut.

— Ce-ar fi dacă m-aș lua după tine și aș generaliza și eu spunînd că tu și ai tăi sînteți obsedați de calvarul prin care ați trecut, ați vrea ca lumea să stea în loc, să fie ca în primele zile după eliberare, să nu se mai termine beția bucuriei că gardurile de sîrmă ghimpată s-au prăbușit, oamenii să facă și să refacă la nesfîrșit bilanțul crimelor săvîrșite de naziști, să continue fără oprire vînătoarea făptuitorilor...

— Cerule ! ... E incredibil ... ai devenit unul de-al lor ! strigă Innfeld Samson și sări din fotoliu. Simți o sudoare rece pe frunte și își scotoci buzunarele după o batistă. Privi lung și dușmănos în direcția interlocutorului său. Cu o înghițitură dureroasă își strivi înjurătura gata să explodeze, se răsuci brusc și se repezi spre ieșire. Era cît p-aci să răstoarne tava cu sandviciuri din mîinile Mathildei, soția procurorului, care tocmai deschise ușa, venind din bucătărie.

In drum spre hotel, Innfeld își reveni. Îi pieri însă cheful să se plimbe prin parc pînă tîrziu după miezul nopții, cum făcea de fiecare dată cînd se reîntorcea din lungile lui călătorii în H...

Deși străbătuse de zeci de ori în lung și-n lat întreaga Europă, Innfeld nu avea nici un oraș spre care să se îndrepte cu senzația că se întoarce acasă, un oraș căruia să-i ducă dorul, în care să-l aștepte cineva.

Fostul ghetou n-a vrut să și-l revadă. A vizitat de cîteva ori Polonia, dar a ocolit orașul natal. Ultima dată se hotărîse totuși să dea ochii cu străzile pe care i-a fost hăituită familia, să vadă spărtura din zid prin care fratele său mai mic, Valentin-Benție, se furișa afară din ghetou, să cer-

şească o bucată de pîine, să se plimbe prin piaţa mare, în care se formau coloanele ce porneau spre gară, de unde erau transportate, în vagoane lăcătuite, într-un lagăr din care n-a scăpat nimeni cu viaţă. Oamenii erau duşi direct în camerele de gazare.

A plecat din Varşovia spre oraşul natal. Ajuns în gară, s-a îndreptat spre triaj, apoi s-a dus direct spre colina cu salcîmi, de unde micul Valentin-Benţien a urmărit ce se întîmplă cu mama şi sora lor mai mare. Innfeld Samson se rezemă de un copac şi, în ciuda anilor, totul se repetă în faţa ochilor ca în ziua aceea. Mama lor fusese prinsă în timp ce se întorcea de la cimitir. Îşi îngropase cu două zile în urmă o soră, care murise de foame. Începuse evacuarea ghetoului. De mai bine de o lună, în fiecare zi, poliţia ghetoului era obligată să pună la dispoziţia *Gestapo*-ului un convoi de 800 de oameni. Conducerea ghetoului alcătuia listele după tot felul de criterii. Cînd nu se prezentau toţi, numărul celor sortiţi deportării se completa prinzînd la întîmplare oameni de pe străzile din jurul pieţei. Destinul convoaielor nu-l ştia nimeni. Oficial se anunţase că oamenii sînt duşi într-un lagăr de muncă, unde condiţiile de viaţă sînt incomparabil mai bune decît în ghetou. Lăsîndu-se amăgiţi, mulţi se prezentau în piaţă fără împotrivire, bucurîndu-se că familiile rămîn împreună. Nu peste mult timp însă începuseră să circule ştiri alarmante despre destinaţia transporturilor. Cei mai informaţi ştiau de-acum precis că este vorba de o exterminare în masă.

Mira, sora mai mare a lui Samson, făcea parte din organizaţia secretă de rezistenţă a ghetoului. Acest lucru el l-a aflat mult mai tîrziu. Niciodată nu şi-a putut explica de ce pe el nu-l atrăsese în mişcare. Probabil se gîndise că unul din ei trebuia să aibă grijă de părinţi. Abia atunci a înţeles de ce soră-sa, în ciuda împotrivirii părinţilor şi, de cele mai multe ori, fără ştirea lor, îl trimetea mereu pe micul Valentin-Benţien în afara ghetoului, riscîndu-i de fiecare dată viaţa. Cerşitul pîinii era doar un pretext. El mergea în anume locuri şi acolo totdeauna trecea cineva care-i dădea o bucată de pîine. N-avea voie să se atingă de pîine, nici s-o dea altcuiva decît ei, care-l aştepta, pitită după un gard din faţa spărturii zidului, prin care micul Valentin-Benţien, ca atîţia alţi copii între

șase și zece ani, ținea legătura cu lumea din afara ghetoului.

Mira se afla la comandament, cînd i s-a adus știrea că mama ei a fost inclusă în convoi.

— Trebuie s-o scot. Ajutați-mă ! strigase ea disperată și sărise de pe scaun.

— E imposibil. Convoiul poate a și pornit. Tu știi bine că oamenii merg spre gară liniștiți. Ei cred în povestea cu lagărul de muncă. O schimbare din mers ar crea panică.

— Atunci merg cu ea, n-o pot lăsa singură. Ea a presimțit ce o așteaptă. M-a implorat s-o ajut să-și procure o otravă sigură. „Nu vreau să sufăr. Îți dai seama, fata mea, ce înseamnă să mori zbătîndu-te împreună cu alte sute de femei după aer, încleștîndu-te în ele, țipînd și urlînd toate deodată, înnebunite de spaimă. Vreau să mor în liniște. Nimic mai mult. Cred că nu-s prea pretențioasă". Am contrazis-o mereu. Am rugat-o să aibă încredere în mine că voi avea grijă de ea. Nu pot s-o mint, nu pot s-o trădez. Se oprise. Pentru o clipă se albise ca varul. Apoi prinsese din nou puteri și spusese calm, hotărît : Trebuie s-o urmez, nu pot altfel ! și se îndreptase spre ușă.

Sommerfeld, locțiitorul șefului comandamentului, îi tăiase calea.

— Mira, n-ai dreptul să faci una ca asta. Ești o luptătoare. Noi am depus un jurămînt. Noi nu mai dispunem nici de viața și nici măcar de moartea noastră. Nu mai avem dreptul să murim cînd și cum vrem. Noi trebuie să luptăm. Nu poți ieși din front, nu ne poți părăsi.

— Ai dreptate. Totdeauna ai știut să judeci limpede, să-ți domini sentimentele, să faci ce-ți dictează rațiunea. Eu însă nu-mi pot minți mama, n-o pot lăsa singură în moarte.

— Și cu dragostea noastră ce se va întîmpla ? izbucnise Sommerfeld, dîndu-și seama din privirea iubitei sale că totul e pierdut.

Mira îl cuprinsese de gît, spre uimirea celor din comandament, care nu știau nimic despre dragostea lor. Îl sărutase lung pe buze și spusese abia șoptit :

— Iartă-mă, nu pot altfel. Folosiți-l mai departe pe Valentin-Bențien, dar aveți grijă de el. Are abia opt ani

și nu înțelege pericolul ce-l pîndește. Cînd veți crede de cuviință, spuneți-i ce s-a întîmplat și lui Samson. Rugați-l din partea mea să aibă grijă de tata.

Îl mai sărutase o dată, îl împinsese ușor la o parte și o luase la fugă. Nu se oprise nici cînd ajunsese din urmă convoiul. Continuase să alerge de la un capăt la altul, strigîndu-și mama. Cînd o găsise, se năpustise spre ea și o luase de gît. La întrebarea ce se va întîmpla fără ele cu ceilalți și mai ales cu Valentin-Benție, ea o strînsese și mai tare în brațe și începuse să-i explice pe un ton voios cît de bine va fi în lagăr, unde vor munci împreună și nu vor mai flămînzi ca în ghetou.

Sommerfeld le urmărise de pe trotuar pînă la poarta ghetoului, dar ea nu-l văzuse; nu-și luase ochii de pe obrajii mamei, scăldați în lacrimi.

Era primăvara anului 1943. Toate acestea Samson le-a aflat abia pe la mijlocul verii. Într-o noapte de august, Sommerfeld a bătut în ușă. Samson nu dormea, aștepta împreună cu tatăl său întoarcerea lui Valentin-Benție. Se mai întîmplase ca el să nu vină acasă decît după ce se lăsa întunericul. Întoarcerea în ghetou a copiilor era mai periculoasă decît ieșirea. Polițiștii patrulau deasupra zidului și scrutau terenul de jur-împrejur.

Copiii țîșneau din spărturi și din șanțurile săpate sub zid cînd polițiștii treceau, în rondul lor, de aceste locuri pe care nu le cunoșteau. Uneori, polițiștii îi lăsau să se îndepărteze, pentru a-i împușca la întoarcere și a le confisca prada. Copiii erau sfătuiți să se furișeze în ghetou pe înserate, cînd trupurile lor, una cu pămîntul, își pierdeau conturul în iarba dimprejur. De data aceasta, întîrzierea era mult prea mare, ca să nu provoace îngrijorare.

La prima bătaie, Samson se repezi să deschidă. În ușă îl zări pe Sommerfeld, în brațe cu un copil. Picioarele și brațele copilului atîrnau inerte. În jurul pieptului și capului cîte un bandaj de un alb imaculat. Abia cînd copilul zvîcni ușor și rosti cu evident efort „tată, n-am să-ți mai pot aduce pîine", înțelese că muribundul din brațele lui Sommerfeld era fratele lui cel mic, Valentin-Benție. Îl întinseră pe canapea. Îi aduseră repede un ceai fierbinte, cu care-l așteptau de fiecare dată. Zadarnic. Copilul intră în comă și în zori se sfîrși.

Sommerfeld îi spuse reţinîndu-şi cu greu plînsul :

— A murit ca un erou. Aducea cu el o pîine întreagă în care era ascuns un revolver. Glonţul poliţistului l-a lovit în piept şi i-a străpuns plămînul. A căzut ca secerat şi şi-a spart capul într-o piatră. Crezîndu-l mort, poliţistul şi-a făcut rondul mai departe. Valentin-Benţien însă şi-a revenit după cîteva minute, şi-a adunat ultimele puteri şi s-a tîrît pînă lîngă zid, în faţa spărturii, unde îl aşteptam eu, în locul Mirei. L-am tras în ghetou şi l-am dus la un chirurg care l-a operat imediat. Din păcate pierduse prea mult sînge ca să mai poată fi salvat. Pe drum mi-a repetat mereu că nu-l doare prea tare, că se va face bine, să nu căutăm pe altul în locul lui. El şi-a dat seama că nu-i vorba doar de pîine. O dată a întrebat-o pe soră-sa cine-s oamenii aceia, mereu alţii, care-i dau cîte o bucată de pîine sau chiar una întreagă, fără să-i ceară nimic, fără să-l întrebe nimic. Mira i-a spus că e mai bine să nu ştie decît că fuge din ghetou să cerşească pîine pentru părinţi. De atunci n-a mai pus nici o întrebare. Era mai disciplinat decît un adult. Organizaţia îl consideră un adevărat erou.

Apoi, Sommerfeld a început să vorbească despre activitatea Mirei în organizaţie şi despre încercarea lui nereuşită de a o opri să-şi însoţească mama. Abia în uşă, la despărţire a adăugat :

— Am iubit-o mult pe Mira.

— Am bănuit, i-a spus Samson. Mi-a vorbit de cîteva ori despre tine.

— Acum trebuie să plec. Te voi mai căuta.

N-a apucat să-şi ţină promisiunea. A fost prins în timp ce se întorcea în ghetou cu două puşti ascunse sub îmbrăcăminte. L-au spînzurat în piaţa mare. Întreg ghetoul a fost silit să asiste la execuţie.

Rezemat de copac, Samson privea spre triaj. Ochii i se opriră pe linia a treia. Recompunea tabloul descris de zeci de ori de Valentin-Benţien. Frăţiorul fusese avertizat în ziua aceea de Sommerfeld că mama şi sora lui vor fi transportate în alt oraş şi îndemnat să iasă prin spărtura cunoscută, să se furişeze pe colină şi să urmărească atent tot ce se petrece.

— Orice vei vedea, orice i s-ar întîmpla mamei ori Mirei, orice, înţelegi, să nu ţipi, să nu-ţi trădezi prezenţa, i-a spus Sommerfeld.

Şi copilul s-a conformat. Întors în ghetou, i-a relatat totul lui Sommerfeld. Acesta l-a ascultat şi i-a spus că poate povesti şi acasă fără să pomenească numele lui.

Acum, Samson vedea cu ochii frăţiorului îngrămădirea de oameni; mame şi copii, bătrîni şi bolnavi, în faţa vagoanelor. *SS*-iştii loveau întruna cu cravaşele şi puştile pe cei de la margine, ţipau şi înjurau. Singurul cuvînt pe care Valentin-Benţien îl deslușise clar era *Los* [1]. Şi-a descoperit cu greu mama. Se urcase pe geamantan (atunci a zărit-o), ca să-i fie mai uşor să se caţăre în vagonul de vite.

„Mama cred că n-a vrut să se urce în vagon, a încercat chiar să coboare de pe geamantan, povestea Valentin-Benţien şi-şi ştergea mereu ochii. Cred că a convins-o Mira să încerce totuşi să se prindă de uşa vagonului. A făcut semne disperate spre cei din jur s-o ajute, dar nimeni n-avea timp să se ocupe de celălalt. În cele din urmă Mira a reuşit-s-o salte pînă la buza vagonului şi s-o împingă înăuntru. La timp, căci tocmai sosise un *SS*-ist, care a început să izbească cu patul puştii în cei care erau în faţa vagonului. Mama scăpase. Pe Mira însă a lovit-o de cîteva ori. Ea, fără să ţipe, a ridicat geamantanul, pe care cred că-l ceruse de la cineva pentru a uşura urcarea mamei, apoi a sărit şi ea în vagon. S-a mai întors spre oraş, i-a aruncat o privire, ca şi cum şi-ar fi luat rămas bun, apoi s-a înghesuit printre ceilalţi. Am stat pînă a pornit trenul. Am crezut că va mai apărea în uşă. Aş fi vrut s-o mai văd o dată, să întind mîna spre ea, să-mi iau rămas bun, dar n-a mai apărut."

Samson vedea vagoanele înşirate pe linia a treia, vedea învălmăşeala de trupuri, geamantanele şi baloturile din faţa vagoanelor, vedea *SS*-iştii izbind cu cravaşele şi puştile în dreapta şi stînga, în femei şi bătrîni, în cine apucau, numai pe soră-sa n-o vedea, nu şi-o putea închipui : nici ridicîndu-şi mama spre buza vagonului, nici apărînd în uşă şi luîndu-şi rămas bun de la oraş.

[1] Repede.

În fața ochilor îi apărea mereu Sommerfeld. Cînd cu Valentin-Benţien în braţe, cînd bălăbănindu-se în spînzurătoarea din piaţa mare a ghetoului. Îl cuprinse un fior rece, de gheaţă. Coborî de pe colină, intră în gară şi se interesă de primul tren spre Varşovia. Avea de aşteptat trei ore. Le petrecu plimbîndu-se în sus şi în jos de-a lungul liniei a treia din triaj.

Nurnbergul era al doilea oraş pe care şi l-ar fi putut declara al lui. Aici îşi începuse cea de-a doua viaţă. Aici primise cel de-al doilea buletin de identitate de care fusese foarte mîndru. După eliberare umblase aproape un an cu legitimaţia de fost *Häftling*[1] scrisă în două limbi — engleză şi rusă — şi purtînd semnătura comandantului taberei de la Feldafing : căpitanul Smith.

La prima întîlnire, Nurnbergul îl deprimase. Era un oraş distrus. Se plimbase ore întregi pe străzi fără să întîlnească o singură clădire întreagă, nebombardată. Se întorsese înapoi la Feldafing.

După un timp se hotărîse să străbată toată Europa, să ia lagăr cu lagăr, pînă îşi va găsi tatăl. Şi fie că pornea spre *Dachau ori Bergen-Belsen*, spre *Mauthausen* ori *Sachsenhausen*, întîi se oprea la Nurnberg. Oraşul, chiar în ruine, îl fascina. Simţea o mîndrie şi o satisfacţie numai de el ştiute : păşea triumfător, liber, fără să-i fie teamă de nimeni pe străzile oraşului unde se adoptaseră legile antievreieşti, prin oraşul în care, în închipuirea lui, se declanşase întreaga nenorocire. Holocaustul, îşi spunea el pe atunci, şi avea să rămînă mereu cu această convingere, a început la Nurnberg. Aici a fost confecţionată torţa cu care s-a aprins focul crematoriilor de la *Birkenau-Auschwitz*. Cîteva luni după eliberare, de cîte ori pleca din Feldafing spre Nurnberg îşi punea hainele vărgate de fost *Häftling*. Simţea o adevărată plăcere să se plimbe astfel îmbrăcat prin oraşul preferat al naziştilor. În tramvaie sau autobuze nimeni nu-i cerea bilet. În faţa magazinelor de coloniale cei ce stăteau la coadă se dădeau la o parte, să poată intra peste rînd.

Timpul trecea repede şi cu toată tenacitatea sa nu putea da de urmele tatălui. Aflase că în Germania au existat

[1] Deţinut în lagărele de concentrare nazistă.

mii de lagăre, că e imposibil să treacă prin toate. De altfel nici n-ar fi avut vreun rost, căci în afară de marile centrale, în puzderia de lagăre nu exista nici un fel de evidență, iar supraviețuitorii le părăsiseră din primele ore ale eliberării. Toți străbăteau Germania în lung și în lat căutîndu-și familia, rudele' prietenii. În ultimele luni ale războiului, *Häftling*-ii din aproape toate lagărele fuseseră evacuați spre apus, spre cele din Bavaria. Așa se face că în Nürnberg, puteai întîlni foști *Häftling*-i din toată Europa. Samson se întorcea mereu din lungile lui călătorii la Nürnberg, în speranța că va întîlni pe cineva care i-a cunoscut tatăl.

Încă la sfîrșitul verii lui '45, el se prezentase la primăria orașului, pentru a-și stabili un domiciliu permanent. Atunci nu se gîndise să-și înceapă noua viață la Nürnberg. Avea nevoie de o adresă precisă doar pentru a o lăsa în fostele lagăre prin care trecea, pentru ca tatăl său, care, cu siguranță, îl căuta la fel, din lagăr în lagăr, să știe unde să-l găsească. Abia cînd s-a anunțat că marele proces al criminalilor de război va avea loc la Nürnberg, hotărî să rămînă în oraș.

Așa se face că Nurnbergul devenise orașul-maturizării lui. La eliberare avea 18 ani. În ciuda calvarului străbătut era, în fond, un copil. N-avea nici o idee cum să înceapă și ce să facă în noua sa viață. Pînă în iarna lui '45 nu-și pusese astfel de întrebări. Singura lui preocupare era să-și găsească tatăl. Era convins că a supraviețuit. Spre toamnă, speranța îi slăbise. Marile centre de adunare a supraviețuitorilor lagărelor de concentrare din zona americană a Germaniei se goliseră. Foștii *Häftling*-i plecaseră ; cei mai mulți spre țările de baștină, de unde fuseseră deportați. Unii au luat-o spre Italia, cu gîndul să ajungă în Palestina. Cîțiva au optat pentru America, Australia sau Africa, unde știau ori bănuiau că au rude.

Pe măsură ce recunoștea în adîncul sufletului că e singur pe lume, lui Samson i se contura tot mai clar ideea că trebuie să afle unde și cum i-a murit tatăl, pentru a-l răzbuna. Prima parte a ideii îi era clară. Cît privește răzbunarea, nu întrevedea nimic precis.

„Întîi să aflu în ce lagăr s-a sfîrșit, își spunea mereu, apoi voi vedea eu ce am de făcut."

Încă din lagăr, din momentul în care s-a despărţit de tatăl lui, a început să fie chinuit de gîndul că nu s-a comportat cum ar fi trebuit, că a fost lipsit de curaj, poate chiar laş. Fratele mai mic s-a dovedit, la nici opt ani, mai bărbat decît el. Sora sa, pe care toţi o considerau o croitoreasă ştearsă, a fost o adevărată luptătoare. Iar el, mîndria familiei, căruia i se prezisese o carieră strălucită, el, „inteligentul Samson", a rămas un tînăr neputincios. În ghetou, cînd se murea de foame, Valentin-Benţien aducea, din cînd în cînd, cîte o bucată de pîine, punîndu-şi viaţa în pericol. Mira pleca la atelier în zori şi venea după miezul nopţii ; spunea că lucrează mai mult noaptea, iar ziua încearcă să vîndă ceea ce coase, căci patronul n-are din ce s-o plătească. Tatăl continua să-şi îndeplinească cu zel misiunea de cantor la sinagoga din cartier. Avea sentimentul că vocea lui îi face pe bieţii oameni să se transpună în altă lume, să uite de necazuri. Slăbise mult. Mereu flămînd, epuizat, făcea eforturi să-şi cînte rugăciunile la fel ca în zilele bune. Mama alerga toată ziua prin ghetou, doar-doar va găsi ceva de mîncare. Numai lui nu i se îngăduia să iasă din casă. Trebuia să înveţe, să citească, să se poată înscrie la facultate imediat ce se va termina războiul. El se complăcuse în această situaţie, de care acum îi era ruşine. Îl mustra conştiinţa şi pentru faptul că n-a fost în stare să prevină despărţirea de tatăl său, să-l apere, să-l ajute să supravieţuiască.

Era recunoscător Nürnbergului pentru că, în atmosfera lui din timpul procesului, îşi dobîndise încrederea în sine, îşi clarificase drumul pe care trebuia să meargă, îşi găsise un scop în viaţă. Totuşi n-a acceptat niciodată gîndul că s-ar putea stabili definitiv, că ar putea chiar întemeia o familie în oraşul în care s-a hotărît exterminarea tuturor celor dragi lui.

Peste ani s-a gîndit şi la Bruxelles. Îl atrăgea faptul că acolo îşi fixaseră sediul cele mai multe comitete internaţionale ale fostelor lagăre de concentrare. Ţinea legături strînse cu cel al *Auschwitz*-ului, căci în vara lui '44 au stat împreună — tată şi fiu — la *Birkenau-Auschwitz*. De cîte ori trecea prin Bruxelles lua legătura şi cu Comitetul Internaţional Dachau. După ce îi despărţiseră

unul de altul la *Sachsenhausen*, el a ajuns la *Alach*, unul din *Kommando*-urile exterioare ale *Dachau*-ului.

Cel mai acasă se simțea totuși în H... Aceasta, fără îndoială, datorită prietenului său Hans Diettmar. Se cunoscuseră la Nurnberg, în incinta tribunalului internațional al marilor criminali de război. Diettmar era cu doi ani mai în vîrstă. Studia dreptul. Era în ultimul an. Îl preocupa în modul cel mai serios răspunderea poporului german pentru fărădelegile nazismului, îndeosebi răspunderea tinerei generații. Era nelipsit de la proces. Nu se limitase la cele auzite în timpul dezbaterilor. Se hotărîse să întreprindă o anchetă pe cont propriu, pentru a afla cît mai multe opinii. Îl impresiona mai ales punctul de vedere al victimelor. Așa s-au cunoscut. Lui Samson i s-a părut curios cînd un tînăr german l-a acostat pe coridorul tribunalului și, aflînd că este un fost *Häftling*, l-a întrebat dacă este dispus să-i mărturisească ce crede el despre tinerii germani de-o seamă cu el. Îi urăște ? Îi disprețuiește ? S-ar putea împrieteni cu ei ?

Surprins de avalanșa întrebărilor, îl întrerupsese :

— Nu m-am gîndit la așa ceva. Nu mi-am pus astfel de întrebări.

— Dar acum, că ți le-am pus eu, nu vrei să reflectezi la ele și să-mi răspunzi, insistase Diettmar și fără să aștepte răspunsul, îi relatase în cîteva cuvinte cine este, ce-l preocupă, rostul anchetei sale.

Amuzat, Samson acceptase. Coborîseră treptele tribunalului și se îndreptaseră spre parc. Se așezaseră pe o bancă.

Discuția a început foarte amical, de parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea.

— Te rog, Samson, să fii cît mai sincer cu tine însuți, nu căuta să exagerezi, nu te lăsa influențat de cele auzite la proces, exprimă-ți propriile gînduri și sentimente.

— Tu, Hans, dă drumul întrebărilor și lasă comentariile pentru mai tîrziu, după ce-mi vei cunoaște răspunsurile.

— Spune-mi, Samson, dacă ar depinde de tine, i-ai trimite pe banca acuzaților pe tinerii germani de vîrsta ta ? Și, dacă da, pentru ce vină ?

— Ascultă, Hans, n-aș putea să formulez o vină la adresa lor, dar pot să-ți spun că e o mare nedreptate că, la un an după terminarea războiului, tinerii germani de vîrsta mea încep să uite de fascism, își văd de treburile lor, care la școală, care la meserii, pe cînd aproape toți tinerii evrei din Europa, care acum ar trebui să împlinească 18 sau 19 ani, au fost exterminați, nu mai există, pentru ei nu s-a găsit nici măcar loc de mormînt.

— Crezi că acești tineri care în '33 aveau cinci-șase ani, iar în '42 cînd a început exterminarea în masă a evreilor împlineau paisprezece sau cincisprezeze ani ar fi putut împiedica dezastrul ? Crezi că noi n-am suferit ? Tata a căzut în război, bunicul și bunica au murit într-un bombardament.

— Domnule Diettmar, izbucni Samson, devenind solemn. Cum îți permiți să faci o asemenea paralelă ? Dumneata ți-ai pierdut tatăl. Ai însă mamă și o soră. Îți trăiesc cu siguranță unchii și mătușile. Ai veri și verișoare. Dumneata știi ce înseamnă să-ți moară toți, și părinții, și frații, și rudele, și prietenii, să n-ai în viață nici măcar un cunoscut cu care să-ți amintești de ai tăi ? Dumneata știi ce înseamnă să trăiești singur în lume ? Să nu ai pe nimeni? Înțelegi, domnule Diettmar, pe nimeni ?

— Vă înțeleg durerea, domnule Innfeld, regret profund, că am atins o rană care vă doare, am aflat la acest proces...

— Nu, n-ai aflat nimic, domnule Diettmar. Aici se spun doar vorbe, se dau cifre, aici nu se aud țipetele celor schingiuiți, nici vaietele muribunzilor. Una e să ți se spună că în cutare lagăr au fost împușcați în ceafă 15 000 și cu totul altceva să dormi într-o baracă vecină cu *Bunker*-ul și să auzi nu 15 000, ci doar cincisprezece pocnete de pistol, la intervale de un minut fiecare, și să știi că printre cei care stau la rînd e și fratele tău sau cel mai bun prieten. Una este să ți se aducă la cunoștință, aici, la tribunal că biciuirea în public, pe șezutul gol era o practică în fiecare lagăr și cu totul altceva să asiști și să vezi cum, după fiecare lovitură, țîșnește sîngele din trupul tatălui tău, iar tu să stai, să privești și să numeri neputincios pînă la 25, pînă la 50 și uneori pînă la 75, loviturile acelea năprasnice, care rupeau bucăți de carne din trup.

— Îmi dau seama, credeți-mă. Cînd în prima zi a procesului a rulat filmul acela, eu...

— Știu, v-a zguduit pe toți vizionarea. Dar pe ecran nu s-a văzut decît rostogolirea miilor de cadavre de la *Bergen-Belsen*, împinse spre gropi de lamele buldozerelor americane, naziștii nemaiapucînd să le ardă. Te-ai gîndit însă prin ce chinuri au trecut acele mii de *Häftling*-i pînă să ajungă cadavre ? Pentru ei moartea a fost o adevărată salvare, iar dumneata, ca viitor jurist, în loc să te gîndești la pedepsirea vinovaților, vrei să provoci compasiune față de urmașii călăilor. Mă așteptam să începi prin a mă întreba cum am de gînd să-mi răzbun morții, nu cum pot fi iertați vinovații.

— Sînt categoric pentru pedepsirea vinovaților, nu însă pentru răzbunare. Toate crimele săvîrșite au la origine încălcarea legii. Ideea de răzbunare conține acceptarea ocolirii legii, lucru pe care — sînt convins — nici un om de bună-credință nu-l poate dori.

— Dumneata, domnule Diettmar, crezi serios că, în clipa nesperată a prăbușirii gardurilor de sîrmă ghimpată, *Häftling*-ii rămași în viață, recunoscînd între ei cîte un fost *Kapo*, deghizat la repezeală, care ucisese în văzul tuturor zeci de semeni de-ai lor și chinuise un lagăr întreg, au stat și s-au întrebat în ce text de lege se înscriu crimele lui ? Nici gînd. Au trecut direct la plată. Și-au răzbunat camarazii pe loc. La *Mauthausen*, un grup de *Häftling*-i au descoperit un astfel de individ între două bараci. Au tăbărît pe el. L-au doborît la pămînt. Nici unul din ei n-a avut atîta putere încît să-l sugrume. Erau prea slăbiți, epuizați, pe cînd fostul *Kapo* era puternic ca un taur. Atunci *Häftling*-ii și-au scos saboții și l-au terciuit cu ajutorul lor. Ai dumneata curajul, puterea morală să condamni această cumplită răzbunare ?

Innfeld sesiză pe fața încordată, scăldată în sudoare a noii sale cunoștințe efectul izbucnirii lui. Nu-și putea explica duritatea de care dăduse dovadă și regreta insinuările la care recursese fără nici un motiv. Recunoscu în sinea lui că a fost nedrept. Nu prin ce a spus, ci cum a spus.

Vizibil afectat, Diettmar nu s-a lăsat totuși copleșit.

— Sîntem aceeaşi generaţie, nu se poate să nu ne înţelegem. Pentru tine — chiar cînd te înfurii — nu sînt „domnule Diettmar“ sînt şi aş vrea să rămîn Hans, ca la începutul discuţiei noastre. Cuvintele tale, oricît de crude, sînt sincere şi pentru mine acest lucru este esenţial. Sînt gata să aflu în continuare ce gîndeşti, poţi să mă şi acuzi, numai să ai răbdare să mă asculţi şi tu. Nu pentru a te putea combate, ci, crede-mă, pentru a mă clarifica eu însumi.

— Sînt de acord că facem parte din aceeaşi generaţie, dacă ne gîndim la anul naşterii. Avem aproximativ aceeaşi vîrstă. Dar ce altceva mai avem comun ? Eu reprezint o generaţie ucisă fără vină. Eu am văzut cu ochii mei cum a fost exterminată. În urechile mele nu se va stinge niciodată ecoul ultimelor cuvinte pe care le-au rostit cei ce plecau în moarte. „Nu ne uitaţi, răzbunaţi-ne !“, strigau cei selecţionaţi pentru crematoriu celor rămaşi pe *Appellplatz* [1], Eu mă număr printre puţinii care, nici eu nu ştiu cum şi de ce, am rămas mereu pe *Appellplatz*. Am eu dreptul să uit mesajul rostit de cei care în faţa mea au urcat în duba ce făcea în cîte o singură noapte zeci de curse între *Appellplatz* şi camerele de gazare ? Nu ştiu cum să-ţi explic : „generaţia“ pe care eu o reprezint nu există, a fost exterminată. Rămas datorită hazardului în viaţă, eu n-am dreptul s-o uit, sînt chiar obligat să fac ceva ca nici lumea să n-o uite. Să se ştie că a existat. Să se ştie cum a murit. Nici o altă generaţie să nu mai pătească ce a păţit ea. Pe cînd tu, Hans, reprezinţi o „generaţie“ care nu se poate considera străină de tot ce s-a întîmplat. Nu ştiu dacă poate fi considerată vinovată şi cît de vinovată. Nu m-am gîndit să judec vina pentru holocaust astfel. De aceea nu pot să-ţi răspund acum la întrebarea dacă trebuie acuzată generaţia pe care o reprezinţi tu şi nici nu pot spune care ar fi capetele de acuzare. Cert este că printre zbirii lagărelor de concentrare au fost zeci de mii de *SS*-işti între 17 şi 22 de ani.

Innfeld se liniştise, vorbise calm, fără răutate.

— Nici o clipă nu mi-a trecut prin cap să-mi absolv de răspundere generaţia. Crimele trebuie cunoscute şi vi-

[1] Platou pentru apel.

novații pedepsiți. Este o condiție sine qua non a redobîndirii demnității de către tinerii de vîrsta mea. Altfel este imposibil să scăpăm de sentimentul vinovăției, care ar putea să ne apese multă vreme, să ne mutileze. Aceasta și este explicația opțiunii mele pentru cariera juridică. Eu cred că și tu, Samson, cînd vorbești de răzbunare, tot la o pedeapsă dreaptă te gîndești. Tu, care ai suferit atît de mult din cauza abuzului ridicat la rang de lege, nu se poate să nu dorești instaurarea celei mai stricte legalități. Și dacă este așa m-aș bucura să te pot ajuta în răzbunarea ta.

Așa a început marea prietenie dintre cei doi. După o săptămînă, Hans, care locuia într-o mansardă, s-a mutat în apartamentul lui Samson. Au rămas nedespărțiți. La proces stăteau unul lîngă altul și comentau fiecare intervenție. Cînd Hans avea cursuri importante la facultate, Samson ii relata ore în șir, pînă tîrziu după miezul nopții, cu lux de amănunte, dezbaterile din ziua respectivă.

La sugestia lui Hans, un redactor de la presa locală îi luă un scurt interviu lui Samson. După apariție, un ziarist din Viena, prezent la proces, îl solicită să-și exprime în 40—50 de rînduri sentimentele cu care urmărește dezbaterile. Însemnarea apăru cu titlul dat de el „Nevăzuți, dar prezenți la proces, morții cer răzbunare". Încurajat, scrise din proprie inițiativă o relatare amplă a selecționării pentru camerele de gazare ce se făcea la sosirea transporturilor la *Birkenau*. O oferi spre publicare reprezentantului unui mare cotidian parizian.

După apariția într-un ziar în limba engleză a articolului „Cine-i vinovat de exterminarea familiei mele ?" a început să fie căutat de trimișii unor publicații din lumea întreagă. Pe nesimțite se trezi ziarist. Articolele le discuta mai întîi cu Hans. De la el a învățat o anume rigoare a documentării. „Faptele sînt totul, nu afirmațiile. Ele conving", repeta mereu Hans.

Samson își însușea și profesa gazetăria cu plăcere, cu entuziasm chiar. Principalul pentru el era că, datorită noii sale îndeletniciri, cunoștea mulți oameni, venea în contact cu supraviețuitori din zeci și zeci de lagăre de

concentrare. I se deschidea astfel o perspectivă nebănuită de a afla unde și cum a murit tatăl său.

La încheierea lucrărilor tribunalului de la Nürnberg avea de-acum ușile deschise la cel puțin trei redacții. Două la Paris și una în Viena. N-a vrut să se angajeze la nici una. Prefera să primească comenzi ori să scrie din proprie inițiativă. Între timp își fixase drumul pe care să-l urmeze. Se gîndise nopți la rînd la datoria lui de reprezentant al unei generații exterminate. A emis în gînd zeci de modalități. Le-a întors și disecat pe toate fețele. A reușit pînă la urmă să decidă că pedepsirea vinovaților reprezintă primul și esențialul pas în replica pe care prezentul trebuie s-o dea trecutului. „Fără acest pas nu ne putem despărți de trecut și nici nu putem porni spre viitor

Dar pentru a-i pedepsi pe vinovați era nevoie să se aducă la cunoștință lumii crimele săvîrșite, dimensiunile lor incredibile. Victimele trebuiau convinse să vorbească, să descrie calvarul, să depună mărturii, să ajute la identificarea și acuzarea călăilor.

Innfeld se hotărî să meargă pe acest drum. Diettmar, la rîndul său, nu-și dorea nimic mai mult decît să-i judece pe foștii naziști. Absolvind facultatea, s-a întors în orașul lui, în H...

Prietenia înfiripată între cei doi la Nürnberg a devenit, cu scurgerea anilor, tot mai trainică. Diettmar s-a căsătorit în primul an de la absolvire. Mathildei, soției sale, îi povestise atîtea despre prietenul lui, încît în ziua cînd sosi în vizită, ea îl primi ca pe un vechi prieten. Pregăti o masă bogată, compusă din mîncărurile și dulciurile preferate ale musafirului, și se arătă tot timpul atît de bucuroasă de venirea lui, încît Samson spuse la despărțire, sincer impresionat : e pentru prima oară cînd am simțit din nou o atmosferă de familie. Datorită Mathildei, și peste ani, cînd familia Diettmar se mări cu doi copii, vizitele lui Samson se transformau într-o adevărată sărbătoare și pentru gazde și pentru musafir.

Așa se face că, dintre toate orașele pe care le frecventa Samson, cel mai acasă se simțea în H...

Trîntit pe spate pe canapeaua din camera de la hotel, cu privirea fixă în tavan, se mustra pentru ieşirea sa necontrolată. „Nu-mi mai pot stăpîni nervii, îşi zicea furios pe el însuşi. Cît de nerăbdător am fost să ne vedem şi cît de stupid a început. Nu trebuia să merg din prima seară. Sînt prea obosit şi prea răvăşit. Trebuia, aşa cum am vrut la început, să mă odihnesc mai întîi o noapte întreagă şi abia apoi... Ei, nu-i nimic. Ne împăcăm noi."

Oricît regreta Samson aceste ciocniri, ele se repetau aproape la fiecare întîlnire şi totdeauna din vina lui. Hans ştia să-şi strunească nervii, să-şi păstreze calmul. „Dacă eşti sigur de dreptatea ta, n-are rost să te agiţi, să ţipi, să fii nerăbdător. Furia înseamnă neputinţă sau cel puţin nesiguranţă". Avea pentru fiecare situaţie o maximă sau o sentinţă proprie.

Vizitele lui la familia Diettmar se desfăşurau după un anumit ritual. Întotdeauna acelaşi. Samson sosea pe la orele 18 cu un buchet de flori, pe care-l înmîna Mathildei în hol, sărutîndu-i mîna, apoi amîndoi obrajii. Urma îmbrăţişarea cu Hans. Copiii, la cîţiva metri în spate, îşi aşteptau nerăbdători cadourile. Intrau în sufragerie, unde Mathilde îl punea la curent cu tot ce survenise nou în familie. După 20—30 de minute, cei doi bărbaţi se retrăgeau în biroul de lucru al lui Diettmar, care între timp devenise procuror, şi începeau discuţiile, ce se prelungeau deseori pînă în zori. Mathilde nu-i deranja decît o singură dată cînd le aducea tava cu băuturi, prăjiturile şi cafeaua.

Discuţiile lor deveniseră interminabile mai ales de cînd Samson identificase pe unul din foştii comandanţi ai lagărului *Kazett*.

La începutul anilor '50 stabilise că transportul cu care tatăl său a plecat din *Sachsenhausen* a fost dirijat spre *Kazett*. Cu toate eforturile lui, nu reuşise să întîlnească nici un supravieţuitor al *Kazett*-ului care să-i fi cunoscut tatăl. Descoperise totuşi o pistă. Mereu pe drumuri — ca trimis al redacţiilor, uneori în calitate de corespondent special al acestora —, intra în legătură în ţările şi oraşele prin care trecea cu organizaţiile foştilor luptători antifascişti, făcea cunoştinţă cu supravieţuitori ai lagărelor de concentrare şi aduna adresele foştilor deţinuţi ai *Kazett*-ului. Din contactele personale cu

aceştia şi din corespondenţa pe care a purtat-o cu cei pe care nu-i putuse întîlni a reuşit să reconstituie istoria *Kazett*-ului. Ajunsese să ştie mai multe lucruri despre acest lagăr decît despre cele prin care trecuse el. Chiar dacă atenua inevitabilele exagerări din relatările supraviețuitorilor trebuia să admită că viaţa din *Kazett* a depăşit în duritate şi cruzime tot ceea ce cunoscuse el. Îndeosebi în iarna 1944 1945, sub comanda *Oberstürmbannführer*-ului Peitschemann, teroarea în lagăr fusese absolut inimaginabilă. Faptul că despre tatăl său nu ştia nimeni nimic se putea explica într-un singur fel. Sosind tocmai în acea perioadă în *Kazett*, n-a rezistat mai mult de cîteva săptămîni, poate doar cîteva zile. În acelaşi timp era convins că bătrînul a fost victima unei samavolnicii. El nu putea muri de epuizare. Samson îşi amintea de serile de la *Sachsenhausen* cînd *Häftling*-ii, întorşi de la muncă epuizantă, intrau în baracă şi se trînteau deznădăjduiţi pe priciuri. Nici să vorbească unul cu altul nu aveau chef. Poate nici putere. Atunci, bătrînul Innfeld îşi aduna ultimii stropi de energie, cobora de pe prici, se aşeza în faţa lui, dar se sprijinea cu spatele de el, altfel nu s-ar fi putut ţine pe picioare, şi începea să cînte. Vocea lui de cantor răscolea *Häftling*-ii, care tresăreau, îşi scoteau capetele în afara priciurilor şi-şi îndreptau privirile spre el. Îl acompaniau murmurînd. Baraca ce părea moartă prindea viaţă. Oamenii uitau pentru cîteva clipe de foame, de frig... parcă şi rănile îi dureau mai puţin. Şi atunci, nu ca o răsplată, ci pentru ca bătrînul Innfeld să aibă putere să cînte şi în seara următoare, fiecare îi dădea din zeama primită drept cină cîteva picături pe fundul lingurii, unii chiar cîte o lingură plină. Se aduna aproape o jumătate de porţie.

Cu siguranţă că şi în *Kazett* tatăl său a încercat să-şi folosească vocea pentru a se menţine în viaţă. Dacă totuşi n-a rezistat, înseamnă că a fost ucis. Această bănuială a devenit cu timpul certitudine şi Samson s-a hotărît să nu înceteze urmărirea pînă nu-l va descoperi pe Peitschemann.

Diettmar îl aprobă şi-i făcu unele recomandări pentru ca el să reuşească în demersul său.

— Dacă aș izbuti să-l descopăr pentru a putea fi judecat m-aș considera răzbunat. Aș fi îndreptățit să spun că n-am supraviețuit degeaba. Nu-mi doresc nimic mai mult în noua mea viață decît să-l aduc în fața unui tribunal pe călăul de la *Kazett*.

— Te cred, îl tempera Hans, față de mine nu-i nevoie să folosești cuvinte mari.

— Te îndoiești de elanul meu ?

— Nu, nicidecum. Îți atrag doar atenția că ai nevoie să-ți flanchezi elanul cu răbdare și perseverență. N-am o experiență prea mare, pot totuși să-ți spun că va fi foarte greu. Va fi nevoie de timp, poate de ani întregi.

— Știu și nu-mi pasă.

— Aș vrea să reușești, crede-mă. Vreau chiar să te ajut. Prevăd însă — și mă simt obligat să ți-o spun — că trecerea anilor va îngreuna declanșarea unui proces așa cum îl dorești tu.

— Greutățile nu mă sperie.

— Știu, te cunosc. Îți dau un sfat foarte important. Înainte de a-l descoperi pe Peitschemann și pînă atunci adună tot ce auzi despre fărădelegile lui, caută și notează-ți adresele tuturor celor care știu ceva despre el și care la nevoie ar putea depune mărturie.

Ori de cîte ori se întîlneau, și prin anii '50 și chiar la începutul anilor '60 — Samson trecea cel puțin de două ori pe an prin H... —, cei doi prieteni discutau pe toate fețele căile urmate, analizau greșelile și omisiunile, stabileau noi piste.

În a doua parte a anilor '60, vizitele s-au rărit. Samson expedia doar vederi de prin țările prin care umbla. Cînd afla lucruri inedite despre *Kazett* sau cînd întîlnea cîte un supraviețuitor mai interesant trimitea și cîte o scrisoare detaliată. Treceau cîte doi ani și chiar mai mult fără să se vadă.

În primăvara lui 1975, după o întrerupere de aproape trei ani, cînd Mathilde deschise ușa de la intrare, nu-i veni să-și creadă ochilor — Samson, mai elegant ca oricînd, cu trei buchete de flori în mînă, înainta radios spre ea, declamînd solemn :

— Pentru cei trei ani cînd n-am avut prilejul să-ți sărut mîna.

Mathilde izbucni într-un rîs zgomotos, întrerupt de exclamații de bucurie. Hans, auzind ce se petrece, ieși în hol. Din modul în care irumpsese Samson în casa lor, fără să-și anunțe telefonic sosirea ca altă dată, intuise imediat că se întîmplase ceva ieșit din comun. Iar exuberanța prietenului său trăda că acest ceva nu poate fi decît de bine.

— Dă-i drumul, îl îndemnă el după ce-l îmbrățișă.

— Unde-s copiii, întrebă Samson care nu se lăsă abătut de la ritualul statornicit.

— Friederich e la club, face sport, iar Hermina are oră de pian.

— Te rog, Mathilde, ia tu cadourile pentru ei, căci noi avem multe de discutat în seara aceasta.

— Vrei să spui că nici pentru mine nu ți-ai rezervat timp.

— Astă seară nu. Cînd vei afla de ce, mă vei scuza. De altfel rămîn mai multe zile în oraș, așa că vom putea sta pe îndelete de vorbă.

— Bine, bine, hai, grăbiți-vă în birou, ca nu cumva să pierdeți trenul, spuse ea ironic, obișnuită să fie exclusă de la discuțiile lor.

— Gata, l-am găsit, l-am prins, îl am la mînă, poate fi arestat, izbucni Samson, de îndată ce Hans închise ușa.

— Extraordinar ! În sfîrșit ! Bravo, mă bucur ! exclamă Diettmar, molipsit de entuziasmul prietenului său. Îl îmbrățișă spontan, îi prinse umerii, îl îndepărtă puțin și i se uită drept în ochi. Cît de ușor ți se poate citi pe față izbînda ! Să știi c-am bănuit din clipa în care te-am zărit în hol. Hai, așază-te în fotoliul tău și povestește-mi. Știam, eram sigur că, dacă trăiește, îl vei descoperi. În ultimii ani m-am gîndit deseori că nu mai e în viață. N-am avut curajul să-ți spun acest lucru ; îmi ziceam mereu că vei rămîne doar cu satisfacția luptei, a urmăririi, fără să guști din bucuria izbînzii.

— Nu, n-a murit. E în viață, e sănătos și trăiește cît se poate de bine, chiar aici în H...

Samson tăcu brusc, pentru a savura surpriza. Într-adevăr, prietenul său fu uluit. Deschise gura, cîteva clipe

nu putu rosti nici un cuvînt, trase aer în piept şi abia apoi explodă :

— Nu pot să cred... este imposibil... mi-e teamă că te-ai pripit... că greşeşti. Hai, nu mă perpeli, spune-i odată numele.

Samson amînă intenţionat momentul, hotărît să-şi dea gata prietenul, care, în urmă cu vreo cinci ani, începuse să-l sfătuiască să-şi mute cîmpul de cercetare în America de Sud, deoarece Europa a fost de atîţia şi atît de meticulos scotocită, încît e improbabil ca în ea să se mai ascundă un fost comandant de lagăr. „Ucigaşii de teapa lui Peitschemann au părăsit de mult bătrînul nostru continent", conchidea el sentenţios.

— Ia o înghiţitură de whisky să reziști surprizei, continuă Samson să-i aţîţe curiozitatea.

— Lasă că beau un pahar întreg în cinstea reuşitei, numai să-mi dau seama că n-ai fost indus în eroare, că nu s-a strecurat pe undeva o neînţelegere, o omisiune, o confuzie.

— Bine, înfundă-te în fotoliu, nu cumva să cazi din el. Făcu o pauză şi reluă pe un ton solemn, continuînd totuşi jocul obişnuit dintre ei :

— Domnule Diettmar, vă aduc supus la cunoştinţă că, fără nici un dubiu, domnul director şi proprietar al întreprinderii de autobuze şi taxiuri din oraşul al cărui procuror sînteţi este fostul comandant al lagărului *Kazett*.

— Cine, domnul Flussdorf ? întrebă neîncrezător Diettmar şi, de emoţie, sîngele i se scurse din obraji. Ce are el cu Peitschemann despre care mi-ai vorbit tot timpul ?

— Nimic altceva decît că este una şi aceeaşi persoană.

— Nu înţeleg, explică-mi, te rog.

Samson savura situaţia. În lungile lor controverse, Hans era totdeauna cel calm şi calculat. Sigur de judecăţile lui, de opiniile pe care şi le elabora îndelung, căutînd din timp argumente pentru eventualele contestări, nu se impacienta cînd întîmpina împotriviri. Trata cu înţelegere, dar şi cu o anumită superioritate ieşirile mai mult sentimentale decît raţionale ale prietenului său. De data aceasta intrase evident într-un fel de panică. Samson fu surprins de această agitaţie neobişnuită a lui Hans. Pentru moment nici nu şi-o putu explica. Era oare nemulţumirea că

în orașul în care el funcționa ca procuror de peste 20 de ani trăia nestingherit un criminal de război fără să-l fi dibuit sau teama că va fi silit să se confrunte cu una din somitățile municipiului ? Hotărî să rezolve dilema mai tîrziu, după ce se va întoarce la hotel și se apucă să explice totul, pe îndelete, străduindu-se să fie cît mai clar și mai convingător.

— Flussdorf este numele de familie al soției sale ; și l-a luat cînd s-a mutat în H..., în 1955.

— Cum, pînă atunci a trăit sub numele de Peitschemann și nu l-a descoperit nimeni ? îl întrerupse suspicios Diettmar.

Era convins că la mijloc este o confuzie. Flussdorf era o personalitate în H... Membru fondator al unor instituții de binefacere, membru într-un șir de consilii economico-financiare, ales recent în consiliul municipal, se bucura de un prestigiu necontestat în oraș.

— Stai, că o iau de la capăt. Am uitat că trebuie să încep cu începutul. Acum pot să-ți spun : l-am identificat cu doi ani în urmă. Știam însă că în fața ta nu pot să vin cu povești, ci numai cu fapte și date precise. Intenționat n-am trecut pe aici pînă cînd n-am reușit să adun dovezi care să te satisfacă. Îți cunosc scrupulozitatea.

— Lasă comentariile și vino cu faptele.

— Fugind dintr-o unitate militară care apăra Berlinul, a ajuns într-un lagăr de prizonieri în zona americană. Avea acte pe numele Stammer, sergent-major într-o unitate de infanterie zdrobită la forțarea Oderului. S-a nimerit în același lagăr cu Eichmann. Se pare că s-au recunoscut. S-au sfătuit chiar. Au fost văzuți plimbîndu-se în doi. În prezența altora însă nu-și vorbeau. Nu știu dacă tu cunoști că Eichmann a fost recunoscut de un oarecare prizonier care încercase să-l șantajeze. S-a dus la șeful lagărului, care i-a organizat imediat evadarea (comandamentul american lăsase întreaga conducere interioară a lagărului pe seama prizonierilor). Stammer, alias Peitschemann, a avut tupeu. S-a dus la șeful lagărului, pe care nu-l cunoștea și i-a spus : „Eichmann mi-a ordonat ca, imediat după el, să dispar și eu.“ A doua zi Stammer era liber. S-a dus în Bavaria, într-un sat de munte. Avea adresa ordonanței sale de pe front. Aici s-a dat drept refugiat din

zona sovietică și și-a luat numele de Holtzmann. Peste un an a plecat la Nurnberg. A făcut rost de bani, nu se știe de unde și cum, și și-a cumpărat un camion. A început cu mici transporturi pentru trupele de ocupație americane. Apoi a făcut nenumărate drumuri în Berlinul occidental și Italia. Aceste drumuri i-au înlesnit tot felul de afaceri. Îmbogățit, s-a mutat în H..., unde îl aștepta soția, cu care, pentru a șterge orice urmă, se căsători a doua oară și își luă numele ei.

— Tot ce spui e coerent, e logic, se încheagă. Le poți dovedi ?

— Se poate cere pe căi diplomatice din Republica Democrată Germană o copie după certificatul de căsătorie de la primăria din S..., unde s-au căsătorit prima dată.

— Ar putea nega, susținînd că e o simplă coincidență de nume.

— Există supraviețuitori care i-ar putea recunoaște soția. A locuit împreună cu bărbatul său într-o vilă, în imediata apropiere a lagărului. De fapt, vila, ca și celelalte locuințe ale ofițerilor superiori din comanda lagărului, era inclusă în perimetrul *Kazett*-ului.

— Îi știi pe acești supraviețuitori, sînt gata să depună mărturie ?

— Totul se poate pregăti și organiza. Fii sigur că m-am gîndit și la cele mai mici amănunte, mi-am luat toate măsurile. În ce mă privește cred că nu mi-a scăpat nimic. Acum e rîndul tău. În sfîrșit, procesul !... Procesul pe care l-am dorit atît de mult va avea loc. Hai să bem pentru reușita lui.

Samson turnă în pahare. De emoție, mîna îi tremura.

— Te pripești ca totdeauna, zise îngîndurat Diettmar.

Rostea cuvintele rar, cu pauze neobișnuit de mari între ele. Samson pricepu după intonație că urmează o cascadă de argumente împotriva părerii lui. Se stăpîni totuși și nu-l întrerupse, pentru a-i cunoaște cît mai repede opinia.

— Tu chiar crezi că un proces de asemenea natură se poate declanșa cît ai bate din palme ?

— Eu știu și cred că un criminal poate și trebuie pus sub acuzare imediat ce a fost descoperit.

— Cu o condiție.

— Care anume ?

— Să existe certitudinea că respectivul este într-adevăr criminal.

— Cum, te îndoiești de ceea ce ți-am spus ?

— Nu, nu pun la îndoială nimic din ceea ce mi-ai relatat. Numai că totul trebuie dovedit cu acte și martori.

— Îți voi procura orice act îmi vei cere pentru confirmarea oficială a spuselor mele.

— Te cred, dar asta e prea puțin.

— Îți bați joc de mine ori vrei să te speli pe mîini, să scapi de acest caz, vrei să...

— E prea puțin, își continuă gîndul Diettmar, făcîndu-se că n-a auzit jignirea, deoarece tot ce mi-ai spus se referă la un singur fapt, și anume, că Flussdorf este una și aceeași persoană cu Peitschemann. Esențial este să avem dovezi incontestabile că Peitschemann a săvîrșit crime.

— Trebuia să-mi spui asta de la început. Își ridică tacticos geanta diplomat de lîngă fotoliu și o puse pe masă în fața lui. Ți-o las pînă mîine. În ea ai în sinteză tot ce-am adunat în aproape treizeci de ani despre crimele săvîrșite în *Kazett*, cu deosebire în iarna 1944/1945, cînd comandant a fost Peitschemann. Eu mă întorc la hotel, mă simt tare obosit și știu că-ți place să fii lăsat în pace, să fii singur cînd studiezi un caz.

— E în regulă.

— Sînt sigur că lectura dosarelor pe care le-am întocmit îți va alunga îndoielile.

— Atunci pe mîine.

În noaptea aceea, își aminti Samson, se frîntise exact ca și acum pe canapea și cu ochii fixați în tavan se frămîntase pînă în zori. Pentru prima oară, Hans îl dezamăgise. Pînă atunci discutaseră de zeci de ori problema lagărelor de concentrare, a necesității pedepsirii celor vinovați nu numai ca o datorie față de lupta și jertfa milioanelor de victime ale nazismului, ci și pentru purificarea conștiinței poporului german, pentru dezaprobarea și condamnarea în fapt și în mod public, în fața lumii întregi, a fărădelegilor săvîrșite de-a lungul nopții fasciste. Se bucuraseră împreună în anii de după război de acțiunea de denazificare. Diettmar se afirmase ca unul din pro-

motorii cei mai energici ai acțiunii în orașul H... Procesele ce aveau loc din cînd în cînd în diferite orașe ale țării și la care Samson era nelipsit constituiau de fiecare dată tema lor predilectă. Diettmar se revolta sincer de indulgența sentințelor, indulgență ce se accentua pe măsură ce anii treceau. „Mi-aș fi dorit un astfel de proces. Aș fi zdrobit apărarea. Sentințele reflectă slăbiciunea acuzării" remarca el pe un ton care exprima și regret, și indignare. „Să fi fost pură ipocrizie din partea lui ?", se întreba cu inima îndoită Samson. Retracta repede pînă și întrebarea. „Nu, nu se poate. E un om integru. Probitatea lui n-am dreptul s-o pun la îndoială. Atunci ce s-a întîmplat ? Ce a survenit ? Poate îi este teamă de Peitschemann ? Este o personalitate prea puternică. Are relații. Opinia publică ar putea fi de partea lui. Orașul ar putea vedea în proces o încercare de blamare, de subminare a bunului său renume. Ce se va spune în țară — se vor întreba oamenii — despre faptul că un nazist notoriu, un comandant de lagăr de concentrare a putut să ajungă în cele mai înalte foruri ale muncipiului ? În loc să-l condamne se vor grăbi să se revolte împotriva lui Diettmar. Dar, dacă ar acționa sub imperiul fricii și nu cum îi dictează conștiința, Diettmar s-ar anula pe el însuși, ar pierde tot ce a dobîndit, n-ar mai putea trăi cu adevărat, ar vegeta doar." Acuzîndu-l și apărîndu-l succesiv, rememorînd întîlnirile lor de-a lungul anilor, noaptea trecu fără ca Samson să închidă ochii. Se lumină de ziuă cînd, în sfîrșit, stinse lumina, se întoarse pe o parte și adormi instantaneu. Se trezi, după zece ore de somn neîntrerupt, complet refăcut. Coborî în restaurant, își comandă o masă pe cinste, dar nu avu răbdare s-o consume pînă la capăt. Renunță la desert și se grăbi spre locuința prietenului său, convins că zbuciumul său fusese zadarnic. Odihnit, vedea mult mai optimist lucrurile. Își zicea că Diettmar avusese tot dreptul să fie reținut, să nu se lanseze înainte de a cerceta lucrurile, înainte de a se convinge. Acum, după ce studiase dosarele, cu siguranță va judeca altfel.

— Ei, mai ai vreo obiecție ?, îl luă direct de cum intraseră în birou.

— Mi-e teamă că te voi dezamăgi.

— Ce vrei să spui ? sări Samson ca ars din fotoliul în care abia se așezase.

— Te rog ia loc, bea un Cinzano, calmează-te și ascultă-mă.

Alb ca varul, stăpînindu-și greu indignarea Samson se lăsă moale în fotoliu.

— Din păcate lucrurile stau așa cum am bănuit aseară.

— Adică ?

— Adică ne lipsesc dovezile.

— Nu înțeleg, n-ai citit dosarele ? replică descumpănit Samson.

— Nu le-am citit, le-am studiat.

— Și ?

— Nu-i ceea ce trebuie.

— Fii mai explicit, nu mă simt în stare la ora actuală să descifrez enigme.

— Nu-i vorba de nici o enigmă, lucrurile sînt simple și limpezi, îți repet : n-avem dovezi ! Înțelege o dată pentru totdeauna ! Faptele sînt totul, nu afirmațiile, ele conving !

— Cum, n-am relatat destule crime, nu te-au zguduit suficient ? Consideri că numărul fărădelegilor săvîrșite este prea mic, că n-au fost exterminați destui ca să merite un proces ? N-au fost...

— Stai, oprește-te ! Te înfierbînți degeaba. Noi nu pregătim procesul *Kazett*-ului, noi nu ne propunem să dovedim caracterul criminal al lagărelor de concentrare. Acest lucru este unanim recunoscut. După cîte știu, tu vrei să deschid un proces împotriva lui Peitschemann, deci fărădelegile comise de el mă interesează, dovezi ale vinovăției lui vreau să văd. Faptele săvîrșite de el, crimele înfăptuite cu mîna lui vreau să le cunosc.

— Cum adică : recunoști existența lagărului ca un perimetru în cadrul căruia crima se practică în mod organizat și în proporție de masă, dar pui la îndoială dacă comandantul — cel sub a cărui autoritate s-au conceput, dirijat și săvîrșit toate asasinatele — este sau nu criminal ?

— Dragul meu, ți-am explicat de atîtea ori că nimeni nu poate fi acuzat și mai ales condamnat decît pornind de la faptele comise de el, concepute, puse la cale sau ordonate personal. *SS*-ul a fost declarat la Nürnberg orga-

nizație criminală, dar asta nu înseamnă că orice fost *SS*-ist poate fi acuzat și condamnat drept criminal doar în temeiul faptului că a aparținut acestei organizații.

— Știu, cunosc acest lucru. Nu se poate face însă analogie între situația unui *SS*-ist oarecare și cea a unui fost comadant de lagăr de concentrare. Acesta din urmă, prin însăși funcția deținută, patrona crima. Prerogativele lui se refereau la industrializarea crimei, la desfășurarea fără dereglări a asasinatelor, încercă Samson să se împotrivească, neputînd accepta realitatea pe care i-o demonstra Hans.

— Nu există funcție care, prin ea însăși, să atragă automat, asupra celui care o exercită, acuzația de criminal. E nevoie, repet, să se dovedească săvîrșirea crimei.

— Și vrei să spui că toată strădania mea de pînă acum a fost zadarnică, pierdere de timp, că totul trebuie luat de la început ?

— Nici vorbă de așa ceva. Un rechizitoriu împotriva unui fost comandant de lagăr este de neconceput fără cunoașterea exactă a tot ce s-a întîmplat în lagăr. Doar am căzut de acord de importanța unui asemenea proces pentru a contracara încercările neonaziștilor de a nega adevărul despre lagăre, de a pune sub semnul întrebării existența crematoriilor, camerelor de gazare, asasinatelor în masă. Din acest punct de vedere dosarele tale sînt foarte prețioase. Înțelege însă că nu-s suficiente. Toate acestea se cer întregite cu dovezi clare, cu mărturii de necontestat privind crimele săvîrșite personal de Peitschemann, ordonate direct de el.

— Am senzația, ți-o spun fără ocol, că nu mai ești cel pe care l-am cunoscut la Nurnberg sau, în orice caz, te-ai schimbat mult, ai abandonat...

— Nu, dragul meu Samson, eu nu m-am schimbat și n-am renunțat nici la idealurile și ideile de atunci. Dar timpurile s-au schimbat. Nu mai sîntem în anii patruzeci, iar majoritatea tinerilor care sînt de vîrsta pe care am avut-o noi atunci nici n-au auzit de Tribunalul de la Nurnberg.

— Justiția e aceeași.

— Te înșeli.

— Ce vrei să spui ? Doar nu se judecă după alte legi. Crima se cheamă tot crimă și ucigașul tot ucigaș a rămas.

— Iar simplifici lucrurile inadmisibil sau, în orice caz, te dovedești a fi un sentimental incorigibil. Tu uiți că, în acei ani, a încerca nu să absolvi, ci doar să diminuezi răspunderea celor care au comis crime în lagărele naziste însemna să înfrunți revolta opiniei publice, să te expui disprețului celor din jur. Ura împotriva naziștilor, a *SS*-ului era reală, palpabilă aproape, se citea în ochii tuturor, depășise granițele Europei și cuprinsese toate straturile sociale ale Statelor Unite ale Americii. Vremurile s-au schimbat cu 180 de grade. Acum, o încercare de condamnare a unui fost *SS*-ist este cea care le stîrnește unora chiar indignare. Mulți oameni nu mai vor să-și amintească de ce-a fost. Nu sînt interesați să răscolească trecutul. Unii pentru că au fost implicați, alții din prudență. Ei își zic : „cine știe ce poate ieși la iveală dintr-un asemenea proces ?" Mulți consideră că, acuzînd pe cei de atunci, se aruncă, implicit, o umbră neplăcută asupra celor de azi. Colegi de breaslă mi-au spus nu o dată : după atîția ani n-are nici un rost să se judece fapte care aproape s-au uitat. Împrejurările sînt aproape imposibil de reconstituit.

— Și ce crezi tu că aș putea și ar trebui să fac eu în continuare ? întrebă împăciuitor Samson, pricepînd că Diettmar n-a abandonat ideea procesului.

— Trebuie să cauți, să găsești cu orice preț supraviețuitori care au fost martori la execuții ordonate de Peitschemann, au asistat la asasinate patronate de el, cunosc măsuri, ordine, dispoziții care au emanat nemijlocit de la el și care au cauzat sau au grăbit moartea deținuților. S-ar putea, deși e foarte greu, să descoperi chiar vreun fost *SS*-ist ori angajat civil din *Kazett* dispus — din cele mai diverse motive — să depună mărturie împotriva lui. N-ar strica să răsfoiești arhiva unor procese ale criminalilor de la *Dachau*, *Mauthausen* și din alte lagăre, în care s-ar putea să găsești referiri ce ne-ar putea fi de folos. Îți promit că nici eu nu voi sta cu mîinile în sîn. Oficial nu voi întreprinde nimic deocamdată. Te aștept pe tine să vii cu dovezi, cu martori. Îți promit că, pînă atunci, pe cont propriu, voi urmări îndeaproape activi-

tatea lui Peitschemann de cînd s-a stabilit în H... şi voi studia şi eu dosarele unor procese, pregătindu-mă pentru al nostru.

Au urmat anii cei mai febrili din viaţa lui Innfeld. Acum cînd procesul nu mai era un vis, ci o realitate ce începea să se contureze, se puse pe treabă cu o nouă vigoare, cu entuziasmul din primii ani. Reluă legătura — personal sau prin scrisori — cu toţi supravieţuitorii pe care-i contactase înainte de a-l fi depistat pe Peitschemann. Stărui pe lîngă vechile cunoştinţe să-şi forţeze memoria, să-şi amintească noi fapte, să-i indice noi adrese sau cel puţin nume de foşti deţinuţi din *Kazett* despre care ştiau că supravieţuiseră, pentru a-i căuta în ţările lor de baştină. Nu uită nici de sugestia prietenului său, procurorul, de a căuta martori şi printre foştii *SS*-işti. Prima încercare pe această pistă fusese o adevărată aventură.

Aflase că Peitschemann, în perioada în care lucrase pentru americani, se întovărăşise cu Steinwald, care, în decembrie 1944, fusese *Rapportführer* în *Kazett.* Afacerile acestuia cu dinţii de aur smulşi de la cadavre şi care ar fi trebuit expediaţi în visteria *SS*-ului luaseră asemenea proporţii, încît ajunseseră la urechea forurilor superioare. Fusese degradat şi trimis pe front. Reîntîlnindu-se după război cu fostul său şef, care se bucura de trecere la serviciul de transport al trupelor de ocupaţie americane, se întovărăşise cu el, iertîndu-l că nu-l apărase în faţa superiorilor. Se pare că la baza tîrgului au stat banii de care dispunea Steinwald şi bănuiala lui Peitschemann asupra provenienţei lor.

Afacerile mergeau impecabil, cînd o patrulă M.P. i-a prins cu un camion plin cu materiale din depozitele armatei americane, fără să aibă asupra lor nici un act oficial. Peitschemann, fără nici o ezitare, a aruncat toată vina pe Steinwald. Arestarea lui era iminentă. Dar încă în noaptea aceea Steinwald dispăruse. Acum se afla în Argentina.

Innfeld nu ezită să ia avionul pînă acolo. Nu zbura prima oară spre continentul sud-american. Mai fusese în două rînduri în Paraguai. Ştia cît de bine se simt acolo

naziștii fugiți din Europa. Era în anii cînd, în presa europeană, se dădea ca un fapt cert prezența lui Eichmann în această țară. După o documentare făcută pe cont propriu s-a întors cu convingerea că fostele căpetenii *SS* fugite de pe pămîntul pe care l-au umplut de sînge sînt atît de bine implantate și apărate în Paraguai, încît nu numai că duc o viață liniștită, dar au posibilități să-și ajute foștii camarazi întru crimă ajunși la ananghie. Fără să aibă dovezi în sensul în care îl „teroriza" prietenul său procurorul, Innfeld își formase părerea că grupul *SS*-iștilor din America de Sud susțin nu numai moral, ci și material încercările de relansare a spiritului nazist în diferite țări din vestul Europei.

Instalat comod în avion, în timp ce traversa oceanul își cîntărea șansele. Nu avea adresa precisă a lui Steinwald. Cunoștea doar orașul în care sub numele de Richard Wilder patrona un atelier de reparat auto. Depistarea lui nu punea probleme. Descoperise oameni cărora le știuse doar numele și țara spre care porniseră de la Feldafing la cîteva luni după eliberare. Așa că în privința aceasta avea suficientă experiență. Nu se putea însă decide pe ce să mizeze în încercarea de a stoarce de la el date și fapte acuzatoare împotriva lui Peitschemann. Cea mai la îndemînă cale ar fi fost speculare rivalității și a neînțelegerilor dintre ei. Putea ușor inventa o legendă care să-l irite pe Wilder alias Steinwald, să-l provoace împotriva fostului său șef și partener de afaceri. Ar fi fost suficient să-i spună cîteva fapte compromițătoare pe care le săvîrșise în *Kazett* prezentîndu-i-le ca și cum le-ar ști de la Peitschemann. Pe de altă parte se gîndea că toate datele pe care le are despre Wilder converg spre concluzia că invidia, orgoliul, ranchiuna, toate tarele ce-l caracterizează pălesc pe lîngă cupiditatea lui. Pentru bani e în stare de orice. Cînd le adulmecă mirosul în fața lui își pierde consistența orice criteriu sau argument, nu se mai gîndește la nimeni și la nimic decît la posibilitatea de a intra în posesia lor. „Așa că — se gîndea — cel mai simplu ar fi să-i ofer o sumă de bani pentru o declarație oficializată privind activitatea lui Peitschemann ca fost comandant al *Kazett*-ului."

Pînă la urmă își zise că se va orienta la fața locului, la nevoie va combina cele două modalități.

Se instală la cel mai elegant hotel. Trecuse de ora prînzului. Mîncase cu poftă în avion și nu-i era foame. Ieși să se plimbe prin oraș, să se familiarizeze cu atmosfera și topografia lui. Așa proceda ori de cîte ori poposea într-o localitate care îi era necunoscută. Își procură o carte de telefoane și, de la o agenție publicitară, lista atelierelor de reparații auto. Nu le răsfoi. Își lăsă plăcerea pentru mai tîrziu, cînd se va întoarce la hotel. Se obișnuise atît de mult să lucreze — să-și consemneze constatările, să-și trieze și fixeze informațiile dobîndite, să-și planifice activitățile pentru zilele următoare — în camerele de hotel, încît din prima zi i se părea că se află în biroul din apartamentul său permanent din Nurnberg.

A doua zi, după ce servise micul dejun, ieși în stradă și făcu un semn discret unui puști, care, împreună cu vreo alți patru de vîrsta lui, pîndea de pe trotuarul de vizavi fiecare mișcare a oaspeților ce intrau sau ieșeau din hotel, gata să se facă utili. I-a înmînat un plic și i-a dat un bacșiș gras.

— Peste trei ore, la 12 fix, te aștept aici cu răspunsul. Atunci vei primi și mai mult.

Puștiul o luă la goană, cu ochii strălucindu-i de bucurie. Se întoarse la ora stabilită pleoștit. Vorbea cu privirea în pămînt :

— Am fost. Domnul a primit plicul, l-a citit, apoi mi-a spus că regretă, dar cel căruia îi este adresat lipsește din oraș, vine abia mîine pe la prînz și deci să trec din nou pe la atelier mîine, la aceeași oră, dacă vreau să primesc un răspuns.

— Bine băiete, ne vom întîlni tot aici. Tîrgul rămîne tîrg ! îl încurajă Innfeld.

— Fiți fără grijă domnule, se înclină puștiul cu umilință și se retrase.

Innfeld urcă în cameră să reflecteze. Intuia că lucrurile se complică. În minte îi încolți ideea că cel care deschisese plicul fusese chiar Wilder, a citit invitația la o convorbire în hotel, dar nu s-a grăbit s-o accepte, și a inventat ad-hoc minciuna cu absența patronului. „De ce are nevoie de răgaz ? Cu cine oare se sfătuiește ?", se

întrebă Innfeld. „Ce ar putea pune la cale ?". Negăsind răspuns la întrebările ce-l împresurau, se hotărî să aştepte ; să-l lase pe Wilder să facă prima mişcare şi în funcţie de ea să şi le fixeze pe ale lui.

A doua zi primi răspunsul. „Mă bucură mult perspectiva unei conversaţii cu un ziarist de pe meleagurile natale de care mi-e dor. Tocmai de aceea propun să ne întîlnim nu la hotelul central, ci într-un loc mai retras, mai intim, unde am putea discuta în voie."

Innfeld, nerăbdător, citi răspunsul în stradă, urcă grăbit în cameră şi despături harta oraşului pentru a localiza adresa indicată. Era departe de centru, spre periferia din nord-vest. Coborî şi se interesă de stradă la recepţie. I se spuse că este într-un perimetru în plină construcţie, cu multe vile şi localuri selecte. Informaţia îl linişti, fără să-i elimine bănuiala că ceva nu-i în regulă. Totuşi n-avea de ales.

În seara următoare, la ora 21, coborî din autobuz în staţia care i se indicase în post-scriptum şi, urcînd pe trotuar, o luă înainte. Avea de parcurs vreo 500 de metri pînă la prima intersecţie, cînd trebuia să traverseze pe trotuarul de vizavi şi să o cotească pe bulevardul cu care se intersecta strada.

Scrutînd atent locul unde se afla, abia făcu 20—30 de paşi şi zări, pe partea cealaltă a străzii, o furgonetă staţionînd între două clădiri. Singura justificare ar fi fost faptul că la parterul uneia din clădiri era o prăvălie de coloniale, dar era închisă. După ce trecu mai departe, auzi cum furgoneta se pune în mişcare. Înaintă fără să se uite înapoi. Întorcîndu-se spre dreapta să traverseze, o zări la vreo 200 de metri depărtare. Cînd se apropie de mijlocul străzii, furgoneta ambală strident. Innfeld trecu linia de marcaj, furgoneta se apropie în viteză. Prefăcîndu-se că nu bănuie nimic, mai făcu un pas, apoi brusc se întoarse şi o luă la fugă. Şoferul de pe furgonetă frînă, ezită o clipă, sau poate aştepta comanda, alături de el mai era cineva în cabină, şi vră la stînga după el. În clipa aceea, un turism, venind în viteză din sens opus, nu putu evita accidentul.

Innfeld auzi scrîşnetul roţilor, pocnetul sec al coliziunii, zornăitul cioburilor de sticlă. Răsuflă uşurat şi se

grăbi spre prima stație. A doua zi dimineața zbura spre Paris. Articolul care i se comandase de redacție despre „Naziștii care se ascund și neonaziștii care se arată" l-a scris în avion.

Relatîndu-i într-o scrisoare, lui Diettmar, întreaga aventură, acesta îi răspunse încurajator printr-o telegramă: „Bravo ! Te știu, te consideră dușmanul lor. Înseamnă că scrisul tău își atinge ținta. Vei reuși. Vom reuși. Săptămîna viitoare scrisoare detaliată. Acum n-am timp. Hans."

Amintindu-și cum s-a bucurat de acel „vom reuși", Innfeld regretă sincer ieșirea lui necontrolată față de Diettmar, recunoscu că nu-și mai poate stăpîni nervii ca în trecut. Se scuză față de sine că apropierea procesului pe care-l aștepta de peste trei decenii îi dă dreptul să fie nerăbdător. Știa că Hans nu-i poartă pică, că se obișnuise cu izbucnirile lui. „Prietenia noastră nu tot cu o ciocnire violentă a început ?", reflectă Samson și zîmbi nostalgic. Se simți iar împăcat cu sine, îi părea rău doar de faptul că discuția atît de importantă cu prietenul său s-a amînat, din propria-i vină, cu 24 de ore.

— Cred că-mi înțelegi starea de surescitare și nu te-ai supărat, începu Innfeld de îndată ce s-au așezat în fotoliile lor.

— Hai, lasă prostiile, și vino cu dovezile adunate. Sînt gata să te ascult. Uite, mi-am pregătit hîrtia și stiloul. Mă voi strădui să nu te întrerup. Îmi notez ce nu-mi place, ce nu-mi este clar și la urmă vorbesc și eu.

— Tu chiar vrei să faci față de mine pe domnul procuror ?

— Nici gînd, dar nu vreau să ne certăm iar. Poimîine începe un proces care-mi va lua tot timpul. Aș vrea ca azi după-masă, la noapte, să reușim să ne clarificăm, să vedem cum stăm, ce mai avem de făcut.

— De acord. Mă voi strădui să fiu mai rezonabil decît ieri. Sînt direct interesat să mă asculți pînă la capăt. Ți-am respectat toate indicațiile. Sînt convins că de data aceasta îți voi risipi toate îndoielile și rezervele. Vei putea intenta procesul.

— Lasă, te rog, concluziile pe seama mea. Am căzut de mult de acord că dreptul de decizie în această chestiune îmi aparține.

— Și dacă tu îl vei tot amîna din scrupulozitate, sau din considerente de oportunitate, sau poate chiar din teamă... ?

Samson văzu cum prietenul său își mușcă buza de jos și înțelese că iar a sărit peste cal, totuși nu se putu opri și continuă ridicînd tonul.

— În definitiv pot să-ți înaintez în mod oficial o cerere, pot să mă adresez presei, pot să...

Spre norocul amîndurora ușa se deschise și în birou intră radioasă Mathilde :

— Sper că astăzi sînteți copii cuminți și nu vă mai certați.

Puse pe măsuța dintre fotolii tava cu băuturile obișnuite și cu prăjiturele. Se întoarse în bucătărie și mai aduse una cu două ceșcuțe și o cană mare cu cafea.

— Pe la ce oră vreți să servim masa de seară ?

— Cred c-ar fi bine să ne pregătești niște sandviciuri și să le lași pe masă în hol. Dacă ne-o răzbi foamea ne servim noi. Astă-seară avem mult de lucru, decretă Diettmar și Mathilde se retrase discret.

Intermezzo-ul îi calmă pe amîndoi.

— Ca să-ți iasă din cap ideea că eu mi-am schimbat atitudinea, reîncepu discuția Diettmar, și ca să isprăvești o dată cu insinuările, înainte de a-mi spune ce-ai aflat și ce-ai făcut tu, îți ofer eu niște date despre Peitschemann, pe care sînt sigur că nu le știi.

Vădit surprins, Samson își trase fotoliul mai aproape de măsuță, ca nu cumva să-i scape un singur cuvînt. Hans, așa cum avea obiceiul, se străduia să fie cît mai concis și exact, evitînd orice urmă de sentimentalism.

— Peitschemann s-a stabilit în H... la începutul lui 1955. Informațiile tale au fost exacte. A dispus de un capital care i-a permis să se afirme ca om de afaceri. A deschis un birou de transporturi. Avea șapte salariați și 5 camioane. Și-a lărgit parcul de mașini de la an la an, iar prin 1960 a început să achiziționeze autobuze și taxiuri. Pe măsură ce-și extindea afacerile se îngrijea cu tenacitate — și nu fără inteligență — să-și creeze o largă popularitate. A evitat să facă politică, n-a intrat în nici un partid, deși i-au făcut curte și democrat-creștinii și inde-

pendenții. A acceptat însă cooptarea în tot felul de consilii și comisii, în comitete de inițiativă și nu se dădea în lături de la susținerea materială a diferitelor acțiuni de interes comun și de binefacere. Pînă la începutul lui '60, adică pînă la procesul lui Eichmann, zic eu, ținea o legătură strînsă, deși ascunsă cu grijă, cu diverși neonaziști, îndeosebi cu șeful grupului din Koln. Pe cei din orașul nostru îi evita.

— Cum explici acest lucru, ce semnificații crezi că are ?

— Greu de apreciat, fără să-i cunoști opiniile actuale. Presupun ca verosimile două variante. Prima, că prinderea lui Eichmann l-a speriat. Și-a dat seama că trecutul n-a fost dat uitării, că pericolul de a fi descoperit n-a dispărut. Ca măsură de precauție a rupt orice legătură cu cercurile neonaziste, pentru a nu fi pus în încurcătură — voit ori din greșeală — tocmai de unul din foștii camarazi. A doua posibilitate este că dezvăluirile, mărturiile de la proces, executarea lui Eichmann să-l fi șocat, să-i fi provocat un proces de conștiință. Adevărul despre ce-a gîndit și cum gîndește îl vom afla la proces, dacă vom reuși să i-l intentăm.

— Iar începi cu îndoielile ? Abia m-ai convins de lipsa de temei a temerilor mele.

— Dă drumul certitudinilor tale și dacă rezistă criteriilor mele juridice fii sigur că voi renunța la ele fără întîrziere !

— Am trei declarații autentificate la notariat. Starea sănătății unuia care trăiește în Polonia nu-i permite deplasarea și din păcate nu sînt speranțe de însănătoșire. Ceilalți doi — ambii din Franța — nu vor să audă nici în ruptul capului de participare la un proces. „Mi-a trebuit mulți ani să scap de coșmaruri, să uit, să trăiesc în prezent. Nu vreau să mă întorc la trecut", mi-a mărturisit unul din ei și mi-au trebuit multe zile să-l conving să aștearnă pe hîrtie ceea ce știe despre Peitschemann. Celălalt mi-a declarat : „Mi-e teamă să recunosc pe unul din foștii zbiri ai *Kazett*-ului, să dau ochi în ochi cu el. Cred că n-aș rezista șocului. La 3 ani după eliberare am fost la o cursă de cai. Unul din concurenți, exact cînd a

trecut prin fața mea a ridicat biciușca să-și stimuleze calul. N-am mai văzut în fața ochilor decît cravașa și am avut senzația acută că este ridicată asupra mea. M-a cuprins un tremur de parcă aș fi fost în pielea goală într-un cîmp de zăpadă. Genunchii mi s-au înmuiat. Dacă nu apucam cu ambele mîini grila, mă prăbușeam. De atunci n-am mai fost la curse. Am evitat tot ce mi-ar fi putut aminti de lagăr. Am trecut de mult de 60 de ani. N-aș mai putea rezista unui șoc."

Din declarațiile acestor supraviețuitori și ale altor doi care mi-au promis că vor veni la proces în calitate de martori reies cu certitudine următoarele :

Unu : Peitschemann a asistat personal la toate execuțiile publice și uneori și la aplicarea pedepselor în fața întregului lagăr.

Doi : De obicei, evita contactul direct cu *Häftling*-ii, dar cînd ceva îl irita, își pierdea orice autocontrol, se năpustea asupra victimei ca o fiară sălbatecă. Pînă nu țîșnea sînge nu se oprea.

Trei : *Kapo* și *SS*-iștii de rang inferior își permiteau orice abuz, născoceau cele mai barbare metode de umilire și chinuire a deținuților. Nu se cunoaște nici un caz în care Peitschemann să fi luat vreo măsură, să fi temperat într-un fel sau altul zelul subordonaților.

Patru : Asista la selecționarea bolnavilor „nevindecabili", care erau trimiși în camerele de gazare, dîndu-și astfel girul la asasinarea lor.

Cinci : Mizerele rații de hrană din *Kazett* erau mult diminuate datorită sustragerilor sistematice. Cu pîinea furată se procurau băuturi, ce se consumau la orgiile organizate de *SS*-iștii din *Kommandatur*-a lagărului.

Șase : O parte din lucrurile sustrase de la deținuți, inclusiv obiecte prețioase — inele, cercei —, era valorificată pentru împodobirea vilei în care locuia Peitschemann, pentru satisfacerea capriciilor soției sale.

— Ei, ce zici ? încheie enumerarea Samson.

— În sfîrșit sînt fapte ce seamănă a capete de acuzare. Spun drept, nu m-am așteptat din partea ta la o concizie și o sistematizare atît de riguroasă. Dă-mi te rog declarațiile să mă uit peste ele.

Samson i le întinse și Hans începu să le citească. Din cînd în cînd se oprea și nota cîte ceva pe cîte un bilețel. Fiecare idee, pe altul. Samson se ridică și se plimbă prin birou. Se opri în fața bibliotecii : tratate de drept, culegeri de jurisprudență, mape cu tăieturi din ziare. Un raft întreg cu cărți despre lagărele de concentrare. Începu să citească titlurile ce se adăugaseră în ultimii trei ani.

— Nu-s rele, începu procurorul.

Samson așeză repede în raft volumul pe care-l răsfoia și se grăbi să-și reia locul în fotoliu. Era numai ochi și urechi.

— Nu-s rele, repetă Hans, dar încă nu-i ceea ce ne trebuie. Afirmațiile din declarații sînt bune ; coroborate cu tot ce știm despre *Kazett*, rezistă pentru a întemeia pe ele actul de acuzare.

— Altceva nici nu ne trebuie, îl întrerupse Samson, neputîndu-și stăpîni entuziasmul.

— Ai răbdare, ascultă-mă pînă la capăt. Faptele concrete consemnate sînt însă firave pentru a susține acuzarea și, mai ales, pentru a combate argumentele previzibile ale apărării. Vreau cel puțin un martor, mă înțelegi, unul singur care să spună : în ziua cutare l-am văzut pe Peitschemann lovind cu cravașa sau cu tocul pistolului un deținut pentru că nu l-a salutat, ori pentru că nu s-a dat destul de repede la o parte din drumul său, ori dracu' știe de ce, dar să-l fi văzut bătînd, călcînd în picioare pe cineva, sau apăsînd pe trăgaci, sau ordonînd el personal o biciuire, sau...

— Stai, oprește-te pentru numele lui dumnezeu. Tu ai uitat în ce an ne găsim ? Ai uitat că au trecut peste trei decenii de atunci ? Cîți supraviețuitori crezi că mai sînt astăzi în viață ? Și unde să-i găsesc și să-i mai și aleg pe sprînceană ? răbufni Innfeld.

Diettmar își păstră calmul.

— Te înțeleg, dragul meu. Revolta ta este pe deplin justificată. Dar cu asta lucrurile nu se schimbă. Ele se cer privite în față așa cum sînt. Eludînd realitatea nu ne apropiem, ci ne îndepărtăm de reușită. La ora actuală, după 30 de ani, e greu să producem dovezi în afara mărturiilor supraviețuitorilor. Iar martori în viață, știu, sînt tot mai puțini. Dar fără ei nu se poate. Altă cale nu există.

— Îmi ceri mereu să te înţeleg, dar înţelege-mă şi tu pe mine. Martori-*Häftling*-i împotriva unui fost *SS*-ist din *Kommandatur*-a unui lagăr e foarte greu să găseşti. Şi-am să-ţi explic de ce. *SS*-iştii intrau rar în lagăr. Toată conducerea interioară era lăsată în seama prominenţilor [1] : a armatei de *Kapo, Blockälteste, Stubendienst* şi de zeci de alte funcţii îndeplinite de deţinuţi aleşi de *SS*-işti. *Häftling*-ii erau mereu vînturaţi dintr-un lagăr în altul, aşa că n-aveau cum să-şi întipărească figura unui *SS*-ist sau altul şi cu atît mai puţin să-i cunoască numele. Şi chiar dacă un *Häftling* a cunoscut într-o împrejurare un *SS*-ist e problematic ca acum, după trei decenii, să îl mai poată recunoaşte. Excepţie fac, desigur, prominenţii, ei au şi supravieţuit într-un procentaj mult mai ridicat. Cei mai mulţi dintre ei au avut însă o comportare bestială, dacă mai sînt în viaţă, ar trebui puşi pe banca acuzaţilor. Ei ştiu asta şi s-au dat la fund, nu se poate conta pe mărturia lor.

— Cunosc foarte bine aceste lucruri. De ce crezi tu că nu mă grăbesc să deschid procesul ?

— Tu vrei să ai totul pregătit. Vrei să mergi la sigur. Fără certitudinea victoriei eşti în stare să renunţi. Dar procesul trebuie să aibă loc cu orice preţ. De îndată ce l-am identificat pe fostul comandant al unui lagăr de concentrare n-avem dreptul să tăcem. Eu, ca martor ocular al celor întîmplate *atunci, acolo,* în orice caz nu ! Şi nici tu n-ai acest drept. Nici un om care se respectă, căruia îi este dragă demnitatea de om, nu poate închide ochii, nu-şi poate pecetlui gura cînd descoperă un criminal care a umilit, a batjocorit, a torturat, a ucis oameni. Nu unul, nu doi, ci mii, zeci de mii... Ascultă Hans, te cunosc de prea multă vreme ca să pot presupune că pe tine nu te cutremură pînă şi gîndul că un asemenea ucigaş, deşi identificat, ar putea nu numai să rămînă nepedepsit, dar, să nu fie nici măcar tras la răspundere. Spune-mi, chiar te-a lăsat rece tot ce-ai citit în declaraţiile pe care ţi le-am adus ?

---

[1] Denumirea generică a tuturor deţinuţilor ce ocupau o funcţie în ierarhia interioară a lagărului şi purtau, de regulă, o banderolă pe braţ cu o inscripţie ce indica funcţia.

— Uiți mereu că tot ce-mi spui, toate dovezile pe care mi le aduci, eu trebuie să le privesc ca jurist.

— Nu uit, dar știu că mai întîi ești om și nu poți să faci abstracție de niște sentimente general-umane.

— Dragul meu, încearcă să-ți păstrezi calmul, să fii rezonabil. Noi nu ne-am așezat la un schimb de păreri despre idealurile noastre, despre ce credem și ce gîndim. Am hotărît să cîntărim bine șansele unui proces și e în interesul tău, vreau să spun al obiectivității concluziei la care vom ajunge, ca eu să nu mă las furat de sentimentalisme, să judec totul la rece, prin prisma legislației. Aici nu-i vorba de ce gîndesc eu și cu atît mai puțin de ce simt eu, ci de ceea ce prevede legea, de ceea ce se deduce din jurisprudența în vigoare.

— Cum crezi tu că poți încadra în paragrafe o crimă care prin dimensiunile și monstruozitatea ei a spart toate tiparele ? De unde text de lege pentru o crimă de proporții inimaginabile ? A încerca să reduci holocaustul nazist la o fărădelege oarecare, s-o încadrezi într-un paragraf sau în două înseamnă pur și simplu să minimalizezi un genocid fără precedent, înseamnă să bagatelizezi însăși crima ca atare.

— De ce-mi forțezi mîna ?

— Eu ?

— Cine altul ?

— Te rog să fii mai explicit. Nu înțeleg aluzia.

— Nu-i nici o aluzie. E o simplă constatare. Vrei să fac mai mult decît e legal, decît știu eu că se poate.

Samson, străduindu-se să-și păstreze calmul, rosti cuvintele rar și apăsat :

— Dragul meu, îți repet : nu vreau nimic altceva decît să deschizi procesul împotriva unui criminal. Iar mintea mea încăpățînată, cum îți place ție s-o caracterizezi, nu poate concepe că a judeca un fost comandant de lagăr de concentrare este un lucru ilegal, nici că deschiderea procesului este imposibilă.

— Abstractizînd și simplificînd ne îndepărtăm de realități și pierdem posibilitatea de a ajunge la un rezultat viabil. Noi nu discutăm caracterul legal al judecării unui criminal, ci dacă avem suficiente probe pentru a dovedi că Peitschemann este criminal.

— Doar nu vrei să susţii, se înfierbîntă Samson, că tot ce-am adunat şi ţi-am arătat despre fărădelegile săvîrşite sînt simple abstracţiuni ?

— N-are nici o importanţă ce susţin eu, ci ceea ce putem proba. Înţelege o dată că în faţa tribunalului nu contează nici dorinţele, nici sentimentele noastre sau ale altora, nu contează nici măcar crimele săvîrşite, ci doar ceea ce poate fi atestat prin probe materiale incontestabile.

— Deschide procesul şi probele se vor aduna. Vor apărea martori la care nici nu ne gîndim. Se vor dezvălui fapte care — ai să vezi — te vor ului. Sînt sigur de asta.

Convins de realismul punctului său de vedere, Diettmar continua să explice cu răbdare :

— Un astfel de proces — ţi-o spun a cîta oară ? ! — nu se poate deschide cînd vrei şi cum vrei. Există o procedură bine stabilită care trebuie respectată ad-litteram. Şi, în primul rînd, de mine, în calitate de procuror !

— Dacă toţi procurorii ar gîndi ca tine, procesul lui Eichmann n-ar fi avut loc. Bestia ar trăi şi astăzi nestingherită undeva prin America de Sud.

— Iar vrei să mă jigneşti.

— Nici gînd. Pur şi simplu fac şi eu o constatare. Adică mă gîndesc ce s-ar fi întîmplat dacă dr. Fritz Bauer, fostul procuror-şef al landului Hessen, atunci cînd, pe la mijlocul anului 1957, a primit scrisoarea aceea din Argentina de la un refugiat german care-l informa că Eichmann trăieşte la Buenos-Aires, cartierul Olivos, strada Chacabuco nr. 4261, s-ar fi formalizat şi ar fi căutat texte de lege din care să deducă ce are de făcut ?

— Sînt sigur că prima întrebare care l-a străfulgerat a fost aceasta : Ce trebuie să fac în calitate de procuror-şef ?

— Nu, te înşeli. El a formulat altfel întrebarea : Ce-i de făcut ca Eichmann să fie prins, judecat şi pedepsit ?

— E acelaşi lucru. În fond, aceasta este datoria noastră de procuror : să depistăm şi să-i acuzăm pe cei ce au încălcat sau încalcă legea.

— Greşeşti. Nici pe departe nu-i acelaşi lucru. Dacă-şi punea întrebarea aşa cum ai formulat-o tu, cu siguranţă

și-ar fi dat un răspuns mecanic, just în aparență, dar birocratic. Și-ar fi zis că trebuie declanșată procedura obișnuită pentru a verifica informația și a aduna fapte pe baza cărora să se poată cere extrădarea și pregăti procesul.

— În tot ce-ai spus nu văd nimic mecanic, birocratic. E demersul legal, inevitabil.

— Numai că acest demers legal și inevitabil ar fi creat la fiecare pas — gîndește-te la verificarea informației, la anunțarea ambasadei R.F.G. din Argentina, a Ministerului de Externe argentinian — zeci de posibilități ca Eichmann să afle că a fost dibuit și să dispară din nou.

— Ce altceva ar fi putut face Bauer ?

— Uite că a putut. Punîndu-și întrebarea așa cum am formulat-o eu : „Ce-i de făcut ca Eichmann să fie prins, judecat și pedepsit ?", el a acționat astfel încît informația să parvină la Tel-Aviv. Cazul a fost predat lui Iszer Havel, pe atunci șeful serviciului secret. Așa a început „marea vînătoare", prinderea și răpirea lui Eichmann — acțiune fără precedent prin amploarea și ingeniozitatea sa în istoria urmăririi criminalilor de război.

— Sînt presupuneri verosimile, deși greu de explicat.

— Nu-s presupuneri, sînt fapte autentice. Relatate de persoana cea mai autorizată, de chiar Iszer Havel, căruia, după 15 ani, i s-a permis să dea publicității întreaga acțiune pe care a conceput-o și a condus-o nemijlocit.

— Și ce crezi că l-a determinat pe dr. Fritz Bauer să procedeze într-un mod cam bizar pentru un procuror ?

— De ce bizar ? Eu aș zice într-un mod realist, bine cumpănit, eficient. El nu putea să nu se gîndească la faptul că dintre toți funcționarii procuraturii s-ar putea găsi unul care să destăinuie secretul și astfel, prin diverși interpuși, să ajungă la urechile lui Eichmann. Din practica pe care o avea, se îndoia și de faptul că o cerere de extrădare ar fi avut succes. Iar Bauer nu era doar procuror, ci și un om care fusese de două ori arestat de *Gestapo*. Prima dată a stat un an, a doua oară trei ani în închisorile regimului nazist. Evadînd și refugiindu-se în Suedia, a reușit să supraviețuiască hitlerismului. El nu putea să ia cunoștință și să trateze insensibil, neutru, prin ochelari de jurist birocrat o informație despre cel care striga în

gura mare : „Voi sări zîmbind în mormînt cu satisfacţia că am pe conştiinţă cinci milioane de evrei."

Diettmar, pierzîndu-şi pentru prima dată calmul, împinse ceşcuţa cu cafea, răsturnînd-o şi se ridică în picioare. Se îndepărtă pînă ajunse la bibliotecă. Se sprijini cu spatele de ea, apoi izbucni :

— Adică un german care n-a fost în lagăr nu poate pătrunde holocaustul, nu poate simţi nici compasiune faţă de victime, nici ură faţă de călăii naziști ?

Innfeld îşi dădu seama că iar întinsese prea tare coarda, riscînd să repete, în altă variantă, scena din seara precedentă.

— Nu te înfuria, Hans. Noi doi, şi dacă am vrea, nu ne putem certa în mod serios. Avem prea multe amintiri comune. Ne leagă nu numai iluziile din tinereţe, ci şi deziluziile de mai tîrziu. Tu ştii bine că orice amînare înseamnă implicit micşorarea şanselor de a cîştiga procesul. Iar neintentarea lui ar însemna, într-un fel, anularea vieţii mele de după eliberare. M-am întrebat de multe ori cu ce-am meritat eu să supravieţuiesc. Ce am făcut eu pentru cei ce au murit ca eu să trăiesc. Mai ales în primii ani de după eliberare m-a stăpînit un sentiment de vinovăţie. În lagărul *E*, la *Birkenau*, se fixau dinainte cîţi anume dintr-o baracă trebuie să fie selecţionaţi pentru camerele de gazare. De fiecare dată a fost nevoie ca alţii să meargă în moarte pentru ca eu să rămîn în viaţă. Treceam în pielea goală prin faţa lui Mengele. Cei de dinaintea mea, cît şi cei din urma mea nu erau nici mai mici, nici mai slabi decît mine. Şi ei erau selecţionaţi, iar eu nu. Desigur, decidea hazardul, căci Mengele, fluierîndu-şi melodiile sale din operete, deseori nici nu se uita la noi, îşi mişca degetul ce indica moarte sau viaţă absolut mecanic, la întîmplare. Peste o oră, întins pe cimentul barăcii nr. 21, auzind scrîşnetul dubei crematoriului în care erau înghesuiţi ultimii mei prieteni din ghetou şi cunoscuţii de cîteva luni sau de cîteva zile din *Birkenau*, mă întrebam scăldat într-o sudoare rece, de gheaţă : de ce ei ? de ce nu eu ? Aceste întrebări au continuat să mă terorizeze şi după eliberare. Am scăpat de chinul lor abia cînd s-a conturat posibilitatea acestui proces. Mi-am zis că desfăşurarea lui va fi nu numai o răzbunare a tatălui meu — de a

cărui moarte continui să mă consider vinovat, pentru că n-am știut să rămîn lîngă el, să-l apăr —, ci și o cinstire a memoriei celor care au murit ca eu și alții ca mine — puțini, dureros de puțini — să supraviețuim.

— Nu-i nevoie, crede-mă, dragul meu, ca după 30 de ani să continui să mă convingi de necesitatea procesului împotriva unui fost comandant de lagăr de concentrare. Ca procuror ți-aș putea enumera mai multe argumente de ordin juridic și moral decît presupui tu. Cele de ordin personal, pe care continui să mi le evoci, m-au tulburat încă acum 30 de ani, cînd ne-am cunoscut la Nurnberg și continuă să mă impresioneze ori de cîte ori le aud sau mă gîndesc la ele. Fără martori oculari însă, care au cunoscut nemijlocit cel puțin secvențe din activitatea lui Peitschemann, șansele noastre, crede-mă, sînt minime.

— Am un asemenea martor.

— Și de ce îl ții în secret ?

— L-am ținut în rezervă, ca un ultim atu.

— Acum vrei să faci tu pe enigmaticul cu mine. Hai, vorbește-mi despre el.

— Va veni sigur la proces să depună mărturie : O... R... din Budapesta. Este o personalitate de prestigiu, chirurg reputat. Cînd l-am cunoscut, lucra de doi ani, pe baza unui contract, la cel mai mare spital din Tunis. Mi l-a recomandat un prieten din Belgia. Vizitam împreună „Muzeul războiului din 1939—1945, al rezistenței și lagărelor de concentrare", creat și condus de Rene Vander Auwera. Pe Auwera îl știu de la *Dachau*. A venit după mine. Era printre cei care au început seria cu numerele 113000. E un tip foarte interesant. Arhitect de meserie, după eliberare a consacrat totul — profesie, timp, bani — organizării acestui muzeu, pe care-l consideră opera vieții sale. Am trecut de mai multe ori prin Bruxelles în acești ani și, oricît de grăbit aș fi fost, am vizitat de fiecare dată muzeul. Nu pot să-ți spun ce mă impresionează atît de mult. Exponatele ? Nu cred. Am vizitat doar toate muzeele marilor lagăre de concentrare. Documentele de care dispune Auwera nu se pot compara cu probele materiale absolut zguduitoare expuse la *Auschwitz* sau *Buchenwald*, la *Majdanek* ori *Mauthausen*. Una e să citești un document original despre asasinarea mamelor ori copiilor

și alta să privești printr-un perete de sticlă o magazie plină, de la podea pînă în tavan, cu păr de femeie, ori cu geamantănașe, pe care scrie, sub numele proprietarului, cuvîntul *Kinder* (copil), sau uriașe grămezi de ghetuțe și jucării aruncate de-a valma unele peste altele ca la *Auschwitz*. Una e să stai în fața unei statistici despre cîți au intrat într-un lagăr și cîți au fost exterminați și alta să vezi oase omenești arse doar pe jumătate, scoase din cuptoarele crematoriului de la *Majdanek* de acei ostași sovietici anonimi care, pătrunzînd în incinta lagărului, înainte de a dărîma porțile, au trebuit mai întîi să stingă focul. Aici, *SS*-iștii n-au mai avut timp, ca la *Birkenau*, să arunce în aer camerele de gazare și crematoriile. Totuși, în muzeul lui Auwera te copleșește condensarea. Sînt înșiruite, una lîngă alta, panouri cu exponate despre aproape toate lagărele centrale de exterminare. Cuprinzîndu-le cu privirea ai strania senzație că în muzeu a fost strîns, condensat, întreg imperiul morții pe care naziștii l-au construit de-a lungul și de-a latul Europei.

Innfeld se opri și, lăsîndu-se copleșit de amintiri, privi stăruitor spre geam ca și cum dincolo de perdeaua ce vibra abia perceptibil s-ar fi înșiruit exponatele despre care vorbise. Își reveni repede și continuă. Cel mai mult mă atrage spre acest muzeu tenacitatea lui Auwera. În octombrie 1942, cînd eu, deși în ghetou, nu mă gîndeam la altceva decît să învăț ca să-mi pot continua studiile după război, el își asculta sentința de condamnare la moarte dată de Consiliul de Război din Berlin. A îndurat 45 de luni de captivitate, din care ultimele opt în infernul de la *Dachau*. Apoi a luat viața de la început, cu gîndul la muzeu. Gîndul acesta l-a ținut și-l ține în viață. A trecut de 70 de ani și e încă în puteri. Plin de vitalitate. Pentru el muzeul este ceea ce e pentru mine procesul. Nu mă mir că ești tentat cîteodată să mă consideri un obsedat din cauza insistenței mele. Ți-e greu să înțelegi și încăpățînarea unui Auwera. Vezi, noi, supraviețuitorii lagărelor de concentrare nu putem scăpa de ecoul mesajului transmis de camarazii smulși dintre noi, împușcați în ceafă în fața noastră, aruncați în pielea goală în zăpadă și stropiți cu apă să înghețe, înghesuiți în camerele de gazare sau îngropați de vii în șanțuri, azi neștiute de nimeni. Mesajul lor

strigat în chinurile febrei tifosului exantematic sau urlat peste gardurile de sîrmă ghimpată în clipele cînd urcau spre spînzurătoare îl auzim și acum, în fiecare noapte : „Dacă printr-un miracol veți rămîne în viață, să nu ne uitați ! Să spuneți lumii ce-au făcut cu noi.“ Și Auwera a avut nevoie de peste trei decenii să-și realizeze gîndul care l-a ținut și-l ține în viață, îi dă sens și puteri s-o trăiască. De cîte ori îi vizitez muzeul mă simt revigorat în demersul meu. De aceea nu-l ocolesc niciodată cînd trec prin Bruxelles. Procesul nostru, dragul meu prieten, va avea același rol ca și muzeul : indiferent de sentința pe care o va pronunța tribunalul, el va face ca oamenii să-și amintească din nou de martirii holocaustului, îi va determina să mediteze asupra pericolului neonazismului, dînd un conținut concret acestei noțiuni care a început să fie pronunțată cu prea multă ușurință, inserată la coada unui lung șir de primejdii care pîndesc lumea. Dar neonazismul nu e un pericol oarecare, unul printre multe altele, ci primejdia de moarte a omenirii.

— Ai început iar să mă convingi despre un lucru de care, crede-mă, sînt la fel de convins ca și tine, interveni înțelegător Diettmar. Începuseși să-mi vorbești despre un martor probabil.

— Nu, dragul meu. Nu e vorba de unul probabil, ci de un martor foarte sigur. Cum îți spuneam, vizitam muzeul lui Auwera cu prietenul meu belgian William din Mechelen — un orășel din apropierea Bruxelles-ului. Ne opream în fața unui panou, meditam în tăcere și pășeam mai departe. Nici ceilalți vizitatori nu comentau. Era o liniște ca într-un templu. Nereușind să descifrez o schemă, îl întreb în șoaptă pe William : ce vor să semnifice liniile acestea întrerupte, semănînd cu conturul unor bazine ? El își ridică mîna fulgerător și, fără să-și dea seama, se plesni cu zgomot peste frunte. Toți cei din jur s-au întors spre noi. Jenat de gestul lui necontrolat, m-a luat de braț și m-a tras spre ieșire.

„Gata, mi-am amintit ! a exclamat. De azi-dimineață, de cînd mi-ai spus ce vrei, știam că pot să te ajut, dar n-am reușit să mă concentrez. Acum sînt sigur. O... R... a fost într-un lagăr cu tatăl tău. Avea 16 ani cînd a sosit la *Dachau*, tu plecaseși la *Alach*. L-am luat sub ocrotirea

mea. Dormeam pe același prici. L-am pus să-mi povestească despre *Kazett*, de unde venea, știam că era unul din cele mai cumplite lagăre, comparabil cu *Birkenau-Auschwitz*. O... R... a stat trei sau patru luni la *Kazett*. Cu siguranță îți va fi de folos. Încă pe atunci ne uimise cu memoria lui și, mai ales, cu felul, de o rară plasticitate, în care ne relata calvarul pe care-l străbătuse dintr-un sat din pusta maghiară pînă la *Birkenau* și de-acolo, prin *Kazett* la *Dachau*. Totuși, cînd îl întrebam despre faimosul lagăr, relata mereu aceeași poveste. Munca din compania de pedeapsă la bazinele cu fecale. Trebuie să-l cauți neapărat. Nu se poate să nu-l fi cunoscut pe comandantul lagărului, să nu-și amintească, să nu știe tot felul de lucruri concrete despre el. Trăiește la Budapesta. Este chirurg." A doua zi am zburat la Budapesta. Acolo am aflat că plecase de cîteva luni la Tunis, solicitat de un mare spital specializat în chirurgia inimii.

Innfeld sorbi îndelung din ceșcuța cu cafea, apoi se lăsă comod pe spate cu ochii în tavan.

— O... R... este un munte de om. Nu mi-l pot nicicum închipui cum arăta el la vîrsta de 16 ani, cînd a intrat pe poarta *Dachau*-lui. Părăsise lagărul *Kazett* chinuit, stors de orice vlagă, numai piele și oase. Dacă nu i-ar fi stîrnit compasiunea lui William, care i-a întins o mînă ocrotitoare, cu siguranță n-ar fi supraviețuit. În apartamentul ce i s-a pus la dispoziție în Tunis, s-a dovedit o gazdă ospitalieră. Politețea sa, aproape exagerată, finețea gesturilor, vocea lui caldă contrastau puternic cu trupul de uriaș. Făcea impresia că dorea, prin gingășia lui de-acum, să contracareze sau cel puțin să amelioreze, peste ani, toate acele violențe și duritățI pe care le suferise prin lagărele de concentrare naziste. Acum se purta cu oamenii, inclusiv cu mine, de parcă toți am fi pacienții lui, toți am avea inima bolnavă.

Eram tentat să accept invitația de a ne așeza la discuție în fotoliile de pe terasă, de unde puteam urmări scurgerea oamenilor și mașinilor de un colorit exotic, ce-mi încînta ochii. M-am stăpînit și am refuzat, preferînd să rămînem în sufragerie pentru a mă putea concentra total asupra a ceea ce urma să-mi relateze.

Sorbeam din paharul cu Cinzano, băutura mea preferată, și-mi notam, aproape cuvînt cu cuvînt, cele auzite. O... R... înghițea cîte un strop de whisky și continua să-și depene amintirile :

„...Peitschemann intra rar în lagăr. Nici *Kommando*-urile nu le însoțea la locul de muncă. Cînd sosea însă într-o inspecție inopinată pe toți ne cuprindea spaima morții. Nu se întîmpla niciodată ca trecerea lui pe lîngă un detașament de lucru să rămînă fără victime. Motive găsea ușor : un *Häftling*, doi, trei sau patru, după toane, nu s-au descoperit la timp, nu s-au dat la o parte din calea lui, muncesc fără vlagă, au hainele murdare, privesc spre el încruntat. Uneori, cînd era furios, îi călca în picioare. Alteori ordona să fie pedepsiți. Dacă nu i se raporta că victimele au sucombat în timp ce li se aplica pedeapsa stabilită, se răzbuna crunt. Cu un *Kapo* «milos» se răfuia mai crunt decît cu un *Haftling*. Astfel a reușit să facă din toți *Kapo* zbiri care concurau cu *SS*-iștii în sălbăticie. Era un om voinic, ciolănos, lat în spate, cu fălci puternice. Umbla totdeauna cu ținuta perfect pusă la punct. Cizmele moi îi erau lustruite lună. Purta mănuși din același material. Nu l-a văzut nimeni, niciodată fără biciușcă. Parcă i se lipise de mînă făcea corp comun cu el. Apărea peste tot însoțit de cîinele său negru, urît, fioros. Am avut norocul să fiu totdeauna departe de el. De cîte ori apărea, eu mă nimeream în partea opusă. Așa se face că, în străfundul ochilor mei, s-a întipărit nu fața lui negricioasă, ci mersul lui căutat — mereu îi era teamă parcă să nu-și murdărească cizmele — și, mai ales, ritmul sacadat în care își lovea carîmbii. Fie că avea biciușca în mîna stîngă ori în dreapta, ritmul era același. Indeletnicirea aceasta și-o întrerupea doar cînd plesnea *Häftling*-ii. L-am văzut mai de aproape o singură dată. Fusesem mutat pentru două săptămîni în *Strafkommando* (compania de pedeapsă). Pînă atunci lucrasem într-o pădure. Căram niște drugi de fier dintr-un loc în altul. Era groaznic de frig. Mîinile mi se lipeau de metalul rece și simțeam o arsură iute, de brici, pînă la os. Cu o noapte înainte cineva îmi furase una din zdrențele cu care îmi înfășuram degetele mîinilor în chip de mănușă. Acum stînga îmi era complet descoperită.

Ca să nu-mi înghețe, m-am hotărît să mă ascund peste zi într-o groapă, adîncindu-mă în zăpadă, în speranța că, întors în lagăr, vînzîndu-mi porția de mîncare, îmi voi putea procura o altă cîrpă sau chiar o fișie de material mai gros. Am fost prins. Cînd am plecat din baracă spre *Strafkommando*, camarazii m-au îmbrățișat și mi-au spus: «Să fii tare. Dacă reziști acolo două săptămîni, să știi că scapi cu viață din lagăr.» Nu ce mi-au spus m-a speriat, ci lacrimile ce li s-au prelins pe obraji m-au cutremurat. Compania de pedeapsă lucra la bazine. Lagărul se întindea pe coama unui deal, îmbrăcîndu-i ambele versante. Jos, în vale, două bazine de cîte 50 m 25 m emanau o duhoare pestilențială. Adîncimea lor nu se cunoștea. Se știa însă că era mult peste trei metri. Amîndouă bazinele erau pline cu fecale. Intreaga scursoare a lagărului ajungea prin tuburi subterane în primul bazin. *Haftling*-ii din companie eram îngrămădiți unul lîngă altul pe latura dinspre lagăr a bazinului. Fiecare aveam cîte o găleată prinsă de o funie. Fundul găleților era găurit, ca o sită. 12 ore în șir, cu o întrerupere de 30 minute pentru masa de prînz, trebuia să coborîm gălețile în bazin, să le umplem cu fecale, să le ridicăm și să le ținem în mîini deasupra bazinului pînă se scurgea lichidul și abia apoi să deșertăm conținutul în niște tărăboanțe. Sfertul acela de oră, cît ținea o „strecurare", părea mai mult decît o veșnicie. Simțeai cum îți tremură mai întîi mîinile, apoi genunchii, apoi tot trupul. Era mult mai cumplit decît la căratul bolovanilor. Acolo, cînd nu mai puteai, îngenuncheai, mai treceai bolovanul de pe un umăr pe altul, îl luai în brațe și făcînd aceste schimbări te amăgeai că așa parcă-i mai ușor, că acum mai poți face cîțiva pași. Aici nu aveai scăpare. Cînd după 10 minute simțeai că mîinile întinse îți amorțesc însemna că se apropie sfîrșitul. Iar cînd funia începea să-ți lunece, puțin cîte puțin, fără s-o mai poți opri, știai că s-a terminat. În clipa cînd găleata cu un plescăit strident se izbea de lichidul acela grețos ce plutea la suprafață, bîta unui *Kapo* se și încovoia pe spinarea ta, rostogolindu-te în bazin după găleată. Trebuia apoi cu eforturi supraomenești, neajutat de nimeni, prinzîndu-te de marginea atît

de lunecoasă a bazinului să te smulgi din nămolul acela pestilențial ce te trăgea la fund ca un magnet uriaș. Ieșit din bazin, îți continuai munca, așa cum erai, murdar din cap pînă în picioare, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Și totuși nu «strecurarea», ci «traversarea» era încercarea cea mai cumplită. Cînd îți umpleai tărăboanța trebuia să traversezi cu ea pe o bîrnă care nu era mai lată de 30 cm, întinsă de-a lungul bazinului, și s-o golești în cel de-al doilea bazin.

Urmărirea traversării era distracția preferată a *SS*-istului care asigura paza companiei de pedeapsă. Stătea în dreptul bazinului, la cîțiva zeci de metri distanță de el, rezemat de tulpina unui stejar. În dreapta și stînga lui, cîte o grămăjoară de pietricele. *Häftling*-ul care luneca pe bîrna îngustă ori amețea și se rostogolea în bazin se zbătea cu disperare să apuce bîrna, să se prindă de ea, să se smulgă, să nu se lase acoperit de valurile de fecale care-l izbeau, sufocîndu-l. *SS*-istul pîndea, rînjind, fiecare mișcare a victimei. Aștepta pînă cînd nenorocitul se prindea cu o mînă de bîrnă. «Bravo !», striga el încurajator. Iar cînd *Häftling*-ul ridica în aer cea de-a doua mînă, gata să se prindă și cu ea, *SS*-istul, cu o piatră bine țintită, nimerea fără greș — avea un antrenament de peste un an de zile — brațul de pe bîrnă. Urlînd de durere și disperare, *Häftling*-ul lăsa bîrna și începea iar lenta sa scufundare. «Încă o dată ! Nu te lăsa înghițit de rahat», striga *SS*-istul și aștepta răbdător ca victima, cu un ultim efort, să-și mai încerce șansa. Jocul se relua pînă cînd deținutul complet epuizat, se lăsa neputincios pradă acelei scursori mîloase, infecte, pestilențiale. Rar, cînd nu nimerea mîna încleștată pe bîrnă, *SS*-istul țintea capul *Häftling*-ului și tot nu-l lăsa să se salveze.

O singură dată, în cele două săptămîni a venit în inspecție Peitschemann în persoană. Se pare că atunci a fost pentru prima dată. Auzise și el probabil de distracția lui Stinkfuss — așa-l chema pe SS-istul ce ne supraveghea — și a vrut să se amuze și el puțin. A asistat zîmbind la «joc», apoi a hotărît : de următorul mă ocup eu ! Dar nu numai următorul, ci chiar următorii cinci au reușit să traverseze. Cît p-aci să izbutească și al șaselea.

Dar, cînd mai avea doar trei metri de parcurs, Stinkfuss răcni cît îl ţinu gura : *Schneller, verfluchte Hunde !*[1]

Häftling-ul se sperie, se dezechilibră şi se rostogoli în duhoarea aceea insuportabilă, care te sufoca înainte de a te îneca. Atunci îşi începu Peitschemann distracţia..."

Samson se opri şi se lăsă pe spate. Fusese sigur de efectul pe care avea să-l producă asupra procurorului autenticitatea acestui martor şi de aceea relată totul pe nerăsuflate. Adăugă calm şi apăsat :

— O... R... va relata cu lux de amănunte asasinatul săvîrşit de Peitschemann.

— Da, este fără îndoială, cel mai valoros martor de pînă acum. Cred că ai dreptate. Ar fi timpul să demarăm procesul.

Samson tresări, faţa i se lumină brusc. Se plecă spre Hans şi prinse cu amîndouă mîinile tăblia mesei.

— Nu-mi vine să-mi cred urechilor. Repetă încă o dată.

Diettmar nu se lăsă molipsit de entuziasmul prietenului său şi continuă pe acelaşi ton :

— Ţi-am spus că procesul poate fi demarat, totuşi te-aş ruga să mai ai puţină răbdare. Peste cîteva luni va avea loc, la Ierusalim, prima întîlnire a supravieţuitorilor evrei ai holocaustului. Vor veni acolo din toată lumea, de pe toate continentele. Nu se poate să nu participe la reuniune şi cei care au trecut prin *Kazett* şi mai sînt în viaţă. Chiar dacă nu toţi, majoritatea vor fi acolo cu siguranţă. N-ai lipsit de la război încoace, de la nici o manifestare importantă antifascistă, nu se poate ca tocmai la aceasta să fii absent.

— Ai dreptate. Pare curios, dar adevărul este că am colindat toată lumea, numai în Israel n-am fost.

— Cum se face că ai ocolit tocmai locul unde aveai cele mai multe şanse să găseşti martori în viaţă ?

— Sincer să fiu, mi-a fost frică.

— De cine ?

— De mine însumi. Mi-a fost teamă că ajuns în Tel-Aviv sau Ierusalim îmi voi descoperi cine ştie ce cunoscut care mă va corupe să mă stabilesc acolo, să mă liniştesc, să mă aşez şi eu ca tot omul şi astfel să încetez

---

[1] Mai repede, cîine blestemat !

urmărirea, singura preocupare care mi-a dat și-mi dă sens vieții. Și mai este o explicație. Întîmplarea a făcut că nici o adresă dintre cele ce mi s-au transmis pînă acum nu mi-a impus să mă îndrept spre acele meleaguri. Dar la reuniunea supraviețuitorilor participam oricum. De altfel am și primit o invitație oficială.

— Îmi pare bine. Sînt sigur că vei veni cu noi dovezi. Dar indiferent cu ce te întorci, pornim procesul.

— În sfîrșit, putem ciocni un pahar pentru succesul procesului.

— Stai să merg să văd ce ne-a pregătit Mathilde. Mi-e o foame de lup. Cred că și ție. Și-apoi evenimentul merită să destupăm o sticlă de vin. E cea pe care mi-ai adus-o acum trei ani, cînd l-ai descoperit pe Peitschemann. Am ținut-o special pentru acest moment. Eram convins că va veni. Și uite că a venit !

Capitolul II

După ce au consumat tot ce le lăsase Mathilde pe două tăvi și au golit al doilea pahar de vin, Hans și-a întrebat prietenul :

— Spune drept, Samson, nu ți s-a urît de unul singur ?

— Ce-ți veni ? E un domeniu de care nu țin minte să te fi interesat pînă acum.

— Mă gîndesc că poate era mai bine să-ți fi întemeiat și tu o familie. Prea mult alergi, prea mult te zbați și mereu singur.

— Da, ai dreptate. Mă simt singur. La început nu mi-am dat seama. Știi... alergînd după știri, după fapte senzaționale, mereu în punctele fierbinți ale vieții, ziaristul are senzația că familia lui este lumea întreagă. Cunoaște foarte mulți oameni, toți i se destăinuie, toți îl consideră de-al lor. La mine s-au mai adăugat vînătoarea, numai de mine știută, neîntrerupta vînătoare după Peitschemann, și goana, veșnica mea goană după martori. De cîte ori întîlneam cîte unul care a trecut prin *Kazett* aveam

senzația că am reîntîlnit un prieten, că mi-am întregit familia. Mă plimbam cu el zile întregi prin parcuri, stăteam ore în șir de vorbă la o cafea, la un whisky sau o înghețată. Retrași pe o terasă ori la o masă izolată într-o cafenea, nu sesizam cum zboară timpul. Întors în camera de hotel, continuam să mă bucur de noua cunoștință, de cele auzite și mă puneam pe treabă. Sintetizînd și sistematizînd consemnam pe fișe tot ce mi se relatase. După ce mă trînteam în pat, ore întregi îmi forțam memoria, să corelez, să confrunt noile informații cu cele înmagazinate în dosarele din apartamentul meu din Nürnberg. Anii au trecut și, pe nesimțite, fără să-mi dau seama cum și cînd s-a produs schimbarea, m-am trezit că, în clipa în care intru în camera de hotel și închid ușa, mă simt singur, părăsit, pierdut în lume. Și... îmi pun un pahar de Cinzano, îl dau pe gît și m-apuc de lucru : îmi revăd fișele, scriu pentru un ziar sau citesc o carte și încerc să nu mă gîndesc la singurătate.

— Ascultă, Samson, nu te-am întrebat niciodată, cum de nu ți-ai găsit perechea ? N-ai căutat-o, ai fost prea pretențios, ai suferit o deziluzie atît de puternică, încît nu mai poți crede în nimeni ? Știu că nu-ți place să te confesezi. Te-ai obișnuit să-i asculți pe alții...

Innfeld sorbi în liniște, fără să se grăbească, de două ori din cafea, apoi, sprijinindu-se cu călcîiele în covor își îndepărtă fotoliul de măsuță și se lăsă lejer pe spate.

— Dacă vrei să asculți o poveste, deloc amuzantă, sînt gata să încep.

— Dă-i drumul, îl îndemnă Hans, bucuros că a reușit să și scoată prietenul din înverșunarea ce pusese stăpînire pe el în ultimele zile.

— Cînd am descoperit că sînt singurul supraviețuitor din familie, mi-am zis că n-am dreptul s-o las să dispară, că sînt dator chiar să-i asigur continuitatea. Cred că dacă mă căsătoream atunci, prin '46 la Nürnberg, aveam acum cel puțin patru copii.

— Și ai fi mai fericit.

— Poate. Sînt chiar sigur ! Dar n-a fost să fie așa. Vroiam să găsesc o fată pe care s-o fac fericită. Am ținut foarte mult la soră-mea. Pe mama am zeificat-o. Nemaia-

vîndu-le, nu găseam imbold să iau viața de la început, nici să lupt, să ajung cineva. De ce, pentru cine ? mă întrebam și nu găseam răspuns. Tot timpul cît am urmat liceul, mă gîndeam că trebuie să fac o carieră strălucită pentru a le face fericite pe soră-mea și pe mama. Fratele mai mic nu mă preocupa. Era curajos, inventiv. Presimțeam că se va descurca și fără ajutorul meu. Tata s-a zbătut mult, avea o voce minunată, dar nu și-a putut depăși starea socială. A rămas, o viață întreagă, un umil cantor la o sinagogă de cartier. Îl vedeam cît suferă din cauza sărăciei de acasă. Ar fi vrut să-i ofere mamei un confort elementar. A tînjit, de cînd îl știu, după un apartament cu două camere. A încercat zeci de afaceri. Nu i-a reușit nici una... La începutul lui '47, poate îți mai amintești și tu, din onorariile pe care le primeam de la diferite redacții mi-aș fi putut permite să închiriez un apartament cu patru și chiar cu mai multe camere. Dar pentru cine ? Pe atunci mă gîndeam serios să găsesc o fată asupra căreia să-mi revărs dragostea, care să se substituie în același timp surorii și mamei mele și pe care s-o fac fericită în locul și în amintirea lor. Pentru aceasta, ea, cea pe care o căutam, trebuia să fie, neapărat, o fostă deportată. Care să mă înțeleagă și pentru care dragostea mea să însemne tot ce-a pierdut. Mă simțeam în stare să ofer o astfel de dragoste.

Atunci însă, prin '45 și '46, din cauza procesului nu m-am dezlipit de Nürnberg. Fetele pe care le cunoscusem la Feldafing — unde s-au adunat aproape toate cîte s-au eliberat din lagărele din Bavaria — s-au grăbit spre țările lor, în speranța că vor mai găsi pe cineva din familie. N-am avut cum și cînd să mă îndrăgostesc...

— O dată, într-o seară, curînd după deschiderea procesului de la Nürnberg, ne-am întîlnim la cinema. Mi-ai prezentat atunci o brunetă foarte nostimă. „Fă cunoștință, Hans, cu o fată a cărei frumusețe nici lagărul n-a putut s-o vestejească. Și nici optimismul n-a putut să i-l zdruncine. E aproape logodnica mea", mi-ai spus. Mi s-a părut atît de caraghios acel „aproape logodnică", încît am început să rîd. Voi v-ați luat după mine. A trebuit să ne retragem în spatele clădirii ; oamenii începuseră să facă cerc în jurul nostru.

— Ai dreptate, spuse Samson, şi, pentru prima oară, în seara aceea, un zîmbet nostalgic i se furişă în colţul gurii. Mă bucur că mi-ai reamintit de Zelma. A fost o fiinţă minunată. Avea o extraordinară poftă de viaţă. Răspîndea atîta voioşie, încît în preajma ei nu puteai rămîne trist. „Toate fetele din baracă se plîngeau că nu mai pot răbda de foame, îmi povestea ea. Numai eu nu mă văicăream din pricina foamei. Eram însă flămîndă de viaţă. Şi asta n-o puteam spune nimănui. Prietenele mele ar fi crezut c-am înnebunit. Acum, că am scăpat, vreau să-mi trăiesc viaţa. Vreau să mă bucur de ea. Mi-e dragă aşa cum este. Înţelegi ? Aşa cum este", îmi striga în urechi, mă prindea de mînă şi mă trăgea să alerg după ea. Nu-i păsa că ne aflam într-un parc sau pe un bulevard, că sîntem singuri ori se uită lumea după noi.

— Cred că sobrietatea şi chibzuinţa ta îngemănate cu spontaneitatea şi exuberanţa ei ar fi alcătuit un echilibru de invidiat.

— În seara aceea ne-am luat rămas bun. După ce cutreierase toate fostele lagăre de concentrare din Germania şi nu găsise pe nimeni dintre ai ei, se hotărîse să se întoarcă la Lodz. „Ştiu că merg degeaba, mi-a mărturisit înainte de a porni la drum. Vreau totuşi să revăd ghetoul. N-am putut să aflu prin ce lagăre mi-au murit fraţii şi surorile. Părinţii însă au fost ucişi în faţa mea. Ştiu locul. Merg să aşez un buchet de flori şi mă întorc. Să mă aştepţi, a insistat ea, mă întorc."

— Mă mir că nu s-a ţinut de cuvînt. Deşi am văzut-o doar în seara aceea, mi-a inspirat foarte multă încredere, interveni Hans. Dacă am pornit pe panta destăinuirilor, pot să-ţi spun că ochii ei mari, negri, sclipind mereu de o bucurie interioară, m-au fulgerat şi pe mine. În zilele următoare nu te-am întrebat nimic despre ea ca să nu mă [illegible]. Îmi era ruşine de tine.

[illegible] Nu ţi-a fost singurul pe care l-a vrăjit cu privirea ei. Şi [illegible]ti că n-ai greşit considerînd-o demnă de încredere. Nu şi-a călcat cuvîntul. S-a întors. Dar n-a vrut să audă de Nurnberg, nici de vreun alt oraş din Germania. „N-aş putea trăi aici, mi-a spus. Vreau să plec din Europa. Au fost ucişi prea mulţi de-ai noştri. Aici m-ar sufoca amintirea holocaustului. Nu vreau să uit. Nici n-o să

pot. Dar nici nu vreau să văd în fiecare zi ceva care să-mi amintească de ce-a fost. Aici, în Europa, cred că şi peste ani aş continua să simt în aer miros de carne arsă. Fumul crematoriilor nu poate fi eliminat cu desăvîrşire din atmosferă. Trebuie să plec cît mai departe." „Unde ?", am întrebat-o nedumerit. „Oriunde : în America sau Australia, în Palestina sau în Africa", mi-a răspuns ea, m-a cuprins cu ambele braţe după gît şi m-a sărutat lung. pe buze. Apoi, desprinzîndu-se fără grabă din îmbrăţişarea mea disperată, a adăugat : „Văd că nu eşti în stare să părăseşti Nurnbergul, procesul acesta blestemat te ţintuieşte locului, el este totul pentru tine." „Să-mi scrii, te voi urma, înţelege-mă..." ; „Nu te agita, nu te amăgi. Dacă nu plecăm împreună, n-o să ne mai revedem. N-am să-ţi scriu şi nu vei putea să mă cauţi. Îmi voi pierde urma."

S-a ţinut de cuvînt şi de data aceasta. Nu mi-a scris. N-am mai auzit niciodată nimic despre ea.

— Şi aceasta a fost unica şi marea ta dragoste ?

— Nu, n-a fost nici unica, nici cea mare. De fapt nici n-a fost, mai precis n-a apucat să devină dragoste. A fost doar o frumoasă prietenie ; avea însă toate şansele să se transforme într-o pasiune care poate mi-ar fi schimbat cursul vieţii... Dar eu nu despre Zelma am vrut să-ţi vorbesc, ci despre Serena.

Am cunoscut-o la Budapesta, la mijlocul anilor '50. Dacă-ţi aminteşti, începuse o mare agitaţie în jurul procesului lui Rajk, al condamnării lui nedrepte. Ca unul care călătorisem după război de mai multe ori în Ungaria, în căutarea supravieţuitorilor, am fost solicitat de două, dacă nu chiar de trei redacţii — nu-mi mai amintesc precis — să merg la faţa locului. Într-o seară, rătăcind pe aleile din Buda am intrat într-unul din vestitele ei restaurante intime, în care se putea mînca o porţie de purcel de lapte pe cinste şi se putea bea un pahar de Tokay, ascultînd o muzică ţigănească de care mi se făcuse dor. M-am aşezat la o masă de la care le puteam supraveghea pe toate celelalte. La cele mai multe, perechile se priveau cu ochi pierduţi, uitînd de paharele din faţă. În fundul sălii, despărţit printr-o arcadă, la patru măsuţe lipite una de alta, petrecea, fără nici o reţinere, un grup de vreo 8—10 femei şi bărbaţi. Veselia lor zgomotoasă

contrasta cu melancolia ce-i stăpînea pe ceilalți comeseni. După obiceiul meu de a lega cunoștințe și prietenii în holul hotelului în care mă aflu, în tren sau avion, în restaurante, m-am ridicat, m-am îndreptat spre masa veselă și, oprindu-mă sub arcadă, am cerut permisiunea să iau loc. Autoinvitația mi-a fost primită cu strigăte vesele și ropote de aplauze.

După prezentările de rigoare, conversațiile au continuat — cu bancuri, vorbe de duh, înțepături —, de parcă aș fi fost și eu unul de-al lor. Nimeni nu m-a întrebat cine sînt și de unde vin. Ulterior am aflat că nici ei nu se cunoșteau. Abia cu o oră înaintea intrării mele în restaurant hotăriseră să-și alăture mesele și să petreacă seara împreună. La desert, femeia din fața mea, pretextînd că este prea cald, lăsă dezinvolt să-i lunece șalul de mătase de pe umeri, dezgolindu-i brațele lungi, albe, ca de marmură. Cu o mișcare leneșă se întinse după paharul cu apă din față și, în momentul acela, la masă se făcu subit tăcere. Privirea tuturor se îndreptă spre antebrațul ei. Numai eu continuam să-i urmăresc ochii, în sclipirea cărora nu știam ce să deslușesc : durere sau bucurie. Mă gîndeam că în orice clipă ea ar putea izbucni într-un rîs plin de satisfacție, dar și într-un plîns amar.

— Tu ai fost deportată, draga meà ? întrebă mirată vecina ei.

— Cum au putut mînji cu tușul lor umilitor un bra' atît de fermecător ? declamă bombastic bărbatul de lîngă mine.

— Niște nemernici... nemernici... nemernici, repetă în neștire un bătrînel din capul mesei, apoi își apropie paharul cu coniac și-l goli, furios, dintr-o înghițitură.

Femeia din fața mea — nu părea să aibă 30 de ani —, lăsîndu-și nemișcat brațul tatuat pe masă, își netezi o buclă rebelă cu cealaltă mînă și începu să-și povestească, pe un ton egal, calvarul prin care trecuse.

Așa am cunoscut-o pe Serena. De fapt am început s-o cunosc, pentru că adevăratul ei destin l-am aflat mult mai tîrziu. Au trecut cîțiva ani pînă am reușit să-i cîștig încrederea, s-o fac să-și deschidă sufletul.

Atunci am stat două săptămîni la Budapesta. Ne-am întîlnit în fiecare seară. Mă simțeam atras de ea. Plim-

bările noastre pe malul dinspre Buda al Dunării îi făceau o reală plăcere și totuși se ținea departe de mine. Nu mă lăsa să mă apropii de sufletul ei, de parcă s-ar fi temut să nu-i descopăr enigma, să nu i-o fur. Asculta cu interes real orice-i povesteam. Era încîntată de preocupările mele și a fost singura care m-a îndemnat să merg pînă la capăt, să nu abandonez, oricît de anevoie voi progresa, oricîte eșecuri voi suferi. „Dacă aș avea mai multă energie, dacă mi-aș putea permite din punct de vedere material, aș face același lucru", îmi spunea mereu. „Ce-ar fi dacă am acționa împreună ? N-ai vrea să mă însoțești ? M-ai face fericit", am întrebat-o înainte de a ne despărți. „Ți se pare numai că le știi pe toate", mi-a răspuns ea rîzînd. Apoi a continuat pe un ton sobru, ceea ce i se întîmpla foarte rar : „te-aș încurca, cu siguranță, te-aș dezamăgi și m-aș nenoroci și pe mine. Eu trebuie să rămîn singură. Te rog nu insista și nu mai pune întrebări. Dacă nu vei avea timp să-mi scrii mai mult de prin țările și orașele pe care le cutreieri, trimite-mi măcar cîte o ilustrată."

I-am scris des și mult. Cu trecerea anilor, viața asta a mea — mereu pe drumuri, mereu prin camere de hotel — nu-mi mai părea chiar atît de romantică. Începea, încet-încet, să mă obosească. Mă luptam din răsputeri să nu mă las pradă gîndurilor descurajatoare. În nopțile în care astfel de idei năvăleau în camera de hotel și simțeam că pun stăpînire pe mine, aprindeam veioza, mă ridicam din pat și începeam să-i scriu Serenei. Mi-o închipuiam alături de mine. Îi priveam brațele lungi, marmoreene, părul bogat acoperindu-i umerii, fața mereu senină și începeam să-i vorbesc, așternînd cuvintele pe hîrtie.

În anul următor ne-am reîntîlnit. Am fost împreună numai trei zile. Ea locuia la Nyiregyháza și venise special la Budapesta ca să ne revedem. Am așteptat-o la Gara de Vest. Cînd a coborît din tren, m-am emoționat. Nu găseam cuvintele cu care s-o salut. Ea a fugit spre mine, a lăsat să-i cadă geamantanul din mînă, m-a cuprins și m-a sărutat pe amîndoi obrajii. Se purta atît de firesc, de parcă abia de cîteva zile ne despărțisem și nu de aproape un an. Seara, tîrziu, am urcat pe Halászbástya înainte de a ajunge la restaurant, ne-am oprit să privim

scurgerea Dunării feeric luminată. De cîte ori priveam, în noapte, de pe înălțimile Budei, splendidele clădiri ale Pestei, înșirate pe malul Dunării, aveam senzația că visez. Mi-am apropiat-o de piept pe Serena, am privit-o lung în ochi și, fără să-i spun vreun cuvînt, am vrut s-o sărut. S-a împotrivit. A cuprins-o un tremur ușor, a respirat adînc sau a suspinat, nu mi-am dat seama, apoi a izbucnit în rîs. „Sărutările sub clar de lună ca și pe aleile Budei sînt pentru tinerii îndrăgostiți", spuse ea și mă luă de braț. După cîțiva pași adăugă : „Noi nu mai sîntem de mult tineri... și nici îndrăgostiți nu sîntem. N-avem dreptul... sau nu putem. Cine știe ?" „De ce să nu avem dreptul ? De ce să nu putem ?", am întrebat eu, simțindu-mă jignit. „Ne-am înțeles, dragul meu, de cînd ne-am cunoscut că anumite întrebări nu-mi vei pune niciodată, că despre anumite lucruri nu vom discuta."

Ne-am reîntîlnit aproape în fiecare an. Ne simțeam minunat împreună. Aș fi dorit s-o ajut, s-o protejez, să-i ofer dragostea mea, dar se ferea, se baricada, nu mă lăsa să mă apropii de ea, îi era parcă teamă de orice intimitate.

Abia după trei ani a acceptat să petrecem împreună două săptămîni la Balaton. A pus însă o condiție pe care a trebuit s-o respect pînă în ultima zi. Să locuim în camere separate.

Totuși, în acele paisprezece zile, am reușit să creez o breșă în zidul cu care se împrejmuise. Mi-a povestit fragmente din viața ei, pe care nu le destăinuise nimănui. Fusese arestată într-o comună din apropierea orașului Nyiregyháza, împreună cu părinții. Pînă atunci nu cunoscuse greutățile vieții. Era unicul copil în familie și i se făcuseră toate voile. Avea o mătușă bogată la Nyiregyháza, care trimitea o birjă după ea s-o aducă la oraș. Pînă la izbucnirea războiului, de-a lungul anilor de liceu, luase, în particular, de două ori pe săptămînă, lecții de pian și de balet. Cînd, escortată de jandarmi, a fost dusă, pe jos, în ghetou, la Nyiregyháza, împreună cu părinții și celelalte două familii de evrei din sat, n-a înțeles de ce mama ei plîngea întruna. Iar dacă reușea să-și înăbușe plînsul, repeta mereu, cînd strigînd, cînd șoptind, „Serena, fata mea, draga mea, te vor călca în picioare, te vor strivi... Nu-mi pasă de mine... pot să-mi facă ce vor... numai pe tine să te

lase în pace... dar nu te vor cruța... te vor frînge, te vor nenoroci... vai, doamne, dumnezeule, rău am ajuns..."

Drumul spre Nyiregyháza îi pricinuise totdeauna o mare bucurie Serenei. Îi plăcea foarte mult să stea la mătușa. Se bucura și acum că o s-o revadă și vor locui împreună. Răcnetele jandarmilor n-o deranjau. Se făcea că nu le aude și-l ruga pe tatăl său să-i explice ce-i acela ghetou și de ce pînă acum cîteva zile nu vorbise nimeni despre așa ceva și dacă mătușa va putea lua cu ea pianul, și dacă în ghetou e voie să exersezi la pian.

În seara sosirii în ghetou, tatăl a fost chemat la interogatoriu. I s-a cerut să declare aurul adus cu el. A spus că în afară de inelele de logodnă și cerceii soției n-au alte obiecte de valoare. Un sergent-major l-a izbit cu patul puștii drept în față, răcnind atît de fioros, încît s-au cutremurat și cei din curtea clădirii care-și așteptau rîndul : De aici nu ieși viu dacă nu ne spui unde ai ascuns aurul. Bătrînul a fost adus acasă pe targă, spre miezul nopții. Hainele de pe el erau rupte. Fața tumefiată. Prin barbă i se prelingeau firișoare de sînge. Serena a vrut să se repeadă spre el, dar a trebuit să se plece spre maică-sa, care se prăbușise leșinată.

În încăpere mai dormeau, pe saltelele întinse direct pe podea, alte două familii. Una cu doi, cealaltă cu trei copii mici, care, treziți din somn, au început să plîngă.

Mama Serenei, după ce și-a revenit, a cerut ca bărbatul ei să fie dus în pod. „Acolo e liniște și este și aer mai mult", adăugă ea și se apropie de targă. Ajutat și îndemnat de ea, bătrînul se ridică în picioare și păși spre ușă. Serena îi urmă. A insistat să rămînă și ea în pod, dar maică-sa se împotrivi. „Coboară, draga mea, și dormi liniștită, am eu grijă de tata."

Dimineața, Serena se trezi într-o agitație de nedescris. Toți din vecini erau adunați în curtea lor și se înghesuiau pe scară. Părinții ei se spînzuraseră. Serena și-a făcut loc cu greu în acea îmbulzeală nemaipomenită. S-a retras într-un colț al podului și i-a privit aproape o oră. Nimeni nu îndrăznea să le taie frînghiile. Așteptau să vină cineva să constate oficial cele întîmplate.

Încremenită și înverșunată în tăcerea ei disperată, Serena se urni cu greu din loc, se opri în fața părinților, îi

mîngîie ușor pe obraji, le sărută mîinile și tăindu-și drum prin mulțimea necunoscută, se duse în încăperea în care-și aveau lucrurile. Își umplu un geamantan mic cu obiectele cele mai trebuincioase, își aruncă peste umeri pardesiul și se îndreptă spre scară. Încă în noaptea aceea evadă din ghetou.

În tren spre Budapesta se minuna și ea cît s-a putut schimba într-o singură oră. Cînd a urcat în pod, speriată de agitația din jur, era încă o fetiță neajutorată, fragilă, care nu să înfrunte, dar nici să recunoască primejdia nu era în stare ; obișnuită ca alții s-o ferească, s-o protejeze, să strige după ajutor. Din pod a coborît o fată care rupsese brusc și pentru totdeauna cu copilăria, cu visele. Se uita pe geam și întinderile pustei îi sugerau atîta liniște, încît i se părea că imaginile din ghetou, părinții ei bălăbănindu-se sub o grindă noduroasă, îmbulzeala aceea pe scări sînt doar imagini dintr-un coșmar care a chinuit-o în vis și care îi mai stăruie în fundul ochilor, dar din clipă în clipă vor dispărea definitiv. În urechi îi sunau însă inconfundabile, țipetele disperate ale mamei sale, mult mai clare decît cu două zile în urmă „te vor călca în picioare... te vor strivi... te vor nenoroci..." Ea închidea ochii și repeta în sine, în ritmul roților trenului : „nu mă vor strivi... n-am să mă las... nu mă vor frînge... n-am să mă las."

Și nu s-a lăsat. A avut și un pic de noroc. În tren nu i-a cerut nimeni actele. În compartiment mai era o femeie cu patru copii. Pe cel mai mic tocmai îl alăpta. Șeful patrulei, deschise ușa, și își opri privirea asupra sînului mare, dezgolit al mamei. Apoi brusc, rușinat de gestul său indecent, își îndreptă ochii spre Serena.

Speriată, uitînd să-și pregătească o minciună cît de cît plauzibilă, ea își apucă instinctiv poșeta pe care nu reușea s-o deschidă.

— Încotro, domnișoară ?

Întrebarea o calmă. Își opri degetele din zbaterea lor neputincioasă în jurul clamei care închidea poșeta și răspunse sec :

— La Budapesta.

— Cu ce treburi ?

— Îmi încerc norocul, zise, reușind să mimeze un zîmbet.

— Îți urez noroc, domnișoară, replică încurajator șeful patrulei în timp ce trase la loc ușa compartimentului.

Sosind în capitală, intră în restaurantul celui mai apropiat hotel de lîngă gară. După ce-și lăsă geamantanul la garderobă, în timp ce se îndrepta spre o masă liberă, înțelese că a greșit. Un asemenea hotel cu siguranță era urmărit zi și noapte de poliție. Se gîndi însă că părăsirea imediată a clădirii ar putea părea suspectă. Se hotărî să mănînce mai întîi ceva, o durea stomacul de foame, pe tren nu avusese curajul să intre în vagonul-restaurant. Așteptînd să vină chelnerul, luă lista de pe masă să-și aleagă ceva consistent. Bani avea. Îi luase cu ea pe toți. Ce rost ar fi avut să-i lase în ghetou ? Nu știa însă cît timp va trebui să trăiască din ei, cînd își va găsi un loc unde să muncească și ce anume, doar nu se pricepea la nimic. Și apoi era marea problemă a actelor. Procurarea lor putea să coste o avere. Cui să se adreseze ? Cu cine să se sfătuiască ? Nu cunoștea pe nimeni. O străfulgera ideea să meargă la comunitate. O respinse imediat. Era hotărîtă să se declare creștină, să evite orice legătură care i-ar putea trăda originea. A fi identificată ca evreică însemna ghetou. Iar pe ea o paraliza pînă și rostirea acestui cuvînt devastator : ghetou. Năpădită de întrebări și îndoieli, lista începu să-i vibreze în mîini. O lăsă repede să-i cadă pe masă și privi speriată în jur. De la o masă, dintr-un colț al sălii de unde putea cuprinde aproape toată încăperea, se ridică un domn, înalt, elegant energic, căruia doar părul cărunt îi trăda vîrsta. Domnul se apropie de masa Serenei.

— Îmi dați voie domnișoară, zise politicos și se așeză fără să-i aștepte răspunsul. Continuă, pe un ton în care Serena deslușI mai multă înțelegere decît mustrare : De ce veniți într-un oraș așa de mare fără acte în regulă ?

— De ce bănuiți că eu... de unde știți... ce vă face să credeți așa ceva ? doar... vreau să spun că..., se încurcă ea în cuvinte și se opri neajutorată.

— Continuați, domnișoară, am toată răbdarea și chiar plăcerea să vă ascult.

— Am fugit de-acasa, n-am mai putut suporta monotonia provinciei, vreau să-mi trăiesc viața, la vîrsta mea cred că am acest drept, chiar dacă părinții s-au opus și mi-au ascuns buletinul de identitate.

Mulțumită de povestea improvizată, Serena încercă să întărească prin gesturi cuvintele. Clipi cu coada ochiului, se lăsă pe speteaza scaunului, punîndu-și în evidență sînii mici, provocatori.

— Aș vrea o țigară, dacă nu vă supărați. Fața i se umbri brusc de spaimă. Cum de îi trecuse o asemenea prostie prin cap ? În viața ei nu fumase. Dacă va începe să tușească ?

— Nu vă prinde, domnișoară. Nu păreți o fată în căutarea marilor aventuri.

— Dar ce par, domnul meu ? întrebă Serena mai mult pentru a-și controla vocea.

— Sincer să fiu, semeni cu o evreică prigonită.

— Cine sînteți dumneavoastră ? Ce vă îndeamnă la astfel de presupuneri ? De ce vreți să mă nenorociți ?

Se opri, căci vocea începu să-i tremure, era gata să izbucnească în plîns.

— Dacă vrei să știi cine sînt îți spun, începu el s-o tutuiască patern. Dar n-o să te bucure. Sînt ofițer. Specialitatea mea este să descopăr suspecții. În ultima vreme însă, evadații din ghetourile din provincie dau buzna în capitală sperînd să-și piardă urma în așa proporție, încît nu-i nevoie să fii specialist pentru a-i descoperi.

— Și acum ce-mi veți face ? Să știți că în ghetou nu mă întorc. Puteți să mă împușcați, dacă vreți mă arunc în Dunăre, sînt gata de orice, dar în ghetou nu mai intru.

— Nu te agita. În nenorocirea ta, ai și un pic de noroc. Uite, vine chelnerul. Comandă-ți de mîncare.

Serena, arătă cu degetul la întîmplare două feluri și imediat ce ospătarul se îndepărtă, suspină adînc și își mușcă buzele de teamă să nu hohotească. Pe obraji lacrimile i se scurgeau nestingherite.

— Liniștește-te, îi spuse ofițerul. Ți-am spus că ai un pic de noroc. Săptămîna trecută, exact la ora la care a intrat în restaurant, o bombă căzută pe clădirea în care locuiam, mi-a ucis soția și fiica. Era mai mică decît tine, n-avea decît 17 ani, dar era la fel de înaltă și avea părul

ca al tău. Semănați și la ochi. Cînd ai intrat în restaurant am tresărit. Am avut senzația că este ea. De aceea te am urmărit cu atîta insistență. Te voi ajuta în memoria ei. Nu știu dacă pînă la urmă vei reuși să te salvezi. O să te ajut cît pot. Nu mult. Peste cinci zile plec pe front. Eu am cerut. Imediat după ce m-am întors de la înmormîntarea lor, m-am așezat la birou și am scris cererea.

Serenei nu-i venea să-și creadă urechilor. Se gîndea că dumnezeu, după ce a lovit-o atît de crunt cu moartea părinților, acum și-a întins mîna sa ocrotitoare. Apoi își zicea că totul nu-i decît o banală provocare. Ori poate ofițerul vrea să profite de ea. Nu avea însă de ales. Se decise să se lase în voia soartei.

A avut noroc. Ofițerul i-a făcut rost de o cameră la un hotel. A mers în fiecare seară la ea. Îi vorbea despre fiica pierdută. Spunea că-i pedeapsa lui dumnezeu. El și-a făcut conștiincios datoria. Adică a denunțat mereu, a arestat, a distrus destine. Și n-a iertat pe nimeni. Chiar în seara aceea de coșmar, cu două ore înainte de a se anunța la radio bombardamentul din localitatea unde-și avea familia, a arestat o mamă și o fiică care reușiseră să se sustragă de la internarea într-un ghetou din provincie, fugind cu două zile mai devreme la Budapesta. Acum, îi mărturisise Serenei, încerca să-și liniștească conștiința ajutînd-o, riscînd foarte mult. A învățat-o pe Serena o legendă, a verificat-o de cîteva ori, pînă s-a convins că știe să răspundă și la întrebări încrucișate, iar a treia seară i-a adus „acte în regulă", inclusiv un pașaport pentru Austria. Numele și l-a ales ea : Ungváry Magda. Ca să pară mai matură, să inspire mai multă încredere, s-a declarat cu doi ani mai în vîrstă.

Ideea plecării la Viena a fost tot a ofițerului. „Acolo ești mai în siguranță. În Germania și Austria s-a terminat cu prigonirea evreilor. Nu mai au pe cine să prigonească".

În Viena, soarta a început să-i surîdă Serenei. Și-a închiriat o cămăruță pe o stradă dosnică, îngustă, într-un cartier mărginaș. Totuși nu prea departe de centru. În mai puțin de un sfert de oră, după ce străbătea cîteva străzi, ajungea în Prinz Eugen. Era principalul ei punct de reper. La început, mereu timorată că se va rătăci în orașul atît de necunoscut pentru ea și care o copleșea cu palatele

și forfota lui, de cîte ori ajungea pe Prinz Eugen se liniștea, își recăpăta siguranța. Cobora strada lungă și monotonă pînă în Schwartzenbergplatz. De-acolo, încă cîteva sute de metri și ajungea pe Ring. Ringul o fascina. Mătușa ei din Nyiregyháza, care fusese o dată, în tinerețe, la Viena, îi împuiase capul de mică cu strălucirea Ringului și Praterului. „Totuși, își încheia relatarea de fiecare dată mătușa, nu există privelițte mai fascinantă decît Budapesta, privită noaptea, de pe vaporul care te aduce acasă, pe Dunăre, dinspre Viena." Serena însă nu fusese înainte niciodată la Budapesta, iar în zilele de după fuga din ghetou n-a avut ochi pentru frumusețile ei. În afară de clădirea gării și cea a hotelului în care a stat nu i s-a întipărit în memorie nici o imagine concretă despre oraș. Cînd se gîndea la el nu vedea decît străzi pe care oamenii se scurgeau în șuvoaie, iar ea înainta, cît mai lipită de zidul clădirilor, cu ochii în pămînt, să nu vadă și să n-o vadă nimeni. Așa că, pentru ea, Ringul era un cerc vrăjit din poveștile copilăriei. Dorea să-l străbată o dată, pe jos, în întregime. Să pornească pe Kärtner Ring și să se întoarcă în același punct dinspre Schubertring. Dar nu se încumetase niciodată. De obicei se plimba sute de metri pe Kärtner, pînă în fața hotelului Imperial. Știa multe despre el din povestirile mătușii. Cînd însă dintr-o mașină somptuoasă coborau mai mulți ofițeri sau apăreau în ușa hotelului în înfricoșătoarele lor uniforme negre de gală se speria și se întorcea spre casă. Rareori ajungea pînă pe Burgring. Clădirile celor două muzee, — de istoria artei și de științe naturale —, piațeta și grupul statuar dintre ele, suprapuse pe imaginea orașului ei, Nyiregyháza, i se păreau că fac parte dintr-o lume de basme.

Întorcîndu-se acasă — obosită și de drum și de spaima care o stăpînea ori de cîte ori își părăsea cămăruța ei de la mansardă —, urcînd din greu pe strada Prinz Eugen, se întreba mereu cum pot exista, pe aceeași planetă, pe același continent, doar la cîteva sute de kilometri distanță, străzi și cocioabe înghesuite ca cele din ghetoul din care evadase, cu poduri pline de mucegai, cu grinzi negre, noduroase de care atîrnau, bălăbănindu-se, sinucigași. Dar oare cei care fug în moarte de teama torturilor din ghetou,

de teama deportării, cei cărora le cedează nervii tot așteptînd sînt cu adevărat sinucigași ? Nu sînt ei victimele unui asasinat premeditat ? Nu-și putea răspunde. Simțea doar că începe să i se înmoaie genunchii. Încerca să grăbească pasul, să ajungă cît mai repede acasă. Puterile n-o ajutau. Iar strada Prinz Eugen, principalul ei punct de reper, i se părea cea mai lungă stradă din lume.

O dată a ajuns pînă pe Dr. K. Renner Ring. Pentru prima oară nu era singură. O însoțea Franz. De pe Burgring au intrat în Volksgarten. Pînă atunci nu se încumetase să intre într-un parc. Era duminică după-masa. Lume multă. Mai ales femei și copii. Dacă nu te gîndeai la lipsa bărbaților, puteai să uiți că în lume este război. Serena era printre puținele fete tinere care se plimba la brațul unui civil, bărbat în toată firea, care nu era nici ciung, nici șchiop. Descoperirea o sperie și-i propuse lui Franz să iasă din parc. Franz o liniști, dar îi acceptă ideea. Au traversat parcul și au ieșit pe Dr. K. Renner Ring în fața parlamentului. Serena însă nu reuși să scape de gîndul că ar putea deveni suspecți. Îi pieri tot cheful și insistă să se întoarcă acasă.

Samson se opri, se aplecă spre paharul cu Cinzano din fața lui cu o privire de parcă abia acum ar fi descoperit tava. Sorbi cîteva picături și zise ca pentru sine :

— Cunosc bine itinerarul Serenei. L-am refăcut nu o dată. De cîte ori trec prin Viena îl străbat în întregime.

Așează paharul pe tavă și continuă :

— Pe Franz îl cunoscuse la două luni după sosirea la Viena. Îi bătuse în ușă într-o seară, cînd se culcase mai devreme ca de obicei. I se arsese o siguranță și nu avea lumină să citească. Sărise din pat galbenă de spaimă. Pînă atunci nu-i trecuse nimeni pragul. Evitase orice cunoștință. Portăreasa o ajutase să-și găsească de lucru. Lunea și joia făcea curat la familia Wietzel, doi bătrînei cumsecade, care, pe lîngă plata stabilită îi dădeau de fiecare dată cîte un pachet cu conserve, cafea, ciocolată. Aveau un nepot în *SS*, care se îngrijea să nu le lipsească nimic. Marțea și vinerea lucra la familia Kegel. În restul zilelor era liberă. Cîștiga cît să-și plătească chiria și să mănînce. Altceva n-o interesa. Aștepta sfîrșitul războiului.

Stăpînindu-și tremurul mîinilor, aprinsese o lumînare, își îmbrăcase din mers capotul și se îndreptase spre ușă.

„Cine-i ?"

„Un vecin... electrician, bănuiesc că s-a întîmplat ceva, că ați rămas în întuneric."

„Așa este", răspunsese ea și, impresionată de vocea caldă, puțin îngrijorată a celui de afară, răsucise cheia în broască.

„Mă numesc Franz", se prezentase bărbatul, întinsese mîna, apoi, rușinat parcă de îndrăzneală, se întorsese spre ușă să stabilească traseul firelor electrice. Scosese o șurubelniță din buzunar și se apucase de treabă, vorbind cu aceeași voce caldă : „Vă cunosc de mult... din prima zi în care v-ați mutat".

„Nu cred să ne fi cunoscut, replicase Serena liniștită, bucurîndu-se că se speriase degeaba. Mă numesc Magda, se prezentă ea cu întîrziere. În cele două luni de cînd m-am mutat pe strada aceasta n-am avut prilejul să-mi cunosc vecinii. Îmi place singurătatea. Cînd nu lucrez citesc. Vreți să vă fac o cafea ?"

„Aveți așa ceva ? N-aș fi bănuit", replicase el surprins

Sorbindu-și cafeaua, după ce cămăruța fu din nou inundată de lumina electrică, el îi povesti cum caută de două luni un pretext s-o cunoască. S-a simțit atras de ea de cum a văzut-o. I-a intuit firea retrasă, interiorizată, și n-a îndrăznit s-o oprească pe stradă, cum procedase de atîtea ori cînd a vrut să intre în vorbă cu o fată. În mod paradoxal, privirea ei blîndă, nesigură, uneori chiar speriată, l-a intimidat. A așteptat cu răbdare un prilej potrivit. A urmărit-o însă tot timpul. A însoțit-o în scurtele ei plimbări, mergînd în pas cu ea pe trotuarul alăturat. Știa că în fiecare seară, la aceeași oră, cu o abatere de cel mult două-trei minute, aprindea lumina. El stă, seară de seară, în fața ferestrei — locuiește în clădirea de vizavi, la etajul trei — cu ceasul în mînă și așteaptă momentul.

„Astăzi nu s-a aprins, își încheiase el destăinuirea, și am fost sigur că s-a produs un scurtcircuit".

Serena simțise pentru prima oară că nu e singură în orașul care o intimida atît de mult. Recunoscătoare pentru acest sentiment tonifiant, hotărî să se confeseze și ea. Îl întrebase totuși, ușor neîncrezătoare :

„Cum de nu sînteți pe front ?“

„Sînt bolnav. Am o cardiopatie ischemică foarte înaintată. Dar sinceritatea și încrederea pe care mi-o inspirați mă obligă să vă mărturisesc — răspunse el cu un zîmbet amar — că nu-mi blestem boala.“

Serena se lăsă pe speteaza scaunului.

„Nici nu știu cu ce să încep. Cu Nyiregyháza ori cu Budapesta....“

Tresări. Își aminti brusc că este Ungvári Magda. Rostirea cuvîntului Budapesta îl transformă pe bărbatul din fața ei în omul acela cu părul cărunt, din restaurantul hotelului de lîngă Gara de Vest. Clipi din ochi și-și recăpăta siguranța de sine. Își relată legenda fără cusur. Studentă la conservator, în anul al treilea, tatăl a căzut pe front. A trebuit să abandoneze studiile. Mama, la scurt timp, victima unui bombardament. Prietenul ei din copilărie, cînd a auzit că nu mai e studentă a părăsit-o. N-a mai putut suporta Budapesta. A hotărît să evadeze pentru un timp, să uite, să se liniștească. După război se va întoarce, își va relua studiile.

Franz ascultase înduioșat și se oferise imediat s-o ajute.

„Îți găsesc eu copii cărora să le dai lecții de pian. Datorită meseriei mele cunosc multe familii înstărite.“

„Îți mulțumesc, dar n-am meditat niciodată. Imi lipsește experiența“, se grăbi să se eschiveze Serena, speriată de întorsătura pe care o luase discuția. Orice extindere a relațiilor cu lumea exterioară nu putea decît să-i pericliteze viața. Nu numai că se temea de verificările inerente pe care le-ar face o familie sus-pusă înainte de a-și încredința copilul, dar o îngrozea gîndul să susțină conversații, cu prilejul cărora ar fi suficientă o singură clipă de neatenție pentru a se trăda.

Spre surprinderea ei, Franz n-o intimida. Nu-i spusese adevărul, deși se încredea în el. S-au împrietenit repede. O vizita aproape în fiecare seară. Au început să se plimbe împreună prin oraș. Inițial îl așteptase cu încordare. Se gîndea mereu ce întrebări i-ar putea pune el și-și pregătea răspunsurile. O străfulgera ideea că ar trebui să-i spună adevărul. Se răzgîndea imediat. Franz însă n-o chinuia cu întrebări. Nici despre trecut, nici despre viitor. Lăsa impresia că pentru el e suficient dacă o privește și e fericit

dacă o poate ajuta cu ceva. Îi aducea de fiecare dată o floare și ea se bucura mai mult decît de un buchet.

El încercase să devină mai intim. Ea îl descurajase din priviri și el nu insistase. Serena se simțea tot mai legată de el. Cînd intra în cămăruța ei, devenea veselă, sigură de sine, nu se mai temea de nimic, se simțea apărată. Cocheta cu gîndul să nu-și strunească dragostea. Își zicea că poate i-a surîs norocul, că Franz e un bărbat minunat și după război vor fi fericiți. Își amintea însă mereu că n-are voie să-și complice viața. Un pas greșit putea fi fatal.

De ziua ei, la 27 august, Franz a venit cu un buchet de garoafe roșii, cu o sticlă de șampanie și o cutie mare legată cu o panglică roz. În cutie, o splendidă cămașă de noapte. Serena îi sărise de gît și-l sărutase pentru prima oară pe buze. Se desprinsese greu din îmbrățișarea lui, aprinsese aragazul și pusese la fiert două perechi de crenvurști.

De la primul pahar de șampanie — neînvățată cu nici un fel de băutură — se simțise puțin amețită. Senzația îi făcea însă plăcere, deveni exuberantă și umplu ea apoi paharele.

Cînd sticla se golise, ea plutea în al nouălea cer. Se întinse leneșă și fericită pe canapea. Franz se ridică de pe scaun, împinse măsuța la o parte și îngenunche lîngă canapea. Mîngîindu-i ușor părul și lobul urechii, îi propuse, abia șoptit :

„Nu vrei să încerci cămașa de noapte ?"

„Dacă tu dorești...", și închise ochii.

El îi descheie ușor bluza, fără să-i dezgolească sînii. Apoi, precipitat, prinse fermoarul și cu o singură zvîcnire îi desfăcu fusta. Ea îl cuprinse cu amîndouă brațele și și-l apropie. El o sărută lung pe buze, apoi brusc, aproape dur, se desprinse și, înfundîndu-și capul în perna de pe canapea, începu să geamă :

„Nu, iubita mea, nu se poate, nu vreau să te nenorocesc..., te-am mințit... ți-am ascuns un lucru groaznic... sînt evreu... sînt un evreu hăituit, care se ascunde de doi ani. Dacă mă prind, dacă ne denunță cineva sînt pierdut... și nu numai eu, ci și tu. Nu vreau... nu mă lăsa să te nenorocesc. Nu mă cheamă Franz Hottinger, ci Fred Haimovici."

Uluită, Serena — poate și sub efectul șampaniei pur și simplu nu înțelegea ce se întîmplă. Cînd, în sfîrșit, pricepu tînguielile lui Franz, se răsuci spre el, îi cuprinse capul cu amîndouă mîinile, și sărutîndu-i părul îi șopti :

„Liniștește-te, dragul meu... și eu sînt evreică... nici pe mine nu mă cheamă Ungvári Magda, ci..."

Nu apucă să termine, căci Franz, lăsînd impresia că nu aude și nu înțelege nimic din ce-i spune, sări în picioare și se grăbi spre ușă, repetînd întruna :

„Nu se poate... nu vreau să te nenorocesc."

Serena își trase fermoarul, se ridică de pe canapea, merse să închidă ușa cu cheia și să stingă lumina. Reveni pe canapea și se culcă așa îmbrăcată cum era. Începu să plîngă. Era un plîns care o liniștea. Plîngea de bucurie. De-acum va tremura nu numai pentru ea, ci și pentru el. Dar a avea pentru cine tremura nu-i un chin, care te mistuie, ci o povară dulce, care-ți dă puteri s-o suporți.

Ar fi vrut să doarmă. Să treacă noaptea cît mai repede. Și ziua. Să vină iar seara, să-l revadă. Îi înțelese comportarea. Ea se ascundea de 4 luni și era la capătul puterilor. El însă trăia viața aceea, de om hăituit, de doi ani și cine știe prin cîte trecuse. Căuta în gînd argumente cu care să-l convingă că, de-acum înainte, știindu-și secretele, nemaitrebuind să se ferească unul de altul, le va fi mai ușor. Tîrziu după miezul nopții reuși să aţipească. Îi auzi totuși imediat bătăile în ușă. De fiecare dată o înduioșa gingășia cu care își anunța sosirea. În adîncul inimii, fusese sigură că se va întoarce încă în noaptea aceea, dar nu îndrăznise să și-o mărturisească. Se pregătise sufletește pentru seara următoare. A sărit fericită din pat, strigînd :

„Un moment, iubitule !"

A aprins lumina, și-a aruncat în grabă hainele de pe ea, și-a îmbrăcat din mers cămașa de noapte primită cadou și, răsucind cu nerăbdare cheia, deschise ușa.

Între doi gestapoviști, înfășurați în pelerine negre, cu un pas mai în urmă, îl zări pe Franz. Rînjea.

„Porcule !" a apucat să strige și s-a prăbușit.

Așa a ajuns Serena, la începutul lui septembrie 1944, la *Birkenau*.

— De ce nu vă căsătoriți ? Ești îndrăgostit de ea ca un licean.

— Ce te face să crezi așa ceva ?

— Din felul cum îi povestești viața..., din amănuntele pe care le-ai reținut, din...

— Ai dreptate, mi-e foarte dragă... o iubesc...

— Și-atunci ?

— Se pare că nu-mi este dat să fiu fericit... S-a întîmplat un lucru foarte grav cu ea... Fața lui Samson se întunecă. Un tremur abia perceptibil al vocii îi trăda pentru prima oară emoția : N-am aflat precis ce are. Știu însă că s-a internat într-un sanatoriu de boli mintale în Elveția și nu vrea să primească în vizită pe nimeni.

— Îmi pare rău că te-am răscolit, dacă știam...

— N-aveai de unde să știi. Nu ți-am vorbit despre ea niciodată. Sincer să fiu, nici eu n-am crezut că țin așa de mult la ea. Abia acum, cînd am pierdut-o, mi-am dat seama ce mult a însemnat pentru mine, cît de singur sînt fără ea.

— De ce crezi că este irecuperabilă ?

— Bănuiesc. Șocul care i-a zdruncinat nervii a produs o ruptură definitivă. Sînt sigur. Fisurarea intervenise de mult. Redresarea n-a fost completă niciodată. Așa că dezastrul survenit era aproape de așteptat. Dacă reflectam mai serios la modul nefiresc, ostentativ, cu care-și afișa tatuajul de pe braț, aș fi reușit poate s-o ajut... să previn... știi, dragul meu Hans, au fost foarte puțini deportați care, din primele zile ale sosirii la *Birkenau-Auschwitz*, să nu fi suferit un șoc care să-i dezechilibreze. Acest șoc, pe cei mai mulți i-a marcat toată viața. Am cunoscut tați care cînd au aflat că soția și copiii, de care se despărțiseră pe peron, au fost duși direct în camera de gazare, au înnebunit. Alții nu și-au pierdut mințile, dar și-au pierdut orice chef de viață. Nu-i mai interesa nimic. Nu făceau nimic pentru a se apăra, pentru a rezista. Își așteptau moartea cu o înspăimîntătoare nepăsare. Pe alții i-a descumpănit promiscuitatea în care s-au trezit. În lagărul „E" ne-au înghesuit cîte o mie într-o baracă, în care, în afară de pardoseala de ciment, nu era nimic. Doar în fața ușii, două ciubere pentru necesitățile fiziologice. Închipuie-ți viziunea de coșmar, cînd survenea o diaree și sute de oameni se călcau în picioare să ajungă la unul din ciu-

bere, pe marginea căruia încăpeau cel mult șase deodată. Pentru mine, de exemplu, șocul cel mai puternic l-a constituit descoperirea că nu mai am individualitate, că mi s-a anulat numele și nici măcar număr nu mi s-a dat. Cît timp am stat la *Birkenau*, eu n-am fost luat în nici un fel de evidență nominală, ci doar cantitativă. Unul din cei peste o mie de *Häftling*-i ai barăcii nr. 21 din lagărul „*E*“, supranumită *Kinderblock*, baracă de copii. Am fost întrebat cum mă cheamă și trecut într-un registru abia peste patru luni, cînd am sosit la *Dachau*. Vreau să-ți spun că fiecare deportat recepta în felul său infernul în care se trezise fără nici o pregătire psihică prealabilă. După cîte știu, pentru femei, cel mai cumplit moment a fost cînd au trebuit, imediat după sosire, la intrarea în lagăr, să se dezbrace în pielea goală în fața a zeci de *SS*-iști și *Kapo* bărbați, pentru a fi tunse chilug și depilate. Mi s-a relatat că la apropierea bărbaților, cele mai multe femei își acopereau instinctiv cu mîinile sînii și sexul. Cîte una însă uita de trup și-și ridica grăbită ambele mîini să-și acopere capul, care, fără păr, i se părea cea mai mare rușine și înjosire.

Pe Serena a descumpănit-o tatuarea numărului de *Häftling* pe braț. Mătușa din Nyiregyháza îi spusese mereu că are brațe superbe. Îi promisese că pentru primul bal, după terminarea războiului, îi va comanda o rochie la cea mai elegantă croitorie din Budapesta și-i va alege un model care să-i lase libere brațele pentru a-i putea fi admirate. Stînd în pielea goală, cu mîna întinsă pentru tatuaj — nu împlinise atunci nici 18 ani — tremura toată. *Kapo*-ul, plictisit, îi aplica împunsăturile cu tuș pe brațul stîng, fără nici o grabă, în timp ce un *SS*-ist știrb, crăcănat, îi examina sînii mici și ascuțiți, mișcîndu-i, cînd într-o parte cînd în alta, cu vîrful cravașei. Acea pîngărire a trupului și sufletului ei a marcat-o pentru toată viața.

Atunci, imediat după tatuare, căzuse într-o apatie totală. Își privea ore întregi antebrațul, fără să-i pese ce se întîmplă în jur. Nu voia să stea de vorbă cu nimeni. Mînca doar forțată de deținutele cu care dormea pe același prici. Dacă ar fi avut o lamă, un cuțit, orice alt obiect ascuțit la îndemînă, cu siguranță că și-ar fi tăiat tatuajul. Într-o noapte a încercat să și-l smulgă, înfigîndu-și dinții în mușchii brațului pînă a țîșnit sîngele. S-a speriat și a în-

ceput să țipe de furie, sau poate de durere. Unei deținute mai în vîrstă — mamă, a cărei fetiță intrase în camera de gazare purtată în brațe de bunica —, vecină de prici, i s-a făcut milă de ea. A făcut schimb de locuri pe prici cu o cunoștință de-a ei, medic psihiatru, pe care a rugat-o să se ocupe de Serena. Aceasta, împrietenindu-se cu ea, a reușit s-o salveze. A convins-o că după eliberare, în toate țările lumii, supraviețuitorii lagărelor de concentrare se vor bucura de cea mai mare atenție ; se vor institui pe plan internațional privilegii de care numai ei vor avea parte pentru a compensa, cît de cît, suferințele prin care erau siliți să treacă atunci. Păstrîndu-și naivitatea de copil, lăsîndu-se legănată de poveștile prietenei-psihiatru, Serena a ajuns să creadă în modul cel mai serios că numărul de *Häftling* tatuat pe braț — dovadă incontestabilă a detenției într-un lagăr de concentrare — va deveni, după război, un fel de legitimație pentru a beneficia de niște avantaje pe care acum nici măcar nu și le poate închipui.

Ideea aceasta s-a cuibărit atît de adînc în ființa ei încît, și după eliberare, a continuat să creadă în ea. Chiar dacă între timp și-a dat seama că noua viață nu poate fi trăită doar ca o despăgubire pentru calvarul străbătut, totuși își zicea că supraviețuitorii lagărelor de concentrare sînt eroi și că merită, dacă altceva nu, cel puțin respectul ce se cuvine eroilor declarați oficial care au pieptul plin de medalii. „Eu am o singură medalie — mi-a spus o dată și mie — tatuajul de pe brațul stîng." I-am apreciat expresia ca o glumă spirituală, deși trebuia să-mi fi dat seama că este exagerat preocupată de acest tatuaj, că este prea multă ostentație în felul în care și-l afișează peste tot.

Anul trecut a plecat în vizită în Israel, la o rudă îndepărtată. S-a pregătit mult și a așteptat mult de la această vizită.

„Dacă altceva nu, mi-a spus ea la ultima întîlnire, acolo cel puțin tatuajul meu se va bucura de respectul și admirația despre care mi-a vorbit, redîndu-mi încrederea în mine și viață, prietena mea psihiatru care n-a apucat, săraca, să vadă cît de iluzorii i-au fost prevestirile."

„Totuși, pe tine te-au hrănit", i-am spus eu.

„Pe mine da, pentru că eu am fost destul de tînără încă să cred în ele. Dar ea s-a prăpădit. Știa adevărul. Iar vorbele n-au nici o valoare dacă nu crezi în ele. Nu te pot nici măcar amăgi."

În Israel, după cum mi s-a relatat, chiar a treia zi după sosirea ei, ruda aceea a umplut casa de oaspeți în cinstea unei nepoate care împlinea șapte ani.

Cei mari stăteau la masă în livingrum. Copiii se jucau într-o cameră alăturată. Domnea o atmosferă veselă, firească într-o asemenea împrejurare. Serena era în mare vervă. La desert s-a retras pentru cîteva minute să-și schimbe toaleta, pretextînd că îi este prea cald. A revenit îmbrăcată într-o rochie albă, subțire, din pînză de in topit, care i se mula perfect pe corp. Brațele îi erau dezgolite. Din pragul camerei copiilor, sărbătorita o zări și exclamă : „Vai ce frumoasă ești, tanti Serena !" Se repezi spre ea s-o sărute. Serena se aplecă, o îmbrățișă pe micuța Leia și o luă cu ea la masă. Leia zări tatuajul de pe braț, îl privi cîteva secunde uimită, apoi strigă pe nerăsuflate : „Eva, Sara, Haim... veniți toți să vă arăt ceva ce n-ați mai văzut !"

Serena se îmbujora de plăcere. Ceilalți comeseni nici nu reușiseră să-și dea seama ce s-a întîmplat, cînd toți copiii năvăliră în livingrum și se înghesuiră în jurul Serenei.

„Uitați-vă, strigă iar, mîndră de descoperirea ei, Leia, uitați-vă cît de practică este tanti Serena... Și-a scris pe braț, cu creionul chimic, numărul de telefon, ca să nu-l uite."

Serena tremura toată, ca atunci, cînd stătea goală în fața *Kapo*-ului acela care îi aplica, plictisit, împunsături cu tuș pe braț, iar un *SS*-ist știrb, crăcănat, îi examina sînii mici și ascuțiți, mișcîndu-i, cînd într-o parte, cînd în alta, cu vîrful cravașei. Privirea i se tulbură, dar și-o ținu fix asupra brațului tatuat. Se ridică brusc și fugi în dormitor. Răsuci cheia de două ori.

Au chemat cei mai buni doctori. Degeaba. Nu și-a mai revenit. Internarea într-un sanatoriu a fost singura soluție. Cel mai trist și mai grav este faptul că nu vrea să primească vizita nimănui.

— Tu ai încercat s-o vezi ?

— Încă nu. Dar voi încerca.

Capitolul III

În avionul care zbura din Viena spre Tel-Aviv, Samson Innfeld își stăpînea cu greu emoția.

Să mergi să te întîlnești după 36 de ani cu supraviețuitorii holocaustului, cu cei care au privit la fel ca tine zile și nopți în șir, fumul crematoriilor de la *Birkenau*, cu cei de care te-ai despărțit la *Dachau* și te-ai reîntîlnit la *Mauthausen*, cu cei la a căror biciuire ai asistat la *Flossenburg*, sau cu care ai stat împreună la *Landsberg* cîte două, patru sau chiar șase ore dezbrăcat în zăpadă, în cumplita iarnă a anului 1944, să te întîlnești cu cei pe care nu i-ai văzut pînă acum niciodată, dar pe care i-ai simțit, i-ai știut că trec, în pielea goală, prin fața lui Mengele în lagărul *A*, *B* sau *C*, în timp ce tu îl așteptai pe unul din *Appellplatz*-urile lagărului *E* să decidă dacă ți-a sosit timpul să mergi spre camerele de gazare sau mai poți trăi pînă la o viitoare selecționare...

Să mergi să te întîlnești cu cei care, la fel ca tine, și-au pierdut pe toți cei dragi, părinți și frați, copii și prieteni și care de 36 de ani n-au încetat să-i caute. Ei au văzut cu ochii lor coloana aceea nesfîrșită în care toți ai lor au fost tîrîți de pe peron direct în incinta crematoriilor, totuși, acum, în adîncul inimii, speră din nou că poate se va întîmpla o minune și aici, la marea reuniune a supraviețuitorilor, vor reîntîlni pe cineva din familie, o rudă cît de îndepărtată despre care de-atunci, de cînd au coborît din tren pe rampa morții de la *Birkenau*, n-au aflat nimic...

Să mergi să te întîlnești într-un oraș, într-o clădire, într-o singură sală, oricît ar fi ea de mare, cu toți cei care mai sînt în viață din șase milioane... Și de ce ? Să te bucuri că te numeri printre supraviețuitori ? Să-i plîngi împreună cu ceilalți pe cei ce nu s-au mai întors ? Să reaprinzi în memoria omenirii flacăra cinstirii lor ? Să termini o dată pentru totdeauna cu iluzia dulce-amară că poate totuși unul dintre ai tăi a supraviețuit și tu n-ai aflat pînă acum, dar el trăiește... poate tocmai în Australia sau cine știe pe ce alt continent ?

În ciuda gîndurilor contradictorii ce-l năpădeau, Innfeld era bine dispus. Trecuse prin prea multe în cea de-a

doua lui viață, cum îi plăcea să denumească anii de după eliberare, investigase suficient universul concentraționar și urmările lui pentru a mai spera în regăsirea cuiva din familie ; era însă convins că va întîlni supraviețuitori ai *Kazett*-ului și acest lucru îi sporea nerăbdarea.

Optimismul și buna dispoziție erau amplificate și de cele petrecute în Viena. Se simțea încurajat în eforturile sale de urmărire, avea o poftă de a cerceta, de a lua totul de la capăt ca în anii tinereții. Efervescența ce puse stăpînire pe el era generată, fără îndoială, atît de apropiata reuniune a supraviețuitorilor de la Ierusalim, cît și de relevantul dialog pe care-l avusese cu un preot ortodox înainte de plecare.

Disecase atît de amănunțit de-a lungul anilor tot ce avea vreo legătură cu procesul, încît i se părea de necrezut să existe piste inedite, elemente, laturi pe care să nu le fi abordat, la care să nu se fi gîndit. Și totuși discuția purtată i-a deschis o fereastră în plus, i-a dat noi imboldiri. „Hazardul e bun și el cîteodată", își zise. Dădu drumul la aer rece — era un iunie fierbinte, în avion se făcuse prea cald —, se lăsă comod pe spetează scaunului și rememoră cu plăcere cele petrecute cu o zi în urmă.

Isprăvise cu treburile care-l aduseseră la Viena. După-amiaza de vineri și-o programase liberă, ca să plece a doua zi odihnit, relaxat.

A ieșit din hotel pe la ora 17. S-a plimbat vreme de un ceas prin Volksgarten ; a ieșit în Lowelstrasse cu gîndul să meargă spre Burgtheater. Privind la clădiri îi atrase atenția o inscripție : Biserica ortodoxă română. A rămas surprins. Ce caută în centrul Vienei, adevărată capitală a catolicismului, o biserică ortodoxă ? Îl surprinse și faptul că era română. Îl preocupa de mult gîndul să facă o călătorie în România. Nu aflase încă în ce a constat miracolul supraviețuirii a peste 350 000 de evrei în această țară. Deși a fost și acolo dictatură fascistă, totuși România a salvat de la moarte mai mulți evrei decît Polonia, Cehoslovacia, Germania, Olanda și Grecia la un loc, țări în care au trăit peste patru milioane de evrei. S-a apropiat de intrare, a zărit numele parohului român și a apăsat pe buton.

A fost primit într-un salon care servea și ca birou de lucru. Ferestrele mari, luminoase dădeau spre Volksgarten prin care tocmai se plimbase și poate de aceea s-a simțit, din primul moment, ca într-o vizită la un vechi prieten. Preotul, un om înalt, cu o ținută impunătoare, cu o față ce iradia căldură și înțelegere l-a poftit să ia loc într-un fotoliu, după care și-a tras scaunul capitonat cu piele din spatele biroului și s-a așezat în fața lui.

— M-aș bucura sincer să vă pot fi cu ceva de folos, deschise el discuția în limba germană, sesizînd că neașteptatul său oaspete nu se poate hotărî cu ce să înceapă, apoi, întorcîndu-se spre ușa salonului lăsată deschisă, îi strigă soției :

— Avem un musafir, draga mea, adu-ne te rog un vin ! Doriți roșu sau alb ?

— Roșu.

— Îl prefer și eu. Te îmbie la vorbă. Limba se mișcă mai ușor după ce ai gustat unul sau două pahare. Din cel roșu, îi strigă soției, și o mică gustare, să avem după ce să bem și să putem discuta în voie.

Innfeld i-a relatat pe scurt strădaniile, îndoielile care-l cuprind, mai precis i le provoacă alții, în legătură cu oportunitatea procesului.

Au ciocnit primul pahar și, după ce au sorbit din vinul roșu aromat, fără să aștepte să-i pună vreo întrebare, înțelegîndu-și oaspetele, preotul și-a dat drumul gîndurilor :

— Milioanelor de victime nevinovate și martirizate de la *Auschwitz* trebuie să li se păstreze amintirea cu venerație. Li se cuvine, au acest drept, iar noi avem această datorie. Și nu numai pentru martiriul lor, pentru dreptul lor la nemurire pe care și l-au dobîndit prin moartea lor nevinovată, ci și pentru noi, pentru sufletele noastre. Căci trăim nu doar prin noi înșine, ci și prin morții noștri. Nu sîntem veniți din văzduh : ei sînt rădăcinile noastre. Noi toți, dincolo de naționalitate și religie, sîntem, înainte de toate, oameni. Iar cei care au murit nevinovați, indiferent cînd și unde, apărînd demnitatea umană, trebuie să fie revendicați de toți cei care se consideră oameni. Blasfemia inimaginabilă de la *Auschwitz* a fost adusă nu fiilor lui Israel, ci întregii omeniri. Nu

știu cîtă dreptate ar putea face azi un proces despre care mi-ați vorbit. Nu știu ce sentință s-ar putea da azi după aproape 40 de ani pentru niște crime de proporții incredibile. Ești îndreptățit să condamni la moarte un om care a ucis un alt om. Dar la ce și la cît să-l condamni pe cel care a ucis zece, o sută ori o mie de oameni ? Iar printre foștii șefi ai lagărelor de concentrare unii poartă răspunderea a zeci de mii de vieți. Rudolf Hoss, dacă-mi amintesc bine, s-a recunoscut vinovat pentru moartea a două milioane și jumătate de oameni. Dimensiunile unei astfel de crime sînt aproape imposibil de cuprins cu mintea noastră omenească. Și aș mai adăuga ceva. Viața m-a învățat să nu pun mare preț pe forța și nici măcar pe dorința justiției omenești de a condamna și pedepsi propriile greșeli pentru care, într-un fel sau altul, cel puțin moral, ar trebui să se simtă vinovați inclusiv cei ce îmbracă roba de judecător.

De aceea, n-am să mă pronunț asupra pedepsirii vinovatului. Cunosc din desfășurarea altor procese asemănătoare cît de dificil este să aduci, după zeci de ani, probe materiale. Se știe exact cîți oameni au fost exterminați într-un lagăr, dar cine poate spune azi cînd, în ce zi, cine pe cine a ucis ? Or, justiția nu se mulțumește cu constatări globale. Nu se lasă impresionată de adevărul crimei. Ea vrea amănunte concrete, delimitate pe zile, pe oameni. Acest lucru, după atîția ani, se pare că nu-l mai poate face nimeni.

Dar, s-ar putea să greșesc, esențial este ca amintirea martirilor să fie păstrată, să nu uităm morții nevinovați întru purificarea demnității umane. Iar un astfel de proces, sînt convins, ajută reîmprospătarea memoriei omenirii. Dacă sfatul meu vă poate fi de folos, atunci vă zic : mergeți mai departe pe drumul pe care ați pornit. Nu vă speriați de greutăți. Gîndiți-vă la suferințele și nevinovăția martirilor și nu osteniți înainte de a ajunge la capăt.

— Voi merge negreșit, pînă la capăt, și-a asigurat Innfeld interlocutorul.

— Așa și trebuie, a încuviințat preotul. A sorbit cîteva picături de vin, apoi, așezîndu-se mai comod pe scaunul lui capitonat cu piele, a continuat : Unii spun ca,

vorbind despre crimă, propagi crima. Ei se gîndesc probabil la înrîurirea nefastă a unor filme și emisiuni de la televizor care proslăvesc violența. Dar un proces al lagărelor de concentrare este cu totul altceva. Evocînd batjocorirea omului, întinsul ocean al suferințelor în care a fost aruncat în anii fascismului, arătînd nedreptatea, abuzul și teroarea ce dominau atunci, prezentînd și condamnînd sadismul, cruzimea, violența pe fundalul înspăimîntătoarelor consecințe pe care le-au avut, nu se poate ca tinerii de azi să nu se cutremure, ca inimile lor să nu vibreze de indignare față de călăi, nu se poate ca din ochii lor să nu izvorască lacrimile dragostei și compasiunii, ale solidarității cu victimile nevinovate. Eu cred că evocarea acelor groaznice fărădelegi săvîrșite în lagărele de concentrare poate duce la înflorirea celor mai nobile sentimente umane. Pentru că într-un fel ascultă tînărul condamnarea crimei, a nedreptății și terorii într-o lecție la școală sau într-o predică la biserică și cu totul altfel îi tresaltă inima cînd i se înfățișează pe viu urmările acestor orori care-l degradează pe om.

— Care este, după dumneavoastră, principala crimă săvîrșită în lagărele de concentrare ?

— Degradarea omului, a răspuns preotul fără să ezite măcar o clipă. Omul este regele universului. Dincolo sau înainte de rasă, de naționalitate, de religie sîntem oameni. Toate concepțiile, teoriile și politicile care limitează, îngrădesc prețuirea omului sînt greșite, trebuie condamnate. Iar o concepție de tipul teoriei rasiale naziste, care nu numai că disprețuiește omul, ci proclamă și propagă exterminarea unor rase și popoare întregi este mai criminală decît tot ce s-a enunțat vreodată în istoria omenirii împotriva omului. Cît despre lagărele de concentrare care au materializat această concepție, trecînd de la ideea de crimă în masă la fapte, eu nu găsesc cuvinte și cred că nici nu există în nici o limbă omenească expresii cu care s-ar putea califica gravitatea și dimensiunile nelegiuirii săvîrșite. Bunii mei mi-au inoculat fericita idee că omul — indiferent unde și din cine se naște, ce și în cine crede — este om. Ideea de om le acoperă pe toate. Vreau să spun că orice idee care o con-

trazice, o stîrbește sau o neagă pe cea de om este o idee aberantă, dușmănoasă și poate deveni, ușor, criminală.

Ideea de om trebuie să depășească granițele de confesiune, de țară, de condiție materială. Am trecut de mult de anii pensionării. Puterile încep să mă părăsească. Va trebui să mă retrag și eu, să mă odihnesc. Am trăit și văzut multe de-a lungul vieții. Pot să vă spun — ca unul din marile învățăminte pe care le-am decantat — că influența pe care am exercitat-o, cercul enoriașilor pe care l-am lărgit mereu, multiplele legături și ramificații pe care le-am creat se datoresc, toate, propagării neostenite nu atît a celor sfinte, cît a dragostei de om.

Deși mi-e drag neamul din care mă trag, deși sînt mîndru de el, niciodată n-am crezut că lumea se termină la granițele țării mele, și nici ale religiei pe care o propag. În fața primei biserici în care am oficiat în tinerețe, peste drum, se afla o prăvălie de vopsele. Proprietarul ei, Leibovici, era un om citit. Știa Thora pe dinafară. Am învățat multe de la el. Am învățat mai ales să stau de vorbă cu oamenii, să-i ascult.

Dar m-am luat cu vorba și ne-am cam abătut. Întorcîndu-mă de unde am pornit, țin să adaug, că un proces antinazist, în orașul H..., ar fi bine venit, pentru că tinerii germani trebuie să știe — aș zice eu — mai mult decît alții ce a însemnat nazismul. Să-și cunoască istoria, în care au multe, enorm de multe lucruri cu care se pot mîndri, dar și fapte pe care trebuie să le deplîngă, de care trebuie să se rușineze. Fără cunoașterea etapei naziste, care nu poate fi exclusă din istorie, fără acel sentiment de rușine pentru acea etapă, lupta împotriva neonazismului este de neconceput.

— Dar oare tinerilor germani de azi li se poate spune că tinerii de atunci au avut o mare vină, că poartă o mare răspundere pentru tot ce s-a-ntîmplat ?

Innfeld n-ar fi vrut să-l întrerupă. Nu se putuse însă abține. Era întrebarea pe care o adresa fiecărui interlocutor cu care discuta despre holocaust.

— Tinerii sînt vinovați și răspund în măsura în care este vinovat și poartă o răspundere întregul popor german. Preotul rostea cuvintele mai rar. Căuta timp de gîndire. Sigur, în Germania nazistă a existat o cruntă

dictatură. Dar conducătorul-dictator nu poate acționa de unul singur și împotriva întregului popor, care nu este o gloată, o turmă pe care un singur om s-o poată duce la păscut cînd și unde vrea. Ar fi o simplificare vulgară să reducem totul la capriciile și abuzurile unui singur om. Un popor, o întreagă generație nu se pot eschiva de răspundere aruncînd toată vina pe seama unui ins, fie el chiar *Führer*-ul *Führer*-ilor. Mă gîndesc mai întîi și mai întîi la cei care, alături și împreună cu *Führer*-ul, au acționat în numele poporului. Cel care primește un mandat din partea obștei sau acceptă un post în virtutea căruia este învestit cu prerogative de a acționa în numele statului înfiorat să-și spună : „Doamne, ferește-mă să fac o nedreptate !" Desigur, nici cei de jos, masele, nu pot fi absolvite pentru ce s-a întîmplat. Unii zic : a fost o dictatură sălbatică, a fost imposibil să i te opui. Aceștia însă pot fi întrebați : De ce ați lăsat răul să se înmulțească și să vă copleșească ? Răului trebuie să i te opui de la început, cu orice risc. Se pare că tînăra generație germană, cea de atunci, a fost absentă, pentru un moment, de la datorie. Și acel moment a costat-o scump. Cumplit de scump.

— Dumneavoastră, părinte, care credeți în oameni și-i iubiți atît de mult, cum explicați transformarea lor în antioameni ? l-a mai întrebat Samson.

— Fiule, a răspuns părintele, acei asasini din lagărele de concentrare la care te referi, mai întîi s-au sinucis ca oameni, apoi au devenit ucigași.

— Înseamnă c-a fost o sinucidere în masă, căci au existat foarte multe lagăre și foarte mulți ucigași ! a exclamat Samson.

Părintele însă nu s-a lăsat întrerupt și și-a continuat gîndul :

— I-a împins la sinucidere fantastica presiune propagandistică a lui Goebbels, adevărat diavol al pervertirii spirituale. Iar candidații la profesia de ucigaș au fost recrutați cu predilecție de la periferia vieții, din mocirla societății. Asemenea elemente declasate, debusolate pot fi ușor dominate, li se pot inocula porniri animalice, pot fi manevrate în cele mai josnice scopuri. Încremenesc ori de cîte ori privesc într-un muzeu probe materiale ale ororilor din lagărele de exterminare. Uneori și eu sînt

tentat să cred că poate ar fi mai bine dacă, printr-o minune, aceste imagini s-ar depărta de contemporaneitate, s-ar evapora, ar dispărea. O asemenea minune nu se poate întîmpla. Martirii holocaustului nazist au dreptul la nemurire, iar noi sîntem obligaţi să le păstrăm memoria cu veneraţie. Purtîndu-i în sufletele noastre ne apărăm împotriva repetării marilor dezastre.

Oricît de convins era Samson de necesitatea şi importanţa investigaţiilor sale, îi făcea o mare plăcere cînd cineva îl aproba şi îl încuraja. Dialogul cu preotul din Viena îl impresionase atît de mult, încît era gata să-l rememoreze încă o dată, cînd vecinul de scaun i se adresă :

— Nu vă supăraţi, domnule, dacă vă întreb : sînteţi cumva supravieţuitor al holocaustului ?

— Cum aţi dedus ?

— Nu a fost greu. Eu cred că la reuniune ne vom întîlni cu majoritatea pasagerilor din această cursă. Şi apoi, să vă spun drept, privindu-vă de cum v-aţi aşezat, mă tot gîndeam în sinea mea că ar fi frumos să cunosc cît mai mulţi tineri printre participanţi.

— Eu, tînăr ? zîmbi Samson. Am trecut de cincizeci.

— Nu cu mult însă, iar cei mai tineri vor fi cei care în '44 aveau 14 ani. Sub cincizeci de ani nu va fi nici un participant. Aşa că cei între 50 şi '55 de ani veţi reprezenta tînăra generaţie, singurii rămaşi în viaţă dintr-un milion şi jumătate de copii şi tineri care aţi intrat pe porţile *Birkenau*-lui.

Innfeld se uita atent la vecinul lui, încercînd să-i ghicească vîrsta. Faţa, brăzdată de cute adînci, buza inferioară lăsată mult în jos, tremurul continuu al braţelor trădau o mare oboseală. În contrast, privirea vie, neastîmpărată exprima vioiciune, un interes acut pentru ce se întîmplă în jur.

— Văd că mă examinezi cu insistenţă ; probabil îţi amintesc de cineva.

— Mă gîndeam la tatăl meu. Sînteţi, cred, aceeaşi generaţie. Dacă ar fi avut mai mult noroc...

— Ştii în care lagăr s-a prăpădit ?

— În *Kazett*.

— În *Kazett* ? tresări bătrînul. E lagărul în care m-am eliberat. Rar mi se întîmplă să dau de cineva care să-mi pomenească de acest lagăr. I-am supravieţuit extrem de puţini, deoarece...

— Cînd ați intrat în *Kazett* ? Vreau să spun în ce perioadă ați fost acolo ? îl întrerupse Innfeld.

— Regret, domnul meu, că nu-ți pot răspunde. De mult nu-mi mai amintesc de nici o dată exactă. Gîndiți-vă că eu mă apropii de optzeci. Nici numărul de *Häftling* nu-l mai țin minte. Singurul lucru pe care-l știu exact, căci îl repet în fiecare seară, înainte de a adormi, este momentul eliberării : vineri, 5 mai 1945, între orele 17 și 18. Verificați-mă ! Bătrînul supraviețuitor își întinse brațul stîng, pe care purta o brățară de aur, spre Innfeld și începu să explice :

— Soția Boriska, de mînă cu patru copii și unul în burtă, a mers direct în camera de gazare. Nici eu nu-mi pot explica de unde am luat puteri ; cum s-a întîmplat de am rămas în viață. Nici atunci, în clipa eliberării, nu mi-a venit să cred că-i adevărat. Cei din jur săreau, strigau de bucurie, își aruncau zdrențele de pe ei în văzduh, se îmbrățișau, alergau în neștire, care încotro, numai să se îndepărteze cît mai mult de gardurile de sîrmă ghimpată. Eu am rămas pironit locului și-mi priveam neîncrezător brațul stîng. La *Kazett*, numerele înscrise pe o bucată de scîndură nu ne atîrnau legate cu o sîrmă pe piept că la *Kaufering* sau *Landsberg*. Aici sîrma era înfășurată pe brațul stîng. N-am smuls-o. M-am întors acasă lăsînd sîrma neatinsă. Din întreaga sumă pe care am primit-o ca despăgubire de la guvernul federal, mi-am cumpărat brățara aceasta de aur, pe care, în locul numărului de *Häftling*, mi-am gravat locul și clipa eliberării : *Kazett, vineri, 05.05.1945 orele 17—18.*

— Și despre viața din lagăr, despre comandantul *Kazett*-ului nu vă puteți reaminti nimic ?

— E un fenomen ciudat. Îmi amintesc totul, dar în mod global, fără să pot diferența sau concretiza. Ca să mă fac înțeles voi încerca să fiu mai explicit. Ritmul morții în lagăr era paralizant. Cînd mă gîndesc la asta văd în fața ochilor stive mari de cadavre, văd căruțele de cadavre trecînd unii după alții cu tărgile lor pline, stropite cu noroi și sînge, dar nu-mi pot aduce aminte de moartea unui anume camarad sau cunoscut. În cîte o noapte mi-e imposibil să adorm, atît de strident aud în urechi urletele celor biciuiți. În fața ochilor văd zeci de

cravașe ridicîndu-se și izbind, văd zeci de trupuri vineroșii zvîcnind, dar nu pot diferenția chipul nici unuia, nu-mi aduc aminte cînd și de ce a fost tîrît la locul supliciului unul ori altul din camarazii mei de suferință.

Innfeld nu mai întrebă despre tatăl său, cantorul, care se prăpădise în *Kazett*. Înțelese că n-are nici un rost. Era mulțumit că, în drum spre marea reuniune a holocaustului, s-a așezat lîngă un supraviețuitor al *Kazett*-ului. Fără a fi superstițios, se bucură de întîmplare. Speranța și nerăbdarea îi sporiseră.

Duminică, 14 iunie, Innfeld se trezi odihnit, înviorat, într-o rară bună-dispoziție. Reuniunea începea la 11 și 30 de minute, dar el părăsi hotelul cu aproape trei ore mai devreme. O porni pe jos. Seninul intens al cerului, puternica luminozitate a orașului, neașteptata bogăție de verdeață ce irumpea parcă direct din piatră, coloritul veșmintelor care domina forfota străzii îi creă de la început impresia că nu numai participanții la reuniune sînt în sărbătoare, ci întreg Ierusalimul. La ora 9 intră în incinta Palatului Națiunii, unde urma să aibă loc festivitatea de deschidere. Era atîta lume, încît avu impresia că, în afară de oficialități, toți participanții sînt deja prezenți. Pe drum se gîndea că va fi printre primii și acum avea jenanta senzație că întîrziase.

Prima impresie, neașteptat de puternică, a fost aceea că supraviețuitorii, nici după 36 de ani, nu puteau, nu vroiau să creadă că ceilalți șase milioane au rămas pentru totdeauna *acolo*. Mulți dintre ei aveau cîte o placardă în mînă. Unii și-au fixat-o pe piept. Alții pe spate. Pe placarde erau scrise nume : ale părinților, ale fraților, ale copiilor. După fiecare nume aceleași întrebări : *„Cine l-a cunoscut... ?“ „Cine l-a văzut în viață ?“ „Cine a auzit de el ?“*.

Innfeld, citind și notîndu-și nume și întrebări scrise cu tuș negru sau roșu pe placarde de un alb imaculat, încercă să-și facă drum spre holul central. Imensul platou din fața clădirii era o mare de oameni fremătînd. Încă nu se formaseră grupuri de cunoscuți. Oamenii treceau unii pe lîngă alții fără să se adreseze unul altuia. Se priveau îndelung, stăruitor, doar-doar se vor recunoaște. Cîte doi stăteau minute în șir față în față pînă cînd unul

îndrăznea : „*Bergen-Belsen ?*“ „Nu. *Dachau*“. Şi, dezamăgiţi, plecau, fiecare în altă direcţie.

Din cînd în cînd, auzeai şi cîte un ţipăt de bucurie : „Weinstein, nu mă recunoşti ? Landsberg...“ „Baraca 34...“, striga celălalt şi se repezeau să se îmbrăţişeze. În jurul celor fericiţi se făcea imediat un cerc. Se bucurau şi rîdeau cu toţii, ca şi cum fiecare şi-ar fi regăsit un cunoscut.

În mijlocul holului, lîngă o măsuţă, aşezaţi pe scaune, doi bătrîni. Nu aveau putere să se mişte prin aglomeraţia din hol. În faţa lor, pe un carton scria cu litere mari, tremurate : BORUCZKI JAKUB LAKIEROW — ghetoul din Varşovia. Bătrînul avea 77 de ani, stătea nemişcat, numai ochii îi tresăreau, dornici să descifreze cu o clipă mai repede pe cel ce se va desprinde din forfota holului şi se va opri în faţa lui. A zvîcnit din tot trupul cînd Innfeld a mers spre el. S-a resemnat repede aflînd că cel ce s-a apropiat este un ziarist.

Trecînd peste propriile emoţii şi preocupări, Innfeld nu putea omite să-şi facă meseria. Din primele întrebări află că bătrînica era cea de-a doua soţie a interlocutorului. Că numele de pe carton este al familiei primei soţii. Pe ai lui a încetat să-i mai caute. Ştia precis că toţi au pierit. O parte, în ghetou ; cei mai mulţi, în camerele de gazare de la *Treblinka*. Dar prima lui soţie, care a mers direct la crematoriu cu copilul lor de 8 ani, avea mulţi fraţi şi surori, iar el nu se putea împăca cu gîndul ca dintr-o familie atît de numeroasă să nu existe nici un supravieţuitor. Punea întrebări scurte şi aştepta răbdător răspunsurile. Îşi nota cu grijă fiecare cuvînt. Iniţial a vrut să folosească minifonul. S-a răzgîndit. Oamenii — ştia din lunga-i experienţă — sînt mai sinceri, mai fireşti cînd au senzaţia că povestesc. Cînd simt că fac declaraţii care se consemnează, se inhibă, devin artificiali.

Din hol, trecînd printr-o uşă laterală, Innfeld s-a trezit într-o încăpere care aducea mai mult cu o hală uriaşă. Pentru a facilita recunoaşterile, aici s-au fixat locuri de întîlnire pentru supravieţuitori după ţările din care au fost deportaţi. De-a lungul pereţilor atîrnau tăbliţe cu numele ţărilor : Germania, Polonia, Ungaria, Grecia, Italia, Belgia, Franţa..., în total 26 de ţări. Din loc în loc, tăbliţele indicau numele celor mai mari lagăre.

Innfeld căută cu înfrigurare inscripția *Kazett*. O găsi și se repezi spre ea. Abia după primii pași sesiză că nu era nimeni acolo. Își încetini pasul. Se opri în fața unei femei care privea stăruitor terminalele unui calculator, așezate în mijlocul uriașei săli. Le privea fără să se apropie de ele. Își mai aruncă ochii în direcția tăbliței pe care scria Ungaria, și-i îndreptă spre ușă, apoi iar revenea la terminale.

Innfeld a intrat în vorbă cu ea.

— V-ați întîlnit cu vreo prietenă din lagăr ?

Farkas Rifca, deportată din Ungaria, era o femeie ce se apropia de 60. Se stabilise, după eliberare, în S.U.A. Întrebarea o surprinse. Își reveni repede și zîmbi. Apoi, vădit emoționată, scoase din poșetă o fotografie.

— Priviți-o.

Din poză surîdea, sigură de sine, o tînără blondă, plină de farmec, cu umerii acoperiți de un păr lung, mătăsos.

— Sînt eu. Cu o lună înainte de a intra în ghetou. Spuneți-mi dumneavoastră, cine ar putea recunoaște în mine pe această tînără optimistă, fericită, încrezătoare în destinul ei ?

— Avusesem impresia că așteptați o prietenă, că v-ați dat întîlnire aici și de aceea nu vă mișcați din loc, încercă să schimbe discuția Innfeld.

— Nu, nu aștept. Caut. De 36 de ani îmi caut întruna fratele. Pe Smil-Ber.

— De ce nu vă adresați calculatorului ? Vă spune imediat hotelul și camera unde este cazat sau adresa unde locuiește dacă trăiește în Israel.

— Mă tem. Mă tem să nu-l pierd a treia oară. Știți, pentru mine el a murit prima dată cînd ne-am despărțit pe rampă, la *Birkenau*. Nu împlinise 14 ani și fusesem sigură că a mers direct în camera de gazare. Apoi, într-o zi l-am zărit într-un *Kommando*. Coloanele în care ne aflam erau departe una de alta și se tîrau spre locuri diferite. El a strigat primul Rifcaaa... I-am recunoscut vocea și, fără să-l văd, m-am întors în direcția din care mi-am auzit numele. În timp ce-l căutam din ochi, am țipat fără oprire : „Smil-Beeer !“ În clipa cînd l-am recunoscut, coloana lor cobora într-o vale și el a dispărut, dar a mai apucat să strige : „Ne revedem acasă.“

Am început iar să sper. După eliberare l-am căutat prin toate lagărele. Nu l-am găsit. M-am întors acasă, la Salgotarján. El nu. Pentru mine, atunci a murit a doua oară. Totuși nu m-am dat bătută. Am continuat să scriu, să călătoresc, să întreb de el pe la toate forurile internaționale. După doi ani am întîlnit un fost *Häftling* care mi-a spus că l-a văzut în viață cu cîteva zile înainte de eliberare, la *Mauthausen*. Am început din nou să sper. Și de atunci tot sper. Dacă pe ecranul calculatorului mi-ar apărea un răspuns negativ, pentru mine ar însemna să-mi pierd fratele a treia oară și definitiv. Nu mă simt în stare să suport o asemenea lovitură.

Prin difuzoare se anunță apropierea deschiderii reuniunii și participanții erau rugați să se adune pe platoul din fața clădirii.

Innfeld rămase ultimul în hala uriașă. Își scoase minifonul din geanta-diplomat și, copleșit de primele impresii, își dictă începutul reportajului.

„Nu cred în minuni și totuși pare o minune că eu, fostul *Häftling* 112398, eu care am fost martor ocular la uciderea familiei mele în ghetou și la deportarea celor rămași în viață la *Birkenau*, eu care am văzut cu ochii mei cum se tîrau în coloane nesfîrșite bătrîni și bolnavi, mame și copii de pe rampă direct în camerele de gazare și luni la rînd am privit cum izbucneau flăcările din crematoriu zi și noapte fără întrerupere, eu care la *Sachsenhausen, Kaufering* și *Alach* am privit neputincios cum mureau zilnic *Häftling*-ii cu zecile, cu sutele de foame, de frig, de boli, bătuți, schingiuiți, spînzurați sau împușcați în ceafă, da, eu fostul *Häftling* nr. 112398, astăzi, la 36 de ani de la aceste crime abominabile, scriu despre reuniunea mondială a supraviețuitorilor evrei ai holocaustului."

Ceremonia deschiderii a urmărit-o superficial. Cuvîntările abia le-a auzit. Era fascinat de oamenii din jur, supraviețuitori ai miilor de lagăre din Europa. Îl obseda ideea că toți sînt din altele decît cele prin care trecuse el. Privindu-i însă cu insistență i se creă senzația că cei de față fuseseră de fapt la un loc. Imaginația lui contopea toate fostele lagăre de concentrare într-unul singur și se mira cum de nu reușește să recunoască pe nici unul din

ei, de îndată ce toți au fost împreună, au străbătut același calvar.

După festivitate, masa de oameni se fărîmiță în grupuri mici de trei, cinci sau opt — după lagăre, după țările și orașele din care au fost deportați, după limba pe care o vorbeau, după hotelurile la care erau cazați — și se risipi pe străzile Ierusalimului, pe care cei mai mulți îl vedeau pentru prima oară. O bună parte s-au reîntors în sala „întîlnirilor". Innfeld se afla printre ei. Se opri și își notă anunțul scris în grabă și fixat pe un stativ la intrare : „Cine știe ceva despre Kun Pál ? A fost tîrît în lagăr din Bytca-Cehoslovacia, în 1944. De atunci îl caut. Sunați vă rog la Bnei-Brak, familia Berkovici." Preocupat să-și descopere martori, nu uita că, în același timp, este trimisul unor redacții care îi așteptau relatările. Oprit în fața grupului supraviețuitorilor din Polonia, trăgea mereu cu coada ochiului spre tăbliță cu inscripția *Kazett*. Tocmai i se adresase unuia care începuse să vorbească despre ghetoul unde-i muriseră sora și fratele, cînd zări un bărbat de vreo 60—65 de ani îndreptîndu-se direct spre locul de întîlnire rezervat celor din *Kazett*. Innfeld nu mai avu răbdare să asculte răspunsul la întrebarea pusă. Își ceru scuze și se grăbi într-acolo.

În fața tăbliței se întoarseră firesc unul spre altul.

— Samson Innfeld.

— Iosif Schönfeld. N-aș fi crezut să întîlnesc un camarad atît de tînăr. După cîte îmi amintesc, în ziua eliberării în *Kazett* nu mai era nici un copil în viață.

— Nu, domnul meu, eu n-am fost în *Kazett*, clarifică Innfeld situația. Sînt ziarist și mă interesează destinul oamenilor din toate lagărele.

— Și de ce, din prima zi, v-ați oprit tocmai la *Kazett* ? întrebă Schönfeld. Avea 64 de ani, dar nu-i dădeai nici 50. Purta un pantalon bej și o cămașă în carouri, cu mîneci scurte, ce-i lăsa să i se vadă brațele vînjoase, puternic bronzate. Părul bogat, frumos ondulat, deși de un alb perfect, îi dădea prestanță în loc să-l îmbătrînească. Avea o privire inteligentă, iscoditoare. Întreaga-i înfățișare iradia sănătate și siguranță de sine.

— Mă leagă mai multe lucruri de acest lagăr, răspunse Innfeld, zicîndu-și că interlocutorul său — plin de

prospețime în înfățișare și gesturi — nu se poate să nu-și fi păstrat intactă memoria. În primul rînd acolo a murit tatăl meu.

— Innfeld ?... dacă am reținut bine numele.

— Da, Innfeld... polonez.

— Nu-mi aduc aminte... Schonfeld își ridică brațul drept, își prinse bărbia și-și ațintì privirea în pămînt. După cîteva secunde de concentrare exclamă : Regret, frate, numele nu-mi spune nimic, deși pot să-ți înșirui sute de nume. Știi, dragul meu, eu am fost *Schreiber* [1], altfel n-aș fi scăpat cu viață. Ținînd în ordine cartotecile blocurilor și *Kommando*-urilor, ale bolnavilor și morților, înregistrînd mereu pe cei ce soseau și pe cei ce plecau în alte lagăre, mi s-au întipărit în memorie extrem de multe nume și împrejurări. Nu uita că pe atunci eram tînăr, împlinisem abia 28 de ani. Spune-mi, te rog, știi în ce lună a ajuns tatăl tău în *Kazett* ?

— La începutul lui noiembrie 1944.

— S-ar putea să se fi prăpădit în primele săptămîni. De altfel, eu, la începutul verii lui '44, am fost trecut *Schreiber* la *Bunker*. Pot să-ți spun că, în iarna lui '44, îi puteai număra pe degete pe veteranii ghetourilor din Polonia care mai erau în viață, iar eu, ca supraviețuitor al ghetoului din Varșovia, îi știam pe toți, încercînd să-i ajut cu ce puteam.

Tulburat de cele auzite, Innfeld încercă zadarnic să-și stăpînească nerăbdarea. Intenția lui de a se arăta un om cumpănit, care judecă totul la rece, știind precis ce și cum vrea să facă, se spulberă. Își îmbrățișă brusc noua cunoștință, strigîndu-i de parcă ar fi fost la cine știe ce depărtare unul de altul.

— Ești omul pe care-l caut cu luminarea prin toată Europa !

— N-aveai cum să mă găsești acolo. Vin tocmai din Australia, rîse zgomotos Schönfeld, lăsîndu-se antrenat de subita exuberanță a noului său prieten.

— Avem atîtea să ne spunem unul altuia — te rog să mă crezi —, încît timpul scurt la dispoziție mă îndeamnă să amînăm totul pentru mîine, să putem sta de vorbă pe îndelete. Acum sînt sigur că și tu vrei să te pregătești.

[1] Furier.

Diseară trebuie să fim la Tel-Aviv. Nu putem scăpa spectacolul din Sala Sporturilor organizat în cinstea noastră.

— Ai dreptate. Totuși m-ai făcut curios. Spune-mi, în mare, despre ce-i vorba.

— În Germania occidentală se pregătește un proces împotriva lui Peitschemann.

— Îl știu, l-am cunoscut bine. M-am interesat și eu multă vreme de soarta lui. După cîte îmi amintesc, a dispărut fără urme.

— A fost identificat. Lipsesc însă martorii necesari pentru a putea deschide procesul.

— Pe mine unul se poate conta. Mi-ai dat, frate, o știre extraordinară. Abia aștept amănuntele. Fără ele pare de necrezut. Unde și cînd vrei să ne întîlnim ?

— Stabilește tu. Eu nu cunosc Ierusalimul.

— Mi-ar plăcea să ne întîlnim la cimitirul eroilor. De cîte ori vin în Israel mă plimb cel puțin două ore în cimitir. Acolo își doarme somnul de veci tovarășul meu de luptă cel mai apropiat. Era cu 10 ani mai tînăr decît mine. În ghetou m-a ajutat să supraviețuiesc. Locuiam în aceeași clădire. Cînd izbutea să se furișeze în oraș și se întorcea cu ceva de mîncare nu mă uita niciodată. În *Kazett* l-am ajutat eu pe el. După eliberare a plecat imediat în Palestina. În ghetou n-am avut arme ; am luptat cu mîinile goale. A fost cumplit de nedrept. Acolo va fi altfel, mi-a spus și a pornit-o de unul singur. A fost printre primii supraviețuitori ai lagărelor de concentrare care au căzut în lupta pentru dobîndirea independenței de atîtea ori promisă de englezi și mereu refuzată.

— E în regulă. Ne întîlnim mîine dimineață la ora 9.

Seara, în jurul orei 20, Innfeld se afla în impozanta Sală a Sporturilor din Tel-Aviv. Spectacolul dat în cinstea supraviețuitorilor a debutat cu două dansuri populare sprintene, pline de voie bună. Innfeld tocmai aprecia în sinea sa generoasa idee a organizatorilor ca, în seara aceea, supraviețuitorii să uite de chinurile îndurate, de anii ce-i apasă, cînd brusc, luminile se stinseră. Se propuse un moment de reculegere în memoria celor ce nu s-au întors. Pentru o clipă, cît o străfulgerare, se făcu liniște deplină, o tăcere de mormînt, apoi suspinele n-au mai putut fi reținute, lacrimile au început să curgă în voie.

Plînsetele izolate în primele secunde au cuprins întreaga sală. 7 000 de supraviețuitori își plîngeau șase milioane de morți. Îi plîngeau pe cei gazați la *Birkenau-Auschwitz* și *Mauthausen*, pe cei exterminați la *Dachau* și *Buchenwald*, la *Treblinka* și *Bergen-Belsen*, pe cei uciși în ghetourile și lagărele din Transnistria, pe toți cei ce-au pierit în holocaust.

Își plîngea și Samson părinții și frații, rudele și prietenii, camarazii de suferință.

Fără ca luminile să se fi aprins, s-a anunțat un cîntec în amintirea celor ce nu s-au întors. Innfeld ar fi vrut să-și noteze titlul, dar nu cunoștea ebraica și n-avea cum să-l afle. Vecina din dreapta, fostă deținută la *Auschwitz* A-74270, Sara Gelerstein, deportată din Bielorusia, plîngea ; plîngea și vecinul din stînga, Fischer Kozlowski, deportat din Polonia ; nu putea să-i întrebe nici pe foștii deportați din Grecia pe care-i avea în față, nici pe cei deportați din Cehoslovacia sau Olanda pe care-i avea în spate, pentru că toți plîngeau. Plîngea întreaga sală.

Spectacolul s-a prelungit pînă la miezul nopții. La ieșirea din sală nimeni nu se grăbea spre autobuze, deși o bună parte trebuia să se întoarcă la Ierusalim. Supraviețuitorii se grupau după cum se identificaseră : cei ce au trecut prin aceleași ghetouri ori au aflat că le-au murit cei dragi în același lagăr, ori s-au eliberat în același loc, ori le-a salvat viața același *Häftling* și de atunci îl tot caută și nu-l găsesc. Stăteau apropiați unii de alții. Nu le venea sau nu puteau să se despartă.

Ajuns în camera de la hotel, Innfeld se așează la masa de lucru, să-și scrie relatarea. Ascultîndu-și banda, acum nu-i mai plăcea introducerea. I se părea melodramatică. „Trebuie să fiu mai sobru", își zise și începu să aștearnă frazele pe hîrtie cu lăcomie, fără nici o pauză. „De mulți ani, de peste 30 de ani scriu despre întîmplări incredibile, pe care încerc, mă simt dator să le fac credibile, convins fiind că aceasta este condiția sine qua non ca ele să nu se repete. Ezitarea cititorului de azi, mai ales a celui tînăr, în legătură cu autenticitatea relatărilor despre ce s-a întîmplat *atunci... acolo...* o înțeleg, deoarece proporțiile halucinante, cruzimea, cinismul exterminărilor din lagărele de concentrare sînt realmente inimaginabile pentru cei ce n-au fost martori oculari.

Şi iată-mă acum la polul opus. Mă simt dator să relatez despre o reuniune fără precedent. Dar emoţia pe care a generat-o, unică în felul ei, copleşitoare prin dimensiunile şi profunzimile sale, mi se pare la fel de greu de imaginat pentru cei ce n-au fost martori oculari. Este vorba de reuniunea mondială a supravieţuitorilor evrei ai holocaustului, reuniune ce a început la 14 iunie 1981 la Ierusalim.

Voi încerca deci să scriu ce au gîndit, au spus şi au simţit cei 7 000 de supravieţuitori din întreaga lume, întruniţi să comemoreze dispariţia celor 6 000 000 care nu s-au mai întors din lagărele de exterminare şi să spună un ferm şi cutremurător NU neonazismului, antisemitismului şi oricărei prigoniri a OMULUI".

Cînd termină, mijeau zorile.

Nu dormise nici 4 ore. Nerăbdarea de a-l întîlni pe Schonfeld îl făcea să nu simtă nici urmă de oboseală.

Innfeld văzuse multe cimitire de eroi de-a lungul şi de-a latul Europei. Acesta din Ierusalim îl impresiona în mod deosebit prin simplitate şi sobrietate, prin dragostea evidentă cu care erau îngrijite mormintele. In ochii lui apăreau rar lacrimile. „Mi le-a uscat fumul crematoriilor", explica el. Acum însă, citind data naşterii şi a morţii, săpate în marmura albă ce încadra ficcare mormînt, ochii i se umeziră ; cei mai mulţi erau tineri în jur de douăzeci de ani.

— Uite, aici e mormîntul prietenului meu, sparse tăcerea Schonfeld. A trăit 18 ani. Dintre aceştia, patru i-a petrecut în ghetoul din Varşovia, iar unul — în cinci lagăre de concentrare. După eliberare a ajuns foarte greu în Ierusalim. De două ori a evadat din lagărele din Cipru şi tot de atîtea ori a fost întors de la ţărmurile Palestinei de englezi. A treia încercare i-a reuşit. Cum a ajuns, a intrat în Hagana. A luptat două zile. În a treia, în zori, a căzut. Mă întreb mereu : Cum pot exista asemenea destine ? Să supravieţuieşti holocaustului şi să fii răpus de un glonte după două zile de luptă e cumplit. E strigător la cer ! În ce dumnezeu mai poţi crede în faţa unor astfel de destine ?

— Aveau dreptate copiii din baraca 21 a lagărului *E* din *Birkenau* care spuneau, privind flăcările crematoriilor

care le-au mistuit părinții : „L-au ars și pe el. Nu mai există nici un dumnezeu".

Innfeld își scoase batista să-și tamponeze fruntea și, pe neobservate, să-și șteargă lacrimile, apoi, luîndu-l de braț pe Schonfeld îi propuse :

— Hai să ne așezăm pe o bancă și povestește-mi tot ce-ți amintești despre *Kazett*. Îți dai seama cît sînt de nerăbdător.

Evocarea lui Schonfeld îl surprinse de la început. Era sistematică, la obiect, plină de fapte, îmbinînd caracterizările generale cu exemplificări cutremurătoare. Innfeld apropia mereu minifonul de interlocutor pentru a-și asigura o înregistrare cît mai bună. Era obișnuit să intervină mereu. După atîția ani, foștii *Häftling*-i încurcă lagărele prin care au trecut, amestecă faptele trăite de ei cu cele citite în cărți, auzite de la alții sau cu imagini văzute pe ecran. Unii repetă mereu aceeași secvență ori înșiruie la nesfîrșit ipostazele suferințelor : ne chinuia cumplit foamea... ne tortura setea... eram bătuți și călcați în picioare fără nici un motiv... ne prăbușeam sub povara bolovanilor... a sacilor de ciment... a șinelor de cale ferată... a trunchiurilor de copaci... ne înecau în mlaștini... ne scoteau goi pușcă în plină iarnă, ne stropeau cu apă și ne țineau ore în șir... apelurile deveniseră insuportabile... selecționările însemnau moarte curată... a te prezenta la *Revier* însemna a intra singur în mormînt...

Innfeld avea nevoie de multă răbdare și abilitate în conducerea discuțiilor pentru a putea desprinde un fapt semnificativ, un element concret, o mărturie autentică. Din acest punct de vedere, Schonfeld era o adevărată revelație. Se abținu cu greu să nu-l întrerupă. Simțea nevoia unor precizări, unor amănunte în legătură cu destăinuirile pe care le făcea, dar nu voia să-i perturbe firul ideilor. Satisfacția îi era cu atît mai mare, cu cît, în linii esențiale, declarația noului său camarad corespundea cu datele pe care le avea el despre lagăr.

— Acesta a fost *Kazett*-ul văzut de mine, încheie Schonfeld, după aproape două ore.

— Știind asemenea lucruri, cum ai putut fugi imediat după eliberare atît de departe de Europa, fără să ajuți la depistarea și condamnarea călăilor din *Kazett* ? izbucni sincer revoltat Innfeld.

— La eliberare, dragă frate, eram la pămînt cu psihicul. N-aveam nici un chef de viaţă. Nu puteam să dorm. Vezi tu, una e să treci zilnic pe lîngă stiva de cadavre din faţa *Revier*-ului, la care uneori nici nu te uitai, neştiind cine sînt, cine au fost, şi cu totul altceva să asişti la moartea individuală a fiecăruia. Să fii martor ocular la asasinarea unui om pe care-l cunoşti e mai cumplit decît să priveşti cum este împinsă spre crematoriu o căruţă plină cu cadavre.

— Din ce mi-ai spus am înţeles că n-ai asistat în sala de tortură la interogatorii.

— Este adevărat. Eram instalat în anticameră. Mobilierul consta dintr-o masă, un scaun şi un cuier. Pe masă aveam o cutie cu cartoteci. *SS*-istul aducea deţinuţii chemaţi de secţia politică, adică de *Gestapo* şi se oprea cu ei în uşă. Îi împingea înăuntru unul cîte unul. El rămînea afară să-i păzească pe cei care-şi aşteptau rîndul. *Häftling*-ul trebuia să se dezbrace gol puşcă. I-am auzit deseori pe Peitschemann şi Otto Eichelesberger, şeful secţiei politice, filozofînd despre anihilarea puterii de rezistenţă a omului. Se considerau amîndoi mari cunoscători ai psihologiei deţinuţilor. „Dacă ştii să-i iei în primire de la început *tare*, convingîndu-i că nu au nici o şansă de scăpare, le piere pofta de a nega, susţinea gestapovistul. Ca să reziste, să sufere au nevoie de o speranţă, cît de mică, cît de plăpîndă, chiar iluzorie, dar să existe. Măiestria unui anchetator constă în a şti să suprime de la început orice pîlpîire de speranţă, să ardă cu fierul roşu pînă şi iluzia ei." „Orice mijloc ai folosi în acest sens, completa Peitschemann, dîndu-şi importanţa unui expert, eficacitatea este amplificată dacă cel anchetat se află în faţa ta în pielea goală. Văzîndu-te pe tine îmbrăcat în uniforma care pentru el reprezintă puterea supremă, simbolul terorii la care este supus, privindu-ţi pistolul şi cravaşa, văzînd masa încărcată cu instrumente de tortură, el, ştiindu-se despuiat, se simte complet părăsit, nu-şi poate imagina nici măcar un pai de care să se agaţe. Este la discreţia ta, poţi face ce vrei cu el."

Peitschemann susţinea că această dezarmare psihică este totală dacă ea începe din anticameră, din momentul în care i se verifică datele din cartotecă.

Şi-acum închipuie-ţi, dragă frate, ce-ar însemna pentru mine să stau de vorbă cu aceşti oameni, să-i privesc în faţă, să mă uit drept în ochii lor. Tuturor le era teamă de schingiuiri, de moarte ; le era frică mai ales să nu se lase copleşiţi de durerea fizică. Dar fiecare îşi exterioriza teama în alt fel. Le părea rău că li se pune capăt vieţii. Voinţa de a trăi a fiecăruia se concretiza într-una singură, care izbucnea în clipele acelea cu asemenea acuitate, încît le copleşea pe toate celelalte : să vadă gardurile de sîrmă ghimpată prăbuşindu-se... să-şi mai îmbrăţişeze o dată soţia... să-şi strîngă la piept copilul... să continue lupta... să i se cînte melodia preferată... să se plimbe pe străzile oraşului natal nesupravegheat de nimeni, fără să-i fie teamă de nimic.

O dată, l-am întrebat pe un tînăr de 17 ani dacă îi este frică. Pornise spre camera de tortură. A mai făcut trei paşi. Ajuns la uşă s-a întors spre mine. În ochi îi apăruseră două bobiţe de rouă. „N-am apucat să iubesc o fată", mi-a spus şi a apăsat pe clanţă. Dacă aş avea talent de scriitor, aş scrie o carte despre luminile şi umbrele de pe faţa celui care ştie că i-a sosit sfîrşitul şi că acest sfîrşit va fi mai groaznic decît tot ce trăise şi văzuse pînă atunci. Singura salvare, singurul ajutor pe care l-aş fi putut da-eu acestor oameni şi pe care ei l-ar fi acceptat cu recunoştinţă ar fi fost să le ofer o fiolă cu otravă. Dar de unde aşa ceva în lagăr !

Şi mai cumplit era să-i revăd peste o oră, două... unii rezistau chiar trei. Stangermann, călăul, aducea cadavrul în anticameră. Era o namilă de om. Pe bărbaţi îi prindea de o mînă ori de un picior şi-i trăgea peste prag. Pe femei le înşfăca de păr. Pînă soseau cărăuşii de cadavre cu targa, eu încercam îngrozit să reconstitui cum au arătat cu cîteva ore înainte, cînd le-am verificat datele personale. Zadarnic. Feţele le erau scofîlcite, buzele crăpate, fălcile rupte, trupul vînăt, plin de arsuri, sîngele şiroia din toate rănile. Femeile aveau aproape totdeauna sînii sfîrtecaţi. Trupurile acelea ciopîrţite îmi apăreau în faţa ochilor noapte de noapte. Ţipetele muribunzilor se transformaseră într-un uruit continuu, de care nu puteam scăpa nici ziua, nici noaptea. Era ca şi cum mi s-ar fi introdus în cap o minisirenă, care nu mai putea fi oprită. După eliberare, vîjîiala din urechi deveni chiar mai pu-

ternică, iar coșmarurile și mai groaznice. În fața femeilor mă cuprindea un sentiment de culpabilitate, care îmi provoca o sudoare rece, de gheață.

După cîteva luni de zile în cancelaria *Bunker*-ului, începusem să intuiesc, după țipete, genul de tortură care se aplică. Erau femei care rezistau mai bine decît bărbații. Tăcerea îi înfuria pe *SS*-iști. Ele știau asta și se abțineau cît mai mult cu putință. Cînd li se introducea însă bara înroșită în vagin toate urlau înfiorător. Îmi înfundam pumnul în gură să nu țip. Îmi ziceam că n-am dreptul să stau, să ascult, că ar trebui să acționez. Dar ce-aș fi putut să fac ? Mă consideram laș, nemernic. N-am scăpat niciodată complet de sentimentul culpabilității. Atunci însă, imediat după eliberare eram la pămînt, speriat, dezechilibrat sufletește, epuizat fizicește. Singura soluție pe care am găsit-o a fost aceea să fug de lagăre, de Germania, de Europa, de tot ce mi-ar fi putut aminti de holocaust. Așa am ajuns în Australia. M-am stabilit într-o fermă în apropiere de Sidney. N-am putut lucra. M-am internat într-un sanatoriu. Abia după trei ani mi-au dispărut coșmarele și am început să dorm liniștit. Somnul normal m-a ajutat să mă reechilibrez, să-mi revin. Mi-am deschis un mic magazin în oraș. De căsătorit, nu m-am căsătorit. După vreo cinci ani am început să urmăresc prin mijlocirea presei europene și literaturii consacrate holocaustului în ce măsură zbirii fostelor lagăre de concentrare și-au primit pedeapsa. În acei ani mi-am notat tot ce mi-am amintit despre *Kazett,* cu gîndul să trimit însemnările unui tribunal. Nimeni n-a știut să-mi spună unde anume să le expediez. Le-am păstrat însă. Așa că, la un eventual proces, aș putea depune o mărturie cît se poate de concretă.

— Ești, fără îndoială, cel mai valoros martor pe care l-am întîlnit, se extazie Innfeld. În sfîrșit, sper că pretențiile procurorului vor fi satisfăcute. Acum nu mai există motiv pentru amînarea procesului.

— Pe mărturia mea poți conta negreșit. Îmi comunici cu 10-15 zile înainte și voi fi acolo.

— Vom stabili la despărțire cît mai amănunțit modul în care te voi ține la curent cu pregătirea procesului. Pînă atunci poate avem noroc să mai întîlnim un supraviețuitor care a trecut prin *Kazett.*

— Nu-i exclus.

...Seara, uriașul platou din incinta Yad Vashem [1]-ului a devenit neîncăpător. Ziua fierbinte trecuse pe nesimțite și oamenii s-au trezit dintr-o dată că afară este rece. Cei care părăsiseră hotelul imediat după prînz să cutreiere Ierusalismul încărcat de istorie regretau că n-au ținut seama de recomandarea ce li s-a făcut : să-și ia pulovere.

Timpul dinaintea începerii programului anunțat era cel mai prielnic pentru a lua interviuri. Innfeld nu trebuia să-și caute interlocutorii. Fiecare din cei 7 000 străbătuseră un cumplit calvar. Dramatismul vieții oricăruia din cei prezenți întrecea fantezia oricărui scriitor. Acum, pe scaunul din dreapta lui Innfeld stătea Klein Klara din New-York.

O rugă să-i spună numărul de *Häftling* pe care-l purtase.

— Îl uit mereu și n-am nici ochelarii la mine, dar dacă vă interesează puteți să-l citiți, îi spuse și-i întinse brațul stîng tatuat.

Innfeld silabisi : A-19887. Una din cifre, a treia, nu era prea clară și o rugă să-i confirme dacă citise bine.

— Uitați-vă și la brațul sorei mele, Ilonka. Numărul ei este cu unu mai mare ori mai mic decît al meu. Ilonka are 70 de ani.

Innfeld îi ridică brațul și notă : A-19889.

— Dar e o diferență de două numere.

— Da, aveți dreptate. Uitasem să vă spun. Noi am fost cinci fete și trei băieți, o parte eram căsătoriți, cu copii. Din 25. cîți am sosit la *Birkenau,* după prima selecționare am rămas în viață trei. Noi două și o nepoată de 15 ani — Rozsika. Ca să o putem apăra și ajuta o țineam mereu între noi. Și la apel și la selecționări. Cînd ne-au tatuat numerele am fost toate în același rînd. Așa că ea a purtat, cît a mai trăit, că mult n-a rezistat, numărul A-19888.

— Spuneți-mi, din înfiorătorul drum pe care l-ați străbătut, ce moment v-a marcat cel mai puternic ?

[1] Prestigios institut consacrat eternizării memoriei eroilor și martirilor holocaustului.

— Mi-e greu să discern și să ierarhizez evenimentele. Un lucru însă vă pot spune. De atunci, de-a lungul a 36 de ani, pe mine în fiecare noapte mă tot deportează și mă selecționează pentru crematoriu. Noapte de noapte văd mereu și mereu cadavre, unul lîngă altul și unul peste altul, așezate în stive uriașe și încep să țip și țip întruna, de 36 de ani, pînă cînd sînt zgîlțîită și trezită din somn. Vă mărturisesc sincer : mă tem că și în mormînt voi avea coșmaruri.

Interviul s-a întrerupt brusc. A început spectacolul.

...Așezați pe scaune, 7 000 de supraviețuitori privesc cutremurați secvențele de film proiectate deasupra unui uriaș zid, pe care fuseseră instalate trei ecrane. Cel din mijloc are forma flăcării crematoriului. Limbile de foc sînt atît de late, încît imaginile filmice pot fi ușor urmărite. Secvențele alese din jurnalele de actualități ale vremii, intercalate cu fotografii găsite în albumele *SS*-iștilor și imaginile luate în lagărele de concentrare în momentul eliberării lor sînt copleșitoare.

Innfeld se gîndea în sinea lui: Oare ce-i mai zguduitor — revederea batalioanelor brune mărșăluind, schingiuirea deținuților, trenurile cu deportați, nesfîrșitele coloane de *Häftling*-i tîrîndu-se, împinse din spate, spre camerele de gazare sau gîndul că azi, cînd rănile de atunci încă n-au încetat să sîngereze, pe străzile unor orașe din țări occidentale mărșăluiesc din nou tineri îmbrăcați în cămăși negre și brune, cu semnul runic pe mînă, purtînd cizme de piele și învîrtind bastoane de cauciuc în mînă ? Desigur, își zicea el, membrii organizațiilor neonaziste sînt puțini la număr, ponderea lor este insignifiantă în totalul populației. Dar nu putem, n-avem dreptul să nu ne gîndim că sutele de mii de *SS*-iști cu „cap-de-mort" care au pîrjolit Europa, au aprins și au întețit flăcările crematoriilor pînă au transformat în cenușă milioane de vieți au fost, la început, doar cîteva bande de bătăuși ce învîrteau niște bîte în mînă, spărgeau întruniri muncitorești și terorizau oameni pașnici din berăriile Münchenului.

Gîndurile acestea îi erau mereu întrerupte de amintirea unei anchete de presă făcute în Franța, din care reieșea că elevi de liceu din clasele superioare nu știau aproape nimic despre Hitler și despre nazism. Nu puțini,

la întrebarea : „cine a fost Hitler ?", răspunseseră : „nu știu, n-am auzit nimic despre el".

Sub impresia puternică a spectacolului de la Yad Vashem și obsedat de amintirea anchetei, Innfeld nu reuși să doarmă nici măcar o oră în noaptea aceea. După ce-și redactă corespondența despre evenimentele zilei se culcă. Orice încercare de a adormi se dovedi zadarnică. Se ridică din pat, se așeză la masa de lucru și-și așternu gîndurile pe hîrtie.

Dimineața își transmise corespondența, telefonic, la Paris, iar articolul îl expedie *par avion* unui săptămînal vienez.

...La fiecare manifestare, supraviețuitorii soseau cu 1-2 ore mai devreme. Nu puteau sta singuri în camerele de hotel. Doreau să fie cît mai mult împreună, vrînd parcă să se convingă, mereu și mereu, că holocaustul nu i-a putut nimici pe toți, că viața a triumfat asupra morții. Un supraviețuitor din Franța i-a declarat lui Innfeld : „Noi n-am venit aici numai să ne privim în ochi și să plîngem, ci și să facem să răsune bucuria de a trăi."

În orele ce precedau începerea acțiunilor, Innfeld imprima fără întrerupere. Într-o seară, în momentul cînd termină un interviu și vru să-și schimbe locul pentru a intra în vorbă cu un alt grup, vecinul din spate, care asculta atent discuția, îl opri spunîndu-i :

— Mă numesc Izidor Siemmenwald. Dacă doriți, vă p... pot spune și eu o poveste interesantă.

Innfeld își privi curios noul interlocutor, un bătrîn adus de spate, cu o chelie respectabilă. Sprîncenele stufoase îi erau complet albe, contrastînd puternic cu negrul ochilor. Se exprima inegal. Cînd cursiv, cînd bîlbîindu-se. Repeta mereu : „Stai să vezi că e foarte interesant", deși Innfeld nu dădea nici un semn de nerăbdare.

Siemmenwald era fiu de rabin. La începutul anilor '30, familia îi fusese atacată de niște huligani. Pînă atunci trăiseră liniștiți în orășelul lor din nordul Ungariei. În noaptea aceea, huliganii dăduseră foc sinagogii și năvăliseră apoi în casa lor. Rabinul a fost bătut în fața soției și a copiilor. I-au smuls smocuri din barbă și perciunii. Izidor avea 17 ani. Speriat de cele întîmplate, n-a mai vrut să rămînă în oraș. Și-a luat rămas bun de la familie

și a plecat în lume. A ajuns în Cehoslovacia. Acolo l-a prins războiul. A fost arestat și internat la *Theresienstadt*. De acolo a fost dus la *Auschvitz*. În primăvara și vara lui '44 a stat în lagărul *E — Birkenau*. Era perioada cînd soseau trenurile cu deportații din Ungaria. Spera mereu să-și reîntîlnească familia. Zadarnic. Se pare că toți ai lui merseseră de pe peron direct în camera de gazare. Cînd un *Häftling* din orașul natal, care sosise la *Birkenau* cu același transport ca și familia rabinului, i-a confirmat presimțirea, se gîndi să încerce să plece într-un lagăr din Germania. Oriunde, numai să scape de fumul crematoriilor. Între timp ajunsese numai piele și oase. Șansele de a fi selecționat pentru un lagăr de muncă erau minime. La formarea penultimului transport care părăsea *Birkenau*-ul încercă un act disperat. Într-un moment de neatenție, sări în grupul celor selecționați, fără să treacă prin fața comisiei. Seara au fost duși la baie și li s-au dat haine vărgate noi. În zori au fost încolonați în fața barăcii și au pornit spre poarta lagărului.

— Pluteam, nu pășeam, atît eram de fericit. Nu-mi venea să cred că peste cîteva clipe voi părăsi lagărul.

Lui Siemmenwald începu să-i tremure vocea, atît de intens retrăia momentul.

— În fața po... porții, mai aveam vreo 20 de pași, am fost opriți. Ni s-a ordonat să ne aliniem pentru apel și să ne dezbrăcăm. Ni s-a adus la cunoștință că *SS — Hauptsturmführer*-ul doctor Me... Mengele do... dorește... Nu mai știu ce s-a spus în continuare. La auzul numelui lui Me... Mengele, m-am prăbușit. Stai să vezi, că e foarte interesant. Nu știu cine și cum a reușit să mă ridice din nou în picioare. Nu știu de unde am luat puteri să alerg, căci Me... Mengele ne-a pus să înconjurăm de cîteva ori platoul în pas alergător, trecînd de fiecare dată prin fața lui. El fredona o arie din „Cavaleria rusticană".

Innfeld sări agitat de pe scaun și-l prinse de umeri pe bătrîn.

— Spuneți-mi, în ce lagăr ați ajuns ?

— Stai să vezi că e foarte interesant.

— Vă ascult cu răbdare relatarea, dar spuneți-mi mai întîi unde v-au dus.

— La... la *Sachsenhausen*.

— Formidabil ! exclamă Samson. Înseamnă că am plecat cu același transport din *Birkenau*.

— Se prea poate. Stai să vezi că...

— Ați rămas multă vreme la *Sachsenhausen* ?

— Nu. Cinci zile numai. În a șasea, toți care nu ieșisem la muncă în ziua aceea am fost duși la... la *Kazett*.

— Cerule ! Nu-mi vine să cred. Samson nu se mai putea stăpîni. Ați plecat împreună cu tatăl meu. Încercați vă rog să vă amintiți : numele de Innfeld nu vă spune nimic ? Era un om înalt, subțire, cu pometii obrajilor ieșiți în afară. Sub ochiul stîng avea un mic neg. Era polonez.

— I-am cunoscut aproape pe toți polonezii ; nu erau mulți. Au ajuns în lagăr după 2-3-4 ani de ghetou. De unde pu... puteri să reziste ? !

— Sînt sigur că ați plecat împreună spre *Kazett*.

— Cum v-au despărțit ?

— Rămăsesem împreună. Încă nu fusesem repartizați în vreun *Kommando* [1]. Eu am fost înhățat de un *Kapo* să-și completeze detașamentul din care un *Häftling* murise după apel, în timp ce ieșea pe poartă. Seara cînd m-am întors în lagăr, toate barăcile erau goale. Tata, nicăieri.Abia după eliberare am putut stabili că întreg transportul a fost dus la *Kazett*.

— Da, așa s-au petrecut lucrurile. Cu tra... transportul acela am plecat și eu. Ne-au luat repede-repede. Nu ne-au lăsat nici măcar să ne adunăm zdrențele din baracă. Ne-au încolonat într-o grabă neobișnuită. *Kapo* turbaseră. Li s-a spus că ne vor însoți. Ei știau că ajunși în alt lagăr vor redeveni simpli *Häftling*-i. Izbeau în noi cu bî... bîtele și cra... cravașele cu o forță incredibilă, pe care le-o dădea, cred eu, disperarea. Simțeau că le fuge pămîntul de sub picioare, că se duc pe apa sîmbetei și puterea, și privilegiile. Spumegau de furie și continuau să ne lo... lovească fără milă.

Noi eram siguri că vor să ne lichideze. Cînd au scos pe *Appellplatz* și bolnavii din *Revier* orice îndoială a dispărut. Cei mai în vîrstă au început să mu... murmure rugăciuni. Ne-au înghesuit cîte 90 într-un vagon. „Ne

[1] Detașament de lucru.

întoarcem la *Auschwitz*", a prevestit unul şi toţi am amuţit. Nici să plîngem nu îndrăzneam.

A doua zi, coborînd pe peron şi deslușind de departe pe poarta lagărului denumirea de *Kazett* şi nu *Auschwitz*, am stricat rîndurile şi am început să ne îmbrăţişăm de bucurie. *SS*-iştii crezînd că am înnebunit ne-au privit uluiţi. Şi-au revenit repede şi s-au năpustit cu cra... cravaşele şi p... patul puştilor asupra noastră. Coloana s-a refăcut şi am intrat, încrezători în norocul nostru, fără să ne pese de lovituri, fără să plîngem, în cel mai cumplit lagăr. Eu zic că a fost mai dur în multe privinţe, decît *B... Birkenau*-ul.

— Văd că memoria vă este foarte proaspătă. Reuşiţi să evocaţi impresionant de viu prin ce-aţi trecut. Vă rog să mai încercaţi, poate vă amintiţi totuşi de numele Innfled. Tata era cantor, avea o voce...

— S... stai, frate, îl opri Siemmenwald. Tatăl zici că a fost cantor. Să ştii că povestea devine într-adevăr foarte interesantă. Nu l-am cunoscut, dar am auzit despre el. Întîmplarea a făcut să se s... sfîrşească lîngă mine. I-am auzit ultimele horcăituri. Eram la doi paşi de el. Moartea lui s-a comentat zile în şir, lucru ce nu prea se întîmpla. Ştii şi tu, că a muri devenise ceva prea banal ca să merite vreo atenţie.

— Povestiţi-mi, spuneţi-mi tot ce ştiţi. Vă rog nu vă grăbiţi. Pentru mine orice amănunt, vă daţi seama, înseamnă enorm. De peste 30 de ani alerg după clipa asta. Acum, în sfîrşit, am prins-o. Aş vrea să dureze cît mai mult.

— Tatăl dumitale, dumnezeu să-l ierte, a avut o moarte te... teribil de grea. Pentru cît s-a rugat el, cantor fiind, merita una mai uşoară. Peitschemann personal l-a omorît. L-a călcat în picioare. Pur şi simplu l-a strivit. Cu ci... cizmele lui lustruite lună, l-a strivit. Stăteam şi eu ca toţi ceilalţi din coloană, cu burta la pămînt. Era într-un rînd cu mine ; în stînga mea. După cîte am auzit ulterior, în seara anterioară fusese chemat să cînte la o petrecere de însuşi comandantul lagărului. „Vezi, poate ne aduci şi nouă din bunătăţile ce ţi se vor da. Umple-ţi buzunarele, nu te jena", îl încurajaseră cei din baracă. Cantorul plecă speriat. Nu cunoştea obiceiurile lagărului. Petrecerea avea loc la bordelul *SS*-iştilor. E greu de ex-

ormat ce a simțit tatăl dumitale cînd s-a văzut în mijlocul acelei orgii.

„Dacă ești într-adevăr cantor, cum mi s-a spus, i se adresă P... Peitschemann, trebuie să cunoști melodia aceea, nu știu precis cum îi spune Kol-Nirde sau Nidre [1], dar am auzit că e cea mai frumoasă rugăciune a voastră către dumnezeul vostru. Cîntă-ne-o nouă cum știi tu mai frumos și te vom ajuta mai mult decît te ajută Jehova al tău." P... Peitschemann rîse satisfăcut și după el toți ofițerii. „S-auzim, s-auzim", strigară vesele fetele, lipindu-se de partenerii lor. „Dă-i drumul, ce mai aștepți ?", ordonă mînios comandantul și rîsetele încetară brusc. Speriate, înghițindu-și chicotelile, fetele amuțiră. Cantorul, cu ochi semideschiși, lumina neobișnuit de puternică din salon îl orbea, nici nu îndrăznise să cuprindă cu privirea pe cei din față. Trupurile albe, dezgolite ale fetelor se învălmășau cu uniformele negre ale *SS*-iștilor. El, după cum le povestise celor din baracă, nu văzuse distinct decît „capetele-de-mort" de pe mînecile vestoanelor călcate impecabil. Aceste „capete-de-mort" prindeau relief și creșteau întruna. Începu să tre... tremure. „Cîntă !" tună Peitschemann. „Sînt răgușit, *Herr Lagerkommandant.*" „Cîntă ! N-ai auzit, *verfluchte Jude* [2] !" Înfricoșat, cantorul dădu drumul unor sunete guturale. „*Heraus mit diesem Schweinehunde !* Aduceți-mi niște cîntăreți adevărați !", răcni Peitschemann și izbi cu pumnul în masă. Întors în baracă, după ce plecă furierul, cîntă pentru camarazii săi. Poate că cineva l-a trădat. Nu s-a putut afla precis ce s-a întîmplat. Cert este că a doua zi, Peitschemann a venit în lagăr să supravegheze personal apelul ; a oprit coloana în fața porții. Era o zi mohorîtă. Plouase toată noaptea. Sufla un vînt rece care ne pătrunsese pînă la oase. A ordonat culcat. A întrebat de cantor. A venit în dreptul lui. I-a cerut să cînte. Tatăl dumitale a spus că nu poate cînta decît în picioare. Atunci pur și simplu l-a. strivit. Cu... cu cizmele lui lustruite lună l-a s... strivit, calm și liniștit. Fără să înjure, f... fără să țipe.

---

[1] Rugăciune specifică celei mai mari sărbători a israeliților — Yom-Kipur.

[2] Evreu blestemat.

[3] Afară cu acest porc de cîine !

Siemmenwald s-a oprit. Nu mai avea ce să spună. Samson, care după orice relatare era gata să pună zeci de întrebări, acum nu fu în stare să formuleze nici una. Nici să comenteze. Îl fixa pe Siemmenwald cu o privire stranie, ca şi cum în clipa aceea l-ar fi zărit pentru prima oară.

În seara acelei zile, Innfeld a participat la cel mai emoţionant moment al reuniunii : manifestarea consacrată omagierii celor 1 500 000 de copii care n-au avut cînd să facă, nici măcar cu gîndul, cel mai mic rău nimănui, dar au fost ucişi pentru că s-au născut evrei. Au cunoscut din plin şi foamea şi setea, şi frigul şi chinul. Ei au fost cei care au intrat primii în camerele de gazare.

Innfeld nu putea sta pe scaun. Se ridica mereu în picioare şi, împietrit, privea spre podiumul din faţa celor 7 000 de supravieţuitori, pe care urcau, pe rînd, în tăcere, purtînd cîte o coroană de flori, perechi de copii. În timp ce perechile aşezau pe podium coroană lîngă coroană, în difuzoare se auzea, repetîndu-se, acelaşi text în franceză, apoi în germană, apoi în poloneză, în toate limbile celor 23 de ţări din care au fost deportaţi copii. Innfeld tresări cînd auzi textul în limba poloneză : „Copiii Israelului omagiază pe cei 1 500 000 de copii ucişi la...". Din faţa lui dispăru podiumul, dispărură scaunele, se făcu întuneric. Apoi de undeva se aprinse un bec şi într-o lumină difuză îl zări pe Sommerfeld care se apropia de el în braţe cu fratele său Valentin-Benţien. Picioarele şi braţele atîrnau inerte. În jurul capului şi pieptului avea un bandaj de un alb imaculat. În urechi, Samson simţea dureros zvîcnetul ultimelor cuvinte ale lui Valentin-Benţien : „Tată, n-am să-ţi mai pot aduce pîine." Samson ar fi vrut să-şi revadă şi tatăl, dar nu izbutea.

A doua zi după-masă, către orele 15, Samson ieşi din hotel mulţumit. Aflase despre *Kazett* incomparabil mai mult decît se aşteptase. În cîteva zile mai mult decît în... cîţiva ani. Acum putea conta pe martori, care — era convins — satisfăceau toate exigenţele lui Diettmar. Înaintînd încet, în ritmul grupurilor ce se îndreptau spre clă-

direa Knesset-ului [1], unde urma să aibă loc o festivitate în cinstea supraviețuitorilor, în prezența tuturor deputaților, Samson anticipa în gînd discuția cu prietenul său, procurorul. Concomitent încerca să prindă frînturi de comentarii, replici, exclamații ale celor din jur. Ținea minifonul în mînă și tot ce i se părea interesant imprima pe bandă, adăugînd ideile ce-i treceau prin cap sub impulsul celor auzite. Se trezi prins de braț de un domn într-un costum gri impecabil. Cravata din același material ca și costumul îi sporea eleganța. Tresări mirat.

— Ce, nu mă recunoști, dragul meu ? Sînt Iosif Schonfeld.

— Mii de scuze. Eram cufundat în gîndurile mele. Și-apoi, drept să-ți spun, nu mă așteptam să te reîntîlnesc într-o ținută atît de solemnă.

— Lasă, dragul meu, fleacurile acestea. Alerg după tine de la prînz. Am să-ți dau o veste senzațională. Te pun pe o urmă care poate să-ți dezvăluie lucruri absolut nebănuite despre Peitschemann. Să intrăm undeva să luăm o cafea.

— Nu, te rog, renunță de dragul meu. Hai mai bine în parculețul de peste drum. Uite o bancă goală. Mi-ai aprins curiozitatea. Începe, spune-mi, ai mai descoperit un supraviețuitor al *Kazett*-ului ? Cum, cînd, unde este acum ?

— Nu, n-am descoperit nimic nou. Eu știam de existența cuiva care știe mai multe decît oricine despre Peitschemann. Nu ți-am amintit nimic cu prilejul convorbirii noastre, știind că se ascunde, că nu i se cunoaște adresa și n-am vrut să te aflț degeaba, să te pun pe drumuri.

— Fii, te rog, mai explicit. Nu înțeleg nimic. Despre cine-i vorba și ce-a intervenit nou ?

— E vorba despre o femeie, Claudia Karlletti. Era protejata lui Peitschemann. A fost deportată din Grecia. Tatăl ei a fost evreu italian, iar maică-sa grecoaică. Abia împlinise 21 de ani cînd a sosit la *Kazett*. Era de o frumusețe tulburătoare. Am văzut-o o singură dată. O chemase la anchetă Otto Eichelesberger. Ochii ei mari, negri, te hipnotizau. Privind-o, pentru o clipă mi s-a părut ca

[1] Parlamentul israelian

plutesc, noaptea, pe o mare liniştită şi în depărtare îi bucnesc din adîncuri stoluri de scîntei. Ea sesiză că mă pierdusem şi mă aduse la realitate cu cuvintele ei calde, melodioase, rostite calm :

„Nu mă tem, ştiu să rabd."

După ce am verificat datele din cartotecă i-am spus ruşinat, fără să am curajul să-mi ridic ochii spre ea :

„Trebuie să vă dezbrăcaţi. La şeful *Gestapo*-ului nu se intră decît în pielea goală."

„Voi rezista şi aşa", zise ea liniştită şi începu să se descheie.

Mi-am închis ochii şi mi-am zis, pentru prima oară, că soră-mea a fost norocoasă. Ea, deşi împlinise 19 ani şi ar fi putut merge într-un lagăr de muncă, a păşit de pe peron direct în camera de gazare. A scăpat de pîngărire.

Am tresărit cînd a apăsat pe clanţa uşii. Mi-am ridicat capul şi m-am întors spre ea. Un corp perfect. O statuie dăltuită în marmură. Spatele îi era uşor curbat din cauza braţelor duse în faţă pentru a-şi ascunde sînii. Părul mătăsos, de un negru aprins, îi acoperea umerii. Era singura deţinută evreică cu părul lung. Peitschemann, trecînd în revistă grupul de femei care sosiseră în lagăr în ziua aceea din vara lui 1944, fusese surprins de privirea Claudiei. Ordonase să fie repartizată să lucreze la magazia de efecte. În lagăr s-a şuşotit mult despre legăturile dintre comandant şi grecoaică. Trăind de la început izolată — magazia era în afara lagărului, în sectorul barăcilor *Kommandatur*-ii —, puţini deţinuţi ştiau că ea este evreică.

Prin ianuarie 1945 s-a întîmplat ceva. Nu ştiu ce, dar mi-am dat seama că a fost foarte dramatic. Claudia era între viaţă şi moarte la *Revier*. Peste o săptămînă, Peitschemann a părăsit lagărul. Toţi spuneau că plecase voluntar pe front. Eichelesberger a fost numit comandant. Singurul martor al celor petrecute atunci este Claudia. Eichelesberger, după cum probabil ştii, şi-a tras un glonte în gură în timp ce privea prin geamul de la biroul lui cum se prăbuşea poarta lagărului, izbită de un tanc american. Peitschemann nu este interesat să-şi amintească. Aşa că ea este singura care poate scoate la iveală adevărul. Claudia însă n-a vrut niciodată să vorbească despre ce-a

pătimit în lagăr. S-a ascuns de lume. S-a dat la fund, cum se zice.

— De unde știi ? Te-ai mai văzut cu ea de-atunci ?

— O singură dată. La vreo trei luni după eliberare. Eu eram, în acel timp, cum ți-am mai spus, complet răvășit, dezechilibrat. I-am mărturisit că vreau să plec din Europa, cît mai departe, ca să uit, în Africa sau poate în Australia.

„Nici eu nu doresc să-mi mai amintesc de nimeni și de nimic, îmi spusese ea. Plec în Palestina. Vreau să mă stabilesc într-un chibuț. Acolo îmi va fi cel mai ușor să-mi neg trecutul. Nu vreau să se știe nici lagărele prin care am trecut. Dacă se va putea, nici măcar că am fost deportată... Ești singurul supraviețuitor care știi ceva despre mine. Promite-mi că n-ai să-mi zădărnicești planul."

Și i-am promis. Mi-am amintit de toate acestea gîndindu-mă mereu la procesul despre care mi-ai vorbit. Nu ți-am spus nimic, dragul meu, dar de cînd ne-am despărțit am pus în mișcare toate cunoștințele să-i afle adresa. Știam anul și luna cînd a plecat spre Palestina. Cunoșteam și numele vaporului. Toate acestea însă nu te privesc. Pe tine te interesează un singur lucru. Care este esențial : Claudia Karlletti trăiește într-un chibuț lîngă Haifa. Nu s-a căsătorit. Trăiește singură, foarte retrasă. Lucrează la croitoria chibuțului. Am o singură rugăminte : nu-i pomeni numele meu. Nu-i spune că prin mine i-ai aflat adresa. Pregătește-te însă bine dacă vrei s-o scoți din mutenia în care s-a închis. Ești ziarist. Ai o experiență specială în a-i face pe supraviețuitori să vorbească, să-și amintească, să se destăinuie. Îți urez succes. Mi-ar face o mare bucurie s-o reîntîlnesc la proces. Pe stradă, firește, n-aș recunoaște-o. Dacă i-aș putea surprinde însă privirea, fie și o singură clipă, n-aș da greș.

Innfeld nu s-a mai dus la adunarea Knesset-ului, ci în chibuțul de lîngă Haifa. A sosit pe înserate. Pe străzi — ici, colo cîte un om. „Trebuie să fie ora cinei. Mai tîrziu vor ieși din case să se plimbe", își zise și se îndreptă spre parcul care începea la vreo 500 de metri depărtare. Surprins plăcut de bogăția și varietatea florei din parc — se așteptase să întîlnească întinderi de pămînt arid, mult nisip și verdeață foarte puțină — se aplecă să miroasă frunzele unui arbore pitic, pe care nu-l cunoștea. Pe banca

de pe aleea vecină zări o femeie. Lîngă ea, o carte. Umerii îi erau înveliți cu un șal pe care-l ținea cu amîndouă mîinile, deși boarea ce adia abia mișca frunzele. Privirea nu i se oprea la copacii din față, ci străbatea întinderi și timpuri, ajungînd pe tărîmuri foarte îndepărtate. „Ea este", își zise Innfeld și se îndreptă direct spre bancă.

— Sărut-mîinile, doamnă Karlletti, îngăduiți-mi vă rog să mă așez lîngă dumneavoastră. Mă numesc Samson Innfeld.

Făcînd eforturi vizibile să-și mascheze tulburarea, îi întinse mîna :

— De unde mă cunoașteți ? Nu cred că ne-am mai văzut. Am o memorie vizuală foarte bună.

— Nu v-am cunoscut pînă acum. Am bănuit doar că sînteți dumneavoastră și mă bucur enorm că n-am dat greș. E un semn bun pentru mine. Înseamnă că voi reuși !

Innfeld nu putea și nici nu încerca să-și tempereze entuziasmul.

— Cine m-a descris atît de detaliat ? întrebă contrariată Claudia. Și de ce mă spionați, ce doriți de la mine ?

— Vă rog din suflet, vă implor, doamnă Karlletti, nu vă impacientați. Îngăduiți-mi, înainte de a vă răspunde, să vă spun cîteva cuvinte despre mine, despre ce urmăresc, ca să înțelegeți mai bine scopul venirii mele, rugămintea pe care doresc să v-o adresez.

— Vă ascult, spuse neașteptat de calm Claudia și-l privi drept în față.

Samson tresări. Avu strania senzație că vede în adîncul ochilor ei mari și negri acele stoluri de scîntei pe care și le-a imaginat Schönfeld cînd o văzuse prima oară în anticamera sălii de anchetă. Ușoara încreștire a feței, micile cute din jurul buzelor îi trădau calvarul prin care trecuse, anii scurși de atunci, dar nu-i anulau frumusețea.

Nesigur pe reacția interlocutoarei, Innfeld amînă finalul. Relată pe larg marea lui vînătoare, începută imediat după procesul de la Nurnberg, pentru a-și răzbuna tatăl, despre care mulți ani la rînd nu putuse afla nici măcar în ce lagăr se prăpădise. Îi vorbi despre prietenia lui cu Diettmar, despre ideea declanșării unui proces. Ea asculta atent, cu interes. Se crispă doar în momentul în

care auzi rostindu-se, pentru prima oară, cuvîntul *Kazett*, iar cînd fu pomenit numele Peitschemann zvicni din tot trupul. Continuă însă să asculte fără să pună nici o întrebare. Abia cînd Innfeld îi destăinui că fostul comandant a fost descoperit exclamă :

— Nu pot să cred ! Sînteţi sigur ?

— Nu încape nici o îndoială ; de identitatea lui este convins şi procurorul, preciza Samson. Deschiderea procesului s-a amînat mereu doar datorită martorilor. Procurorul vrea neapărat oameni care l-au cunoscut nemijlocit pe Peitschemann.

Doamna Karlletti, cuprinsă de un tremur uşor al mîinilor, îşi strîngea mereu şalul în jurul umerilor. Innfeld, prefăcîndu-se că nu observă nimic, îşi continuă pledoaria.

— Chiar dacă exagerează, procurorul are dreptate. Peitschemann nu poate fi condamnat pe baza crimelor săvîrşite de-a lungul anilor în *Kazett*. E nevoie de dovezi care să ateste fărădelegile comise de el personal, abuzurile lui. E nevoie de martori care să cunoască despre el lucruri incontestabile. La un martor pe care el însuşi să fie obligat să-l recunoască nici măcar n-am îndrăznit să ne gîndim. Dumneavoastră, vă daţi seama, aţi fi martorul numărul unu al procesului.

— Îmi cereţi un sacrificiu mult prea mare. Nu cred că este moral să insistaţi.

— Vă înţeleg. Ştiu că vă vine foarte greu să...

— Nu, nu înţelegeţi. Nu este vorba de o greutate ce se cere depăşită, de un moment neplăcut pe care ulterior l-aş putea uita. Fără să vă daţi seama, îmi cereţi pur şi simplu să mă condamn ; mai mult, să trec direct la ispăşirea unei sentinţe care pentru mine este capitală. M-aţi surprins stînd pe o bancă, după o lectură plăcută, într-o liniştе odihnitoare. Dumneavoastră nu ştiţi, n-aveţi cum să ştiţi, cît de scump m-a costat pe mine această liniştе, cît de mult m-am zbătut pentru ea, cît de greu am dobîndit-o. Mi-au trebuit nu ani, ci, literalmente, decenii, să uit, să nu mă mai chinuie imaginea lui Peitschemann, să nu-l văd de cîte ori cineva apasă pe clanţa uşii, de cîte ori mă aşez la masă ; să pot dormi fără tortura coşmarurilor, să nu mai simt în pîntec izbiturile lui sălbatice cu cizmele şi cravaşa, pumnii lui grei strivindu-mi faţa,

să nu-i mai aud urletele, amenințările : te ucid... scroafa nenorocită... cățea blestemată...

— Și totuși sînteți poate singura care l-ați putea identifica. Vă rog să vă gîndiți la faptul că recunoașterea criminalului are o mare importanță în fața tribunalului. Este însă, desigur, foarte greu să identifici, într-un om de 60-65 de ani, pe cel care, cu 36 de ani în urmă, îmbrăcat în uniforma *SS*-ului, cu casheta cu „cap-de-mort" trasă mult prea în față, l-ai văzut apăsînd pe trăgaci, izbind cu cravașa ori asistînd impasibil la o spînzurătoare sau ordonînd plictisit lichidarea bolnavilor dintr-un *Revier*. Toți foștii zbiri ai lagărelor de concentrare contează pe asta. Nu le mai este teamă. Nu se mai ascund. Nu știu dacă ați urmărit în presa mondială identificarea lui Franz Wagner, fost comandant adjunct la *Sobibor* și *Treblinka*, vinovat de moartea a 150 000 de evrei. El a fost recunoscut într-o poză apărută într-un ziar. Fotografia fusese făcută în timpul unui banchet, la care participase fără nici o grijă. Inițial a susținut că este o confuzie. Numai că unul din supraviețuitori, Mordechai Goldfarb — bătut la sînge și călcat în picioare de nenumărate ori de Wagner —, și l-a întipărit prea adînc în memorie ca să-l uite. Pe lîngă aceasta, Mordechai, fiind zugrav, i-a schițat în lagăr, de mai multe ori figura, așa că își amintea pînă la amănunt fizionomia lui. Sper că și dumneavoastră vi s-au fixat astfel trăsăturile feței lui Peitschemann, încît veți recunoaște în cel de acum pe cel de atunci. O confruntare...

— Nu, de așa ceva în nici un caz nu poate fi vorba. Nu vreau să-l mai văd. Nervii mei n-ar putea rezista la o confruntare. Gîndiți-vă, stimate domn, că pentru a scăpa de imaginea lui, pentru a-l uita, m-am ascuns de lume, mi-am negat identitatea de fost *Häftling* și n-am mai discutat cu nimeni despre lagăre. Din cauza lui mi-am trăit întreaga viață singură, izolată. În primii ani de după eliberare nu puteam suporta apropierea unui bărbat. Ori de cîte ori eram în doi, aveam senzația stranie că cel de lîngă mine este Peitschemann metamorfozat și pîndește o clipă prielnică să se năpustească asupra mea. După mulți ani petrecuți prin sanatorii m-am vindecat. Totuși nu m-am căsătorit. Soțului ar fi trebuit să-i povestesc prin

ce-am trecut, ce s-a petrecut între mine și Peitschemann. Explicația ar fi putut să reînvie trecutul, să anuleze tratamentul. Am renunțat. M-am liniștit, m-am resemnat. Revederea lui ar fi groaznică pentru mine. Nici nu vreau să mi-o imaginez. Vă rog din suflet, nu mai insistați.

— Am fost și eu *Häftling*, doamnă Karlletti...

— Ura și groaza mea față de Peitschemann au fost generate nu atît de bestialitatea lui — bestiali au fost toți —, cît mai ales de perfidia și lașitatea lui. Mi-a călcat în picioare nu numai trupul, ci și psihicul, n-a lăsat nimic demn în mine de ce să mă agăț, să-mi păstrez echilibrul.

Cînd a apăsat prima oară pe clanța ușii, am înlemnit de spaimă. Abia trecuseră cîteva zile de la sosirea mea în *Kazett*. Nu-mi venea să cred că dorm singură în *Kleidungskammer*.[1] Încercam mereu să-mi explic cum de a dat norocul peste mine. Bucuria se împletea cu teama că totul se va sfîrși, că e un vis ce nu poate să dureze. După cîte suferisem în doi ani de detenție, mi se părea totul atît de ireal, încît nu îndrăzneam să mă dezbrac. După stingere mă întindeam îmbrăcată, numai saboții mi-i scoteam din picioare, într-un pat moale și așteptam mereu să se întîmple ceva. Am auzit primul zăngănit al clanței, deși nu a fost bruscată. Am încercat să-mi descleștez fălcile, să întreb cine-i, fără să reușesc.

„*Auf machen !*[2]"

Am sărit din pat și am deschis, abia apoi am răsucit comutatorul. Nu mi-am dat seama că în fața mea este temutul comandant al lagărului. Am crezut că este o inspecție. Am luat poziția de drepți și am raportat după obicei.

„Așează-te pe pat, frumoasa lagărului : n-am venit în inspecție, ci doar să te văd", zise el zîmbind și, în timp ce eu îi executam mecanic ordinul, el luă loc pe unicul scaun din încăpere pe care-l trăsese lîngă pat. Își puse tacticos cravașa pe masa alăturată și scoase din buzunarul de la spate o sticlă aplatizată plină cu coniac. Luă paharul pe care-l zări pe un vraf de pături și-l umplu.

[1] Magazia de efecte.
[2] Deschide !

„Bea în sănătatea mea."

Tremuram așa de tare, încît aproape jumătate de pahar mi s-a scurs în poală.

„Păcat de el ; e franțuzesc", zise și mă privea satisfăcut. Savura spaima mea și era vizibil mîndru de gestul său.

„Te-am rugat să-l bei, nu mă face să te oblig."

L-am înghițit dintr-o dată și totul a început să se învîrte în jurul meu. El a scos din buzunar o tablă de ciocolată, a despachetat-o și mi-a întins-o :

„Mănînc-o. E din Belgia."

Ați fost și dumneavoastră *Häftling*. Știți ce înseamnă să te chinuie foamea zi și noapte, fără întrerupere, timp de doi ani, să uiți pur și simplu gustul dulcelui. Dar n-aveți cum să știți ce înseamnă să te trezești dintr-o dată cu o tablă de ciocolată în mînă. Mi-am îndesat-o cu amîndouă mîinile în gură. Am fost sigură că vrea să-și bată joc de mine, că în ultima clipă mi-o va lua înapoi. Vă amintiți de acele jocuri umilitoare, practicate de *SS*-iștii din paza *Komando*-urilor pentru a-și alunga plictiseala. Lăsau să le cadă din mînă cîte o bucată de crenvurșt. Făceau semn cîtorva *Häftling*-i că pot s-o ia. Oamenii se repezeau, îmbrîncindu-se. Ajunși la fața locului, se trînteau pe burtă și-și întindeau mîinile cu disperare s-o apuce. În acel moment *SS*-istul făcea un pas și se lăsa cu toată greutatea trupului pe bucata de crenvurșt, făcînd-o una cu pămîntul, în hazul general al camarazilor din jur, care-și fumau țigara după micul dejun.

Peitschemann m-a lăsat să înfulec ciocolata, apoi și-a scos batista și m-a șters pe bărbie.

„Te-ai murdărit, ca un copil mic", mi-a zis vesel, satisfăcut de generozitatea sa. Mi-a umplut din nou paharul cu coniac și mi-a cerut să-l beau.

„Te-ai aprins la față. Se vede că nu ești obișnuită, dar acum ești și mai frumoasă. Te-am văzut în treacăt, la baie, și m-ai fascinat. N-aș putea spune cîte mii de femei am văzut la baie prin toate lagărele prin care am trecut. Așa ceva însă nu mi s-a întîmplat. Ar fi păcat ca sînii tăi superbi să fie striviți de nenorocita asta de haină vărgată. Descheie-te, te rog, mă invită el pe tonul cel mai firesc, în timp ce se ridică și se răsuci spre masă, să-și pună pistolul. Apoi, dezbumbîndu-și vestonul se întoarse spre mine.

Văzîndu-mă nemișcată, cu mîinile încolăcite peste piept, vibrînd din tot trupul, se înfurie brusc. Venele de la gît i se umflară. Buza de jos începu să-i tremure. Ochii i se înroșiră.

„Am spus să te deschei", șuieră el printre dinți, făcînd un efort vizibil să nu țipe.

Împietrită de spaima, n-am fost în stare să schițez nici un gest, cu atît mai puțin să scot vreun cuvînt.

El făcu un pas spre mine, îmi apucă colțul stîng al bluzei și smuci brusc în sus și într-o parte cu așa putere, încît toți nasturii săriră ca trași din praștie, iar brațul meu stîng săltat în sus căzu despuiat de-a lungul trupului ca un corp inert. Am avut senzația că mi-a fost smuls din umăr. Instinctiv mi-am dus brațul drept spre sînul gol și mi-am ridicat încet privirea să-i cer îndurare. El era însă de-acum la ușă.

„Te învăț eu minte", a șuierat printre dinți, apăsînd pe clanță.

A doua zi m-am trezit în *Strafkommando* [1].

Eram 167 de femei. Introdusă în detașament pe întuneric, înainte de apel cu cîteva minute, nu cunoșteam pe nimeni. Înfățișarea cadaverică a celor din jur m-a înspăimîntat într-atît, încît nu îndrăznisem să intru în vorbă. Priveam mută de groază zdrențele pline de noroi ce atîrnau pe trupurile scheletice. Nu înțelegeam de ce sînt pline de noroi uscat, rău mirositor. Pînă și fața, urechile le erau mînjite. M-am dumirit abia după o oră de marș, cînd am început să pășim pe un teren mlăștinos.

Deși în plină vară, fusese o dimineață rece. Plouase toată noaptea. Pașii ni se îngreuiau. Ne afundam tot mai adînc în terenul mocirlos. Întîi pînă la glezne, apoi — pe la mijlocul mlaștinii — pînă la genunchi. Unele deținute nu reușeau să-și mai smulgă picioarele. *Kapo* atît așteptau. Se năpusteau asupra lor cu bîtele. Unora, groaza morții le dădea noi puteri. Acelea reușeau să se desprindă și să-și continue drumul. Pe altele le paraliza. Așteptau resemnate loviturile. După două-trei, se prăbușeau. Călcate în picioare, mureau sufocate în mîlul acela negru, puturos. Fiind relativ în puteri în comparație cu cele ce străbăteau mlaștina a patra sau a cincea oară — mai mult

[1] Companie de pedeapsă.

de nouă ori nimeni n-a străbătut-o (a fi trimis pe zece zile în *Strafkommando* echivala cu o condamnare la moarte) — nu făceam eforturi deosebite. Din cauza neliniștii care pusese stăpînire pe mine, copleșită de strivirea în mîl a deținutei din stînga mea, nu observasem că femeile își țineau saboții în mînă și, la un moment dat, m-am trezit că, smulgîndu-mi cu greu dreptul dintr-o groapă în care nimerisem, am rămas fără sabot. M-am oprit locului. Hotărîsem tocmai să merg mai departe, gîndindu-mă că vînzîndu-mi porția de mîncare pe două-trei zile îmi voi procura altul, mă pomenii izbită cu putere peste spate.

„Caută-l !" răcni *SS*-istul, care pășea alături pe un pod de bîrne.

Auzindu-l, *Kapo* își înteți izbiturile. Mi-am afundat mîinile în mocirlă, am scormonit cîteva clipe, apoi m-am îndreptat și-am schițat un gest care voia să spună că e imposibil să dau de el. Am fost plesnită peste față cu o vînă de bou. M-am lăsat repede în genunchi și mi-am afundat atît de adînc mîinile, încît mi-am băgat și fața în nămol. Am avut noroc. L-am găsit. Mi-am scos sabotul și din celălalt picior și ținînd amîndoi saboții în brațe mi-am continuat drumul.

La marginea mlaștinii am ajuns 163, cu patru mai puține. Purtarea prin mlaștină a cadavrelor era lucrul cel mai chinuitor din cîte am trăit și am văzut. Era un calvar să străbați acea întindere de mîl doar cu saboții în mînă. Dar să mai duci pe umeri, împreună cu alte trei, și un cadavru !

Munca de peste zi consta în căratul bolovanilor pentru un dig, despre care nimeni nu știa cînd se va face și la ce va folosi. Gîndul că la întoarcere va trebui să traversăm din nou mlaștina ne paraliza. Scăpam mereu bolovanii din brațe ; furioși, SS-iștii întărîtau *Kapo* și asmuțeau cîinii-lupi, care rupeau hainele de pe noi, iar la anumite comenzi ne sfîșiau trupurile.

Am ajuns în lagăr noaptea, pe la orele 22. Eram 156, cu unsprezece mai puține decît plecasem. Ne-am trîntit pe priciuri. Nimeni n-avea putere să mai meargă la spălător. Mîncarea am înghițit-o în cîteva minute și-am adormit. Peste șase ore suna deșteptarea. Mai aveam de pătimit încă

două zile. Imi ziceam mereu, trebuie să rezist... trebuie să rezist. Nu vroiam să mor.

A treia zi, sleită de puteri, îmi tremurau mîinile pe bolovani. Picioarele nu mă ascultau.

Se iscă din senin o furtună. Am alunecat şi am scăpat bolovanul din braţe.

„*Auf, verfluchte Saue !* [1]“

În ropotul ploii, printre fulgerele şi tunetele ce se succedau, abia auzisem răcnetul *SS*-istului. Orice încercare de a mă ridica fu zadarnică. Bolovanul îmi strivise piciorul.

SS-istul îmi croi cîteva cravaşe peste spate. Văzînd că nu mă mişc, începu să mă izbească, furios, cu bocancii.

Am simţit doar cîteva. Unul foarte dureros în şale şi altul în stomac, apoi am leşinat. Crezîndu-mă probabil moartă sau obosind, cine ştie, m-a abandonat. Furtuna a ţinut mai mult de o oră. Eu am rămas în băltoaca de apă ce se făcuse în jurul meu pînă la plecare. Îmi era imposibil să mă ridic. Cîteva femei s-au sfătuit între ele şi m-au luat de umeri. *SS*-iştii au crezut că-s moartă şi m-au lăsat în pace. Am fost dusă direct la *Revier*. Făcusem o pneumonie. Dîndu-mi seama că primesc altfel de medicamente şi mult mai multe decît vecinele mele de prici, am încercat să aflu cauza.

„Ia ce ţi se dă şi nu pune întrebări“, a fost răspunsul plictisit al doctorului-*Häftling*.

Peste cîteva ore — vecinele mele dormeau — doctorul a venit lîngă mine şi mi-a şoptit : „Te vei înapoia la *Kleidungskammer*. Cîştigînd bunăvoinţa comandantului ai putea ajuta pe mulţi. Procedează cum crezi, dar nu uita că în lagăr avem un singur principiu : să supravieţuim.“

În zece zile mă restabilisem, mă simţeam în stare să-mi reiau munca la magazia de efecte. Nu puteam să mai suport atmosfera din *Revier*. S-au stins din viaţă atîtea bolnave pe priciurile alăturate şi chiar pe al meu, încît începuse să-mi fie frică de moarte. Mă temeam să adorm, fiind stăpînită de gîndul că nu mă voi mai trezi.

Peitschemann intra în fiecare zi în *Kleidungskammer*. Se uita insistent la mine cît timp raportam, apoi îşi arunca privirea prin încăpere şi constata invariabil :

[1] Sus, scroafă blestemată !

„E curat și e ordine. Îmi place."

Scotea din buzunar un pachețel, îl punea pe masă și se îndrepta spre ieșire. În pachețel erau trei tablete din cele care le primisem și în *Revier*, cîteva felii de salam și o ciocolată.

În cea de-a șasea zi n-a venit. Mă obișnuisem într-atît cu vizita lui, încît mă cuprinse teama. Îmi dădusem seama că, fără ocrotirea lui, cu toată vechimea și experiența mea de *Häftling*, în *Kazett* nu voi putea rezista.

În noaptea aceea, exact la aceeași oră ca prima dată, apăsă la fel de ușor pe clanță. Totul se repetă întocmai. Scoase sticla aplatizată din buzunarul de la spate și, după ce am băut primul pahar de coniac, despachetă tabla de ciocolată, rostind aceleași cuvinte :

„Mănînc-o. E din Belgia."

Își despături batista și mă șterse pe bărbie, deși, de data aceasta, nu mă murdărisem. A trebuit apoi să beau al doilea pahar.

Îl dusesem la gură tremurînd, știind ce urmează.

Mă privea zîmbind, satisfăcut, sigur de pradă.

„E un coniac bun. Ți-a aprins obrajii. Cred că îți arde întreg trupul. Nu te jena, descheie-te."

Își puse pistolul pe masă ; vestonul și l-a așezat grijuliu pe spetează scaunului, apoi se întoarse spre mine. Eu, cu o mînă strîngeam nasturele de sus al bluzei, iar cu cealaltă îmi ștergeam lacrimile.

„Aștept cu răbdare. Văd că te-ai făcut fată cuminte și ascultătoare. N-o să-ți pară rău. Te voi ajuta..."

A continuat să treacă pe la mine în fiecare noapte cînd era de serviciu pe lagăr. Am rămas gravidă. Mi-a fost teamă să-i spun. N-aveam cu cine să mă sfătuiesc, cui să-i cer ajutor. Eram izolată de ceilalți *Häftling*-i. Cu meseriașii care veneau să repare cîte ceva comunicam foarte greu. Totdeauna erau însoțiți de un *SS*-ist.

În luna a patra a observat. Fusese o noapte de iarnă, geroasă. De cum a intrat în încăpere și-a scos sticla de coniac și a golit-o jumătate pe nerăsuflate.

„E al dracului de frig afară. Nu înțeleg cum rezistă semenii tăi în saboți, cînd mie îmi degeră degetele de la picioare în cizme îmblănite."

Se așeză lîngă mine și-mi oferi un pulovăr de lînă.

„Poartă-l ziua sub bluza vărgată. Dacă te mai îmbolnăveşti o dată, nu mai ai nici o şansă să supravieţuieşti."

„Vă preocupă chiar atît de mult soarta mea ?"

„Cît sînt eu comandant de lagăr să nu-ţi fie teamă de nimic. Şi-apoi, să ştii de la mine, războiul e pe sfîrşite. Nu mai poate dura mult. Din păcate, se va termina nu cum am crezut şi am vrut. Europa noastră de o mie de ani nu va apuca nici măcar un deceniu. Praf şi pulbere se va alege din tot ce-am organizat şi clădit. Acum te ajut eu pe tine, cine ştie dacă nu va veni o zi cînd mă vei salva tu pe mine."

Niciodată nu-mi vorbise astfel. Cuvintele lui erau atît de neaşteptate pentru mine, încît, în loc să mă bucure, mă speriaseră. Văzîndu-mă că tremur începu să mă mîngîie, zicîndu-mi :

„Lasă, nu-ţi bate capul cu mersul lumii. Găsesc eu o soluţie pentru amîndoi. Cînd sînt cu tine vreau să uit de toate şi de toţi, vreau... Mîna lui îmi atinse pîntecul. Se opri o clipă. Îşi reţinu pînă şi răsuflarea, apoi sări ca ars de lîngă mine : „Tu eşti însărcinată ? !"

Tăcerea mea, tremurul buzelor mele îi confirmară presupunerea. Aranjîndu-şi cu febrilitate uniforma, îmi şuieră cu fălcile încleştate de frică să nu ţipe şi să se audă afară :

„Ce-ai făcut nenorocito ? De ce nu mi-ai spus imediat? Acum descurcă-te singură. Eu nu mă pot amesteca. Mîine dimineaţă prezintă-te la *Revier*. Roagă-l pe medic, e şi el *Häftling*, să te ajute. Altfel ştii ce te aşteaptă... Mîine, ne-am înţeles ? ... la prima oră. Altfel ... Să nu-ţi faci nici o iluzie, nenorocito...", trînti uşa cu putere, uitînd că zgomotul ar fi putut fi auzit de cineva.

A doua zi, pe la ora 10, trecînd prin faţa magaziei, îşi aruncă privirea prin fereastră. Se opri o clipă, ca şi cum ar fi vrut să se convingă că eu sînt cea din încăpere, apoi se îndepărtă grăbit. Eu mă speriasem atît de tare, încît nu mă putusem hotărî ce să fac. Pe la ora 11 trebuia să vină la magazie, să repare ferestrele, un tîmplar, un *Häftling*, în care aveam mare încredere. El mă rugase de cîteva ori să intervin la Peitschemann pentru atenuarea pedepselor date unor deţinuţi. Intenţionam să-i cer sfatul. Mă gîndeam că, rămînînd însărcinată, Peitschemann, pentru a păstra secretul, nu mă va retrimite într-o baracă din incinta lagă-

rului. Pentru mine, munca pe timp de iarnă, în oricare detașament — cu plămînii mei șubrezîți n-aveam nici o șansă să rezist măcar o lună, darmite pînă la primăvară —, însemna moarte sigură. Nu știam însă care este soarta deținutelor ce nasc în *Kazett*. Tîmplarul mă putea lămuri.

N-am reușit să-l aștept pînă la ora 11. La 30 de minute după ce Peitschemann trecuse prin fața magaziei și văzuse că nu plecasem la *Revier*, a venit un *Kapo* care m-a dus la *Bunker*-ul de pedeapsă : *5 zile celulă izolată pentru dezordinea găsită în magazie la inspecția făcută de comandantul lagărului.*

Stam în mijlocul celulei în picioare. Nu îndrăzneam să mă reazem de pereții de piatră pe care se prelingeau firișoare de apă, nici să mă așez pe cimentul rece și umed de teamă să nu răcesc. Nu mi s-a dat nimic de mîncare. Pe la miezul nopții, ușa celulei a fost dată în lături și m-am trezit față în față cu Peitschemann.

Știți... Nu știu cum să vă explic, să mă înțelegeți. Ura mea împotriva lui, repulsia și groaza care mă cuprind la gîndul că s-ar putea să-l revăd nu provin din faptul că a intrat în noaptea aceea peste mine în celulă și a încercat să mă ucidă cu propriile lui mîini. Insuportabile sînt sadismul și ipocrizia cu care, aparent ajutîndu-mă să supraviețuiesc, a strivit totul în mine, n-a lăsat nepîngărit nimic. Oricît am încercat, după eliberare, să iau viața de la început, să-mi redobîndesc echilibrul sufletesc, să privesc oamenii în față n-am reușit. N-am găsit nimic frumos, demn în mine pe ce să mă sprijin.

— Dar au fost mii, zeci de mii de femei silite să intre în bordelurile lagărelor de concentrare, am îndrăznit eu s-o întrerup, vrînd s-o încurajez, impresionat de povara ce continua să-i apese sufletul și după scurgerea atîtor ani.

— Nu, nu este același lucru. Au fost deținute care au servit drept cobai pentru cele mai cumplite experiențe. Unele au fost supuse sterilizării cu raze X, au fost silite, despuiate complet, să încălzească trupurile unor deținuți goi, aproape congelați. Se studia, după cum cunoașteți, readucerea la viață cu ajutorul căldurii trupești a oamenilor înghețați în diferite împrejurări. Altele au avut parte de bordel. Acesta a fost destinul ce li s-a impus. Eu însă nu mă pot consola. Peitschemann a fost atît de diabolic,

încît, pentru a-şi satisface propriul orgoliu şi a mă distruge pe mine, m-a făcut să cred că eu singură mi-am ales destinul. Nu el m-a forţat, ci eu am optat. A aranjat astfel lucrurile, încît, atunci, în primele luni, intram în panică cînd trecea o săptămînă fără să treacă pe la mine. Mă autosugestionasem că viaţa mea depinde de ocrotirea lui şi căutam să mă menţin în graţiile lui. Asta nu mi-o pot ierta. Gîndul acesta mă torturează de peste 30 de ani şi nu mă va lăsa să mă odihnesc nici în mormînt.

— Ca unul care am străbătut acelaşi calvar şi am ascultat nu zeci, ci sute de destăinuiri, credeţi-mă, vă înţeleg. Vă mărturisesc sincer că tot ce mi-aţi spus m-a impresionat adînc. N-aş fi crezut că mai există întîmplări petrecute în lagăr care să-mi pară absolut inedite.

Innfeld fusese realmente tulburat de cele auzite. Îl mişcă sinceritatea cu care doamna Karlletti îi dezvăluise lucruri despre care, cu siguranţă, nu vorbise cu nimeni, niciodată.

— În situaţia dumneavoastră şi eu aş gîndi la fel şi mi-aş şti apăra punctul de vedere. Şi totuşi mă aflu în delicata situaţie de a încerca să vă schimb atitudinea. Mă simt obligat, oricît de greu îmi vine, să vă rog, să vă implor să faceţi o excepţie. Peitschemann trebuie judecat. Procesul trebuie să aibă loc. Achitarea lui, din lipsă de probe, ar fi un eşec nu al meu, care de aproape 40 de ani ani lupt pentru acest proces, ci al înseşi eforturilor de păstrare neîntinată a memoriei fraţilor, părinţilor, camarazilor noştri care au rămas *acolo* pentru totdeauna. Astăzi, cînd apar tipărite negru pe alb declaraţiile unor foşti nazişti că exterminarea prin gazare este pură născocire, invenţie evreiască în scop propagandistic, că torturile şi asasinatele din lagăre sînt nişte exagerări bolnăvicioase, că selecţionările pentru crematoriu sînt basme, achitarea comandantului *Kazett*-ului ar echivala cu un certificat de bună purtare acordat tuturor celor ce propagă asemenea idei nerușinate şi ar pîngări inadmisibil martiriul milioanelor de victime transformate în fum şi cenuşă. Mărturia dumneavoastră are o valoare greu de apreciat.

— Spuneaţi că mă înţelegeţi. Atunci trebuie să vă daţi seama că ceea ce îmi cereţi este peste puterile mele. După eliberare, ani în şir m-am trezit, noapte de noapte, scăl-

dată într-o sudoare rece, țipînd îngrozită, văzîndu-l în vis, cum își apropie mîinile să mă sugrume. Retrăiam atît de intens momentul din celulă, încît mi se transmitea răceala pereților de piatră de care mă lipisem atunci înfricoșată. Ani în șir, noapte de noapte simțeam atît de real izbiturile lui de cizmă în pîntec, încît urlam în vis de durere.

— Doamnă Karlletti, voi aranja cu procurorul să evite, la nevoie să se opună unei confruntări între dumneavoastră și Peitschemann. Dacă vă va fi greu, veți putea refuza să răspundeți la întrebări. Însăși prezența dumneavoastră va avea o înrîurire greu de imaginat asupra întregului proces. Nu-s psiholog de meserie. Sînt convins totuși că, oricît de tare se va ține Peitschemann la proces, cînd veți apărea, îi va fugi pămîntul de sub picioare.

— Lăsați-mă să mă mai gîndesc.

— Voi reveni mîine.

— Nu, vă rog, nu. Mă simt epuizată. Am senzația că stau de vorbă cu dumneavoastră de zile întregi, neîntrerupt, fără nici o pauză, fără o clipă de odihnă. Lăsați-mă, vă rog, să-mi revin. Acum aveți adresa mea. Îmi puteți scrie... Aștept chiar să-mi scrieți.

Încheierea reuniunii a avut loc la Zidul Plîngerii, în uriașa lui incintă. În fața tribunei, pe șase platforme dreptunghiulare, ardeau mii de lumînări. Cîte o platformă de lumînări pentru fiecare milion de vieți stinse în noaptea fascistă.

În picioare, aplecat peste balustrada superioară ce înconjoară Zidul Plîngerii, Innfeld privea fascinat spectacolul din incintă. 7 000 de supraviețuitori stăteau împietriți în fața lumînărilor ce licăreau în noapte.

Podiumul din față era gol. Un microfon și nimic altceva. După cîteva minute, pe podium urcă solemn un grup. Urcară doi cîte doi, tată și fiu, reprezentînd supraviețuitorii și, respectiv, cea de-a doua generație — prima după holocaust.

Reprezentanții generației holocaustului au jurat că nu vor lăsa să piară amintirea milioanelor de oameni nevinovați, uciși numai pentru vina că s-au născut evrei, nu vor înceta să spună, să arate lumii întregi crimele înfiorătoare pe care le-a săvîrșit fascismul. Ei au transmis ca un

testament spiritual celei de-a doua generaţii şi generaţiilor ce vor urma îndemnul să păstreze veşnic vie memoria celor care, arşi în crematorii, n-au avut parte nici măcar de mormînt.

Au jurat şase reprezentanţi în şase limbi şi după fiecare jurămînt s-a aprins cîte o faclă uriaşă.

De-a lungul secolelor şi mileniilor încărcate de istorie, Zidul Plîngerii din Ierusalim a înregistrat pe retina sa de piatră nu puţine scene zguduitoare. Şi totuşi Innfeld avu impresia că pînă şi multimilenarul zid a tresărit cînd lespedele sale străvechi au fost străluminate de cele şase uriaşe facle simbolizînd şase milioane de martiri.

Innfeld îşi scoase carnetul şi notă copleşit de emoţie:

„Aceste uriaşe facle luminează nu numai amintirea a şase milioane de oameni nevinovaţi. Ele ne luminează şi pe noi, pe supravieţuitori, făcînd să strălucească un incontestabil şi încurajator adevăr, şi anume, că hitlerii şi himmlerii au fost spulberaţi, regimurile fasciste au fost dărîmate şi înlăturate, crematoriile şi camerele de gazare aruncate în aer, dar foştii *Häftling*-i trăiesc, incredibil de puţini, dureros de puţini, dar trăiesc şi chiar dacă, după 36 de ani, din şase milioane abia 7 000 ne-am întîlnit este totuşi o dovadă că viaţa este mai puternică decît moartea."

Capitolul IV

— Ai reuşit!

— De unde ştii?

— Mi-am dat seama după nerăbdarea cu care ai sunat, şi-apoi uită-te la florile din mînă, de bucurie — cred că nici nu ţi-ai dat seama — ai luat un buchet de două ori mai mare ca de obicei.

Se îmbrăţişară îndelung.

— Mergem direct în birou. De data asta te fac şahmat. Îţi voi depăşi aşteptările, îţi voi anula toate reţinerile.

— Nu se poate. Mathilde a presimțit întoarcerea ta triumfală și a pregătit o masă pe cinste. Dacă n-a coborît, înseamnă că s-a întîmplat ceva la bucătărie.

— Vai ce flori frumoase ! exclamă Mathilde în capul scărilor și se repezi pe trepte în jos, ca un copil nerăbdător să-și ia jucăria.

Hermina și Friederich așteptau ceremonios în ușa sufrageriei.

S-au așezat cu toții la masă.

Innfeld începu să povestească derularea marii întîlniri a supraviețuitorilor evrei ai holocaustului. Spre surprinderea lui, dar și a părinților, fata și băiatul, de-acum studenți, manifestau un interes neașteptat. Puneau mereu întrebări, vroiau detalii, explicații. Auzind că printre participanți, alături de supraviețuitori, a fost și un grup de cîteva zeci de tineri din Republica Federală Germania, amîndoi și-au întors instantaneu privirile spre tatăl lor și l-au întrebat cu reproș :

— Pe noi de ce nu ne-ai trimis ?

— Acum aud și eu de această acțiune. De știam, n-aș fi avut nimic împotrivă să mergeți și voi. Nu v-am auzit însă niciodată interesîndu-vă de lagărele de concentrare. N-am știut că vă preocupă.

— Ți-am mai spus, tată, că deși anii trec îți place să ne consideri în continuare copii. Uiți că Hermina este în anul al doilea, iar eu sînt pe terminate. Dar chiar de-am fi mai tineri, tot ar trebui să știm mai mult. Dacă în urmă cu cinci ani, într-o împrejurare oarecare, să zicem într-o excursie în altă țară, cineva mi-ar fi vorbit despre lagărele de concentrare și mi-ar fi cerut să-mi spun părerea, dacă au existat într-adevăr, dacă eu personal cred că au avut loc crimele despre care se vorbește, m-aș fi simțit jignit și revoltat, considerînd că mă provoacă, ponegrind poporul german.

Samson și prietenul său, procurorul, se priviră încurcați. Pentru a depăși momentul, Innfeld își reluă povestirea, scutindu-l pe Diettmar de răspuns.

— Cred că nimic nu m-a impresionat mai mult decît cele șase facle aprinse la spectacolul din incinta Yad Vashem-ului și, în ultima seară, la Zidul Plîngerii, fiecare simbolizînd cîte un milion de martiri.

— Chiar au pierit șase milioane ? întrebă băiatul lui Diettmar. Mi se pare incredibil ca în cîțiva ani să asasinezi un număr așa mare de oameni. Nu-mi pot imagina cum. După cîte știu, cele mai mari închisori n-au celule decît pentru cîteva sute de deținuți. Îmi închipui că în lagăre pot fi înghesuiți cu miile. Dar pentru a aresta și a izola milioane de oameni e nevoie de mii de închisori, de mii de lagăre. Și de unde atîția asasini care să păzească atîtea închisori și atîtea lagăre și să-i ucidă pe cei închiși? Dacă am socoti un ucigaș la o sută de oameni, pentru a asasina șase milioane înseamnă că a fost nevoie de 60 000 de ucigași, fiecare avînd pe conștiință o sută de vieți.

— Calculul tău este destul de apropiat de realitate. Pe Innfeld îl bucură interesul manifestat de Friederich și se mustră în gînd că niciodată nu și-a făcut timp să discute despre lagăre cu copiii prietenului său, deși, în articolele pe care le-a publicat de-a lungul anilor, atrăsese mereu atenția că tînăra generație știe prea puțin despre nazism și că, ascunzînd trecutul, facem nu un bine, ci un mare deserviciu tinerilor.

— Să știi, dragul meu Friederich, se lansă într-o largă explicație Samson, că, socotindu-i pe toți cei care au asigurat menținerea și funcționarea lagărelor de concentrare, ajungem la o cifră ce depășește suta de mii. Desigur, nu toți cei din paza unui lagăr au asasinat cu mîna lor proprie. Unii, stînd zi de zi cu mîna pe trăgaci, în gheretele cocoțate pe niște piedestale fixate de-a lungul kilometrilor de sîrmă ghimpată, au ajutat doar ca fabricile morții din interior să macine fără întrerupere viețile deținuților. Numărul celor care și-au pătat mîinile cu sînge nevinovat, care au biciuit și schingiuit, au strivit oameni sub bocancii lor și i-au sugrumat cu mîinile lor, au împușcat în ceafă sau au injectat fenol în inimă, au mitraliat oameni goi aflați deasupra gropilor pe care fuseseră siliți să și le sape singuri sau i-au aruncat de vii peste cadavre, au împins în valuri deportații în camerele de gazare și au aprins focul în crematorii este, după socotelile mele, așa cum ai spus tu, în jur de 60 000.

— Existența unei haite de asasini de asemenea proporții este greu de înțeles. Totuși acceptarea ei pînă la

urmă se impune. Îmi este însă imposibil să admit de domeniul realului, al credibilului, masacrul în sine. Adică nu pot, oricît aș vrea, să-mi imaginez că, pe teritoriul delimitat al unui lagăr, după cîte știu în majoritatea cazurilor sub un kilometru pătrat, să se ucidă zi și noapte oameni, ajungîndu-se la sute de mii și chiar milioane de asasinate.

Friederich își căuta cuvintele. Era evident că exprimă gînduri ce-l preocupau mai de mult, asupra cărora meditase îndelung și aștepta de mult prilejul să și le confrunte cu opinia altora. Știa că Innfeld este supraviețuitor al lagărelor de concentrare, îi citise multe din articolele publicate, nu se ivise însă prilejul să poarte o discuție cu el pe această temă. În anii cînd Innfeld venea mai des pe la ei, el era prea mic, iar mai tîrziu vizitele acestuia deveniseră foarte rare.

Filmul „Holocaust" pe care-l văzuse cu doi ani în urmă îl răscolise puternic ; se rușină în sinea lui că, deși cunoștea cîte ceva din preocupările tatălui său în această direcție și despre conținutul discuțiilor interminabile pe care le purta în birou cu Innfeld, niciodată n-a căutat să afle despre ce este în fond vorba. Care este adevărul despre universul concentrațional ? Cît este realitate și cît imaginație ? Cît la sută adevăr și cît exagerare ? Cum se poate ca unii să dea cifra exactă, pe lagăre, a milioanelor de oameni gazați, iar alții pur și simplu să nege însăși existența camerelor de gazare ?

După primele discuții deosebit de aprinse cu colegii, pe culoarele facultății, în zilele cînd televiziunea transmitea filmul „Holocaust", el recunoscu în sinea lui că este complet needificat asupra temei, că n-are argumente nici pro nici contra. Făcu o investigație în bibliotecile din oraș și se apucă să citească tot ce găsi legat de lagărele de concentrare : memorii, romane, monografii, inclusiv ghiduri ale unor lagăre. Își formă propriile păreri, și acum, ivindu-se, în sfîrșit, ocazia să și le confrunte, se temea ca nu cumva prin întrebări sau comentarii să jignească ori chiar să rănească sensibilitatea celui mai bun prieten al tatălui său.

— Poate sînt naiv, îmi lipsesc și cunoștințele de istorie și experiența de viață, continuă Friederich, dar tot

atît de inexplicabile mi se par prigonirea, hăituirea, capturarea a milioane de oameni de pe un întreg continent și mînarea, împingerea lor — iertați-mă, nu găsesc o expresie adecvată — spre fabricile morții, la fel cum ai mîna sau ai împinge uriașe turme de oi spre un imens abator. Acești oameni — milioane ! —, știindu-se nevinovați, știind ce-i așteaptă, cum de s-au lăsat prinși ? Cum se poate resemna un popor întreg cu condamnarea sa la exterminare totală ? De ce nu s-au apărat ? Dacă nu organizat, ceea ce a fost probabil imposibil, cel puțin spontan, izolat. Chiar n-au opus nici un fel de rezistență ? Poate exista un asemenea dispreț față de viață, încît să se accepte strivirea ei fără crîcnire ? Să mergi în moarte, tată și fiu, frate și soră, mînă în mînă, plîngînd sau în tăcere, implorîndu-l sau blestemîndu-l pe dumnezeu, pare incredibil ; este inimaginabil, frizează lașitatea. Să fie cu putință ca...

— Oprește-te, fiule, nu-ți dai seama că ai început să rostești un adevărat rechizitoriu ?

Diettmar, luat prin surprindere de pasiunea cu care Friederich se lansa pentru prima oară într-o astfel de discuție, întîrziase să intervină și acum căuta să prevină o reacție dură din partea lui Innfeld. Aprecie că întrebările și chiar tonul pe care au fost puse l-ar fi putut jigni și, de aceea, căută să le atenueze efectul, să prevină altele, poate mai grave.

— Fiul nostru n-a terminat încă facultatea, dar se și simte la bară, își susținu soțul Mathilde.

— Tocmai pentru că studiază dreptul ar trebui să-și cîntărească întrebările, să mediteze asupra lor, înainte de a le rosti, mai ales cînd ele mai mult acuză decît..., sublinie Diettmar.

— Lăsați băiatul în pace, interveni calm Innfeld. Ce-aveți cu el ? Îmi place să constat sinceritatea la tinerii de azi. Înseamnă că sînt cinstiți cu ei înșiși. Intrebările lor, oricît de șocante, nu mă deranjează. Probabil vi se pare curios să aflați că în Israel mi s-au pus deseori astfel de întrebări. Tonul lor acuzator a fost chiar mai pronunțat. Așa că sînt pregătit să-i răspund lui Friederich.

— Să consideraţi că-mi răspundeţi şi mie, interveni neaşteptat Hermina. Cu alte cuvinte, mai puţin vehement, v-aş fi pus aceleaşi întrebări. Mă pregătesc să devin psiholog. N-am mărturisit însă pînă acum nimănui ce mi-ar place să cercetez. Îmi destăinui astă-seară secretul : vreau să mă dedic investigării resorturilor educării antifasciste a tinerilor.

— Foarte frumos şi foarte interesant, exclamă Hans. Ştiam eu că am o fată deşteaptă, dar...

— Tată, te rog, ştiu că mă consideri încă o fetiţă care nu ştie ce vrea. Sînt sigură însă că domnul Innfeld mă va lua în serios. De altfel, dacă vă interesează, cu altă ocazie vă voi arăta cîteva microanchete făcute pe cont propriu în rîndul colegelor şi colegilor din anul meu şi printre elevii a două clase de liceu. Astă-seară este mult mai important pentru mine să ascult răspunsul la întrebările lui Friederich. Dacă nu mi-ar fi teamă să devin ridicolă m-aş simţi tentată să iau notiţe ca la facultate.

— Nu e cazul, zîmbi îngăduitor Samson. N-am să vă fac o prelegere. Voi fi chiar foarte scurt. Eu şi cu tatăl vostru mai avem de lucru astă-seară. Altă dată îţi promit, dragă Hermina, să-ţi stau la dispoziţie cît vrei tu, dacă crezi că îţi pot fi de folos cu ceva. M-ar bucura să te pot ajuta în viitoarele tale cercetări.

— Vă mulţumesc şi să ştiţi că mă voi folosi de această promisiune. Voi abuza chiar.

— Pînă atunci să încerc să lămuresc, dacă pot, nedumeririle lui Friederich.

Îşi turnă vin în pahar şi se întoarse spre băiat. Îi vorbea lui. Se adresa însă, evident, şi celorlalţi.

— Mai întîi de toate, dragul meu Friederich, oamenii aceia la care te-ai referit au mers nu în mod laş la moarte, ci calm şi plini de demnitate. Te-ai gîndit vreodată de cîtă tărie a avut nevoie o mamă pentru a intra în camera de gazare zîmbind fetiţei pe care o alăpta ? Sau un tată, pentru ca, în momentul în care a înţeles că păşeşte nu în baie, ci în moarte, să nu se prăbuşească, să nu urle şi să-şi sperie copiii, ci să se plece asupra lor, să-i mîngîie şi să-i ajute să păşească peste pragul camerei de gazare ? Eu zic că ceea ce au făcut şi cum s-au comportat acele mame şi acei taţi seamănă mai mult a eroism decît a laşitate.

E greu, foarte greu să fii dezarmat în faţa morţii. Şi în război, pe front, mor mulţi. Există însă o mare deosebire. Cel care e în luptă, cel care are o armă în mînă moare mult mai uşor. El îşi înfruntă duşmanul, speră să învingă, cade cu gîndul la victorie. Acele mame şi acei taţi despre care-ţi vorbesc, în clipa în care se deschideau uşile camerelor de gazare sau erau împinşi pentru a fi împuşcaţi în gropile săpate de ei înşişi, se trezeau brusc în faţa morţii complet dezarmaţi. Dezbrăcaţi în pielea goală, strîngîndu-şi la piept copiii ori susţinîndu-şi părinţii bolnavi, neputincioşi, ei îşi frîngeau disperarea, îşi înăbuşeau groaza de moarte şi-şi urmau destinul calm, cu demnitate. În al doilea rînd, dragul meu Friederich, prigonirea, capturarea şi împingerea în uriaşe fabrici ale morţii a milioane de evrei, cum foarte plastic şi cu o concizie de jurist te-ai exprimat, au constituit momentele unei ofensive extraordinar de ingenios şi de meticulos pregătite, atît organizatoric, cît şi psihologic. S-a creat o „cale verde" cum se spune, pe care milioanele de oameni de care vorbeai se rostogoleau în valuri, fără nici un obstacol, din toate colţurile Europei, spre punctul final : *Auschwitz* — marele abator al mileniului nostru. Etapele acestei linii au fost riguros delimitate ; aceleaşi, indiferent de ţara din care se pornea. Începutul consta dintr-o gamă extrem de largă de persecuţii, care, în elementele ei concrete, varia de la o ţară la alta, culminînd peste tot în acelaşi mod : obligativitatea *purtării stelei galbene*. Urma etapa a doua : *internarea în ghetouri*, după care, *deportarea* ducea direct spre moarte. Căci dincolo de cea de-a patra etapă, *lagărul*, nu mai exista nimic. Chiar dacă nu te extermina imediat, condamnarea la moarte era ireversibilă. În toate lagărele, *Häftling*-ii evrei erau consideraţi candidaţi la moarte şi li se zicea cadavre vii sau cadavre umblătoare. Cu alte cuvinte, steaua galbenă ţinea loc de paşaport spre moarte, iar ghetoul era prima haltă. Lagărul — gara de sosire. Etapele, cum am menţionat mai înainte, au fost aceleaşi în toate ţările cotropite, diferenţieri au existat doar în privinţa ritmului şi a modalităţilor de parcurgere. Toate acţiunile au fost astfel concepute, încît să inducă în eroare, să amăgească, să înşele, să prevină orice împotrivire. Prima etapă — persecuţiile,

prigonirea — a durat cel mai mult aici, în Germania. De la prima manifestare antievreiască cu caracter organizat — blocarea de către oamenii din S.A. a intrărilor magazinelor ce aparţineau evreilor la Berlin, Magdeburg şi în Renania —, la 9 martie 1933, de la prima măsură oficială — rezilierea contractelor de muncă ale medicilor evrei din spitalele din Berlin, la 17 martie 1939, şi pînă la 1 septembrie 1941, cînd evreii din *Reich* au fost obligaţi să poarte steaua din stofă galbenă, pe fond negru, de mărimea podului palmei, cu inscripţia *Jude* trecuseră 8 ani şi jumătate. În întreg acest interval, săptămînal, uneori chiar mai frecvent, au apărut cîte o nouă decizie, instrucţiune sau măsură care limitau drepturile evreilor, îi deposedau de bunuri, le îngustau posibilitatea de a-şi asigura existenţa, le periclitau viaţa. Nici una din acestea, luată în sine, nu părea catastrofală. Catastrofale erau doar ameninţările în caz de nerespectare. Fiecare nouă legiuire era însoţită de asigurări că cei ce respectă legea n-au de ce să se teamă. Concomitent, guvernul nu obosea să protesteze împotriva zvonurilor vehiculate pe plan extern despre „pretinsele persecuţii ale evreilor din *Reich*". Chiar şi primul atac al trupelor S.A., cel de la 9 martie 1933, de care am pomenit, a fost însoţit de declaraţia publică adresată personal de Goring „Uniunii centrale a cetăţenilor germani de rit evreiesc", cum că „este garantată securitatea vieţii şi averii evreilor care se comportă loial faţă de guvern". De-a lungul anilor, cei însărcinaţi cu soluţionarea definitivă a problemei evreieşti, cu „*Juden Endlosung*", au dobîndit o adevărată artă în liniştirea victimelor, în crearea şi menţinerea iluziei că prin supunere vor putea depăşi momentul de criză. La rîndul lor, conducătorii comunităţilor evreieşti, dar şi masele educate de secole în spiritul unei supuneri totale faţă de autorităţi şi obişnuite să suporte nedreptăţi şi persecuţii, din cînd în cînd, chiar pogromuri, au acceptat repede momeala, acordînd încredere reprezentanţilor puterii, care îşi dădeau cuvîntul de onoare că vor respecta *ad-litteram* promisiunile. Desigur, au fost şi oameni realişti. Ei spuneau deschis : cedînd mereu, acceptînd tot ce ni se impune, se va ajunge la un punct cînd nu se va mai putea face nimic şi atunci ne vor lua nu numai drepturile şi

bunurile, ci și viața. Aceștia însă au fost considerați panicarzi.

Îmi amintesc de interminabilele discuții pe această temă în ghetourile din Polonia. Nu numai în cel de unde am fost deportat eu, ci și în cel din Varșovia, în toate, fără excepție. Viața devenise insuportabilă. Foamea și bolile făceau ravagii. Iarna, copiii și bolnavii înghețau de frig. Totuși se trăia. Familiile erau împreună. Ne menținea speranța că războiul nu va dura o veșnicie. Cînd s-au înființat primele lagăre ale morții : *Treblinka* și *Majdanek*, unde oamenii erau duși nu să muncească, ci să moară, în ghetouri s-a creat opinia că viața într-un lagăr nu poate fi mai rea decît în ghetou. Ei nu-și puteau închipui că acolo, în lagăr, nu exista viață, ci numai moarte. Conducătorii ghetoului din Varșovia alcătuiau ei înșiși listele pentru detașamentele de cîte 10 000 de oameni care, potrivit asigurărilor *Gestapo*-ului, mergeau la muncă „în altă parte". Oamenii se încolonau în piața mare. Erau însoțiți pînă la poarta ghetoului de rude și cunoscuți. Îmbarcați în trenuri, călătoreau doar cîteva ore. Apoi coborau direct în camerele de gazare de la *Majdanek*.

— Iertați-mă că vă întrerup, interveni Friederich, profitînd de o mică pauză făcută de Samson, care-și duse paharul la gură mai mult pentru a-și umezi buzele. E copleșitor, e groaznic ceea ce relatați. Încerc să pătrund faptele, să le accept logica, să înțeleg atitudinea oamenilor. Dacă comportarea evreilor din Germania și Polonia este, să zicem, explicabilă, iluziile, autoamăgirea celor din țările cotropite ulterior nu mai pot fi admise. Ei știau doar ce-i așteaptă. N-aveau dreptul să se resemneze, să aștepte sfîrșitul cu brațele încrucișate.

— E ușor acum, la o depărtare de decenii, cînd tînăra generație nici nu mai știe precis ce a fost *SS*-ul, cum arăta un lagăr de concentrare, ce a însemnat teroarea nazistă, să acuzi de pasivitate victimele *Gestapo*-ului. Voi, tinerii, care toată ziua stați cu ochii în televizor și sînteți la curent cu tot ce se întîmplă în lume credeți că totdeauna lucrurile s-au petrecut la fel. Greșeală. Am amintit mai înainte că nici cei din Varșovia n-au reușit să afle că la cîțiva zeci de kilometri de ei funcționau zi și noapte camere de gazare, iar focul în crematorii nu se stingea

niciodată. Cum ar fi putut atunci să afle cei din Franța sau Grecia, ce se întîmplă în Polonia ? Și chiar dacă ar fi aflat, ori ar fi bănuit, ce crezi că ar fi putut să facă ? Pentru că, ulterior, ritmul parcurgerii etapelor de care v-am vorbit s-a schimbat, accelerîndu-se incredibil ; să-i luăm spre exemplu pe evreii din Ungaria. Situația lor o cunosc mai bine. O foarte bună prietenă de a mea, Serena, a fost deportată de acolo.

Pînă la 19 martie 1944 măsurile antievreiești au fost suportabile. Apoi, dintr-o dată, s-a trecut la extinderea legilor de la Nürnberg, la aplicarea „soluției finale". Și s-a aplicat într-un ritm uluitor.

După intrarea trupelor hitleriste în Ungaria, vreo zece zile nu s-a întîmplat nimic senzațional. În orașele mai mari au fost arestați cîțiva evrei. Doar ziarele anunțau mereu că „în curînd vor apărea legi de importanță hotărîtoare privind rezolvarea definitivă a problemei evreiești". Oamenilor de rînd, celor mulți, expresiile : „soluția finală" sau „rezolvarea definitivă" nu le spuneau prea mult.

În tot acest timp, echipa Eichmann, sosită la Budapesta, își desfășura rafinata și cinica sa activitate de liniștire psihologică. La primul contact cu conducerea comunității evreiești — era 20 martie 1944 — acesteia i se sugerează, nici măcar nu i se ordonă : „Pentru a preveni o atmosferă de panică este de dorit ca evreimea să fie liniștită printr-un articol în ziarul ei. Eventual această liniștire să se facă prin rabini." La a doua întîlnire, în ziua următoare, în sala festivă a comunității este convocată elita evreimii din Budapesta. Wisliceny, locțiitorul lui Eichmann, declară solemn : „Faceți totul ca nu cumva să se stîrnească panică. Numai pentru că este evreu, nimănui nu i se va întîmpla nimic."

La 29 martie, dintr-o dată, consiliul de miniștri horthyst hotărăște obligativitatea purtării stelei galbene. Panica este inevitabilă. Peste două zile, la 31 martie, Eichmann personal declară în mod oficial : „Dacă evreimea va manifesta o comportare corespunzătoare, atunci nimeni nu se va atinge de ea." Îi sfătuiește totuși pe conducătorii *Judenrat*-ului : „Dezvățați-vă de obiceiurile liberale ! Nu rugați, porunciți !" Apoi devine iar mieros :

„Toate măsurile vor dura cît ţine războiul. După război evreii vor fi iar liberi şi vor face ce vor dori. Tot ce se întreprinde în problema evreiască se referă doar la perioada de război ! Germanii vor fi din nou *gutmütig* (joviali) ; vor permite totul ca înainte."

El, Eichmann, nu este pentru violenţă, doreşte sincer ca lucrurile să se desfăşoare fără brutalităţi. „Dacă s-ar întîmpla însă ca evreii să se alăture partizanilor ruteni sau bandelor lui Tito, ca cei din Grecia, atunci — vocea lui Eichmann deveni pentru prima oară ameninţătoare — îi voi doborî fără milă, căci sîntem în război, şi în război nu se poate proceda altfel !" Oamenii din sală se cutremurară. Dar vocea i se mlădie subit : dacă evreii îl vor înţelege că el nu vrea altceva de la ei decît să menţină ordinea şi disciplina, să lucreze ce şi unde li se cere..., atunci nu numai că nu trebuie să se teamă de nimic, dar el, Eichmann, chiar îi va apăra de orice insultă.

Citind spaima ce stăruia pe faţa celor din sală, Eichmann aprecie că e cazul să-i mai liniştească puţin : „Înţeleg că, dat fiind numărul enorm de evrei, unii ar putea comite lucruri pentru care nu se poate asuma răspunderea. Voi şti să cîntăresc asemenea cazuri. Eu vreau să-i feresc pe evrei de atrocităţile individuale şi oriunde s-ar întîmpla aşa ceva fie şi din partea militarilor germani să mi se raporteze imediat şi voi acţiona cu toată asprimea şi voi sancţiona cu maximă severitate pe cei care vor încerca să se îmbogăţească din avutul evreilor."

Stratagema lui Eichmann îşi atinse pe deplin scopul. În ziarul comunităţii apăru un articol în aproximativ următorii termeni :

„Ni s-a încredinţat sarcina să aducem la îndeplinire toate dispoziţiile autorităţilor. În consecinţă, fiecare evreu trebuie să execute măsurile stabilite de noi cu supunere necondiţionată. Timpul rugăminţilor a trecut. A sosit timpul executărilor necondiţionate, cărora fiecare este obligat să le facă faţă. Vom face totul ca nimănui — dacă îşi îndeplineşte îndatoririle fără rezerve, cu toate puterile şi munceşte conştiincios — să nu i se întîmple nimic. În acest sens oficialităţile competente ne-au făcut promisiuni exprese.

Fiecare este dator ca, fără să șovăie, fără să caute pretexte, să îndeplinească imediat, cu toată dăruirea indicațiile și ordinele autorităților, să fie cît mai serviabil. Autoritatea competentă a declarat în mod expres că nu dorește nimic altceva de la evreime decît să mențină ordinea și disciplina și să-și asume voluntar munca. Dacă evreii îndeplinesc cerințele ce li se impun, atunci fiecare se va bucura de același tratament, trai și salariu ca ceilalți muncitori.

A trăi potolit, modest, liniștit este imperativul zilei. În mod deosebit, fiecare evreu să aibă grijă ca, prin comportare sau cuvintele rostite, să nu ofere motiv, pretext, nici o posibilitate pentru nici un fel de dezaprobare."

Oamenii nu au timp să se dezmeticească, deoarece zilnic apar noi legi restrictive, iar la numai o lună, la 3 mai, jandarmeria și poliția lui Horthy se pun pe treabă. Încep internările în ghetou. Peste nici alte două săptămîni, la 15 mai, primele transporturi pornesc spre *Auschwitz*. În mai puțin de două luni, pînă la 8 iulie, cca 450 000 de evrei fuseseră deportați. Cel puțin două treimi din ei au fost duși, de pe peron, direct în camerele de gazare. Cînd și cum să se fi organizat lupta ? Toate arestările, internările în ghetou, îmbarcările în trenurile morții au fost efectuate de autoritățile horthyste. Ele aveau evidența exactă a populației evreiești. Dacă lipsea un singur membru dintr-o familie, horthyștii lichidau întreaga familie. Puțini au avut curajul să fugă în România, periclitînd soarta celorlalți. Aceia însă au scăpat cu viață. Zelul horthyștilor, care i-a uimit pînă și pe trimișii *Gestapo*-ului, a anihilat orice posibilitate practică de a pregăti o împotrivire organizată.

— Îmi iau din nou îndrăzneala să vă întrerup. Iertați-mi nerăbdarea. Nici nu vă puteți închipui cît de mult mă interesează tot ce-mi spuneți. Să știți că aștept de mult prilejul să vă „interoghez", n-am îndrăznit să iau eu inițiativa. Am tot așteptat prilejul. Acum că s-a ivit, vreau să profit din plin. Mi-aș permite mai întîi niște întrebări de ordin mai personal. Aș vrea adică să-mi spuneți ceva nu despre *Häftling*-i în general, ci despre fostul *Häftling* Samson Innfeld. Dumneavoastră aveați atunci exact 18 ani. Cum se poate că la acea vîrstă a ti-

nereții, avînd șansa să scăpați, în ziua sosirii la *Birkenau-Auschwitz*, de gazare, v-ați resemnat, lăsîndu-vă strivit în lagăr. Cum se poate că, aflîndu-vă la vîrsta tinereții, n-ați încercat să evadați, știind că n-aveți nici o speranță de supraviețuire ? Cum vă explicați *acum* că *atunci*, avînd, repet, 18 ani, vîrsta tinereții, a temerității, v-ați resemnat să fiți bătut, schingiuit, călcat în picioare, așteptînd clipa în care veți fi selecționat pentru crematoriu ?

Un surîs lumină fața lui Innfeld.. Așteptase această întrebare și se bucură. Își depărtă puțin scaunul de masă, vrînd parcă să fie mai bine văzut de ceilalți. Își ridică privirea peste capul lui Friederich și și-o îndreptă spre fereastră. Întunericul de afară îl ajută să străbată depărtările, să dea înapoi roata timpului, să se simtă din nou *atunci, acolo*... Se destăinui pe un ton de parcă își vorbea sieși :

— Dacă în apropierea lagărului *E — Birkenau II*, în care mă aflam, ar fi fost o pădure, eu sau altul ca mine am fi forțat imposibilul și am fi încercat, poate, să trecem prin gardul de sîrmă ghimpată, încărcată cu curent de înaltă tensiune, ce înconjura cele 32 de barăci care alcătuiau lagărul *E*, deși atingerea sîrmei te carboniza instantaneu. Totuși, speranța că am fi putut să ne ascundem în pădure ne-ar fi dat curaj să încercăm.

...Dacă în vecinătatea lagărului *E — Birkenau II* ar fi fost un rîu, eu sau altul ca mine am fi forțat imposibilul și am fi încercat, poate, să ajungem pînă la el, deși *SS*-iștii din turnurile de pază ale lagărului ar fi apăsat pe trăgaci și ne-ar fi curmat viața înainte de a apuca să atingem sîrma ghimpată. Totuși, speranța că, înotînd sub apă, ne-am putea îndepărta de lagăr ne-ar fi dat putere să îndrăznim.

...Dacă în apropierea lagărului *E — Birkenau II* ar fi fost o așezare omenească, eu sau altul ca mine am fi forțat imposibilul și am fi încercat să ne croim drum pînă acolo, deși cîinii-lupi ne-ar fi înșfăcat și sfîșiat înainte de a face un singur pas spre libertate. Totuși speranța că în acea așezare vom găsi un om care să ne adăpostească ne-ar fi dat tărie să ne încumetăm.

Dar în jurul lagărului *E — Birkenau II* nu erau nici păduri, nici ape, nici așezări, ci numai lagăre, numai gar-

duri de sîrmă ghimpată încărcată cu curent de înaltă tensiune, numai gherete cu *SS*-işti ce ţineau mîna pe trăgaci, numai ciini-lupi gata să te sfîşie.

...Dacă eu sau altul ca mine am fi forţat imposibilul şi am fi evadat prin una din laturile lagărului *E*, am fi nimerit în lagărul *F* şi din el în lagărul *G*. Dacă am fi răzbit prin latura opusă, atunci am fi nimerit în lagărul *D* şi din el în lagărul *C*, apoi în *B*, apoi în *A*. Dacă ne-am fi strecurat pe poarta principală, am fi ajuns în lagărele sectorului *Birkenau III*, iar prin gardul din spate — în cele ale sectorului *Birkenau I*.

Nu frica de fulgerul electric, nu teama de arsura gîntelui, nu groaza de ciinii-lupi ne paralizau. Depăşisem de mult frica de moarte. Ne paraliza lipsa oricărei şanse de reuşită. Gardul de sîrmă ghimpată încărcată cu curent de înaltă tensiune, pe care-l priveam zi şi noapte prin aerul înnegrit de fumul crematoriilor, nu despărţea lagărul *E* de viaţa spre care ar fi trebuit să evadăm, ci îl lega de celelalte lagăre A, B, C, D, F, G...

Or, dacă singura perspectivă a evadării dintr-un lagăr este aceea că nimereşti într-un alt lagăr, de unde să iei putere să forţezi imposibilul ?

— Mi-aţi dat un răspuns formidabil. Cu totul neaşteptat pentru mine. Sînt uluit şi zguduit. Îndrăznesc totuşi să insist în continuare. Cu riscul de a fi considerat încăpăţînat, trebuie să insist, pentru lămurirea şi convingerea mea personală. Cum se poate totuşi că la acea vîrstă a temerităţii dumneavoastră şi alţii ca dumneavoastră aţi răbdat pasivi toate chinurile la care aţi fost supuşi, fără nici o înfruntare ? Ştiaţi că vă aşteaptă moartea şi totuşi nu v-aţi revoltat. Asistaţi, mii de oameni, la asasinarea altor mii şi nimeni n-a sărit să ia de piept un *SS*-ist, să-l doboare, să-l sugrume. De ce ?

Samson se apropie de masă, ridică paharul cu vin ; se răzgîndi şi-l aşeză la loc fără să bea măcar un strop. Îşi reluă poziţia de mai înainte şi continuă pe acelaşi ton:

— Dacă ar fi existat o şansă cît de mică şi oricît de îndepărtată că un gest de protest, o înfruntare din partea unuia dintre noi, ori o nesupunere în grup ar provoca o judecată, un proces oricît de sumar, oferind totuşi un prilej de înfruntare a zbirilor, de demascare a fărădelegi-

lor, atunci cu siguranţă s-ar fi găsit nu unul, ci zeci, sute, mii care să-şi rişte viaţa pentru a uşura cît de cît suferinţele celorlalţi.

Dacă ar fi existat o şansă cît de mică şi oricît de îndepărtată ca prin insubordonare în masă, printr-o grevă a foamei sau printr-o revoltă am putea atrage atenţia opiniei publice, i-am putea aduce la cunoştinţă măcar ştirea despre existenţa fabricii morţii de la *Birkenau*, atunci, cu siguranţă, zeci, sute, mii de *Häftling*-i ar fi fost gata, în fiecare moment, de orice risc, de orice sacrificiu, pentru ca vestea oribilelor crime din lumea lagărelor de concentrare, acoperite de fumul crematoriilor, să răzbată dincolo, în cealaltă lume, din care noi fusesem smulşi definitiv.

Dar lagărele de concentrare naziste n-aveau nimic comun cu închisorile, temniţele şi lagărele cunoscute de-a lungul istoriei, nimic comun cu regimul acestora. La *Birkenau-Auschwitz*, asasinatul, exterminarea în masă constituiau însăşi raţiunea de a exista a lagărului, acolo nimeni dintre zbiri nu trebuia să dea socoteală nimănui cîţi *Häftling*-i ucide într-o zi şi de ce. Nu se ţinea, nici măcar cantitativ, o evidenţă exactă a celor lichidaţi.

Dacă în timpul apelului, al selecţionării sau în oricare alt moment în care în faţa frontului se aflau *SS*-işti un *Häftling* s-ar fi năpustit asupra unuia dintre ei, nu numai acel *Häftling*, ci toţi din rîndul său şi din cele învecinate ar fi fost împuşcaţi pe loc. După cum se putea ca întreg detaşamentul să fie lichidat. Fără nici o discuţie, fără nici o judecată. Şi nici măcar cei din lagărul alăturat, de care nu ne despărţea decît gardul de sîrmă ghimpată, n-ar fi aflat cîţi din baraca noastră şi de ce au fost exterminaţi în acea zi.

Singurul eroism, singurul act de curaj *atunci, acolo*, la *Birkenau-Auschwitz* era *supravieţuirea*.

Era mult mai greu, omeneşte aproape insuportabil, dragul meu Friederich, să stai în poziţie de drepţi şi să priveşti nemişcat cum *SS*-iştii îţi calcă în picioare fratele sau îţi schingiuiesc tatăl... ori îţi spînzură pe cel mai bun prieten decît să te repezi asupra unuia dintre zbiri, să-l dobori, să-l sugrumi. Cum puteai să te hotărăşti însă la acest act disperat, cînd ştiai că el va atrage după sine nu

numai moartea ta, ci și a celor de lîngă tine, poate a întregii barăci ? !

Și totuși, dovedind că nu frica de moarte, nu lașitatea i-au reținut pe *Häftling-i* de la înfruntarea cu *SS*-iștii, o dată, o singură dată a avut loc, la *Birkenau-Auschwitz*, o răscoală. O tragică și disperată răscoală. Dar a avut loc ! Și a fost o revoltă și la *Mauthausen*. Despre răscoala ghetoului din Varșovia cred că ai auzit. În orice caz ar merita să citești apelul publicat într-un ziar american în ultimul an de război de poetul evreu-polonez Julian Tuwim, care explica limpede și convingător că există două feluri de sînge : cel care curge prin vene și cel care curge afară din vene. Primul este o sevă a trupului, cercetarea lui este sarcina fiziologului. Cel ce atribuie acestui sînge orice alte însușiri în afara celor fiziologice ajunge să transforme orașele în ruine, să ucidă milioane de oameni. „Celălalt sînge — spunea Tuwim în acel apel — este cel pe care căpetenia fascismului internațional îl pompează din omenire pentru a dovedi superioritatea sîngelui său asupra sîngelui meu, asupra sîngelui a milioane de oameni chinuiți... Sîngele evreilor (nu «sînge evreiesc») curge în torente adînci și bogate. Torentele înnegrite se contopesc în rîuri furtunoase, înspumate, și în acest nou Iordan îmi primesc botezul sfînt, frăția cu evreii, sîngeroasă, arzătoare, de calvar... Noi, Șloimii, Ștrulli, Moișii, toți acești evrei perciunați, care mîncăm usturoi, care purtăm numeroase porecle jignitoare, ne-am arătat demni de Achile, de Richard Inimă de Leu și de alți eroi. În catacombele și buncărele Varșoviei, în conductele de canalizare rău mirositoare, i-am uluit pe vecinii noștri, șobolanii. Cu armele în mînă, pe baricade, sub focul avioanelor care ne bombardau casele mizere, am fost soldați ai libertății și ai onoarei".

Dați-mi voie, dragul meu Friederich, și tu, dragă Hermina, să mă opresc aici. Să încercăm să lămurim altădată raportul dintre frică și curaj, dintre lașitate și eroism în comportarea milioanelor de evrei exterminați de naziști.

Eu și cu tatăl vostru mai avem de lucru astă-seară. Cred că e cazul să ne retragem.

Intrînd în birou, Hans se duse direct la masa lui de lucru şi-şi scoase stiloul. În faţă avea, ca-ntotdeauna, un vraf de foi albe Samson, de cum se aşeză în fotoliul de piele, intră direct în subiect.

— Am găsit trei martori. Unul mai formidabil decît celălalt.

— Lasă-mi plăcerea să-i apreciez eu. Treci, te rog, la fapte. Ce ştiu, ce-au văzut, ce pot susţine ?

Samson relată pînă la detaliu tot ce-i destăinuiseră Schonfeld, Siemmenwald şi Karlletti. Îşi cunoştea bine prietenul : ştia că orice exaltare sentimentală îl face suspicios. Se străduí să lase la o parte puternica impresie pe care o exercitaseră asupra lui dezvăluirile ce i se făcuseră, rezumîndu-se la fapte.

Hans asculta mulţumit, dar încordat. Era vizibil surprins de mărturiile inedite ce i se aduceau la cunoştinţă. Nota sîrguincios. L-a întrerupt pe Samson o singură dată, în timp ce-i relata mărturia Claudiei.

— Oare Schonfeld, care a văzut-o pe doamna Karlletti la interogatoriu, poate afirma că a aflat atunci, în lagăr, că cel care a brutalizat-o în celula de pedeapsă provocîndu-i avortul a fost Peitschemann ? Ar fi extraordinar !

— Nu pot să-ţi spun, nu m-am gîndit să-i pun această întrebare, îi răspunse Samson şi-şi continuă relatarea. Cînd termină, se ridică în picioare şi zise solemn : Aştept părerea dumneavoastră despre noii noştri martori, domnule procuror.

Hans se ridică şi el în picioare şi declară sobru :

— Da, acum spun şi eu că ne putem apuca de treabă. În ce mă priveşte, mîine demarez acţiunea.

— Bravo, exclamă bucuros ca un copil Samson şi faţa i se îmbujoră. De cînd aştept eu aceste cuvinte de la tine ! Hai, prepară-mi şi mie un whisky.

— Tu, whisky ?! se miră Dietlmar.

— E o seară deosebită. Trebuie s-o marchez cu ceva.

— Cum se poate că, procurînd asemenea dovezi, nu te-ai întors imediat de la reuniune ? După cum mi-ai telegrafiat, trebuia să soseşti alaltăieri.

— Am trecut prin Elveţia.

— Am bănuit. Şi... nimic încurajator ?

— Absolut nimic. Doctorii spun că starea ei este iremediabilă.

— Dacă ţi-e greu, nu-mi povesti.

— Mi-e foarte greu... nu să-ţi povestesc, ci să accept realitatea. E atît de nedreaptă, de cumplită.

— Ai stat de vorbă cu ea ?

— Am stat. Nu m-a recunoscut. Curios este că vorbeşte lucid, limpede, cu o logică impecabilă. Dacă-i accepţi ipoteza de la care porneşte, tot ce face, tot ce spune este inatacabil. Susţine că tatuarea *Häftling*-ilor s-a făcut pentru a putea fi urmăriţi şi lichidaţi de *SS*-işti oriunde s-ar ascunde pe glob. Nu vrea să discute cu nimeni pentru a nu fi trasă de limbă. Luni de zile n-a vrut să iasă în parcul spitalului să nu-i vadă cineva numărul. A fost asigurată că pe banca pe care se va aşeza n-o va deranja nimeni. „Mă simt, a replicat ea, ca un evreu hăituit în timpul raziilor naziste. Ştiindu-se circumcis era terorizat de gîndul că n-are cum să-şi nege naţionalitatea, deşi avea acte false asupra sa. Dezbrăcat în pielea goală, minciuna lui ar fi fost imediat descoperită. Şi numărul tatuat pe mîna mea e un fel de circumcizie, care mă poate trăda oricînd. Un *SS*-ist, deghizat în muncitor ori sanitar, ar putea, dintr-un loc îndepărtat, să mă urmărească prin lunetă şi să-mi descopere tatuajul." Abia după ce unui medic i-a venit ideea să-i pună braţul în ghips, a acceptat să iasă în parc. I s-a instalat o bancă într-un loc izolat, pe unde nu se plimba nimeni.

M-am aşezat lîngă ea, îmbrăcat într-un halat alb, fiind prezentat, de asistenta care o îngrijeşte, ca medic venit în sanatoriu la specializare. A început imediat să-mi povestească despre ingeniozitatea şi meticulozitatea — duse dincolo de cinism şi crimă — cu care *SS*-iştii au pus la cale exterminarea evreilor. Este de altfel singura temă despre care acceptă să vorbească. Redă pînă la detalii tehnologia asasinatelor în masă din lagărele de concentrare, coordonatele operaţiunii — concepută în fantezia ei bolnavă — de prindere şi lichidare a tuturor *Häftling*-ilor care au supravieţuit oriunde s-ar ascunde.

„Stimată, doamnă, am încercat eu s-o întrerup la un moment dat, dumneavoastră ştiţi foarte bine că războiul

s-a terminat, Hitler a fost învins, *Wehrmacht*-ul zdrobit, *SS*-ul lichidat."

A tresărit uşor cînd mi-a auzit vocea. Pînă atunci nu apucasem să rostesc nici un cuvînt. De prezentat mă prezentase asistenta, care apoi a plecat imediat. S-a uitat cîteva clipe uimită la mine. M-a străfulgerat ideea că m-a recunoscut. Ea însă şi-a mutat privirea peste capul meu spre un punct numai de ea ştiut şi a continuat pe un ton indiferent.

„Cred că vă vorbesc degeaba. Cei care n-aţi fost într-un lagăr de concentrare nu puteţi înţelege. Cum să vă fac să pricepeţi că dizolvarea organizaţiei *SS* n-are nici o valoare atît timp cît *SS*-iştii trăiesc ? Noi, deţinutele, n-am fost pîngărite, n-am fost schinguite de organizaţie, ci de *SS*-işti în carne şi oase. Iar ei continuă să trăiască. Şi sînt foarte periculoşi. Şi foarte mulţi, deşi eu îi am în vedere doar pe cei care au aparţinut unităţilor *Totenkopf* (cap-de-mort), însărcinate cu paza lagărelor şi funcţionarea fără întrerupere a morţii pe bandă rulantă. Vă rog, domnule doctor, faceţi şi dumneavoastră un calcul simplu, elementar ! Uriaşul combinat al morţii, *Birkenau-Auschwitz* a fost condus, administrat, păzit de peste trei mii de *SS*-işti. Să presupunem că pe lîngă celelalte lagăre au fost, în medie, doar cîte 30-40 de *SS*-işti şi totuşi, ţinînd seama de miile de lagăre din toată Europa cotropită, trebuie să admitem că au fost peste o sută de mii de asemenea zbiri. Spuneţi-mi cîţi din ei au fost judecaţi şi condamnaţi ? Cîţi au plătit cu capul pentru cele 12 000 000 de oameni pe care i-au exterminat ? O mie ? Eu cred că mai puţini. Ceilalţi există, mişună printre noi, ne pîndesc, ne adulmecă. Chiar dacă unii dintre ei au murit, de moarte bună firească, nu ca ai noştri — asfixiaţi, împuşcaţi, spînzuraţi, înecaţi, schingiuiţi, injectaţi cu otravă, arşi sau îngropaţi de vii —, mai sînt încă destui în viaţă pentru a-şi duce pînă la capăt misiunea."

„Despre ce misiune vorbiţi ? am îndrăznit s-o întrerup. Ei nu mai reprezintă de mult pe nimeni şi nimic, îşi neagă trecutul ; şi-au ascuns numele adevărate pentru a nu fi identificaţi, şi-au schimbat profesia, s-au mutat în alte landuri, au făcut totul să-şi piardă urma, să se to-

pească în marea masă a poporului", am încercat eu s-o liniştesc.

„Ar trebui să mă revolte calmul şi detaşarea cu care vorbiţi. M-am obişnuit însă. Cei care n-aţi fost în lagăre de concentrare nu puteţi să vă închipuiţi de ce-i în stare un *SS*-ist şi nici ce-i în sufletul unui supravieţuitor. Voi plecaţi de la ideea că şi unii şi alţii sînt oameni. Dar *SS*-iştilor li s-a extirpat tot ce au avut omenesc în ei. Ei nu sînt decît întruchiparea în carne şi oase a crimei. Cuvîntul *SS*-ist nu desemnează un om, ci ipostaza extremă a crimei, a sadismului, a barbariei. *SS*-istul, asistînd la o execuţie în masă, trecea prin băltoacele de sînge cu indiferenţa celui care, avînd cizmele murdare pînă la carîmb, nu-i mai pasă unde calcă. Stropit cu fărîme de creier ce ţîşneau din capetele copiilor izbiţi de zidul *Bunker*-elor şi le înlătura tacticos de pe uniformă ca pe nişte frunze veştede aduse de vînt. Privea rînjind la zbaterile femeilor, cărora în clipa cînd începeau durerile naşterii le lega picioarele strîns, cu frînghie sau sîrmă. Urmărea în extaz, prin geam, fiecare mişcare a unui *Häftling* care, închis într-o încăpere, în mînă cu un cui, un ciocan şi o frînghie, trebuia să se spînzure în maximum 10 minute."

Vorbea cursiv, fără nici un efort. Nimic nu trăda că interlocutorul meu este un om bolnav. Aveam însă senzaţia că tot ce-mi spune era gîndit de mult, chiar exersat. Era ca şi cum ea, în lungile zile cînd sta de una singură pe bancă, repeta mereu în gînd o pledoarie pentru a-şi autojustifica atitudinea ori pentru a convinge pe cineva de ideile ei. Destăinuirea sa mă încurajă. Mă gîndeam că, dezvăluindu-şi cu sinceritate gîndurile, voi reuşi să deduc ce s-a întîmplat, mai bine spus, ce se întîmplă cu ea.

„Dar nu despre ce-au făcut atunci vreau să vă vorbesc, ci despre ce urmăresc ei acum, îşi reluă ea firul relatării pe care eu îl întrerupsesem cu întrebarea mea. Şeful lor, Himmler, le-a ordonat limpede : din lagărele de concentrare nici un evreu nu trebuie să scape viu. Au dus pînă la perfecţiune tehnologia exterminării în masă, au experimentat şi generalizat cea mai largă gamă de ipostaze ale asasinatului individual, au organizat cea mai severă pază, au lichidat pe loc nu numai pe *Häftling*-ii

care au încercat să evadeze, ci și pe cei bănuiți că s-au gîndit la așa ceva. Și totuși, în meticulozitatea cu care au pus la cale cea mai mare crimă din istorie — exterminarea totală a unui popor —, au prevăzut și imposibilul : eventuala scăpare a unora dintre gardurile de sîrmă ghimpată. De aceea au introdus tatuarea numărului de *Häftling* pe brațul stîng. Să poată fi hăituiți, prinși și lichidați oriunde s-ar ascunde, pe orice continent. *SS*-iștii sînt bine organizați. Au bani, au tot ce le trebuie să-și îndeplinească misiunea. Centrala lor este undeva în America de Sud. Orice fost *Häftling* tatuat descoperit se comunică centralei, care stabilește cu precizie lagărul căruia i-a supraviețuit. Imediat este desemnat un fost *SS*-ist care a făcut parte din *Kommandatur*-a sau paza acelui lagăr să se ocupe de lichidarea acelui *Häftling*."

„Spuneți-mi, vă rog, cum ați reușit să vă ascundeți numărul pînă acum. Am fost informat că aici ați venit abia anul trecut. Ce-ați făcut, pe unde ați umblat în anii de după eliberare ?"

Prefăcîndu-mă că-i accept viziunea am scontat să-i cîștig încrederea. Vroiam s-o fac să vorbească despre viața ei din ultimii ani, să văd dacă-și amintește de mine, pentru că memoria ei mi se părea perfectă, chiar dacă pe cea vizuală și-o pierduse.

Iar m-a privit cîteva secunde uimită, dîndu-mi din nou speranța că vocea mea a pătruns într-o zonă amorțită a creierului ei și e pe punctul s-o sensibilizeze, dar și-a revenit repede și a continuat :

„Nu mi-o luați în nume de rău, domnule doctor, dar despre viața mea de după lagăr nu spun nimănui nimic. Orice amănunt ajuns la urechea unui *SS*-ist ar putea ajuta la depistarea și prinderea mea."

„Doar nu credeți că...," am încercat eu să-mi exprim surprinderea.

Ea n-a așteptat să termin.

„Nu cred și nu bănuiesc nimic. Pur și simplu nu pot, n-am dreptul să mă încred în nimeni. Eu am mai fost odată într-o situație asemănătoare, în sensul că trebuia să păstrez un secret de care depindea securitatea mea.

Dacă nu mă încredeam atunci într-un bărbat nu ajungeam în lagăr. I-am oferit încredere unuia care am considerat că merită chiar dragostea mea. Și el m-a trădat. De data aceasta n-am să greșesc. Secretul meu nu-l va afla nimeni. Și, atîta timp cît ei nu-mi știu numărul, n-are de ce să-mi fie teamă. N-au cum să mă urmărească. Nu sînt trecută pe lista lor."

— Îmi dau seama ce greu ți-a fost s-o asculți.

— Iar eu trebuia să mă prefac total indiferent. Ei, ce să-i faci. Asta-i viața, acesta mi-e destinul, cum se zice. Deci de mîine la treabă ! Cu ce te pot ajuta ?

— M-ai ajutat pînă acum. De aici înainte îmi fac singur meseria, să n-ai nici o grijă.

— Și eu să mă plimb pe străzi pînă la proces ?

— Nu, pregătește-te pentru campania de presă. Vor fi multe voci care își vor exprima indignarea că iar se dezgroapă morții. Nu puține vor fi acelea, care vor trece la ofensivă. Nu va fi ușor să fie contracarate aceste voci vehemente, obraznice, lipsite de scrupule.

— În privința asta, și eu îți pot spune : nu-ți face griji, îmi cunosc meseria !

— Nu mă îndoiesc, numai să ai unde publica tot ce ai de spus. Cel mai indicat ar fi să-ți oferi serviciile, cînd va sosi momentul, redacției *Die Stadt;* este cea mai obiectivă și de prestigiu din H... Știu că îți cunoști meseria. Cîteva sfaturi mi-aș îngădui totuși să-ți dau. Să nu te repezi să răspunzi la toate provocările din presa de extremă dreapta. Ar însemna să le dai importanță. Să nu faci pe indignatul că un asasin ca Peitschemann a putut trăi nestingherit de nimeni atîția ani. Cei din H... s-ar simți lezați și ți-ar deveni ostili. Să nu ataci nici justiția, să nu încerci s-o înveți tu ce are de făcut. Preocuparea ta să fie prezentarea faptelor. Să readuci în memorie cît mai multe. Nu tu, cititorii să exclame : Asemenea crime nu pot rămîne nepedepsite !

— Dragul meu Hans. Ca ziarist, mă aflu într-o situație cu totul aparte. Toți gazetarii, reporterii mai ales, aleargă o viață întreagă după fapte senzaționale, care să impresioneze, să uluiască, să zguduie. De aceea, tentația de a exagera, de a forța realitatea și-o stăpînesc cu greu. Eu mă aflu la polul opus. Dispun de atîtea și de asemenea fapte,

încît grija mea este de a le selecta și estompa, pentru a le face credibile și pe acelea care întrec orice imaginație. Filmul „Holocaust" a avut un ecou nesperat de larg, a provocat un interes major, extrem de multe discuții. El aruncă o lumină foarte puternică și realistă asupra prigonirii evreilor ; secvența nopții de cristal sau cea a alungării evreilor peste graniță, în Polonia, sînt antologice. Nu uita însă că filmul a îndulcit mult realitatea în ansamblul ei, pe alocuri este chiar siropos, iar viața din lagărele de concentrare — punctul culminant al soluției finale — este aproape omisă. Cele cîteva secvențe de la *Buchenwald*, *Therezienstadt* și *Auschwitz* sînt extrem de palide. Faptele pe care le va dezvălui procesul nostru, pe care le voi relata cu în presă vor fi nude, ele vor zgudui inimile, vor cutremura multe conștiințe.

Cu trei săptămîni înainte de deschiderea procesului, biroul lui Diettmar se transformă brusc într-un salon de oaspeți. Masa de lucru, altădată acoperită cu tratate, dosare, teancuri de plicuri încă nedesfăcute, cutii de diferite mărimi îndesate cu hîrtie, toate așezate într-o ordine perfectă, acum era plină cu sticle și pahare. În mijloc trona frapiera cu cuburi de gheață. Pentru a se putea achita de îndatoririle de gazdă, Diettmar se instală în scaunul său cu spătar înalt, căptușit cu piele din spatele mesei. Cele două scaune din față și cu alte trei fotolii aduse din sufragerie au fost așezate în semicerc, astfel ca fiecare să fie cît mai aproape de băutura preferată. Samson și Lienden, redactorul șef la ziarul *„Die Stadt"*, s-au nimerit cu spatele spre bibliotecă.

— Aveți grijă, cînd vă lăsați pe spate, să nu-mi dărîmați cărțile, glumi Diettmar.

La mijloc, Hagger, vicepreședintele Uniunii Industriașilor din oraș, trăgîndu-și fotoliul înapoi — „Nu-mi place să fiu înghesuit, cu cele 110 kilograme ale mele, am nevoie de spațiu" —, blocă ușa. „Nu-i nimic, cel puțin putem fi siguri că nu ne vor deranja nevestele."

În dreptul ferestrei se așează Klinger. În primii ani de după război fusese magistrat în oraș, apoi consilier la ministerul de justiție. Întors în H..., își deschise un birou de asistență juridică. Domnul consilier era unul din cei mai

respectați oameni ai orașului. În stînga lui — profesorul universitar Schminck.

Diettmar trona satisfăcut în dosul sticlelor încă neîncepute. Se pregătise de mult pentru această seară. Mathilde se întrecuse pe sine. Masa fusese copioasă. Este adevărat, aperitivele le comandase la „Rösller", tot restul însă, inclusiv dulciurile, le preparase ea singură. Hermina n-o ajutase decît la aranjatul mesei. Procurorul fusese preocupat tot timpul de partea a doua a întîlnirii. O concepuse ca pe un test, în pregătirea psihologică a procesului. Vroia să se convingă că cei prezenți — personalități marcante ale orașului și cărora le purta un sincer respect — îi împărtășesc opiniile și susțin din punct de vedere moral procesul. Mai ales că părerile lor atîrnau greu în modelarea opiniei publice din oraș, iar bătrînul Kugel, judecătorul, ținea mult să nu irite, prin sentințele sale, această opinie.

Gazda era mulțumită de modul cum demaraseră discuțiile. N-a fost nevoie să-și joace rolul de animator, cum proiectase. Musafirii, binedispuși, în vervă, își exprimau și-și confruntau părerile fără imboldurile lui.

— Acum, mulți spun că ei au bănuit, că la un moment dat chiar au vrut să se adreseze justiției, că ei l-au suspectat și așa mai departe. Hagger își aprinse tacticos țigara de foi, apoi continuă. Eu vă spun drept, nu agreez pe vitejii care se arată după război. Adevărul este că Peitschemann, ca om de afaceri, este impecabil. Nu i se poate reproșa nimic. Prompt, corect, inteligent. Ce-a fost, ce-a făcut înainte, asta este o altă poveste.

— O poveste care stîrnește mare vîlvă. Ca profesor de istorie, mă obișnuisem să vorbesc despre cel de-al doilea război mondial doar la trecut. Și iată că acum, o componentă a sa, poate cea mai oribilă, se instalează în prezentul nostru. Unora nici nu le vine să creadă că procesul va avea loc. Mulți nu bănuiesc ce poate să dea la iveală un astfel de proces. Să vedeți atunci, cînd vor începe dezbaterile, ce frămîntări se vor produce. Mă aștept la o adevărată furtună.

— Cred că exagerați, domnule Schminck, interveni Hagger. De ani de zile oamenii nu mai vorbesc despre ce s-a întîmplat atunci. Dacă televiziunea nu ar fi difuzat filmul „Holocaust" problema lagărelor de concen-

trare ar fi fost dată uitării, iar tînăra generație nici n-ar fi aflat despre crematorii și camerele de gazare.

— Tocmai pentru că se încearcă să se dea uitării și pentru că fărădelegile săvîrșite continuă totuși, prin urmările lor, să se mențină în actualitate, atunci cînd se ivește prilejul, trecutul irumpe în prezent ca lava unui vulcan. Am susținut și nu voi înceta să susțin în fața studenților mei — Schminck deveni solemn — că istoria nu poate fi negată. Nimic din ce s-a întîmplat nu poate fi anulat. Perioada fascistă face parte din istoria noastră. N-o putem scoate, n-o putem ascunde, n-o putem distruge. Un popor este dator să-și cunoască și să-și asume trecutul așa cum a fost, cu luminile și umbrele lui, cu momentele de glorie, dar și cu cele de decădere. Petele de rușine nu pot fi ascunse ; ele trebuie explicate. Adînca frămîntare la care mă refer va fi provocată nu atît de patimile stîrnite în rîndurile celor direct interesați — unii în accentuarea, alții în estomparea ororilor săvîrșite — cît mai ales de șocul resimțit de tînăra generație. Ea va fi cea mai nedumerită. Întîi totul i se va părea incredibil. Apoi se va întreba jignită și indignată : de ce nu i s-a spus pînă acum nimic ? De ce i s-a ascuns trecutul ? Fiecare copil își va întreba tatăl : Tu ai fost implicat ? Ai știut ? Ce-ai făcut ? Cum ai putut accepta ? Cum ai putut sta pasiv ? De ce nu mi-ai spus nimic pînă acum ? Nu cumva ești și tu vinovat ?

— Opiniile sînt foarte împărțite. Primim scrisori la redacție în avalanșă. Lienden era mîndru de prestigiul ziarului său și-i plăcea să demonstreze obiectivitatea și imparțialitatea redacției care stăteau la baza acestui prestigiu. Sîntem ziarul care primim cele mai multe scrisori, telefoane de la cele mai diferite categorii de cititori, ținu el să precizeze. Făcu o pauză, apoi adăugă : desigur, sînt și unii care ne înjură, ne amenință chiar.

— Nu înțeleg de ce, se miră sincer domnul consilier, doar n-ați publicat nici un articol de atitudine. E singurul ziar care se menține în espectativă.

— Sîntem cel mai citit ziar tocmai pentru că lăsăm faptele să vorbească și pe cititori să tragă singuri concluziile. Neonaziștii sînt destul de perspicace ca să înțeleagă acest lucru. Cînd am început ciclul domnului

Innfeld „Amintirile unui fost *Häftling*“ am primit zeci de telefoane : „dacă continuați ciclul, redacția va sări în aer“.

— Dacă ai fi imprimat amenințările pe bandă sînt convins că din zecile de amenințări n-ai fi distins mai mult de trei voci, rîse domnul consilier Klinger. Neonaziști înrăiți, eu zic că sînt foarte puțini în oraș. Ce-i drept, sînt impertinenți, fac multă gălăgie. Așa că nu e cazul să te sperii, dragul meu.

— Fii sigur că n-a început să-mi tremure stiloul în mînă. Eu nu m-am referit la acele amenințări pentru a-mi justifica lipsa de atitudine. Conduita ziarului meu este dictată de rațiuni îndelung gîndite. Vrem să arătăm că avem încredere în justiția noastră, că ea n-are nevoie de sfaturi din afară. Este convingerea mea că orice imixtiune, fie și indirectă, nu poate decît să dăuneze, amintind de justiția de atunci, care se transformase într-o umilă servitoare a dictaturii naziste. Se tîra nu în genunchi, ci de-a dreptul pe burtă în fața *Führer*-ului și a tuturor *Gauleiter*-ilor. Datoria presei, după opinia mea, este aceea de a evoca vremurile și împrejurările de atunci, pentru ca generațiile de azi să poată înțelege procesul ce va avea loc. Dovadă că am raționat just, cele mai multe scrisori le primim de la tineri și adulți. Merită atenție însă și numărul mare al celor care, fără patimă, argumentează stăruitor inoportunitatea zgîndăririi unui trecut care nu poate decît să umilească, să descurajeze, să semene îndoială și dezbinare. Susținătorii acestui punct de vedere ar putea aduce ca argument în favoarea poziției lor și faptul că procesul nu va putea determina, acum, după peste trei decenii de la săvîrșirea faptelor, nici măcar o sentință severă a acuzatului.

Innfeld dădea semne vădite de enervare. Își mușca buza de jos. Ar fi vrut să mai aștepte, dar nu se putu stăpîni.

— Vă rog să mă iertați, domnule consilier. Respectul ce vi-l port și sinceritatea mă obligă să-mi mărturisesc surprinderea față de afirmația dumneavoastră. Prescrierea crimelor a devenit calul de bătaie al tuturor celor interesați să împingă trecutul de-acum trei decenii cu cel

puțin trei secole mai în urmă. Dar noi, martorii oculari, n-avem dreptul să uităm. Cum aș putea eu să tac, să nu acționez, cînd l-am descoperit pe asasinul tatălui meu, asasin care are pe conștiință sute, mii de crime ? Nu numai eu, nu numai noi, martorii oculari, dar nici justiția n-are dreptul să tacă. Crimele împotriva umanității n-au cum să se prescrie. Ele rămîn crime și peste o mie de ani, iar făptuitorii trebuie urmăriți pînă la marginea mormîntului. Așa este drept. Așa este moral. Dumneavoastră, domnule consilier, ca om al justiției nu se poate să fiți de altă părere.

— Vă înțeleg și nu mă surprinde patima cu care stăruiți ; găsesc justificată nerăbdarea de care dați dovadă. Declanșînd acest proces, doriți să vă luați revanșa pentru calvarul pe care l-ați străbătut și, totodată, să vă răzbunați tatăl, a cărui memorie vă este scumpă. Moartea lui vă obsedează. Credeți că răzbunîndu-l vă veți regăsi liniștea.

Samson încercă, fără să reușească, să se calmeze. Se răsuci de cîteva ori pe scaun, apoi sări ca ars :

— Nu, n-aveți dreptate. Își dădu seama că este prea dur. Îi străfulgeră prin minte că ar trebui să se exprime mai politicos. Nu se putu însă stăpîni și continuă pe același ton iritat : Concluzia e falsă, domnule consilier. E falsă și ipoteza de la care ați pornit. Nu mă înțelegeți deloc. Dar acest lucru n-are nici o importanță. Mi se pare extrem de grav că dumneavoastră, domnule consilier, om cu o vastă cultură, personalitate de vază a orașului, cu mare influență în viața lui publică, nu ați pătruns încă fenomenul *Auschwitz*. Sînt de-a dreptul stupefiat să constat că dumneavoastră, care imediat după război ați avut un rol activ în denazificarea aparatului administrativ din oraș, ați pledat cu vigoare în presă pentru recunoașterea greșelilor trecutului și asumarea răspunderii pentru ele drept condiții sine qua non ale începerii unei vieți noi, democratice, în care „în nici un fel de ambalaj, să nu i se mai poată strecura tineretului otrava fascistă", cum v-ați exprimat într-unul din primele articole pe care le-ați publicat, dumneavoastră, care ați fost membru în numeroase complete de judecată menite să stabilească vinovăția unor foști criminali naziști cu funcții de co-

mandă în lagărele de concentrare, n-aţi înţeles, de fapt, ce s-a întîmplat la *Auschwitz*.

— Sînteţi înfierbîntat şi de aceea n-am să iau drept jignire aprecierea dumneavoastră. Vreau totuşi să vă spun că încă nimeni, niciodată, în acest oraş nu mi-a pus la îndoială activitatea democratică şi antifascistă, probitatea şi sinceritatea în activitatea mea publică.

Diettmar privea agitat cînd la Samson, cînd la consilier. Ieşirea vehementă a primului împinse lucrurile prea departe. Seara pe care o pregătise cu meticulozitate începuse să ia o turnură nedorită şi ameninţa să se termine cu supărări ale căror urmări puteau fi grave. Din tonul replicii consilierului îşi dăduse seama că acesta nu se simţea ofensat şi se linişti. Îl rugă pe Samson să se aşeze în fotoliu şi să-şi susţină opiniile fără nervi, fără izbucniri.

— Dragul meu, reia-ţi locul şi păstrează-ţi calmul. Aici ai de-a face cu oameni — printre care, nu uita, doi sînt jurişti — care nu se lasă impresionaţi de explozii verbale, încercă Diettmar să-şi domolească prietenul şi să-l flateze puţin pe Klinger, care ar fi fost îndreptăţit să se supere. M-am aprovizionat cu tot ce trebuie, continuă el, pentru o noapte întreagă de discuţii, iar voi vreţi să terminaţi disputa în cîteva minute, ca la duel.

— Îmi cer scuze, domnule consilier. N-a fost în intenţia mea să vă jignesc. Accept că am pus prea multă patimă în cuvintele mele. Sper însă că cel puţin juriştii prezenţi vor găsi motive să-mi acorde circumstanţe atenuante. Samson zîmbi împăciuitor. Cred că o anumită doză de subiectivism mi se poate îngădui. Vreau totuşi să explic ce înţeleg eu prin fenomenul *Auschwitz*.

Eu consider că ar fi extrem de greşit ca *Auschwitz*-ul să se întipărească în memoria generaţiilor prezente şi viitoare ca simbol al holocaustului evreiesc. Este adevărat că cei patru sau cinci milioane — cifra exactă nu se va şti niciodată — de oameni nevinovaţi asasinaţi acolo au fost în marea lor majoritate evrei, dar asta nu înseamnă nicidecum că acest masacru, unic în istorie prin amploarea sa, îi interesează doar pe evrei. La *Auschwitz*

s-a comis o crimă nu împotriva unei rase sau a unui popor, ci împotriva omenirii. A fost batjocorit și călcat în picioare nu evreul deportat cu steaua galbenă în piept din Polonia sau Ungaria, din Franța sau Grecia, ci omul, Omul cu O mare. A fost umilită însăși demnitatea umană.

De altfel, după cum se știe, în lagărele de exterminare naziste ce împînziseră Europa au fost exterminați aproape 12 milioane de oameni, de toate naționalitățile, de toate religiile.

Filozofii și istoricii, sociologii și psihologii, politologii și scriitorii, noi toți sîntem datori să dăm o explicație fenomenului. Cum a fost posibil ca, în plin secol XX, tot ce s-a acumulat pe plan științific și tehnic să fie folosit pentru crearea unei industrii a morții, pentru a pune la punct moartea pe bandă rulantă. Trebuie să recunoaștem că a asigura, ani în șir, sosirea ritmică, din toate colțurile Europei, a unor transporturi de mii de oameni, iar în primăvara și vara lui 1944 sosirea zilnică a 10—12 000 de deportați, dintre care, în decurs de 24 de ore, două treimi să fie selecționați și separați, lucrurile lor, inclusiv hainele de pe ei sortate și înmagazinate, ei gazați și arși în crematorii, iar cenușa transportată și împrăștiată în cîmp sau aruncată în Vistula, înseamnă o organizare perfectă, instalații moderne, un aparat uriaș compus din oameni care nu au nimic omenesc în ei. Cum s-a ajuns aici ? Cum au putut fi pervertite în așa hal conștiințele a zeci și zeci de mii de oameni : ingineri și medici, chimiști și ofițeri superiori, tineri din toate categoriile sociale care, îmbrăcînd uniforma de *SS*-ist, deveneau neoameni ? După ore în șir de împușcare în ceafă, se așezau pe buza șanțului în care se zvîrcoleau încă muribunzii, trăgeau un fum de țigară, apoi se ridicau și își reluau munca de asasin pînă le amorțea degetul pe trăgaci.

Am citit undeva că un rabin din Polonia, în timp ce se dezbrăca, intui fulgerător că ușa din față dă în camera de gazare și izbucni în hohote de plîns. Întrebat de cei din jur cu care sosise în același transport la *Birkenau* de ce plînge, el răspunse : „Nu plîng viața mea. Îi plîng pe călăi, îi plîng pe cei care au stat cu brațele încrucișate cînd

ne-au smuls din căminele noastre. Cum vor mai putea trăi ei ? După cele ce au făcut, după cele ce au văzut, ce vor face cu conștiința lor, dacă mai au un pic de conștiință ?"

Procesul pentru care m-am zbătut și mă zbat, stimați domni, va fi un pas spre înțelegerea fenomenului *Auschwitz*, lucru absolut necesar pentru purificarea conștiinței umane. Iar condamnarea lui Peitschemann va însemna implicit condamnarea lagărelor de concentrare.

— Pe acest ton și menținîndu-vă pe terenul faptelor, confruntarea opiniilor noastre se anunță interesantă. Doresc să precizez — Klinger ține să fie foarte exact în tot ce spunea — că n-am obiectat nimic împotriva procesului. Am remarcat doar, și repet că „procesul nu va putea determina, acum, după peste trei decenii de la săvîrșirea faptelor, nici măcar o sentință severă a acuzatului".

— Ar fi nu numai o nedreptate strigătoare la cer, ci și un act imoral, mai mult, o ofensă și o umilire a victimelor nazismului ca un comandant de lagăr de calibrul *Kazett*-ului să nu fie condamnat. Știu că probele acuzării vor fi deficitare. Dar și atunci, imediat după eliberare, a fost greu. Îmi amintesc de procesul de la *Dachau*. Și acolo, probele cele mai convingătoare le-au constituit martorii.

Oricît își impunea Samson să fie calm, se înfierbînta după fiecare replică ce nu-i convenea.

— Dragul meu domn, trebuie să înțelegi că este o deosebire enormă între procesul pe care-l discutăm noi și cel de atunci. Teza acțiunii comune, care a stat la baza condamnării majorității celor judecați la *Dachau* în '46 și '47, nu mai este luată în considerare. Nu este suficient să dovedești nici măcar faptul că acuzatul a ucis. Dacă vrei să obții o condamnare capitală trebuie să ai probe că omuciderea s-a comis cu premeditare și din motive josnice. Or, este extrem de greu să dovedești astăzi, după atîția ani, că acuzatul a comis crima din proprie inițiativă. Cît despre existența unor motive josnice, ce să mai vorbim. Dacă judecătorul este interesat să aplaneze lucrurile, orice demers în această direcție este sortit eșecului.

Codul nostru penal, după care se va desfășura procesul, este din secolul trecut. Cum să faci dreptate, cum

să apreciezi pe baza lui crime pe care cei care au elaborat codul nici măcar nu şi le-au putut închipui, iar cei care azi le judecă, dacă sînt mai tineri, nu pot sau nu vor să le creadă.

Avem suficiente precedente, încă din anii '60, cînd acuzaţii de masacre — deşi crimele lor fuseseră dovedite indubitabil — n-au fost condamnaţi, întrucît, în lipsă de probe, tribunalul n-a constatat existenţa unor motive josnice.

— Indiferent de asprimea sentinţei, procesul va contribui la înţelegerea fenomenului *Auschwitz*, al lagărelor de concentrare — ruşinea secolului şi mileniului nostru —, va zgudui conştiinţele multora şi-i va determina să recunoască pentru ei înşişi sau poate şi în faţa familiilor, public nu mă aştept, partea de vină pe care o poartă.

— Nu înţeleg exact la ce vă referiţi.

— În peregrinările mele, am avut prilejul să discut cu mulţi oameni care, deşi nu purtau o răspundere directă pentru cele întîmplate în lagărele de concentrare, fuseseră totuşi mai mult sau mai puţin implicaţi în fărădelegile săvîrşite. Toate aceste discuţii au fost, de fapt, variaţiuni ale următorului dialog : „Cum aţi putut îndeplini o asemenea funcţie ? Cum aţi putut accepta să deveniţi părtaş la acte care favorizau sau chiar provocau crima ?“ ; „Am fost silit.“ ; „De ce nu v-aţi opus ?“ ; „Aşa ceva nu se admitea.“ ; „De ce n-aţi riscat ?“ ; „N-am fire de erou. Nu toţi pot fi eroi.“ Cum să nu fii cuprins de mîhnire şi indignare cînd constaţi atîta uşurinţă, indiferenţă chiar în asumarea răspunderii ?

— După dumneavoastră toţi sînt vinovaţi în afară de victime. Nu credeţi totuşi că sugeraţi o împărţire prea simplistă : cei din lagăre şi cei din afara lor ? Victime şi asasini !

— Ce altă categorie propuneţi ?

— Categoria celor mulţi, masele care n-au fost întrebate şi ascultate.

— Cei mulţi, cum spuneţi dumneavoastră, prin pasivitatea lor, au aprobat de fapt, e adevărat tacit, dar au aprobat.

— Nu, n-au aprobat, dar n-au avut curajul să se opună. Teroarea le-a paralizat voința. Singura lor preocupare a fost să se ascundă de ghearele *Gestapo*-ului.

— Dar de profitat nu s-au ferit să profite.

— Nu înțeleg.

— Au profitat de bunurile jefuite, de beția subjugării Europei, de grade și funcții, s-au lăsat îmbătați de „marile victorii" !

— Considerați oare că un cetățean loial are dreptul să dorească înfrîngerea patriei sale ?

— Dacă scopul pentru care se luptă este injust, da !

— Omul simplu cum se poate descurca ? Școala, radioul, presa, toți și toate îi spun că e un scop just. Cel care se opune e declarat trădător. Este executat. Cei ce rămîn în viață sînt stigmatizați, alungați în stradă. Un tată are dreptul să-și nenorocească soția, copiii, opunîndu-se legilor statului, ordinelor de chemare etc. ?

— Dați-mi voie să-mi spun și eu părerea, interveni Schminck. Investigațiile mele de istorie m-au dus la concluzia că mulți n-au știut nimic despre ce se întîmpla în lagărele de concentrare.

— N-au știut sau n-au vrut să știe ?

Samson era din nou pe punctul de a exploda.

— Eu cred că unii n-au știut.

— E greu de crezut. Doar nu era un singur lagăr. Țara era plină de lagăre. Oamenii dispăreau de pe o zi pe alta, fără urme. Ei nu s-au întrebat : unde ? De ce nu se întorc ? Desigur, multe lagăre au fost camuflate, au fost construite în păduri, ascunse de ochii lumii. Dar lîngă *Buchenwald* sau *Dachau* au trăit în toți acei ani, în satele dimprejur, sute și mii de familii. E imposibil ca oamenii aceia să nu fi simțit nimic în tot acest timp. Să nu fi văzut, să nu fi auzit nimic. Goana turbată a haitelor de cîini-lupi după cei evadați, împușcăturile, țipetele muribunzilor, strigătele celor schingiuiți nu se poate să nu fi sfîșiat liniștea nopților ce învăluiau satele dimprejur, ca să nu mai vorbim de cei care lucrau în uzinele de război alături de sute și mii de *Häftling*-i.

Se făcu pentru prima oară liniște în birou. O liniște apăsătoare. O sparse Hagger.

— Pe mine, vă mărturisesc sincer, m-a frapat calmul, aș spune nonșalanța cu care domnul Flussdorf a primit acuzarea. A doua zi după ce a fost chemat la procuratură a și început demersurile pentru a-și relua numele de Peitschemann. Se poartă ca un adevărat om de afaceri, care, de îndată ce a semnat un contract, își asumă toate riscurile. Nici un eșec, nici chiar falimentul, nu-l poate determina să-și nege cuvîntul, semnătura. A fost comandant de lagăr ? Ei bine, el nu numai că recunoaște, ci e gata să și răspundă pentru ce a făcut. Această atitudine se poate explica într-un singur fel : omul se simte nevinovat.

— Cum adică nevinovat ? întrebă mirat Klinger, spre bucuria lui Samson.

— În sensul că omul nu și-a depășit probabil prerogativele. N-a făcut nimic din proprie inițiativă.

— Este greu de presupus că un șef atotputernic peste un lagăr de exterminare a rămas cu mîinile curate. Cred că, adunate la un loc, dosarele inculpaților pentru crime săvîrșite în lagărele de concentrare, pe care le-am studiat, n-ar încăpea în această cameră, deși e cît un salon. Eu încerc să-l fac pe domnul Innfeld să înțeleagă cît de greu se poate obține în zilele noastre o condamnare pentru crimele săvîrșite atunci. Nicidecum nu intenționez să neg sau să diminuez amploarea și gravitatea fărădelegilor săvîrșite.

— Ai răbdare, dragă domnule consilier, să mă explic. Noi, oamenii de afaceri, sîntem mereu grăbiți, dar, după cîte știu, juriștii au un antrenament anume în a-și asculta cu răbdare interlocutorii. Hagger pufăi satisfăcut din țigara lui de foi, apoi, privindu-l prietenos pe Klinger, continuă : Chiar dumneata ai demonstrat, cu numai cîteva minute în urmă, că ar fi simplist și deci inacceptabil să împărțim oamenii de atunci în două categorii : cei din lagăre și cei din afara lor. Eu aș întări această afirmație, susținînd că în prima categorie au fost și nemernici, lepre, iar în cea de-a doua și eroi, chiar dacă cei mai mulți au rămas anonimi.

— Așa este, aprobă Klinger. Antifasciști care au acționat eroic au fost pînă și în înaltele comandamente ale *Wehrmacht*-ului, s-au infiltrat în *Gestapo* și chiar în *SS*.

Totuşi în rîndurile foştilor comandanţi de lagăre de concentrare cred că ar fi greu să găsim astfel de oameni.

— Domnilor, începu Innfeld şi se ridică în picioare, cred că datorită exprimării mele insuficient de exacte şi, recunosc, uneori pătimaşe, s-a creat o confuzie, pe care doresc s-o elimin. Niciodată, vă rog să mă credeţi, nici cînd mă aflam în dosul sîrmelor ghimpate, n-am considerat că toţi de dincolo de gard sînt vinovaţi. Eu am dorit să pun în discuţie, şi cred eă merită să meditäm asupra ei, problema răspunderii. Şi mă întreb — vă mărturisesc sincer, personal încă n-am reuşit să ajung la un punct de vedere definitiv — poporul german este sau nu vinovat pentru crimele nazismului în general, pentru cele din lagărele de concentrare în special ? Eu plec de la ceea ce mă doare pe mine, pentru că acest aspect îl cunosc cel mai bine, adică de la *Endlosung,* de la soluţia finală. Dacă exterminarea evreilor — gazarea şi arderea — s-a făcut mai mult sau mai puţin pe ascuns, prigonirea lor s-a desfăşurat în văzul lumii. Internările în ghetou şi deportările s-au efectuat în plină zi, pe lumină. Trenurile cu deportaţi au străbătut literalmente în lung şi lat toată Europa. *Gestapo*-ul a scotocit nu oraş cu oraş, ci cartier cu cartier, casă cu casă ca nu cumva un singur evreu să rămînă în viaţă printre arieni şi să infecteze rasa „*Übermensch* [1]-ilor.

Aşadar, ei, oamenii la care mă refer, au văzut totul. Spuneţi-mi, vă rog, cîţi au strigat : evrei, nu vă lăsaţi prinşi ! Cîţi au deschis uşile şi au spus : intraţi la noi, vă vom ascunde. Cîţi au oferit adăpost măcar pentru un copil nevinovat sau pentru un bătrîn, care nu se mai putea mişca? Cîţi foşti elevi au tresărit şi au acţionat cînd şi-au văzut învăţătorii şi profesorii umiliţi, brutalizaţi în plină stradă ? Cîţi bolnavi au sărit în ajutorul acelor medici evrei care le redaseră viaţa ? Cîţi au încercat măcar să se apropie de trenurile cu deportaţi pentru a oferi victimelor o bucată de pîine ori un pahar cu apă ?

— V-aţi greşit meseria. Trebuia să vă faceţi procuror. L-aţi fi concurat pe Diettmar al nostru. Sau avo-

[1] Supraom.

cat, şi atunci l-aţi fi înfruntat admirabil, spuse Hagger, sincer impresionat de patetismul cu care vorbise Samson.

— Dacă admitem că popoarele sînt cele care îşi făuresc propriile destine, atunci sîntem obligaţi să admitem că ele şi răspund pentru aceste destine, începu Schminck, pe un ton de parcă s-ar fi aflat la catedră, în faţa studenţilor. Fiecare popor şi-a plătit de-a lungul istoriei erorile, greşelile. Decăderea unor civilizaţii, dispariţia unor imperii, stagnarea de-a lungul unor decenii sau chiar secole reprezintă tributul plătit istoriei de acele popoare pentru greşelile săvîrşite. De cele mai multe ori, dezastrele suferite s-au datorat împăraţilor şi regilor, conducătorilor, dictatorilor care şi-au împins popoarele în războaie, le-au dus spre catastrofă. Vina de a fi mers pe un drum care nu era al lor, de a fi acţionat împotriva intereselor lor autentice, popoarele au plătit-o totdeauna cu vîrf şi îndesat. Aş putea spune chiar că popoarele au răspuns şi au plătit pentru acte pe care ele nu le-au dorit, despre care n-au fost întrebate şi de care uneori nici n-au ştiut nimic.

— Profesore, s-ar putea să aveţi dreptate. Din punct de vedere istoric — ştiţi în acest domeniu mai mult decît noi toţi — probabil aşa stau lucrurile. Ele nu rezistă însă unei analize juridice.

Klinger rostea cuvintele mai rar ca de obicei. Intervenţia profesorului îl surprinse. O dezaprobă, dar nu era pregătit s-o respingă. Îşi căută argumentele în timp ce vorbea.

— Dreptul, nicăieri în lume, nu recunoaşte vinovăţia şi răspunderea colectivă a unui popor. Nu poate fi tras la răspundere, judecat şi condamnat un întreg popor. Nu cunosc precedente nici ca un stat, ca instituţie, să fi fost judecat. La Nurnberg nu statul nazist a fost tras la răspundere, ci conducătorii lui. Crimele sînt săvîrşite totdeauna de persoane concrete. Ele trebuie judecate şi condamnate. Chiar în cazul *SS*-ului, organizaţie declarată la Nurnberg criminală, pentru crimele săvîrşite au fost judecaţi şi condamnaţi doar membrii acestei organizaţii, care, potrivit unor probe materiale, au săvîrşit nemijlocit crime.

— Acceptîndu-vă teza, ar însemna ca eu să vorbesc studenţilor mei despre cele petrecute sub nazism ca şi cum acele nelegiuiri s-ar fi întîmplat aiurea.

— N-am spus aşa ceva, domnule profesor.

— N-aţi spus, dar, de îndată ce poporul german nu poartă nici o răspundere pentru cele întîmplate, înseamnă că pentru tînăra generaţie crimele naziste sînt nişte crime ca oricare altele, consemnate de istoria omenirii.

— M-aţi înţeles greşit. Eu m-am referit doar la răspunderea colectivă de ordin legal, adică juridic. Şi susţin în continuare că nu poate fi vorba de o răspundere juridică globală, la scara întregii ţări. Eu pornesc de la ideea că drepturile şi îndatoririle unui stat sînt, în practică, drepturile şi obligaţiile unor persoane. Intotdeauna, prerogativele statale sînt exercitate de persoane fizice concrete în numele statului. Există însă şi o răspundere morală care, într-adevăr, se răsfrînge asupra întregului popor şi care poate avea, în procesul formării tinerelor generaţii, o pondere chiar mai mare decît cea juridică. Această răspundere este imensă. Moralmente, generaţiile perioadei naziste sînt direct răspunzătoare pentru tot ce s-a săvîrşit atunci.

— Vă propun, stimaţi domni, mai multă consecvenţă. Lienden, redactorul şef, care prin tăcerea lui lăsase impresia că discuţia nu-l interesează în mod deosebit, îi surprinse pe cei de faţă prin exactitatea cu care receptase fiecare replică. Domnul consilier a remarcat, în mod cu totul justificat, că nu toţi germanii au admis actele inumane ale hitleriştilor. Dimpotrivă, cei mai mulţi le-au dezaprobat, dar n-au avut curajul să se opună. Teroarea dezlănţuită de nazism le paralizase voinţa. Însuşi domnul Innfeld, care reuşeşte admirabil să ne reliefeze sentimentele şi gîndurile de atunci şi de astăzi ale fostelor victime, susţine că niciodată n-a considerat că toţi cei din afara lagărelor poartă o vină şi deci o răspundere pentru cele întîmplate. Teroarea luase asemenea proporţii, încît cel din afara lagărelor, fără să se fi opus făţiş, în clipa în care era doar bănuit, în modul cel mai vag, că-i compătimeşte pe cei de dinăuntru, ajungea rapid şi el acolo. Iar naziştii dispuneau de o asemenea armată de denunţători şi astfel organizată, încît nu le scăpa nici un act, nici

un gest ale celor care s-ar fi gîndit la orice fel de opunere, sau fie şi numai la o atitudine de dezaprobare. Vă reamintesc că la Nürnberg, generalul american Thomas I. Dodd constata : „Nu exista în nici o celulă şi în nici un bloc nazist vreun secret care să nu fie cunoscut. Faptul că era mişcat un buton la radio, o umbră de dezaprobare care trecea pe obraz, secretul absolut dintre preot şi cel ce se spovedeşte, vechea încredere dintre tată şi fiu, pînă şi tainele sacre ale căsniciei, toate intrau în preocupările lor. Menirea lor era să ştie." Şi ştiau totul. Aflau totul. De aceea lagărele de concentrare luau proporţii mereu mai mari. În ele au fost înghesuiţi peste 18 milioane de oameni. Cine poate şti însă cîţi au fost ucişi în *Bunker*-ele *Gestapo*-ului înainte de a ajunge în lagăr ? Şi atunci mă întreb şi vă întreb: cum poate fi făcut vinovat, răspunzător, omul simplu german, care şi el a fost călcat în picioare de tăvălugul dictaturii naziste ?

— Teza mea, pe care o susţin în faţa studenţilor — Schminck se grăbi să răspundă, deşi întrebarea era adresată lui Klinger —, teză pe care am argumentat-o şi în cîteva studii publicate, este aceea că popoarele îşi au conducătorii pe care îi merită. Germanii cei mulţi, oamenii simpli, cum sînt numiţi, au devenit, într-adevăr, ei înşişi victime ale nazismului ; răspunderea lor morală, vina lor constă în aceea că au admis să se ajungă la un asemenea stadiu, cînd nu să acţioneze, dar nici să şuşotească, nici măcar să gîndească nu le era permis. Întrebarea este alta, continuă Schminck, considerîndu-se cel mai autorizat să răspundă. De ce s-a aşteptat pînă cînd teroarea a devenit atotcuprinzătoare ?

— Cine putea prevedea că se va ajunge aşa de departe ?

— Orice om dispus să privească adevărul în faţă, să raţioneze. Încă de la început de tot, cînd *Gestapo*-ul a fost împuternicit să aplice fără judecată „avertismentul, detenţiunea preventivă şi internarea într-un lagăr de concentrare", se putea bănui încotro merg lucrurile şi unde se va ajunge. Printre primele circulare date de Göring, după înfiinţarea *Gestapo*-ului, a fost cea referitoare la supravegherea şi denunţarea funcţionarilor care-şi îngăduiau „să murmure". Vă întreb eu, acum, la ce te poţi

aştepta de la o putere care-şi arogă dreptul să aresteze şi să trimită fără judecată în lagărele morţii oameni, iar slujbaşii ei n-au dreptul nici să murmure dacă nu vor să-şi însoţească victimele în moarte ? De altfel, trebuie să recunoaştem că Hitler n-a făcut nici un secret din sistemul său dictatorial, din instaurarea celei mai crunte terori. El a declarat deschis : „Teroarea este cea mai teribilă armă politică şi nu mă voi lipsi de această armă." Iar teoreticianul său, Rosenberg, în noiembrie 1942, a spus public despre popoarele ocupate în Răsărit : „Se vede că pentru a aduce la supunere aceste popoare samavolnicia şi tirania vor constitui o formă de guvernare cît se poate de indicată."

— Teoretic sună corect, logic ceea ce spuneţi. Vă întreb însă, domnule profesor, în calitatea mea de ziarist care ştiu mai puţin decît istoricii despre cum se gîndea în trecut, dar sînt poate mai la curent decît ei cu frămîntările contemporanilor, vă întreb, repet, pe ce bază morală — căci discuţiile noastre au atins şi acest capitol — poate fi incriminat poporul în întregul său, cînd de-a lungul a peste treizeci de ani n-a fost nici unul singur tras la răspundere din cei ce au votat legile pe baza cărora s-a clădit sistemul, s-au comis crimele, nici un înalt funcţionar care a conceput şi transmis ordinele şi instrucţiunile de exterminare, nici unul din cei care pe toată scara ierarhică a aparatului dictatorial, de la vîrf pînă la bază, unde se săvîrşea propriu-zis crima, au acţionat cu zel ca teroarea să nu slăbească nici o clipă şi în nici un punct al *Reich*-ului nazist, ca pumnul de fier al dictaturii să strivească în faşă orice împotrivire ?

— Cred că ne îndepărtăm de subiectul abordat.

Klinger nu dorea o dispută pe tema generală a răspunderii reprezentanţilor statului, a demnitarilor, pentru actele statale. Ştia că Linden are o memorie fantastică şi ar fi putut folosi afirmaţiile lui într-un mod neconvenabil.

— Am început să discutăm despre Peitschemann şi procesul lui şi acum vrem să judecăm dictatura nazistă, reluă el. Ba intenţionăm chiar să completăm Nürnbergul, care n-a fost în stare să stabilească răspunderea demnitarilor *Reich*-ului pentru instaurarea dictaturii, pentru exercitarea ei, ci s-a mulţumit să judece pe cîţiva din cei ce

s-au cocoțat în vîrful piramidei și doar pentru actele săvîrșite nemijlocit de ei.

— Îmi pare rău că din nou nu pot să fiu de acord cu dumneavoastră, deși admir sincer consistența și logica argumentelor pe care le expuneți.

Samson, într-adevăr, își propusese să evite ciocnirile cu Klinger, știind că prietenul său Diettmar ține mult să-l cîștige pe consilier de partea procesului, să-l implice chiar — cel puțin în discuțiile cu alții, în susținerea oportunității și însemnătății procesului. Mereu i se părea însă că n-are dreptul să tacă.

— Personal nu văd nici o abatere și cred că nici procesul împotriva lui Peitschemann nu va putea face abstracție de dictatura lui Hitler. El va susține, cu siguranță, că a fost obligat să facă tot ce a făcut, altfel și-ar fi pierdut funcția și, poate, capul.

— Acesta și este adevărul, interveni Klinger.

— O realitate, nicidecum un adevăr care poate fi legitimat, replică prompt Innfeld. Nimeni nu-și poate salva viața strivind-o pe a altuia.

— Și totuși nu putem să nu recunoaștem că atunci, în acele vremuri, indiferent de ce gîndeai și ce simțeai, dacă vroiai să trăiești trebuia să execuți ce ți se cerea.

— Deci recunoașteți că exista o dictatură, că nu puteai acționa așa cum îți dicta conștiința. Dar atunci trebuie să acceptați, totodată, că nu pot fi despărțite acțiunile oamenilor de sistemul politic și statal din care fac parte și, deci, orice proces împotriva micilor sau marilor dictatori este și trebuie să fie, implicit, un proces împotriva dictaturii în sine. Sînt sigur că Peitschemann însuși, la fel ca toți predecesorii săi aflați pe banca acuzaților în procesele anterioare, se va referi la *Führerprinzip* pentru a-și diminua răspunderea. Este foarte convenabil pentru toți cei vinovați să arunce răspunderea în sus, pe *Führer*-ul de deasupra lui, pînă se ajunge la Hitler.

— Dă-mi voie, domnul meu să fac o paranteză în sprijinul ideii pe care o dezvolți, îl întrerupse Schminck, spre mirarea celorlalți. *Führerprinzip*-ul n-a avut doar o bază organizatorică, ci și una politico-morală, firește, în interesul moralei naziste. Cert este că, printr-o extrem de variată gamă de mijloace — propagandă și amenințări, presă

şi poliţie, învăţămînt şi lagăre de concentrare —, s-a inoculat la scară naţională ideea că tot ce se ordonă de sus, ce vine de la un şef mai mare, ce se hotărăşte la Berlin, ce se dispune pe cale oficială, în scris sau verbal, nu poate fi decît drept, căci emană de la stat, de la însuşi „*Führer*-ul nostru", care nu poate greşi ; el este întruchiparea *Übermensch*-ului spre care năzuieşte omenirea. Este dovada că rasa noastră, rasa ariană, este capabilă să zămislească *Übermensch*-i.

Mulţumit de susţinerea profesorului, Samson continuă mai sigur de sine :

— Dar *Führerprinzip*-ul este doar o formă particulară a dictaturii unipersonale. De aceea nu numai în interesul contemporaneităţii, ci şi al viitorimii, al prevenirii repetării trecutului e foarte important să se stabilească dacă pentru ravagiile unei dictaturi răspunzător e numai dictatorul din vîrful piramidei sau toţi cei care au clădit-o, au justificat-o, i-au dat caracter legal şi au ajutat-o cu ideile şi acţiunile lor să se menţină. De altfel, *Führerprinzip*-ul a fost folosit pentru declinarea răspunderii şi pe plan extern. Toţi şefii statelor din Europa cotropită au încercat să arunce vina pentru aplicarea „soluţiei finale" în ţările lor pe fantastica presiune a Berlinului, pe Hitler.

— Daţi-mi voie, domnilor, interveni Lienden. Mă întreb şi vă întreb : este cazul să scormonim mereu trecutul ? Ajută la ceva dacă pe lîngă miile de crime cunoscute, arătate, se mai descoperă şi se mai înfăţişează opiniei publice încă cîteva zeci, care nu cred că le pot depăşi în vreo privinţă pe cele ştiute ?

— La Nurnberg, replică prompt Innfeld, unul din acuzatorii principali, nu-mi mai aduc aminte din partea cărui stat, s-a oprit cu înşiruirea crimelor săvîrşite în lagărele de concentrare, susţinînd că vinovăţia acuzaţilor e atît de mare, încît nu mai poate fi sporită. Atunci m-a impresionat şi pe mine, şi pe alţii afirmaţia. Am găsit-o ca o expresie originală, convingătoare a gravităţii maxime a crimelor săvîrşite. Acum însă nu mai sînt de acord cu acest punct de vedere. Chiar dacă înşiruirea crimelor ar dura ani de zile, lista lor se cere completată şi dată publicităţii. Oamenii trebuie să ştie pînă unde poate

merge o dictatură. Cît de vitală este datoria lor de a i se opune.

— Domnii mei, daţi-mi voie să vă atrag atenţia asupra unui aspect pe care văd că-l ocoliţi cu desăvîrşire.

Hagger îşi puse pentru prima oară ţigara de foi în scrumieră înainte de-a fi fumat-o. Îşi încrucişa mîinile deasupra voluminoasei sale burţi şi începu să-şi etaleze superior ideile :

— Ca om de afaceri nu pot să judec în nici o împrejurare lucrurile unilateral. Oricît de sigur sînt de cîştig, eu mă gîndesc şi la posibilitatea de a pierde. Avantajele le văd totdeauna în legătură cu dezavantajele şi invers. Cred că juriştii şi cu atît mai mult istoricii au datoria, dacă doresc să se apropie de adevăr, să cerceteze fenomenele multilateral, să le vadă toate feţele. Departe de mine ideea de a poza în apărător al dictaturii naziste. Nu cred însă că s-ar putea ajunge la o apreciere exactă, obiectivă, asupra conţinutului şi locului ei în istoria poporului german, punînd sub lupă şi disecînd doar partea ei cangrenoasă, morbidă, urît mirositoare. În primul rînd că nu de la început şi pînă la sfîrşit s-a manifestat la fel. Etapa devastatoare dinaintea dezastrului a fost precedată de momente de glorie. Dacă pe plan uman nu a făcut nimic bun, în domeniul organizării, al economiei, al fortificării statului a făcut pur şi simplu minuni. Dacă ne întrebăm cum a transformat Hitler *Reich*-ul într-o imensă închisoare, de ce să nu ne întrebăm şi cum a scos Germania — în doar cîţiva ani — din degringolada, din inflaţia şi şomajul, din haosul economic pe care-l cunoscuse în anii '20 şi la începutul deceniului al treilea şi cum a făcut din ea cea mai puternică şi mai temută ţară din Europa ? Să ştiţi că şi haosul economic şi politic din zilele noastre favorizează relansarea de idei similare. Firește, oamenii au oroare de fascism. Nu-i iartă fărădelegile, crimele. Dar, sătui de atîtea crize, de atîtea răsturnări de coaliţii şi guverne, de oscilaţiile şarpelui monetar, boomuri prea scurte şi stagnări prea persistente, de nesiguranţa zilei de mîine şi de pericolul catastrofei nucleare, sînt gata să cedeze din drepturi şi libertăţi în favoarea unei conduceri mai ferme. Există la mulţi convingerea că o mînă forte este mai eficientă decît

interminabilele tatonări, șovăieli și controverse parlamentare. În crearea acestei opinii își au ponderea inclusiv ordinea pe care a introdus-o Hitler în haosul ce a dominat țara în anii '20, perfecțiunea cu care a funcționat mecanismul economic, precizia și sincronizarea întregului angrenaj statal. Cred că obiectivitatea ne obligă să recunoaștem unele aspecte de eficiență incontestabilă a regimului totalitar instaurat de Hitler, chiar dacă condamnăm scopul urmărit. Sînteți de acord, nu ?

Innfeld Samson se foi nervos în scaun.

— Nu, nu sînt de acord. Dictaturile, conducerile unipersonale, dictatoriale de orice fel, indiferent de nuanță, de țelurile afișate sau ascunse, de regimurile sociale care le generează, nu pot fi eficiente, nu pot crea ; ele nu sînt în stare de nimic altceva decît de înăbușire, de strivire, de nimicire. Nazismul n-a fost perfect în nimic decît în distrugere, în crimă. Dintre fantasticele planuri lansate, a căror viabilitate era prevăzută pentru o mie de ani, n-a fost înfăptuit temeinic, fără cusur, decît unul singur : exterminarea evreilor din Europa. Faimoasa meticulozitate germană, aplicată sub auspiciile dictaturii hitleriste, s-a dovedit incapabilă să asigure sincronizarea cerută de război : echipamentul de iarnă sosea pe front după ce gerul făcea ravagii în rîndul trupelor ; fabricile au continuat producția de tancuri, deși nu mai existau căi ferate pe care blindatele să poată fi transportate pînă la linia frontului, și nici combustibil cu care să fie puse în mișcare ; se dădeau misiuni unor divizii și corpuri de armată care nu mai existau ; se luau și se transmiteau decizii fără nici o legătură cu realitatea. Și nimeni nu putea sau nu îndrăznea să spună un singur cuvînt ; nu s-a găsit unul care să aibă curajul să strige : opriți-vă, ne rostogolim în prăpastie! Deciziile veneau de sus, de la dictator, de la Hitler, și atunci, fără judecată, fără crîcnire, erau acceptate ca juste, aclamate ca geniale și înfăptuite orbește. Keitel, care la proces a repetat întruna, ca o placă de patefon : „am fost soldat, am executat ordinele primite", era conștient de absurditatea dispozițiilor pe care le primea, cu toate acestea, nici în momentul în care devenise clar că Germania este împinsă în prăpastie, n-a avut curajul, demnitatea, sclipirea

de cinste necesară să strige : gata, mai departe nu se poate merge !

— Vă admir forța de demolare, spuse rîzînd prietenos Hagger. Intr-un minut n-a rămas piatră pe piatră dintr-o dictatură care în cîțiva ani a subjugat o întreagă Europă.

— Cert este că dictatura nazistă, profilată ca un gigant, ce părea că va întrece toate dictaturile, reprezentînd cea mai perfectă organizare statală bazată pe forță și expansiune, prezicîndu-i-se o viață de minimum un mileniu, s-a prăbușit total și definitiv, cu o viteză fără precedent, îl susținu redactorul șef pe Samson.

— Domnilor, dați-mi voie să explic fenomenul, interveni Schminck. L-am studiat, l-am pătruns. În însăși edificarea dictaturii naziste și în mecanismul funcționării ei existau toate premisele prăbușirii sale rapide și inevitabile. Iertați-mi deformarea profesională. Voi scoate în evidență pe puncte aceste premise : *Unu.* În promovarea pe scară ierarhică, în toate domeniile, criteriile rasiale erau prioritare, împingîndu-le mult în urmă pe cele ce vizau competența. Un adept fanatic, cu antecedente ariene de o puritate desăvîrșită, era preferat chiar dacă era mediocru. Nu conta nici dacă era imbecil. Erau preferați chiar cei mai puțin dotați, care puneau mai puține întrebări și executau totul orbește, fără crîcnire. Se aprecia că cei care-și datorează ascensiunea nu competenței, ci purității sîngelui și devotamentului față de *Führer* sînt mai zeloși, regimul se poate baza în măsură mai mare pe ei. Vă închipuiți ce perspective are un stat ai cărui slujbași, pentru a se ridica pe scară ierarhică, pentru a dobîndi puteri discreționale, nu trebuie să învețe, să acumuleze pricepere și competență, ci să dovedească supunere necondiționată și un devotament fanatic, golit de rațiune. *Doi.* Anihilarea inteligenței. Stăvilirea gîndirii, a căutărilor. Punerea sub obroc a oricărei idei care nu se încadra în perimetrul aprobării și susținerii celor emanate de sus, de la *Führer.* Arderea cărților în piețe publice a constituit primul pas spre controlul minților. S-a dovedit încă o dată, ca de atîtea ori în istorie, că cenzurarea inteligenței înseamnă concomitent și secătuirea ei de elementul său cel mai dinamic — inventivitatea. *Trei.* Inducerea în eroare, îndobitocirea maselor. Se

miza pe postulatul că orice absurditate, dacă se repetă la infinit, pînă la urmă este crezută. Astfel s-a ajuns ca mase largi să creadă în absurda teză a superiorității rasei ariene, în mitul sîngelui pur, în degenerarea rasei semite, idei care au dezlănțuit, în proporții de masă, sentimente și manifestări gregare. *Patru.* Minciuna. Totul era clădit pe minciună. *Führer*-ul mințea la tratativele cu șefii de state, mințea în discursurile sale publice, mințea opinia mondială, își mințea propriii supuși. Conducerea superioară a statului nazist mințea cu atîta consecvență, încît a început să creadă ea însăși în propriile minciuni, rupîndu-se treptat de realitatea concretă și luînd, în consecință, decizii cu urmări dezastruoase. *Cinci.* Teama de *Führer*. În edificarea noului său stat, nazismul n-a putut statornici și generaliza decît un singur principiu : frica. Fiecare german tremura de frică. Se temea de *Führer*-ii mai mici și mai mari de deasupra lui ; se temea de prieteni și de vecinii din bloc, care l-ar fi putut denunța ; îl îngrozea gîndul că l-ar putea trăda soția sau propriii săi copii. Se temea mai mult ca de orice de ideile ce-i treceau prin cap. Nici cînd făcea dragoste, n-avea curajul să vorbească. In relațiile sociale, în comportamentul oamenilor nazismul a desăvîrșit o singură regulă: suspiciunea. Nimeni n-avea încredere în nimeni. Fiecare — șeful ori subordonatul, cel lîngă care lucrai ori cel cu care te plimbai pe stradă, omul pe care-l cunoșteai de o viață sau fata pe care ai întîlnit-o întîmplător la cinema —, fiecare putea fi un denunțător gata să te nenorocească ori un defetist, un dușman pe care tu trebuia să-l denunți. Noile organisme pe care le-a creat n-au fost perfecte decît în felul în care se urmăreau unele pe altele. Înseși organele de spionaj ale armatei și *Gestapo*-ului, ale partidului și ministerului de externe n-au excelat decît în modul în care șefii acestora se iscodeau unii pe alții. Teama paralizantă, totală era teama de *Führer*. Ea cuprinsese în asemenea măsură toate treptele ierarhiei sociale, încît nimeni, nici cei mai apropiați colaboratori, nici chiar serviciile secrete nu îndrăzneau să raporteze ceva în contradicție cu aprecierile și pronosticurile *Führer*-ului. Fisurile ivite, neconcordanțele evidente, deficiențele, iar în ultima etapă chiar dezastrele nu i se raportau. Cînd a început declinul,

au început, jos, la bază, și discuțiile, constatările, îndoielile, spaimele. Ele s-au ridicat, treptat, spre vîrful piramidei, pînă la ultimul prag, după care se ajungea la *Führer*. Nu s-a găsit unul care să fi avut curajul să treacă acest prag. Dictatura unipersonală le-a frînt tuturor șira spinării. De fapt, întreaga dictatură se sprijinea pe doi stîlpi giganți : pe teroare și pe propagandă, pe Himmler și pe Goebbels. Propaganda nazistă nu era altceva decît strategia terorii. Însești sălbăticia obiectivelor ei și cinismul cu care erau proclamate constituiau o expresie a terorii. Radioul, filmul, difuzoarele, afișele ce acopereau toate zidurile, toți stîlpii, împiedicau oamenii să gîndească independent, îi perverteau, le paralizau opțiunea, îi supuneau unei singure voințe, voința *Führer*-ului. La rîndul ei, teroarea asigura acceptarea și receptarea fără crîcnire a propagandei, folosind în acest scop mijloacele tehnicii înaintate, culminînd cu organizarea exterminării pe bandă rulantă.

— Nu sînt expert în istorie, dar cred că îmi pot permite să apreciez că nu în secolul nostru și nu dictatura nazistă a descoperit crima. E mult mai veche, a existat de cînd e lumea, spuse Hagger, fără intenția unei concluzii.

— Aveți perfectă dreptate. Schminck se simți stimulat de reflecția lui Hagger să-și continue considerațiile. Într-adevăr, crima există dintotdeauna, după cum dintotdeauna au existat tirani și tiranii. Totuși, nazismul a reușit în acest domeniu cîteva performanțe, depășind trista faimă a tuturor dictaturilor anterioare întru săvîrșirea crimei. Ce a adus nazismul nou în crimă, domnii mei ? Iată răspunsul pe scurt :

În primul rînd : a extins proporțiile crimei la limitele ei maxime. A trecut să extermine nu grupuri de oameni, nu generații, ci popoare și rase întregi.

În al doilea rînd : a introdus un rafinament și o varietate fără precedent în modalitățile de a schingiui și a ucide.

În al treilea rînd : a ridicat asasinatul la rang de industrie.

În al patrulea rînd : Și-a declarat fățiș crimele cu un cinism și o aroganță paralizante, prezentîndu-le drept

acte istorice de salvare a omenirii de pericolul popoarelor degenerate, prin menținerea purității sîngelui arian.

— Credeți, domnule profesor, că toate acele perorări, țipete și strigăte despre rasă și sînge au avut o importanță chiar atît de mare în venirea la putere a nazismului, au fost ele într-adevăr elementele declanșatoare ale masacrelor săvîrșite ? întrebă, fără să-și mascheze curiozitatea, Hagger.

— Din păcate nici azi nu se apreciază cu suficientă luciditate imensa cantitate de otravă pe care o conține fiecare teză componentă a rasismului. Este incontestabil, stimate domnule Hagger, că dictatura nazistă s-a născut, s-a sprijinit și a acționat avînd drept temelie teoretică rasismul. Monstruozitățile comise își au originea în teoriile despre inegalitatea raselor, despre datoria sacră a rasei superioare de a păstra puritatea sîngelui. Postulatul superiorității rasei ariene, al priorității rasei germane, a devenit o dogmă, o religie, declanșînd cele mai morbide impulsuri ale omului. Măturînd raționalismul, dînd frîu liber instinctelor gregare, credința sălbatică în *Übermensch* și *Untermensch* a condus firesc și direct la lagărele de concentrare, la „soluția finală", la genocid. Hitler a declarat cu un cinism și o brutalitate înspăimîntătoare esența și scopul rasismului : „Înaintea noastră se ridică obligația de a reduce populația străină... Cine poate să conteste dreptul meu la nimicirea milioanelor de oameni de rasă inferioară care se înmulțesc ca insectele ? Noi ne vom declara partizani ai economiei planificate în domeniul densității locuitorilor... Trebuie nimiciți 20 milioane de oameni... Cu începere de-acum, aceasta va fi una din problemele politicii germane."

Cu un alt prilej, Hitler s-a exprimat în termeni și mai precișI : „Noi trebuie să dezvoltăm tehnica depopulării. Dacă mă veți întreba ce înțeleg prin depopulare, vă voi răspunde că am în vedere înlăturarea unor întregi unități rasiale. Aceasta este ceea ce intenționez să fac, aceasta este, în linii generale, misiunea mea. Natura este crudă, de aceea și noi putem fi cruzi. Dacă eu pot trimite în iadul războiului floarea națiunii germane, fără a regreta cîtuși de puțin vărsarea prețiosului sînge german, firește

că am dreptul să înlătur milioane de oameni de rasă inferioară, care se înmulțesc ca viermii !"

— Pornind de la forța dominatoare a ideologiei naziste, de la dictatura și teroarea atotcuprinzătoare, așa cum au fost înfățișate aici, un avocat ar putea folosi, nu fără succes, aceste împrejurări pentru a diminua vina unui funcționar al *Reich*-ului, fie el chiar fost comandant de lagăr, cum este cazul lui Peitschemann.

— Sper, domnule consilier, că dumneavoastră n-ați putea accepta această atitudine, iar dacă ați fi judecător un astfel de avocat n-ar avea sorți de izbîndă.

Innfeld fusese complet surprins de intervenția lui Klinger și se repezi să-l combată fără a-și fi adunat, în gînd, contraargumentele. Făcu o mică pauză și-și apropie ceșcuța cu cafea de buze. Constatînd că deasupra zațului nu mai este nici urmă de lichid, o așeză la loc, îl căută din ochi pe Diettmar, ca și cum ar fi dorit să-i ceară aprobarea, apoi trecu la atac :

— O ideologie, oricît ar fi de sălbatică, doar ea, în sine, nu poate face victime. Nici o formă de stat — fie ea chiar dictatura cea mai crîncenă — luată ca atare nu poate fi acuzată de crimă. Crimele le săvîrșesc oamenii. Este adevărat, ei le săvîrșesc în numele statului, călăuziți și impulsionați de o ideologie. Totuși ei, oamenii sînt aceia care fac translația de la teoria crimei la crimă, iar Peitschemann este unul dintre aceștia. Victimele au fost împușcate în ceafă, au fost torturate și ucise nu de dictatura nazistă și de teoria rasistă în general, ci de oameni vii, în carne și oase, de Peitschemann și alții ca el, care, cu calm, cu sînge rece, deliberat, au deschis cutiile pe care scria „*Gift Gas*" și au aruncat în jgheaburi granulele de *Cyklon B*, au aprins focurile în crematorii, au apăsat pe trăgaci pînă le-a amorțit mîna, au izbit cu cravașa pînă la epuizare, au ucis zi și noapte, fără întrerupere. Pe dumneavoastră, domnule consilier, ca om al legii, nu poate să nu vă revolte gîndul că un număr inadmisibil de mic din acești oameni — care și-au făcut o meserie din asasinat — și-au primit pedeapsa. Dumneavoastră nu se poate să nu știți că, atunci, imediat după război, poliția americană în colaborare cu „War Crimes Branch" a arestat pentru deținere preventivă și judecare aproximativ

16 600 de *SS*-işti. Au fost judecaţi 1 590. Dintre aceştia 463 au fost condamnaţi la moarte. Dar numărul celor executaţi a fost mai mic de 300. Din cei cca 100 000 de zbiri ai lagărelor de concentrare vinovaţi de moartea a circa 12 milioane de oameni nevinovaţi au fost executaţi, în total, în cele 3 zone de ocupaţie, aproximativ 600. Revoltător de puţini, domnii mei !

— Sînt complet de acord. Fiţi însă şi dumneavoastră de acord cu mine că, de atunci, au trecut peste 30 de ani şi că e imposibil să se judece acum cu raţionamentele de atunci. Problemele acelor vremuri nu pot fi prezentate azi la fel ca...

— Cum adică, domnule consilier ? îşi pierdu Innfeld din nou stăpînirea de sine. Cel care jefuieşte este condamnat. Cel care fură neavînd ce mînca este un ticălos. O crimă descoperită după 10-20 de ani se judecă, criminalul este pedepsit. Cei care în lagăr au săvîrşit crime zi de zi, ani la rînd, n-au păţit nimic, iar azi sînt, pasămite, oameni respectabili, unii primesc chiar pensii. Este drept, este moral să ne împăcăm cu o asemenea realitate ?

— Nu spun că este drept şi moral felul în care au fost traşi la răspundere şi pedepsiţi vinovaţii pentru dezastrele pricinuite de cel de-al doilea război mondial în general, pentru lagărele de concentrare în special. Vreau să vă conving că este foarte greu, chiar imposibil ca gravele scăpări, inconsecvenţele de atunci să fie reparate acum. N-aş vrea să fiu înţeles greşit. De aceea precizez : sînt pentru proces şi sper că va avea un efect pozitiv, educativ asupra tinerelor generaţii. Doresc însă să vă previn, pentru a nu avea deziluzii. Nu vă aşteptaţi la mai mult. Pedeapsa nu va fi pe merit. Nu veţi putea oferi probele pe care vi le va cere tribunalul. Şi nici pe opinia publică să nu puneţi prea mare preţ. Ea va fi sigur divizată. N-am în vedere adversarii făţişi, zgomotoşi ai procesului, pe cei care, într-un fel sau altul, aparţin sau se află sub influenţa unor grupuri neonaziste. Aceştia nu sînt mulţi. Mă gîndesc la generaţiile de atunci, la cei încă în viaţă şi care gîndesc cam în felul următor : „Au fost vremuri cumplite. Noi însă, slavă domnului, nu ne-am mînjit mîinile cu sînge nevinovat. Am fost pasivi, n-am avut curajul să ne împotrivim, dar, pentru numele lui dum-

nezeu, au trecut peste 35 de ani de atunci, pînă cînd să ne tot gîndim la ce a fost, să avem remuşcări, să ne facem imputări ? Vrem să uităm. Avem şi noi dreptul, barem acum, la bătrîneţe, la cîţiva ani de linişte..."

— Dar ce s-a petrecut în lagărele de concentrare nu se poate uita. Nici n-avem dreptul să uităm. Innfeld se ridică de pe scaun, trădîndu-şi enervarea. Atunci, imediat după eliberare, am sperat şi eu că o să uit, că voi putea trăi normal. Rănile însă nu mi s-au cicatrizat. Ele nu ţin seama de anii care au trecut şi continuă să sîngereze. Acum sînt sigur că aşa va fi totdeauna : ziua mă voi zbate să înţeleg, să dezleg misterul lagărelor de concentrare, să înţeleg proporţiile inimaginabile ale crimei fasciste săvîrşite şi rapiditatea cu care se aşterne vălul nepăsării peste ea, iar noaptea mă voi lupta cu coşmarurile care nu încetează să mă chinuie. Concetăţenii generaţiei domnului Peitschemann îşi cer dreptul la linişte. Dar mie, domnule consilier, mie, cine îmi va reda liniştea după care tînjesc de peste 35 de ani ? Este o imposibilitate ca şi Peitschemann şi eu să ne liniştim. Călăul şi victima nu pot avea aceeaşi soartă nici după 35 de ani şi nici după 300 de ani.

Diettmar socoti că e nevoie să intervină din nou pentru a calma spiritele.

— Domnii mei, era cît pe-aci să uit un lucru esenţial.

Se ridică, se îndreptă spre marginea bibliotecii, dădu cîteva cărţi la o parte de pe raftul de sus şi se întoarse brusc spre musafiri, ţinînd în mînă o sticlă de coniac, cu aerul unui învingător ce-şi arată prietenilor cel mai drag trofeu.

— Am primit-o de la prietenul meu Innfeld cu peste 20 de ani în urmă, cînd am fost numit procuror. Cred că e cel mai potrivit moment s-o desfac şi s-o bem împreună pentru succesul procesului.

După ce ciocniră şi lăudară coniacul, discuţiile fură reluate cu aceeaşi animaţie. Doar Samson lăsa să se înţeleagă că a obosit. În realitate, el urmărea confruntarea opiniilor cu mare atenţie ; îl copleşise concluzia pe care se văzu silit s-o accepte : tînăra generaţie nu ştie ce s-a întîmplat atunci, iar cei mai în vîrstă, care au trăit acele

timpuri, nu vor să şi le reamintească, doresc ca faptele să fie uitate sau considerate ca petrecute cîndva, foarte de mult.

Ajuns în camera de la hotel, se dezbrăcă, îşi luă pijamaua şi se apucă să scrie un articol. Îl scrise dintr-o răsuflare. Fără nici o ştersătură, ca şi cum l-ar fi retranscris după nişte notiţe detaliate.

„Am citit nu de mult, cutremurîndu-mă, că — reproduc din memorie — pentru noile generaţii Hitler este o fantomă tot atît de inconsistentă, de neputincioasă ca Gingis-Han. M-am cutremurat pentru că dacă e aşa, sau în măsura în care undeva, oriunde în Europa, lucrurile stau aşa, înseamnă că noi, martorii oculari ai crimelor naziste, nu ne-am făcut datoria, nu ne-am îndeplinit angajamentul luat faţă de camarazii torturaţi, spînzuraţi, împuşcaţi, împinşi în camerele de gazare în faţa noastră, că nu-i vom uita, că vom striga în gura mare, să audă întreaga lume fărădelegile naziste, că vom inocula noilor generaţii, odată cu dragostea de viaţă, ura faţă de fascism.

Nu se poate, nu avem dreptul să lăsăm ca pentru noile generaţii crimele hitleriste să se înceţoşeze, să se îndepărteze în adîncurile istoriei. Nu se poate, nu avem dreptul, pentru că trăiesc încă văduve care-şi plîng soţii căzuţi în războiul dezlănţuit de Hitler, mame care-şi mai plîng copiii rămaşi în tranşee...

De pe retina ochilor noştri încă nu s-a şters imaginea oraşelor distruse, a cîmpiilor pîrjolite, a satelor devastate de-a lungul şi de-a latul Europei de tăvălugul nazist. În ochii noştri mai stăruie sinistrele chipuri ale *Gestapo*-viştilor ce năvăleau sălbatic în căminele oamenilor, localităţile pustiite în urma acţiunilor de «curăţire» şi «pacificare» ale detaşamentelor *SS*. Sînt încă oameni care mai speră să-şi găsească fraţii, surorile, copiii deportaţi în lagărele de concentrare sau cel puţin să afle cînd şi cum au murit. Nu se poate, nu avem dreptul, pentru că rănile nu s-au cicatrizat, mai sîngerează încă. Mă gîndesc că ar trebui, dar îmi dau seama că e imposibil, să se arboreze, pentru aducere-aminte, cîte o flamură îndoliată în fie-

care loc unde s-a săvîrşit o crimă nazistă. Este imposibil, pentru că aceste locuri, în totalitatea lor, nu vor fi cunoscute niciodată şi pentru că ar însemna să fie îndoliată întreaga Europă !

Primele flamuri îndoliate ar trebui să fie arborate pe locurile unde au fost construite lagărele de exterminare şi anexele lor — au existat peste 12 000 —, lagărele de muncă forţată, disciplinare şi de tranzit. Pe porţile lor au intrat peste 18 milioane de oameni nevinovaţi. 12 milioane n-au mai ieşit niciodată din dosul gardurilor de sîrmă ghimpată.

Apoi ar fi nevoie să fie identificate toate oraşele şi satele Europei, toate pieţele şi străzile, toate pădurile în care au avut loc execuţii în masă din ordin, pe bază de decizii, şi la care, pentru intimidare, populaţia a fost silită să asiste. Ar urma să se descopere locurile — rîpele, maidanele, tufişurile, văile, bălţile, rîurile — unde crimele s-au săvîrşit individual şi în taină. Şi s-ar mai cere să fie descoperite toate gropile comune în care au fost aruncate de-a valma cadavrele celor executaţi, ca şi trupurile ce se mai zbăteau încă, victimele neavînd „norocul" să fie împuşcate mortal.

Deşi greu, ar trebui totuşi depistate toate sanatoriile de psihiatrie, azilurile şi spitalele în care bătrîni neputincioşi, oameni bolnavi declaraţi incurabili, consideraţi *Unnütze Esser* «guri de prisos» şi, printre ei mulţi, foarte mulţi oameni sănătoşi, dar suspectaţi de lipsă de loialitate au fost lichidaţi fără milă, în virtutea decretului dat de Hitler la 1 septembrie 1939, exact în ziua declanşării celui de-al doilea război mondial. Faimosului program de eutanasie i-au căzut victimă 275 000 de oameni.

Fără îndoială s-ar cere înglobate în perimetrul acestor sinistre locuri ale crimei toate închisorile şi *Bunker*-ele, toate podurile şi pivniţele caselor în care au avut loc interogări, schingiuiri, torturi, asasinate.

Nu ştiu cum, dar ar trebui marcate cu un semn de aducere-aminte toate drumurile pe care convoaie nesfîrşite de oameni, încadrate de *SS*-işti din *Totenkopfeinheiten,* unităţi «cap-de-mort», au mărşăluit — istoviţi,

bătuți, împușcați — spre locurile de execuție ori transferați dintr-un lagăr în altul. Și toate căile ferate pe care au alergat faimoasele trenuri ale morții cu vagoane lăcătuite, trenuri care nu s-au oprit pînă cînd toți *Häftling*-ii din vagoane nu au murit : de foame. de sete, asfixiați.

În sfîrșit, ar trebui să se aibă în vedere toate clădirile în care locuiește o familie din care lipsește tata sau mama, un frate, o soră, unul din cei 60—70 de milioane de victime ale marii conflagrații mondiale dezlănțuite de Hitler și clica sa.

Este nevoie de toate aceste semne ale aducerii-aminte nu numai pentru a păstra vie memoria zecilor de milioane de martiri ai agresiunii și terorii naziste. Nu numai pentru că rănile pricinuite atunci încă dor. Nu numai pentru că recrudescența neonazismului îngrijorează. E nevoie pentru că noile generații trebuie să cunoască lecțiile istoriei. Și să învețe din ele."

Termină articolul în zori. Ceru la recepție să fie trezit peste trei ore.

Sosi la redacția „*Die Stadt*" pe la ora 10. Lienden îl primi afectuos. Innfeld îi oferi articolul, rezumîndu-i conținutul în cîteva cuvinte.

— Regret, stimate domnule Innfeld, dar chiar cu cîteva minute înaintea venirii dumneavoastră am încheiat ședința comitetului redacțional în care am hotărît să nu mai publicăm, pînă la deschiderea procesului, scrisori sau articole nici de la foști deținuți, nici de la cei care în funcțiile îndeplinite atunci au avut tangență cu lagărele de concentrare. Vom relata imparțial, fără comentarii, desfășurarea procesului, pentru a lăsa ca opinia publică să se formeze pe baza faptelor. E calea cea mai potrivită pentru a ne dovedi imparțialitatea.

— Totuși, v-aș ruga să-l citiți.

Lienden îl citi atent, fără grabă. Își ridică capul și-și privi zîmbind, drept în ochi, musafirul.

— Voi consulta comitetul, domnule Innfeld, în privința posibilității unei eventuale excepții. Speranțele însă, dragul meu domn, sînt minime.

Capitolul V

Peitschemann își primi avocatul în biroul său de afaceri. Îi spuse secretarei că nu e acolo pentru nimeni, să nu-i dea nici o legătură telefonică.

— Nici dacă sună din America, preciză pe un ton autoritar.

— Și dacă telefonează soția ? îndrăzni, prevăzătoare, secretara.

— Nu, nu sînt aici nici pentru ea. Am fost, cred, suficient de clar : pentru nimeni !

Peitschemann își apropie scaunul îmbrăcat în piele de masa de lucru și își încrucișă antebrațele peste mapa cu dosare. Își privea dominator, de sus în jos, interlocutorul.

Refuzase cu încăpățînare orice ofertă de a i se livra un mobilier ușor, simplu, funcțional, la modă. Era convins că cel existent, greoi, din lemn de nuc, de culoare închisă, tocmai pentru că contrastează cu moda, face impresie asupra clienților, inspiră încredere în soliditatea întreprinderii, iar fotoliile joase, pe care iau loc interlocutorii, îi obligă pe aceștia să-l privească de jos în sus pe autoritarul patron, instalat în scaunul său înalt, din spatele biroului neobișnuit de masiv.

Cînd trata cu partenerii, lui Peitschemann îi plăcea să pozeze într-un om mulțumit de el și de afacerile lui. Niciodată nu se arăta grăbit, nerăbdător. Se luptase mult cu el însuși, ca să se debaraseze de sobrietatea și rigiditatea ce-i caracterizaseră ținuta cît timp fusese ofițer. Îi trebuise multă vreme pînă reușise să-și alunge răceala aceea de gheață ce i se cuibărise în priviri. Ani la rînd stătuse cu perseverență, în fiecare dimineață, în fața oglinzii și învățase să-și mențină zîmbetul pe buze cît timp voia, să afișeze o mină radioasă.

Acum, contrar obiceiului, se foia pe scaun. Fără să se privească în oglindă, intuia că zîmbetul nu-i reușește. Calmul nu-l părăsise, dar nu izbutea să-și impună buna dispoziție. Abandonă intenția de a începe discuția cu rememorarea unor amintiri comune și strecurarea cîtorva

amabilităţi la adresa succeselor, devenite notorii, ale avocatului şi intră direct în subiect.

— Venind aici, înţeleg, domnule Müntzer, că acceptaţi să-mi susţineţi interesele în procesul ce mi s-a intentat.

— N-am ezitat nici o clipă. Mă simt chiar onorat.

— Vă mulţumesc. V-am pregătit cîteva dosare. Primul conţine descrierea lagărului, mecanismul funcţionării lui, reglementările în vigoare între 12 iunie 1944 şi 17 februarie 1945 cît timp am fost comandant eu. Aveţi în el şi cîteva file cuprinzînd consideraţiile mele privind hrănirea, echiparea şi munca deţinuţilor precum şi tratamentul aplicat. Vă rog să studiaţi în mod deosebit raporturile dintre *Häftling*-i şi *SS*-işti, sistemul de conducere interioară, prin deţinuţi, a lagărului. Al doilea dosar conţine ordine şi dispoziţiuni primite de la eşaloanele superioare. Cîteva în original. Cele mai multe sînt fotocopii. O parte le-am redactat eu acum, bazîndu-mă pe memorie, care, slavă domnului, mi-a rămas intactă. În al treilea veţi găsi, sistematizate, capetele de acuzare, învinuirile, reale şi născocite, aşa cum am reuşit să le desprind din ancheta preliminară. După ce le veţi studia vom sta, bineînţeles, din nou de vorbă. Am toată încrederea în capacitatea şi experienţa dumneavoastră. În loialitatea dumneavoastră. De aceea nu-mi permit să vă dau sfaturi de ordin profesional în ceea ce priveşte modul în care ar trebui să conduceţi apărarea. Aş vrea totuşi să precizez cîteva coordonate la care ţin şi pe care vă rog să le respectaţi.

— Vă ascult cu toată atenţia, domnule Peitschemann.

— Nu doresc ca procesul nostru să dobîndească anvergură politică. Vreau să fie un proces al meu, al faptelor mele, nu al *SS*-ului, nu al lagărelor de concentrare.

— Va fi greu. Cunosc din experienţa altor procese că, în lipsă de dovezi concrete, se formulează tot felul de învinuiri de ordin general. Se va încerca transmutarea tuturor crimelor universului concentraţionar în perimetrul *Kazett*-ului, iar pe dumneavoastră vă vor prezenta ca personificarea ideologiei şi acţiunii *SS*-ului.

— Ştiu. De bine ce s-a reuşit impunerea procesului înseamnă că, în oraşul nostru, precumpănesc — cel puţin pentru moment — forţele care doresc să relanseze propa-

ganda antinazistă. Ceea ce doresc eu este ca noi, apărarea, să nu dăm apă la moara propagandei pe care vor s-o declanşeze. Am refuzat şi refuz sprijinul din partea oricărei organizaţii politice ; nu vreau să folosim nici o declaraţie, nici o scrisoare din partea vreunei asociaţii a foştilor luptători *SS*. Dacă reprezentanţii acestora vor încerca să intre în contact cu dumneavoastră, vă rog să le refuzaţi serviciile, politicos, dar categoric. In al doilea rînd : pentru conduita generală a dumneavoastră, ţin să vă precizez că, personal, în mod direct, n-am comis nici o crimă, nici n-am dat, din proprie iniţiativă, cu de la mine putere, nici un ordin care să conducă la săvîrşirea unei crime. In întreaga perioadă cît am fost comandant la *Kazett* n-am făcut altceva decît am veghcat ca lagărul să funcţioneze după normele şi regulile instituite. Este adevărat, am fost aspru, dar în limita ordinelor şi dispoziţiunilor primite. N-am admis nici o derogare, nici măcar subordonaţilor mei din *SS*. Am pretins ca toţi să-şi facă datoria... Am considerat necesar să fac această precizare ca dumneavoastră să vă puteţi situa ferm pe poziţia respingerii oricărei insinuări, oricărei încercări de a mi se atribui vreun act criminal, de a mă face răspunzător ca participant direct, deliberat, fără să mi se fi impus, la o faptă incriminabilă.

— Această stare de lucruri îmi uşurează mult misiunea. Totuşi cred că o prea mare rigiditate ne-ar putea ridica obstacole greu de surmontat. La un astfel de proces trebuie să fii pregătit pentru orice surpriză. Pot apărea martori de care eşti sigur că nu există ; ţi se pot pune în faţă documente la care nici măcar nu te-ai gîndit sau ţi se pot evoca episoade de care ai uitat complet. Din păcate, prin anii '50, nu un singur proces mi-a fost dat peste cap din cauza unor astfel de factori neprevăzuţi. Pentru a preveni situaţii de acest gen, mai precis, pentru a mă putea înarma din timp împotriva lor, v-aş ruga să faceţi un efort de rememorare, acum ori în zilele următoare, şi să-mi semnalaţi toate acele cazuri care, prezentate unilateral, tendenţios, incomplet ori mai ştiu eu cum, v-ar putea pune în postura unuia care a comis direct sau a dispus comiterea unui fapt ce intră sub incidenţă penală.

— Vă veți convinge, domnul meu, după studierea dosarelor pe care vi le pun la dispoziție, că mecanismul asasinării în *Kazett* funcționa aproape automat. De altfel, în 1944, acest mecanism era statornicit în toate lagărele de concentrare. Desigur, un comandant își putea permite orice abuz, putea să înăsprească tratamentul aplicat deținuților, să accelereze ritmul exterminărilor ; nu putea însă, în nici un caz, să se opună, să scoată din funcțiune mecanismul. Nu voi susține că am încercat să fac eu acest lucru, deoarece nici măcar nu m-am gîndit la așa ceva. După cum nici agravarea condițiilor nu m-a preocupat. Pur și simplu, am asigurat derularea vieții din lagăr așa cum a fost preconizată de sus, așa cum au statornicit-o predecesorii mei. Cu alte cuvinte, nu am avut nici o inițiativă personală, n-am introdus nimic nou, nu mi se poate imputa nici o acțiune personală. Iar îndeplinirea unei funcții, în limitele și în spiritul legilor și instrucțiunilor în vigoare, nu cred că poate fi considerată, într-un stat civilizat, drept crimă.

Muntzer își asculta clientul cu sentimente contradictorii. Admirîndu-i siguranța și logica impecabilă cu care-i vorbea, gîndurile îi fugeau mereu la anii '50. Atunci, emoționat ca orice avocat la începutul exercitării profesiei sale, dar și datorită riscului de a-și clădi cariera pe apărarea unor oameni condamnați fără drept de apel de opinia publică, aproape că nu îndrăznea să-și privească în față clienții cu care discuta. Aceștia, speriați, dezorientați îi puneau zeci de întrebări și-i așteptau răspunsurile nerăbdători, gata să se agațe ca de un colac de salvare de fiecare cuvînt al său. Îi mărturiseau deschis crimele săvîrșite, ca pe niște treburi firești ale funcțiilor îndeplinite, și-i cereau sfatul dacă să le recunoască ori să le nege. Îi preocupa un singur lucru : cum să obțină circumstanțe atenuante, cum să determine o pedeapsă cît mai mică ? Unii erau complet derutați. Nu se gîndiseră niciodată că vor trebui să dea socoteală pentru actele lor. Și nici nu înțelegeau cum e posibil ca, după ce au scăpat de tribunalele trupelor de ocupație, ascunzîndu-se ori evadînd din lagărele în care fuseseră introduși imediat după război, să fie trași la răspundere de tribunale germane, să fie acuzați de procurori germani.

Prin contrast cu calmul și siguranța de sine ale lui Peitschemann, în fața ochilor îi apăru figura uscățivă a lui Bielmayer, primul său client, fost *Scharführer,* șef de *Bunker* într-un lagăr de concentrare. Stăteau tot așa, față în față, numai că scaunele erau la fel de înalte, iar masa dintre ei semăna mai mult cu o tejghea improvizată. Era iarnă, iar vorbitorul închisorii prost încălzit. Bielmayer își frîngea degetele, tremura din tot trupul. Repeta întruna : „Domnule avocat, eu am împușcat sute de oameni, dar nu sînt vinovat." „De îndată ce recunoașteți că i-ați împușcat trebuie să vă recunoașteți și vinovăția." „Nu, sărea nervos de pe scaun Bielmayer, i-am împușcat, dar nu sînt vinovat." „Încercați vă rog să-mi explicați, ajutați-mă să vă înțeleg judecata." ; „La intrarea în *Bunker* se amenajase un «cabinet medical». Într-unul din pereți era montată o instalație pentru măsurarea înălțimii deținuților. Dezbrăcat în pielea goală, deținutul era așezat cu spatele spre instalație. Medicul, un ofițer *SS*-ist în halat alb, ridica pînă la înălțimea capului victimei un cursor, ce aluneca printr-un lăcaș practicat în perete. În clipa în care cursorul se oprea, din camera vecină, prin lăcașul practicat, deținutul era împușcat în ceafă. Cel care ținea pistolul sub cursor și apăsa pe trăgaci eram eu. Niciodată nu mi-am privit în față victimele. Niciodată n-am știut de ce au fost ucise. Nu le vedeam fața nici cînd se ordona o împușcare în masă. În sala cu grătar — făcut special pentru scurgerea sîngelui — deținuții, patru, șase, opt, uneori și 15, erau puși să se dezbrace și să se așeze în genunchi, unul lîngă altul, la marginea grătarului, cu capul plecat. «Bărbia în piept !», striga subofițerul de la *Gestapo* care-i însoțea, în momentul în care intram eu în sală. Treceam de-a lungul șirului de deținuți și, fără să mă opresc, din mers, în dreptul fiecăruia apăsam pe trăgaci. Repet : nu i-am văzut la față, nu i-am cunoscut, n-am știut niciodată ce le-a imputat *Gestapo*-ul, de ce a ordonat executarea lor."

Un altul, Walter, nu-i mai reținea numele întreg, tocmai se însurase cînd îl arestaseră. În 1944 nu împlinise încă 17 ani, intrase voluntar în *SS* și fusese trimis, de la centrul de recrutare, direct într-un lagăr de concentrare. „Vă rog să mă credeți, domnule avocat, nu auzisem pînă

atunci de așa ceva, se tînguia mușcîndu-și mereu buza de jos tînărul care acum avea 26 de ani. Cînd am intrat prima dată în lagăr și am văzut un morman de cadavre — erau cel puțin 20, aruncate de-a-valma, în pozițiile cele mai imposibile — vă rog să mă credeți, domnule avocat, că am început să vomit." Vocea-i tremura. „Soția știe că am fost *SS*-ist. I-am spus însă că am luptat pe front. Mi-a fost teamă să-i mărturisesc adevărul. Pe un unchi de al ei l-a executat *Gestapo*-ul ; un frate mai mare a stat doi ani la *Buchenwald*. Dacă află că am făcut parte dintr-o unitate *Totenkopf* („cap-de-mort") mă părăsește. Ajutați-mă, domnule avocat. Faceți tot ce puteți și salvați-mă !" ; „Dumneata, personal, ai ucis ?" „Am fost silit, domnule avocat. Vă rog să mă credeți, mi s-a impus ! Cînd a trebuit să trag primul glonte în ceafă — era a treia zi după sosirea mea în lagăr —, de teamă să nu nimeresc alături, mi-am apropiat pistolul de capul victimei pînă ce am simțit că l-am atins cu țeava. Am închis ochii și am apăsat pe trăgaci. Împroșcat cu sînge amestecat cu fărîme de creier, am făcut brusc un pas înapoi și am scăpat pistolul din mînă. Un *Scharführer* a observat momentul meu de slăbiciune. În ziua următoare am fost mutat la paza companiei de pedeapsă. «Facem noi din tine om, nici o grijă. Aici te vei deprinde repede să-ți faci meseria», îmi zisese comandantul plutonului de pază. Toți camarazii auziseră deja de «pușt'ul căruia îi tremură mîna pe pistol». Cei din compania de pedeapsă, vreo 300-320 de *Häftling*-i, erau obligați să care blocuri de piatră de 50-60 kg pe coama unui deal. Cariera se afla la poalele dealului. Pînă sus, unde se construia zidul, era o distanță de aproape doi kilometri. Norma, șapte blocuri pe zi. Cine nu reușea, nu mai ajungea în baracă. Era dus, la întoarcerea în lagăr, direct în *Bunker*. Cei mai mulți însă mureau împușcați în timpul zilei. Pe cărarea abruptă, ce urca spre coama dealului, noi, cei din pază, eram postați la intervale de 100 de metri. Dacă un deținut scăpa piatra din brațe, în clipa cînd aceasta începea să se rostogolească la vale, era împușcat. Eu am fost instalat la «pragul morții». Așa-i ziceam acelui loc și noi, cei din *SS*, și *Häftling*-ii. Datorită unei rupturi de sol, în acel punct, cărarea nu mai urca în panta ei obișnuită, ci sărea

brusc, aproape un metru, pe o altă terasă. Puțini erau *Häftling*-ii care nu se poticneau în acel loc. Cei mai experimentați știau să cadă astfel, încît să nu le scape piatra. Răsuflau din greu de două-trei ori, se opinteau din răsputeri, își săltau povara și porneau mai departe. Deseori însă, în cădere, piatra le zdrobea o mînă sau un picior, rămînea o clipă în cumpănă, apoi, încet-încet, o lua la vale. A trebuit să împușc șase în prima zi. Al șaselea era un tînăr de vîrsta mea. Era la al șaptelea drum. Avea o tehnică proprie. Se sălta dintr-o singură zvîcnire pe terasă și se prăbușea intenționat cu blocul de piatră în brațe. Își scotea mîinile de sub el în ultima frîntură de clipă. Sub povara trupului, bolovanul rămîne nemișcat. Tînărul stătea mai mult decît ceilalți, așa, ghemuit, de parcă ascundea o comoară. Își trăgea sufletul. Mă făceam că nu observ nimic și nu strigam la el cum strigam la alții. Se ridica și își continua drumul. La a șaptea tură, la ultima deci, nu știu ce s-a întîmplat, probabil l-a răzbit oboseala — n-a reușit să-și tragă mîinile la timp. Răcnetul care-i năvăli din gîtlej și-l opri repede, încleștîndu-și dinții în buza de jos pînă la sînge. Se lăsă moale într-o rînă. Am văzut că piatra se înclină. Vă rog să mă credeți, domnule avocat, că în clipa aceea am înlemnit. Un fior rece mi-a trecut prin șira spinării. Mi-am săltat piciorul drept și l-am înfipt în blocul de piatră. Tînărul deținut de vîrsta mea n-a schițat nici o mișcare. Mă privea drept în față, cu ochii mari, puțin bulbucați. Au început să-i curgă lacrimile. Abia atunci am realizat că mîinile continuă să-i fie strivite. Cu puțin efort am împins bolovanul într-o parte. El și-a ridicat cu grijă mîinile și le-a lăsat să-i cadă inerte peste blocul de piatră. Sîngele șiroia dintr-amîndouă. Am așteptat să-și revină, să apuce blocul, să încerce să se ridice, era doar ultima tură pe ziua aceea. Și nu avea mai mult de 60 de metri pînă la zid. El însă continua să-și țină dinții încleștați în buza de jos și să mă privească cu ochii lui mari, puțin bulbucați. Mă uitam la el ca hipnotizat, fără să pot striga obișnuitul «*Auf, verfluchte Hunde ! Los, weiter !*» [1] Poate l-aș fi trezit la realitate, l-aș fi obligat să-și încerce pu-

[1] Sus, cîine blestemat ! Repede, mai departe !

terile. «Ce se întîmplă, acolo, Walter ?», urlă cît îl ţinu gura *Scharführer*-ul, comandantul de pluton, de undeva de pe coama dealului. Speriat, instinctiv, fără să mă gîndesc, mi-am tras piciorul şi-am luat poziţie de drepţi. Bolovanul a început să se rostogolească. Nu mai era nimic de făcut. Tînărul continua să-şi ţină dinţii încleştaţi în buza de jos, strivindu-şi în el durerea şi disperarea, şi să mă privească cu aceiaşi ochi mari, puţin bulbucaţi. Eu n-am avut încotro — vă rog să mă înţelegeţi, domnule avocat —, a trebuit să apăs pe trăgaci. Privirea lui mă torturează şi acum de fiecare dată cînd îl visez. Şi-l visez destul de des. Nu pot nicicum să stabilesc — din cauza lacrimilor care i se scurgeau — ce vroia de la mine privindu-mă fix, cu ochii lui mari, puţin bulbucaţi, fără să-i pese de sîngele ce-i şiroia din mîini şi nici de bolovanul de lîngă el, gata să se rostogolească: mă sfida?... mă blestema ?... mă implora să-l ajut, să-l salvez ?...“ „Dumneata ce crezi, îşi aminti Müntzer că îl întrebase, există supravieţuitori care te-au văzut executînd deţinuţi ?“ „Nu, nu cred. Din paza companiei de pedeapsă am făcut parte doar două săptămîni. Ulterior am participat la execuţiile din *Bunker*. Acestea se făceau totdeauna fără martori şi, de regulă, noaptea.“ Walter îşi eliberase buza de jos din strînsoarea dinţilor, faţa i se destinsese puţin. Ochii-i cerşeau o cît de mică încurajare. Se crispase brusc. „O excepţie, există o singură excepţie, bîigui el. Într-o zi s-a ordonat o execuţie în masă, publică. La aşa ceva nu mai asistasem. In faţa deţinuţilor aveau loc, de obicei, doar biciuirile şi spînzurările. Se descoperise însă pregătirea unei evadări în grup. Comandantul hotărîse lichidarea întregii barăci implicate, în faţa tuturor deţinuţilor. Cei 43 de *Häftling*-i, dezbrăcaţi în pielea goală, fuseseră adunaţi pe un platou mare, construit între două şiruri de barăci. Doisprezece cîini-lupi eliberaţi din lese se năpustiseră furioşi asupra *Häftling*-ilor. Aceştia, înnebuniţi de spaimă, sperînd să scape de hăituire, alergau cît îi ţineau puterile spre intervalele dintre barăci. Lîngă fiecare baracă eram însă cîte unul din plutonul de pază, avînd ordin să tragem în cei ce încercau să se furişeze prin intervale. Camarazii mei ţinteau numai picioarele. Sălbăticiţi de mirosul sîngelui, cîinii-lupi tăbărau, cîte doi, pe cei ce şchiopătau

și-i doborau la pămînt, rupîndu-le cu lăcomie hălci de carne din trup. Un bărbat între două vîrste, înalt, lat în piept alerga direct spre mine. Doi cîini-lupi se ţineau aproape de el. Săreau mereu asupra lui fără să-l poată doborî. Deţinutul, continua să fugă. Sîngele îi ţîşnea din toate părţile. De ambele braţe îi atîrnau bucăţi de carne sfîşiate dinspre umăr pînă aproape de cot. Totuşi, cu o forţă supraomenească, izbea cu pumnii lui uriaşi în cîinii-lupi care nu încetau să se arunce asupra lui. Ajuns la vreo 30 de metri în faţa mea, îmi strigă disperat: «Trage, omule ! Nu mai pot, trage aici !» Aşa mi-a spus, va rog să mă credeţi, domnule avocat, «Trage, omule ! Trage aici !» şi, pentru o frîntură de clipă, şi-a dus amîndouă mîinile spre inimă, apoi, fulgerător, şi le-a strîns în pumni şi a izbit într-unul din cîini care-l înhăţase de gît. Am tras. L-am doborît. Nu s-a mai ridicat. Un altul, care a sesizat scena, s-a tîrît în patru labe pînă în dreptul meu şi s-a oprit. Sîngele îi ţîşnea din piept ca dintr-o fîntînă arteziană. Trei cîini-lupi se apropiau în salturi. Am fost mai iute decît ei, şi în clipa cînd toţi trei s-au năpustit asupra lui, trupul continua să-i sîngereze, dar nu mai mişca.

Pe platou, hăituirea a durat aproape două ore. Am văzut oameni care-şi ţineau cu mîinile intestinele ce li se împrăştiau, iar cu picioarele continuau să se apere de cîini. Cei ce treceau pe lîngă mine scăpau mai repede de chinuri. Îi doboram cu cîte un glonte. Deţinuţii din partea opusă a lagărului n-au avut cum să vadă feţele disperate, ochii ieşiţi din orbite ai fraţilor lor de suferinţă, care cerşeau, implorau un glonte salvator. Ei n-au văzut şi n-au constatat decît un singur fapt: că, după două ore, mormanul de cadavre cel mai mare a fost cel din faţa mea. Aşa se face că eu, dispreţuit de camarazii mei pentru timiditatea şi firea mea miloasă, am fost poreclit de *Häftling*-i «măcelarul». Spuneţi-mi, sfătuiţi-mă, vă rog, domnule avocat, ce să fac ? Să neg, să recunosc, să cerşesc milă? Gîndiţi-vă, abia am împlinit 26 de ani. Am în faţă o viaţă întreagă. Vreau s-o trăiesc cinstit. Ajutaţi-mă să scap de trecutul acela blestemat. Îmi iubesc soţia, dacă mă părăseşte, sînt pierdut. Voi face tot ce-mi spuneţi. Ajutaţi-mă, salvaţi-mă, domnule avocat !"

„Da, își zise în sinea lui Müntzer, în timp ce urmărea calmul cu care Peitschemann se uita prin hîrtii, apoi le așeza minuțios exact în poziția inițială, clienții mei de-atunci erau derutați, speriați. Trăiau încă sub puternica impresie a faptelor săvîrșite, sau văzute în lagărele de concentrare. După arestare le trebuiau zile întregi, unora chiar săptămîni ca să înțeleagă că trebuie să dea socoteală public pentru fapte pe care ei le credeau neștiute de nimeni. În aer plutea oprobriul opiniei publice. Deseori le era potrivnică chiar și atitudinea celor mai apropiați. Perspectiva unor pedepse aspre îi năucea. Toți care scăpaseră să fie judecați de tribunalele militare ale trupelor de ocupație se crezuseră scăpați definitiv. Puși în fața unor date și fapte incontestabile în timpul anchetelor preliminare, simțeau cum le fuge pămîntul de sub picioare. Toată nădejdea și-o puneau în noi, avocații, singurii care-i puteam salva."

Se obișnuise să chibzuiască, să elaboreze variante, să le compare, să opteze și apoi să dea sfaturi și indicații clienților, să-i încurajeze și să asculte, mimînd o anumită stînjeneală, mulțumirile ce i se aduceau. Îi plăcea să fie flatat. „Acum sînt alte timpuri, filozofa în sine Müntzer. Lucrurile s-au schimbat cu aproape 180°. Acest Peitschemann, de exemplu, se comportă de parcă ar urma să devină erou. Nu numai că e sigur de apărare, dar speră, după cum văd, chiar să contraatace. La pedeapsă nici nu se gîndește. În orice caz, nu-l preocupă. Dacă iese cu fața curată din proces s-ar putea ca afacerile să-i meargă chiar mai bine. Oamenii simt totdeauna o solidarizare și o apropiere față de cel acuzat pe degeaba. Nu intenționează să-mi ceară sfatul. El vrea să fie doar ajutat în valorificarea ideilor sale. Pornește la proces ca la o afacere. E atît de sigur de sine, încît nici nu intuiește ce pericole pot surveni. Sînt dator totuși, dacă m-am angajat să-l apăr, să încerc să-l ajut."

— Vă înțeleg și sînt întru totul de aceeași părere cu dumnevoastră, domnule Peitschemann, că nu doriți să dați o tentă politică procesului, în sensul că nu vreți să fiți susținut, în nici un fel, de organizațiile, de grupurile și grupările de dreapta, fie ele noi sau mai vechi. Deși

oameni care vă cunosc activitatea şi probitatea, depunînd mărturie ca persoane individuale, fără a-şi afişa apartenenţa la o grupare sau alta, ne-ar fi de real folos în susţinerea cu sorţi de izbîndă a apărării.

— Domnule Müntzer, interveni Peitschemann, ridicînd puţin, fără să-şi dea seama, vocea. Bănuiesc de unde, adică de la ce porniţi. Ca unul din cei mai vechi şi distinşi avocaţi ai oraşului, sînt convins, cunoaşteţi tot ce s-a întîmplat şi se întîmplă în acest oraş. Şi ce se afişează cu tam-tam şi ce se trece sub tăcere sau chiar se închide cu şapte lacăte. Probabil, am motive să fiu chiar sigur, ştiţi de legăturile mele cu anumite cercuri din oraş. Aţi fost şi sînteţi în relaţii amicale cu domnul Hielfeber. Prin el, eu sprijin şi acum, materialiceşte, pe foştii camarazi de luptă. Din 1965 însă am rupt orice legătură directă cu aceste cercuri. Desigur, imediat ce s-a auzit de procesul ce mi s-a intentat, s-au grăbit, din o mie şi una de motive, să-mi sară în ajutor. Mi s-a adus la cunoştinţă că pot primi, în favoarea mea, mărturii scrise, autentificate la notariatele respective, chiar de la foştii camarazi din *Kazett* şi din alte lagăre care domiciliază actualmente în Argentina şi Paraguay. Am refuzat însă categoric.

— Nu, nici cu nu m-am gîndit la asemenea probe. V-aş sugera totuşi să obţinem de la rude, prieteni, cunoscuţi declaraţii despre firea, activitatea şi comportarea dumneavoastră atît înainte de război, cît şi după, în cele trei decenii ce s-au scurs. Nici un judecător, nici o instanţă nu-şi poate permite să judece faptele unui om făcînd abstracţie de cine este, de ceea ce a făcut el înainte şi după...

— Bine, dacă consideraţi necesar, am toată încrederea în experienţa dumneavoastră, sînt de acord. Mîine vă voi pune la dispoziţie o listă cu numele şi adresele celor cărora vă puteţi adresa. Voi avea grijă să poată fi acoperită întreaga perioadă la care v-aţi referit.

Satisfăcut de concesie, Müntzer forţă breşa :

— Consider, domnule Peitschemann, că ar fi de dorit să avem cel puţin un martor dintre foştii dumneavoastră subordonaţi. Gîndiţi-vă că acuzarea va aduce nu unul, ci mulţi martori. Oamenii vii care depun mărturie au un efect psihic deosebit. E dificil să le opunem doar negaţiile noastre.

— Bine. Pot propune un martor sigur: *Scharführer*-ul Erich Spatzlenger. A fost secretar la serviciul politic, adică la *Gestapo*. El va confirma comportarea mea corectă în timpul interogatoriilor, singura activitate în legătură cu care aș putea fi suspectat de abuz și inițiative personale.

— Și spuneți că sînteți sigur de el ? Vă mărturisesc sincer : personal nu prea am încredere în cei care au trecut prin școala *Gestapo*-ului.

— Il am la mînă. A fost cel mai sălbatic din întreg serviciul politic. Saliva ca un cîine cînd vedea țîșnind sîngele din trupurile victimelor. Era flatat cînd îl însărcinam să-mi pregătească deținuții pentru interogatoriu. Avea pumnii grei, ca două ciocane. Se întîmpla ca, după o singură lovitură în plin, cel doborît să nu se mai ridice. O dată l-am și pedepsit pentru că mi-a ucis un *Hätfling* de a cărui mărturie aveam neapărat nevoie.

— Vă bazați deci pe teama lui pentru ceea ce știți despre el.

— Nu-i vorba numai de teamă, ci și de recunoștință. Mai ales de recunoștință. La sfîrșitul anilor '50 a fost implicat în procesul lagărului D... Era cît pe-aci să fie condamnat pe viață pentru isprăvile de-acolo. L-am salvat cu doi martori, foști subordonați de-ai mei, pe care i-am convins să-i vină în ajutor. A scăpat cu trei ani de închisoare. În ultima perioadă nu ne-am mai întîlnit. Știu că lucrează ca șofer de taxi în Frankfurt. Sînt sigur că n-a uitat gestul meu. Omul nu este prea deștept și, pe deasupra, bea mai mult decît trebuie. Vă spun toate acestea pentru că, în cazul în care apreciați să apelăm la el, va trebui neapărat pregătit.

— Mă voi ocupa eu de el.

— Cred că am lămurit ceea ce era esențial.

— Da, lucrurile sînt clare. Aș reveni asupra unei singure probleme. V-aș ruga încă o dată să reflectați asupra necesității de a ne înarma împotriva oricărei acuzații posibile. Nu mă refer la rechizitoriul procurorului. De el nu mă tem. Știu dinainte formulele cu care va încerca să epateze, să facă senzație, să impresioneze. Cunosc subterfugiile prin care va încerca să arunce asupra noastră binecunoscutele acuzații aduse nazismului. Mă îngrijorează un singur lucru. Supraviețuitorii. Martorii oculari. Sînt

singurii care ne pot pune probleme dificile, care pot provoca situații critice prin dezvăluirile lor imprevizibile.

Peitschemann tresări abia perceptibil. Așeză cele trei dosare perfect unul peste altul, apoi se lăsă mult pe spate.

— Nu cred că acuzarea va găsi martori oculari care să depună împotriva mea. Ei vor vorbi, cu siguranță, despre suferințele prin care au trecut în *Kazett*, suferințe comune tuturor lagărelor, dar nu vor putea susține nici o crimă săvîrșită nemijlocit de mine.

— Dați-mi voie ca, în această privință, să am o altă opinie. Este, credeți-mă, în interesul dumneavoastră să țineți seama de ea.

— Vă ascult.

— Am aflat că procesul se pregătește de mult. Cel care împinge lucrurile din spate, cel care v-a identificat stăruie de mulți ani. Procurorul Diettmar a ezitat datorită lipsei de dovezi concludente. Dacă totuși s-a decis să-l declanșeze înseamnă că s-au găsit martori care ne vor da de furcă. La asta trebuie să ne așteptăm. Sîntem obligați să ne pregătim pentru situațiile cele mai dificile. Pornind de la asemenea considerente v-am sugerat mai înainte să-mi semnalați situații care, prezentate dintr-un anumit unghi de către martori, ar putea lăsa impresia că, în cazul relatat, purtați o răspundere directă. Aș dori să evităm orice surpriză. Face mare impresie asupra instanței cînd apărarea își păstrează calmul și stăpînirea de sine. Dar este imposibil să nu te trădezi cînd ești surprins, descoperit. Șocul surprizei, al factorului complet neașteptat nu poate fi parat cu degajare și superioritate de nici o apărare.

— Domnule avocat ! Mă bucură seriozitatea cu care priviți procesul, spiritul de previziune pe care-l manifestați, temeinicia cu care preconizați să vă pregătiți pledoaria. Vă precizez însă încă o dată : porniți — fără nici o reținere — de la ideea că n-am comis, n-am ordonat, n-am inițiat personal, cu de la mine putere, fără să mi se fi cerut prin regulamente, instrucțiuni, ordine scrise sau verbale, nici o crimă. Orice acuzație, orice mărturie în sens contrar o puteți nega pe loc, spontan, fără ezitare, urmînd să discutăm ulterior starea de lucruri și să revenim cu argumente și probe în favoarea negației...

— Am înţeles şi mă voi conforma. Mă simt totuşi dator să mai insist, o fac, vă promit, pentru ultima oară. Ce se va întîmpla dacă totuşi, la un moment dat, prin absurd, un martor, imposibil de prevăzut, va aduce o acuzaţie pe care nu veţi avea cum s-o negaţi prin probe, în timp ce afirmaţiile lui vor fi considerate de instanţă indubitabile?

Ezitînd cîteva clipe, pentru prima oară de la începutul discuţiei, Peitschemann rosti sentenţios :

— Din acel moment vă voi absolvi de angajamentul pe care vi l-aţi asumat de a-mi susţine interesele. În continuare mă voi apăra singur.

PARTEA A DOUA

Capitolul I

În ziua deschiderii procesului, Innfeld părăsi hotelul îngîndurat. Aşteptase acest moment o viaţă întreagă. Niciodată nu se îndoise, nu disperase, nu se gîndise să abandoneze. Iar acum, cînd procesul devenise o realitate, se întrebă pentru prima oară: „A meritat?... Deznodămîntul va fi cel scontat?“ Nu-l preocupa atît sentinţa, cît efectul politic şi moral. Şi tocmai în această privinţă era nemulţumit. I se părea că presa, opinia publică nu erau dispuse să se concentreze prea mult asupra evenimentului. Or, el sperase că procesul va stîrni nu vîlvă, ci o adevărată furtună.

Se uită la ceas. Mai avea o oră pînă la deschidere. Hotărî să meargă pe jos, ca să treacă timpul. Se uita la pietoni şi, după îmbrăcăminte, după mers, încerca să ghicească dacă sînt în drum spre treburile obişnuite ori se îndreaptă spre tribunal. Abia cînd intră în aleea palatului justiţiei se învioră. Peste tot erau parcate maşini nu numai din alte oraşe, ci şi din alte ţări. Pe treptele lungi şi largi de marmură de la intrarea principală, oamenii urcau în grupuri. Grăbi pasul şi se amestecă în mulţime. Animaţia din hol îi alungă gîndurile pesimiste. Intră în sală. Mai mult de jumătate din locuri, aşezate în amfiteatru, erau deja ocupate. Coborî la parter, află care

este masa apărării şi-şi alese astfel locul, încît să-i poată vedea cît mai bine pe Peitschemann şi pe avocatul său, să le urmărească mimica, gesturile. Privea şi analiza asistenţa. Peste realitatea de-acum se suprapunea, surprinzător de vie, imaginea sălii tribunalului de la Nurnberg.

Îşi aminti ce zumzet, ce agitaţie fusese în dimineaţa aceea pe căile de acces spre clădirea tribunalului. Oamenii îşi fluturau victorioşi permisele de liberă trecere şi se supuneau bucuroşi repetatelor percheziţii, numai să se vadă pătrunşi în sală. Încercă să reconstituie prin cîte cordoane trecuse atunci, dar nu reuşi.

Îşi da seama că între acel proces, unic în istorie — care, judecînd principalii criminali de război, a durat 31 de săptămîni şi o zi, a luat depoziţiile a 240 de martori, a selecţionat 300 000 de declaraţii sub prestare de jurămînt şi a consumat pentru multiplicarea tuturor actelor, în cele patru limbi, 5 000 000 de foi de hîrtie, iar, despre dezbaterile lui, 250 de ziarişti veniţi din toată lumea au difuzat prin telegraf 14 000 000 de cuvinte —, şi actualul proces nu se putea face o comparaţie. „Este totuşi, îşi zicea în sinea lui, într-un anumit fel, o continuare a celui de atunci, un ecou îndepărtat, dar cu rezonanţe ce pot fi deosebit de puternice, apte să trezească multe conştiinţe, să le zguduie chiar."

Plimbîndu-şi privirea peste bănci, în mijlocul celui de-al şaselea sau şaptelea rînd, îi zări, unul lîngă altul, pe Klinger, consilierul, şi pe Hagger. Vicepreşedintele Uniunii Industriaşilor se foia nemulţumit. Cu cele 110 kilograme ale lui, îşi găsea cu greu o poziţie comodă în spaţiul cam restrîns dintre rînduri. Undeva, în colţul din dreapta, în mijlocul unui grup de studenţi, îl descoperi pe Schminck. Privirile lor se întîlniră. Profesorul îi zîmbi. Cercetînd sala, rînd cu rînd, Samson dădea mereu peste grupuleţe de cîte două-trei femei extrem de elegante, care îşi vorbeau degajat, trădîndu-şi voit satisfacţia că se simt admirate. „Se aşteaptă să vadă un mare spectacol, pentru asta au venit", concluzionă cu amărăciune Samson. „Majoritatea celor din sală sînt însă tineri, sub 30 de ani", aprecie el şi asta îi dădu o mare satisfacţie. Stăruia cu privirea asupra celor pe care îi bănuia foşti deţinuţi. Erau

singuratici, nu-i interesa sala, priveau în gol, doar din cînd în cînd își aruncau ochii plini de nerăbdare spre ușile din față prin care trebuiau să intre completul de judecată și acuzatul.

Cu cîteva minute înainte de începere se umplură rîndurile rezervate presei. Printre ziariștii care intrară în grup compact, continuînd cu voce tare disputele de pe hol, Samson îl identifică ușor pe Lienden. Părea aferat, răspunzînd prin înclinări din cap saluturilor ce i se adresau din toate părțile.

Vocile se liniștiseră, dar nu încetară de tot nici cînd intră curtea. Și după ce președintele completului lovi în masă de cîteva ori cu ciocănelul său anunțînd deschiderea procesului, murmurul continuă în surdină. În sală se făcu tăcere totală abia în clipa în care se ridică în picioare procurorul.

— Onorată instanță. Îl aveți în față, în banca acuzaților, pe Heintz Peitschemann. Este unul dintre cei care au pătat cu sînge onoarea Germaniei, au umplut de rușine fața poporului german. La procesul de la Nürnberg, unul din acuzați, Hans Frank, fostul guvernator general al Poloniei, împovărat de interminabilul șir al crimelor evocate de acuzatori și martori, inclusiv de cele săvîrșite de el, a exclamat : „Vor trece poate o mie de ani și pata de pe numele Germaniei tot nu va putea fi spălată."

Și totuși, eu cred că, această pată poate fi înlăturată. Dar într-un singur fel: condamnînd și pedepsind pe toți cei care s-au făcut vinovați față de patria și poporul lor prin crimele abominabile săvîrșite împotriva umanității.

Sîntem datori acest lucru în memoria milioanelor de victime și față de propria noastră conștiință. Ne obligă la acest act justițiar deopotrivă istoria și tinerele generații, căci răspundem prin atitudinea noastră nu numai în fața trecutului, ci și a viitorului.

Pentru a înțelege gravitatea faptelor de care îl voi acuza pe Heintz Peitschemann vom fi siliți să ne întoarcem, pentru cîteva zile, într-un trecut pe care cu toții îl detestăm, într-un trecut de care ne e rușine, pe care însă n-avem dreptul să-l uităm și n-avem cum să ne debarasăm de el, căci face parte din istoria noastră. Sîn-

tem siliți să ne întoarcem în acest dureros și regretabil trecut, pentru că altfel tot ce se va rosti aici, crimele enumerate de acuzare, ca și cele evocate de martori vor părea, văzute cu ochii noștri de azi, incredibile, de domeniul absurdului. Mai ales pentru tinerele generații ele sînt imposibil de înțeles în afara contextului istoric.

Judecarea obiectivă a fărădelegilor săvîrșite de comandantul unui lagăr de concentrare presupune neapărat cunoașterea întregului sistem concentraționar, ca element organic și stîlp de susținere a *Reich*-ului nazist, ca loc de aplicare a celor mai sîngeroase și inumane idei din arsenalul ideologic al lui Hitler. Dimensiunile reale ale gravității exterminării unui grup mai mare sau mai mic dintr-un lagăr de concentrare nu pot fi apreciate decît dacă acel lagăr este privit — așa cum a fost în realitate — ca parte integrantă a unui uriaș angrenaj menit să extermine popoare și rase întregi.

Mă simt obligat de la început să menționez necesitatea clarificării a însești noțiunii de lagăr de concentrare, care nu poate fi redusă la perimetrul unui teren înconjurat cu sîrmă ghimpată unde și-au executat detenția niște condamnați, așa cum sînt tentați să creadă și chiar să susțină unii. Lagărul de concentrare nazist era un mecanism pus la punct cu știință și ferocitate, cu meticulozitate și sadism, cu inventivitate și nestăvilită ură față de om, astfel încît să supună, să îngenuncheze, să rupă șira spinării, să strivească rațiunea, să usuce orice sentiment, să extirpeze tot ce-i omenesc în *Häftling*, fie el bărbat sau femeie, tînăr sau vîrstnic, comunist ori sectant, ministru ori măturător de stradă, savant ori vagabond, rus, francez, ori ceh, polonez, german sau belgian, dar mai ales evreu.

În lagărele de concentrare construite de-a lungul și de-a latul Europei au fost internați peste 18 milioane de oameni, suspectați de a fi dușmani ai *Reich*-ului ; 12 milioane au fost exterminați, dintre care șase milioane pentru singura vină de a se fi născut evrei.

Iată ce l-a făcut pe domnul Hartley Shawcross, acuzator principal din partea Angliei, să exclame în cuvîntul său de încheiere rostit la procesul de la Nürnberg : „12 000 000 de crime ! Două treimi din evreii din Europa

exterminați, mai bine de 6 000 000, după propriile cifre ale asasinilor. Asasinatul practicat pe scară largă, asemenea oricărei alte producții industriale de masă, în camerele de gazare și în cuptoarele de la *Auschwitz, Dachau, Treblinka, Buchenwald, Mauthausen, Majdanek și Oranienburg.*"

Această înșiruire trebuie neapărat completată cu *Kazett.* Voi dovedi cu cifre și fapte, cu documente autentice incontestabile, cu declarațiile unor martori oculari că acest lagăr, prin samavolnicia instaurată, prin cruzimea metodelor practicate, prin ritmul exterminării imprimat în perioada în care a fost comandat de acuzatul Peitschemann, a depășit, în teroare și bestialități, multe din lagărele enumerate la Nürnberg.

Firește, Peitschemann și Hoss, Eike, și Ziereis, comandanții acestor lagăre n-au fost creierul sistemului concentrațional, nu ei l-au inițiat. Nu ei au alcătuit coloanele de rezistență ale regimului nazist. Dar susținătorii lui activi au fost neîndoielnic! Mecanismul crimei, al morții pe bandă rulantă n-ar fi putut funcționa dacă nu s-ar fi sprijinit pe asemenea asasini de profesie.

Nu încape nici o îndoială că, de-a lungul nopții fasciste, crimele s-au putut ține lanț, Hitler a putut pune pe picioare un uriaș angrenaj atotacaparator și atotdevorator, deoarece în fiecare punct de comandă a avut oameni ca Peitschemann, impecabili funcționari ai morții. În toate fabricile *Reich*-ului erau sabotaje, ritmul scădea, uneori producția se și oprea, numai banda rulantă a morții din lagărele de concentrare, datorită unor specialiști ai asasinatului ca Peitschemann, funcționa neîntrerupt, în ritm crescînd, fără perturbări.

Este evident că programul exterminării unor rase și popoare întregi lansat de Hitler n-ar fi prins viață, fără să fi fost fundamentat, „filozofic și ideologic", de teoreticieni ca Rosenberg, Steicher, von Schirach și Fritzsche, fără propagandiști ca Goebbels, capabili să transmită aceste idei, să le implanteze în mase, pervertindu-le, inducînd în eroare un întreg popor, fără organizatori ca Heydrich și Himmler, în stare să treacă peste orice, să provoace valuri de sînge, munți de cadavre, pentru a înfăptui ideile nebunești ale lui Hitler. Și totuși întreg angrena-

jul morţii ar fi fost împiedicat să funcţioneze dacă nu s-ar fi dispus de executanţi suprazeloşi, asemenea acuzatului Peitschemann şi celorlalţi comandanţi de lagăre. Şi trebuie subliniat că nu e vorba doar de suprazel, ci de o totală lipsă de scrupule, de încălcarea celor mai elementare norme de drept şi de etică, de manifestarea în limite extreme a abuzului şi violenţei. Mai mult, aceste persoane au fost totodată profitori — împreună cu familiile lor — ai odiosului sistem concentraţionar, trăind în huzur, exploatînd nu numai forţa de muncă vie, ci, după cum voi arăta în continuare, şi cadavrele... Onorată instanţă !

Tonul procurorului deveni grav. Rostea cuvintele mai rar şi mai apăsat.

— În acest context, îl acuz pe Heintz Peitschemann pentru comiterea de crime împotriva umanităţii, fie individual, în mod direct, nemijlocit, fie ca participant în calitate de membru al *SS*-ului şi comandant al lagărului de concentrare *Kazett*. Crimele şi delictele pentru care îl acuz sînt următoarele : exterminarea unor populaţii prin gazare, execuţii în masă şi epuizare fizică, săvîrşirea unor acte inumane, reducerea unor grupuri întregi de oameni la stare de sclavie, persecuţii politice, religioase şi rasiale. Heintz Peitscheman, în calitate de comandant de lagăr, a ordonat, a incitat, a încurajat, a ajutat şi a participat deliberat la acţiuni împotriva unor oameni de cetăţenie belgiană, cehoslovacă, franceză, greacă, maghiară, poloneză şi sovietică, în marea lor majoritate evrei, acţiuni ce s-au soldat de cele mai multe ori cu moartea acestora, Heintz Peitschemann se face vinovat direct de ucideri, torturi, lovire, înfometare, abuzuri şi tratamente nedemne. A aprobat, patronat şi stimulat actele samavolnice, sălbatice, unele fără egal în alte lagăre, ale *SS*-iştilor din subordine. El poartă întreaga răspundere pentru încălcarea la *Kazett* a celor mai elementare legi şi uzanţe ale naţiunilor civilizate, pentru totala degradare morală şi fizică a deţinuţilor, pentru construirea în lagăr a unei camere de gazare, pentru moartea a 22 483 de *Häftling*-i.

Diettmar făcu o scurtă pauză. Îşi scoase batista şi-şi tamponă fruntea. Cîteva secunde, oamenii îşi reţinuseră

parcă și respirația. Apoi șoaptele și exclamațiile se transformară într-un murmur general. Judecătorul lovi nervos cu ciocănelul de trei ori. De la primul clinchet liniștea se instăpîni din nou în sală. Procurorul continuă, energic, sigur pe el :

— Așadar, onorată instanță, nu-l acuz pe Heintz Peitschemann pentru faptul că a fost comandant de lagăr, ci pentru ceea ce a săvîrșit în această calitate, pentru crimele comise în virtutea prerogativelor cu care a fost învestit.

Voi susține și întări acuzațiile formale cu probe incontestabile pe care le voi administra și, mai cu seamă, cu declarațiile martorilor oculari. Acuzatul însă, dacă într-adevăr regretă cele comise, dacă barem acum, după aproape patru decenii, e în stare să se căiască sincer pentru ceea ce a săvîrșit, atunci va trebui să răspundă și acuzării victimelor răpuse fără martori. El a fost prezent la toate execuțiile în grup, la numeroase asasinate săvîrșite în *Bunker* în timpul interogatoriilor, a participat la selecționarea bolnavilor pentru camerele de gazare. A auzit, îi sună poate și acum în urechi, blestemele muribunzilor, ultimele cuvinte ale celor schingiuiți, strigătele celor împușcați în ceafă, noaptea, pe ascuns, pe grătarul din față și din încăperile *Bunker*-ului, pentru ca sîngele să se scurgă nevăzut de ceilalți *Häftling*-i.

Iar dacă acuzatul va profita de faptul că cei mai mulți din *Kazett* au fost uciși noaptea, pe ascuns, eu rog onorata instanță să considere că aici în sală, alături de mine, sînt prezenți toți cei 22 483 de *Häftling*-i care au pierit în *Kazett* în mai puțin de un an zile, în perioada cînd comandant a fost acuzatul. De cîte ori voi ridica mîna în semn de acuzare spre Peitschemann, se vor îndrepta spre el, învinuindu-l, 22 483 de mîini ieșite din pămîntul crăpat de deasupra gropilor comune sau întrupate din cenușa șanțurilor transformate în ruguri în aer liber și din cuptoarele crematoriilor.

A-l declara vinovat pe fostul comandant al *Kazett*-ului, a-i acorda pedeapsa maximă înseamnă a face un act de dreptate și demnitate, înseamnă a ne desolidariza public, fără echivoc, de barbariile fascismului și a ne solidariza cu înaltele idealuri ale umanității.

Muntzer, avocatul apărării ceru cuvîntul.

— Înainte de audierea martorilor acuzării, vă rog, domnule președinte, să-mi permiteți să obiectez și să protestez împotriva tacticii surprinzătoare, evident neloiale, pe care domnul procuror încearcă s-o impună. Din dorința de a-mi îngreuna situația și a abate procesul de la linia sa principală, îmi acuză clientul de crime a căror săvîrșire este public contestată pe plan mondial.

Intervenția neașteptată a lui Muntzer produse o puternică rumoare.

— Fiți, vă rog, mai explicit, interveni autoritar președintele.

— Domnul procuror, interesat să creeze o anume psihoză, îmi acuză clientul de a fi participat la gazarea deținuților. Dar e un lucru știut că, în ultima vreme, presa internațională s-a făcut ecoul unor voci care nu numai că pun sub semnul întrebării săvîrșirea acestei crime, ci neagă categoric însăși existența camerelor de gazare în lagărele de concentrare. Posibilitatea de a da exemple este aproape nelimitată. Mă voi referi la unul singur pentru a nu abuza de răbdarea onoratei instanțe. Și, ca să fiu mai convingător, voi evita publicațiile noastre și mă voi referi la Franța, țară a cărei atitudine antifascistă nu poate fi pusă la îndoială. După cum se știe, domnul Louis Darquier de Pellepoix a declarat într-un interviu, apărut într-o revistă de prestigiu ca „L'Express", că tot ce s-a spus și se spune, tot ce s-a scris și se scrie despre exterminările prin gazare reprezintă „simplă propagandă". Camerele de gazare, scrie negru pe alb în „L'Express" sînt „o născocire evreiască". „Așa le place lor, evreilor, să facă pe grozavii", conchide domnul Louis Darquier de Pellepoix, care se pare este un bun cunoscător al aplicării „soluției finale" [1].

Domnul Robert Fauvisson, conferențiar la secția de litere și civilizații clasice și moderne a Universității II din Lyon opina în „Le Matin" : „Sper că unele din afirmațiile pe care ziaristul Philippe Ganier-Raymond le atribuie lui de Pellepoix vor face, în sfîrșit, marele public să

[1] Louis Darquier de Pellepoix a fost comisar pentru problema evreiască al regimului colaboraționist de la Vichy. Condamnat la moarte în contumacie, a scăpat, fiind oblăduit de Franco.

descopere că pretinsele «camere de gazare» și pretinsul «genocid» nu sînt decît una și aceeași minciună."

Muntzer se opri și se uită spre asistență. Un zîmbet în colțul buzelor îi trăda satisfacția pentru efectul vizibil pe care îl genera întîmpinarea sa.

Fixîndu-l provocator pe Diettmar, continuă :

— Dacă domnul procuror își menține această acuzație, atunci rog instanța să-i solicite dovezi probatorii în acest sens. În ceea ce îl privește pe clientul meu, declar că el n-a văzut cu ochii lui în *Kazett* și nici în alte lagăre nici măcar o singură cameră de gazare funcționînd. Mi se pare că ar fi contrar jurisprudenței din orice țară civilizată ca apărarea să fie pusă să dovedească neparticiparea la o crimă a cărei comitere este nedovedită.

Innfeld nu-l scăpa din ochi pe Peitschemann. Acesta nu părea agitat. Îmbrăcat într-un costum gri, cu o cravată impecabilă, proaspăt bărbierit, răsfoind din cînd în cînd filele din dosarele de pe masa din față, crea ușor impresia că este cel de-al doilea avocat al apărării. Mai înalt și cu pieptul mai lat decît Muntzer, cînd stau amîndoi pe scaun și se uită unul la altul, clientul își domină apărătorul. Cît timp Diettmar își rostise acuzarea, Peitschemann făcuse vizibile eforturi să-și ascundă nervozitatea. Se uita puțin încruntat spre procuror, iar cînd acuzația i se părea mai dură decît prevăzuse își întorcea privirea spre Muntzer, pentru a-și exprima nedumerirea și protestul.

Acum însă Innfeld constată, cu nemulțumire și dezgust, cum i se destind mușchii feței și cum ochii, clipind complice spre Muntzer, îi trădează satisfacția pentru prima și izbutita intervenție a apărătorului său.

Samson își mută privirea încrezător spre Diettmar și așteptă calm, deși puțin înnegurat, contraatacul.

Procurorul se ridică în picioare, își aranjă hîrtiile din față și luă două foi în mînă.

— Desigur, este greu de dovedit cu probe materiale adevărul despre existența camerelor de gazare și a crematoriilor. Naziștii s-au preocupat din primul moment să șteargă urmele fărădelegilor săvîrșite. O dată cu declanșarea crimei, ei plănuiau și camuflarea ei. Executau pînă la unul pe toți participanții la construirea crema-

toriilor şi camerelor de gazare. După cum la *Birkenau*, ani la rînd, toţi cei care au făcut parte din echipele ce deserveau buna funcţionare a acestor instalaţii şi care alcătuiau faimosul *Sonderkommando* au fost asasinaţi cu precizie matematică, din patru în patru luni. Din milioanele de deportaţi care au trecut pragul camerelor de gazare n-a rămas nici măcar unul în viaţă. Se cunoaşte o singură excepţie, relatată de fostul medic legist al lui Mengele, la crematoriile de la Birkenau, doctorul Nyiszli Miklos. La deschiderea camerei de gazare, în timp ce cadavrele erau cărate spre cuptoarele crematoriului, în vara lui '44, s-a întîmplat pentru prima şi ultima oară că, sub un morman de cadavre, s-a descoperit un trup care încă zvîcnea. Era o fetiţă de 14—15 ani, deportată din nordul Ardealului cotropit de horthyşti. Doctorul Nyiszli a reuşit s-o readucă în simţiri şi s-a dus la *SS Oberscharführer* Mussfeld, comandantul crematoriului, pe care l-a implorat să lase fetiţa — scăpată ca prin minune — în viaţă, s-o trimită într-un lagăr de muncă. *SS*-istul a rămas insensibil. A dus fetiţa în camera vecină şi a împuşcat-o în ceafă. Aşa că repet : dintre milioanele de deportaţi care au păşit în camerele de gazare, n-a existat şi nu există nici un supravieţuitor.

Şi totuşi adevărul poate fi reconstituit, pentru că instalaţiile morţii au fost asemănătoare, doar dimensiunile lor au variat de la lagăr la lagăr. Chiar dacă la *Birkenau* *SS*-iştii au apucat să arunce în aer toate cele 48 de cuptoare, la *Majdanek* de exemplu, deşi au existat doar cinci, toate cinci au rămas intacte. Cînd trupele sovietice au pătruns în lagăr, focul ardea din plin în toate cuptoarele. Primul act al eliberatorilor a fost stingerea focului din crematoriu. Oasele cadavrelor — cranii, tibii, humerusuri — care nu se transformaseră încă în cenuşă se odihnesc acum într-o impresionantă vitrină de sticlă înconjurată permanent de flori proaspete aduse de vizitatorii muzeului.

Diettmar făcu o pauză, îşi apropie foile pe care le ţinea cu amîndouă mîinile, ca să poată citi, şi continuă pe un ton solemn.

— Pentru a dovedi exterminarea prin gazare, rog instanţa să ia în considerare şi să admită ca probă mărturia

lui Rudolf Hoss, fostul comandant al lagărului *Auschwitz—Birkenau*, cel mai autorizat în materie, el fiind omul care a experimentat și a pus la punct derularea pe bandă rulantă a lichidării prin gazare a milioane de evrei. Primind însărcinarea direct de la Himmler, stimulat și dirijat de Eichmann, Hoss începe primele experiențe la sfîrșitul lui 1941, folosind drept cobai prizonieri de război sovietici. Citez din mărturia lui : *„Gazarea s-a făcut în celulele de arest din blocul 11. Eu însumi am urmărit gazarea protejat de o mască de gaze. În celulele pline pînă la refuz, moartea a urmat imediat după aruncarea gazelor. Doar un țipăt scurt, sugrumat și totul s-a terminat. Această primă gazare a unor oameni nu mi-a rămas prea puternic întipărită în minte, căci eram probabil prea impresionat de toate pregătirile ce au precedat-o. Mi-a rămas mai bine în memorie gazarea, la scurt timp după aceea, a celor 900 de ruși, care a fost făcută în crematoriul vechi, căci utilizarea blocului 11 cerea prea multe pregătiri. Încă din timpul descărcării deținuților au fost făcute niște găuri prin acoperișul de pămînt și beton al morgii. Rușii au trebuit să se dezbrace în holul clădirii și au intrat în liniște în morgă, căci li se spusese că acolo vor fi curățați de păduchi. Întregul transport a încăput exact în morgă. Ușile au fost închise și s-a dat drumul la gaze prin găurile făcute. Cît a durat pînă au murit nu știu. Dar s-a auzit multă vreme o rumoare. Cînd s-a dat drumul la gaze, unii au strigat „gaz", după care s-au auzit răcnete grozave și o năvală asupra celor două uși. Acestea au rezistat însă presiunii. După mai multe ore s-au deschis și s-a aerisit. Atunci am văzut pentru întîia oară mulțimea cadavrelor celor gazați. M-a cuprins un sentiment de indispoziție la vederea acestui tablou, deși îmi închipuisem și mai urîtă moartea prin gazare. Îmi imaginasem întotdeauna că moartea prin gazare urmează unei sufocări chinuitoare. Dar cadavrele nu arătau nici o formă de crispare. Medicii mi-au explicat că acidul prusic paralizează funcția plămînilor, iar acțiunea lui este atît de puternică și rapidă, încît nu apar fenomene de sufocare ca, de exemplu, la gazul aerian sau la lipsa totală a oxigenului în aer. Cu*

privire la omorîrea în sine a prizonerilor de război ruși nu mi-am făcut atunci nici un reproș. Fusese un ordin și eu trebuia să-l îndeplinesc. Trebuie totuși să mărturisesc deschis că gazarea acestora a avut asupra mea un efect liniștitor, căci mai curînd sau mai tîrziu trebuia să începem exterminarea în masă a evreilor, și nici lui Eichmann, nici mie nu ne era clară modalitatea de ucidere a numărului enorm de evrei la care ne așteptam. Trebuia s-o facem prin gazare, dar ce gaz trebuia să folosim? Acum descoperisem și gazul și modul în care trebuia să procedăm."

Și iată acum, tot pe baza unui citat din aceeași depoziție a lui Höss, cum s-a trecut la aplicarea soluției experimentate :

„În primăvara anului 1942 au sosit primele transporturi de evrei din Silezia Superioară, sortiți cu toții exterminării. Ei au fost aduși la fermă — Bunker-*ul 1* — *direct de la platforma de descărcare, din gară, peste pajiștea care avea să devină mai tîrziu sectorul III. Aumeier, Palitzsch și încă vreo cîțiva șefi de blocuri i-au însoțit și s-au întreținut cu ei cît se poate de pașnic, i-au întrebat despre profesiile și despre cunoștințele lor în această materie, ca să le abată atenția. Ajunși la fermă, au trebuit să se dezbrace. Au mers mai întîi liniștiți în încăperile unde trebuiau „dezinfectați", pînă cînd vreo cîțiva dintre ei au devenit bănuitori și au început să vorbească despre gazare, despre exterminare. S-a creat imediat panică. Atunci au fost împinși repede înăuntru și cei care mai erau încă afară și s-au ferecat ușile.*

Important era, mai înainte de toate, ca la întreaga procedură a sosirii și dezbrăcării să domnească cea mai mare ordine. Să nu se iște strigăte sau agitație. Dacă unii nu voiau să se dezbrace, trebuiau să-i ajute cei care erau deja dezbrăcați sau oamenii din Kommando-*ul special. Cu vorbe blînde erau liniștiți și cei care se împotriveau și apoi erau dezbrăcați. Deținuții din* Kommando-ul *special aveau grijă ca dezbrăcarea să se facă repede, pentru ca victimelor să nu le rămînă prea mult timp de gîndire. Acest* Kommando *dădea un mare ajutor la conducerea oamenilor în camerele de gazare.*"

— Domnule președinte, interveni Müntzer, profitînd de pauza făcută intenționat de Diettmar. Acuzarea caută, într-un mod cu totul necolegial, să pună într-o anumită lumină defavorabilă apărarea, să-i acrediteze idei, opinii pe care nu le-a susținut, dorind să incite opinia publică împotriva ei. Toată risipa de argumente pentru susținerea gazării nu are decît un scop propagandistic. Eu nu am negat camerele de gazare, ci am spus doar că existența lor este contestată de oameni de cele mai diferite categorii nu numai din Republica Federală Germania, ci și din Franța și multe alte țări. În acest sens aș putea și eu aduce citate, chiar mai lungi decît cele folosite de domnul procuror, apelînd la reviste și cărți cu largă circulație în țări din Europa occidentală. Totodată, rog să mi se permită să atrag atenția onoratei instanțe, că citatele, care au produs o puternică impresie în sală, cred că n-au fost redate exact, deși mărturisesc că n-am știut de această depoziție a lui Hoss. În anii imediat de după război, tînăr fiind, nu mă preocupau procesele criminalilor de război. Nici clientul meu, știindu-se nevinovat, nu le-a urmărit. Dar, după cum și-l amintește pe Rudolf Hoss, clientul meu are îndoieli asupra exactității textului.

Samson, care nu-i scăpa din ochi pe cei doi, sesizase că avocatul intervenise fără să se fi consultat cu Peitschemann, doar pentru a contracara efectul produs de intervenția procurorului. Încercarea lui se dovedi însă cu totul inoportună, căci Diettmar se servi admirabil de ea.

— Domnule președinte, îngăduiți-mi să vin în întîmpinarea apărării și, pentru a înlătura orice dubii ale memoriei acuzatului, aprobați vă rog să fac să se audă aici, în sala tribunalului — cu ajutorul unei benzi de magnetofon — mărturia lui Rudolf Höss. Există dovezi certe că, înainte de a fi numit comandant la *Kazett,* acuzatul a îndeplinit funcții importante în *Kommandatur*-a lagărului *Auschwitz.* Sînt sigur că domnul Peitschemann va recunoaște vocea fostului său șef și astfel îl vor părăsi îndoielile ce l-au cuprins.

În sală se instală o liniște totală. Asistența asculta încremenită, cu răsuflarea tăiată, banda.

„După cîte cunosc mai existau în afară de Auschwitz următoarele locuri de exterminare a evreilor : Kulmhof

lîngă Litzmannstadt — gaze de eşapament ; Treblinka - gaze de eşapament ; Sobibor lîngă Lublin — gaze de eşapament ; Belzec lîngă Lemberg — gaze de eşapament ; Majdanek lîngă Lublin — Zyklon B.

Mai erau şi alte locuri în regiunea comisariatului Reich-*ului din Estonia, mai ales lîngă Riga. In acele locuri evreii erau împuşcaţi şi apoi arşi pe stive de lemne.*

Personal am fost numai la Kulmhof şi Treblinka. Kulmhof n-a funcţionat prea multă vreme. La Treblinka am urmărit întregul proces. Existau acoló mai multe camere în care puteau încăpea cîteva sute de persoane, construite în imediata apropiere a liniei ferate. De pe platforma de descărcare, care era la înălţimea vagoanelor, evreii intrau direct în camerele de gazare, îmbrăcaţi. Într-o încăpere construită alături se aflau diferite motoare de camioane mari şi de tancuri scoase din folosinţă. Gazele de eşapament de la motoare erau captate în conducte, care duceau în camerele de gazare şi îi ucideau pe cei închişi acolo. Dura mai mult de o jumătate de oră pînă se făcea linişte în camere. După o oră erau deschise camerele, cadavrele erau scoase afară, dezbrăcate şi arse pe o stivă de şine de cale ferată. Focul era întreţinut cu lemne şi cadavrele stropite din cînd în cînd cu resturi de benzină. La exterminarea urmărită de mine au murit toţi cei închişi în camerele de gazare. Mi s-a spus însă că motoarele nu funcţionau regulat şi din această cauză gazele nu erau întotdeauna atît de puternice, încît să-i poată ucide pe toţi cei închişi în camerele de gazare. Mulţi dintre ei îşi pierdeau numai cunoştinţa şi trebuiau după aceea împuşcaţi. Acelaşi lucru l-am auzit şi la Kulmhof. Chiar şi Eichmann mi-a spus că şi în alte locuri aveau aceleaşi probleme. La Kulmhof s-a întîmplat ca evreii căraţi după gazare cu camioanele să forţeze pereţii caroseriei şi să încerce să fugă.

Experienţa a arătat că preparatul pe bază de acid prusic Zyklon B provoca moartea repede şi sigur, mai ales în camere uscate şi etanşate, umplute complet şi prevăzute cu mai multe locuri de aruncare a gazului. Nu mi s-a întîmplat şi nici n-am auzit să fi rămas în viaţă măcar o dată vreun gazat din camerele de la Auschwitz,

cînd acestea erau deschise după trecerea jumătății de oră necesară acțiunii gazului.

La Auschwitz, procesul de exterminare se desfășura după cum urmează :

Evreii destinați exterminării erau conduși, cît se putea de ordonat și liniștit, spre crematorii, împărțiți în două grupe separate : bărbați și femei. În camerele de dezbrăcare, deținuții care lucrau în Kommando-*ul special și care le erau conaționali le spuneau, în limba lor, că au fost aduși aici pentru baie și deparazitare, că trebuie să-și așeze îmbrăcămintea în ordine și să țină minte locul unde au pus-o, pentru ca după dezinfectare să-și găsească cu ușurință lucrurile. Deținuții din* Kommando-*ul special erau ei înșiși foarte interesați ca întregul proces să se defășoare repede, în liniște, și fără incidente. După dezbrăcare, evreii intrau în camerele de gazare, care erau prevăzute cu dușuri și conducte de apă și de aceea dădeau absolut impresia unei încăperi de baie. Mai întîi intrau femeile și copiii și după aceea bărbații, care erau întotdeauna mai puțini la număr. Totul începea, de obicei, în deplină liniște, căci cei mai fricoși sau cei care bănuiau ceva erau liniștiți de membrii* Kommando-*ului special. Aceștia, împreună cu un soldat SS, rămîneau în camerele de gazare pînă în ultimul moment.*

După aceea ușa era repede închisă și blocată cu șuruburi și sanitarii specializați, care stăteau gata pregătiți, aruncau granulele prin ferestruicile special construite în plafonul camerelor de gazare, de unde ajungeau pînă la dușumea ; un ventilator favoriza formarea imediată a gazului. Prin vizorul de la ușă se putea vedea că cei care se aflau în apropierea orificului de aruncare a granulelor cădeau imediat morți. Se poate spune că o treime din oameni mureau pe loc. Ceilalți începeau să se clatine pe picioare, să strige și să se zbată după aer. Strigătele se transformau curînd într-un horcăit și în cîteva minute cădeau toți. După cel mult 20 de minute nu mai mișca nici unul. Condiționată de starea vremii (umedă sau uscată, rece sau caldă), de calitatea gazului (care nu era întotdeauna aceeași), de componența transportului (mai mulți oameni sănătoși, bătrîni sau bolnavi, copii), acțiunea

gazului dura cinci pînă la zece minute. Pierderea cunoştinţei intervenea după cîteva minute, în funcţie de distanţa faţă de orificiul de răspîndire a gazului. Cei care ţipau, cei mai în vîrstă, bolnavii, cei mai debili şi copiii cădeau mai repede decît cei sănătoşi şi cei tineri.

La o jumătate de oră după aruncarea gazului se deschideau uşile şi se punea în funcţiune instalaţia de aerisire. Începea imediat scoaterea cadavrelor. Nu se putea observa nici o schimbare fizică, nici crispare, nici o colorare deosebită a pielii ; numai după ce zăceau mai mult, deci după cîteva ore, se formau, pe partea pe care zăceau, petele obişnuite la toate cadavrele. Şi murdăria cu materii fecale se observa rar. Nu s-au constatat răniri de nici un fel. Figurile nu erau crispate.

Membrii Kommando-*ului special extrăgeau dinţii de aur ai cadavrelor şi tăiau părul femeilor. După aceea cadavrele erau transportate sus cu ascensorul, spre cuptoarele încinse dinainte. După mărimea corpului, erau depuse cel mult trei cadavre într-un cuptor. Durata incinerării era determinată tot de mărimea corpurilor. În medie dura 20 de minute. După cum am spus înainte, crematoriile I şi II puteau să ardă în 24 de ore circa 2 000 de cadavre ; mai mult nu era posibil, ca să nu se producă defecţiuni. Instalaţiile III şi IV ar fi trebuit să poată incincra pînă la 1 500 de cadavre în 24 de ore, dar după cîte ştiu, această cifră n-a putut fi atinsă niciodată. În timpul arderii fără întrerupere, cenuşa cădea prin grătare şi era încontinuu înlăturată şi măcinată. Pulberea rezultată din cenuşă era cărată cu camioanele pe malul rîului We'chsel, unde era aruncată cu lopata în mijlocul curentului apei, care o înghiţea şi o dizolva imediat. La fel se proceda şi cu cenuşa din gropile de incinerare de lîngă* Bunker-*ul II şi de la crematoriul V. Exterminarea în* Bunker-*ele I şi II decurgea ca şi la crematorii, cu deosebirea că acolo se făcea mai mult simţită influenţa condiţiilor atmosferice.*"

Cînd Diettmar a apăsat pe buton şi a oprit magnetofonul, sala era efectiv zguduită. Emoţia era amplificată de suspinele înfundate, de plînsetele ce izbucneau nestăpînite.

Müntzer își dăduse seama că greșise, dar, furios pe el însuși, se încăpățînă și continuă să insiste :

— Repet, domnule președinte, că aud pentru prima oară această depoziție, realmente copleșitoare. Nu mă pot abține însă să nu remarc caracterul ei foarte general, pur enunțiativ, ceea ce, involuntar, mă face să mă întreb : nu cumva acuzatului i-a fost sugerată sau chiar impusă această mărturie, ținînd seama unde și cînd a fost făcută?

Procurorul se așteptase la această întîmpinare. Începuse să pătrundă modul cum gîndește Müntzer.

— Permiteți-mi să mai reproduc un singur fragment, care redă aspecte mai directe, mai concrete, inclusiv sentimentele lui Rudolf Hoss.

Diettmar începu să citească, fără să aștepte încuviințarea :

— *„Multe femei își ascundeau copiii sugari în maldărele de haine. Dar cei din* Kommando-*ul special erau foarte atenți și le vorbeau femeilor atît de mult și de convingător, încît acestea își luau copiii cu ele. Femeile credeau că dezinfectarea le-ar face rău copiilor și de aceea îi ascundeau. Copiii mici scînceau de cele mai multe ori la această dezbrăcare neobișnuită, dar dacă mama le vorbea blînd sau cei din* Kommando-*ul special îi liniștea, mergeau jucîndu-se și îmboldindu-se unul pe altul, cu o jucărie în mînă, pînă ajungeau în camera de gazare. Am observat că femeile care bănuiau sau știau ce li se pregătește, deși aveau în ochi groaza morții, mai găseau putere să glumească cu copiii lor și să le vorbească liniștitor. O femeie, care a trecut pe lîngă mine, foarte aproape, în timp ce convoiul înainta spre camerele de gazare, mi-a șoptit, arătîndu-mi pe cei patru copii ai ei care se țineau bine de mînă, ajutîndu-i pe cei mai mici să treacă peste denivelările terenului : «Cum reușiți voi să ucideți acești copii frumoși și scumpi ? N-aveți inimă în voi ?» Altă dată, un bătrîn mi-a șuierat, trecînd pe lîngă mine : «Germania se va căi amarnic pentru această ucidere în masă a evreilor.» Spunînd acestea, ochii săi ardeau de ură. Totuși a mers liniștit mai departe spre camera de gazare.*

S-a întîmplat de multe ori ca evreii din Kommando-*ul special să descopere rude apropiate printre cadavre sau printre cei ce erau duși în camerele de gazare. Era,*

desigur, vizibil cît de puternic îi impresiona acest lucru, dar niciodată nu s-a iscat din această cauză vreun incident. La un asemenea caz am fost personal de față. În timpul dezbrăcării cadavrelor dintr-o încăpere a clădirilor exterioare, unul din membrii Kommando-*ului special a rămas deodată încremenit, a stat o clipă ca trăsnit, dar a continuat apoi să dezbrace cadavrul împreună cu tovarășii săi. L-am întrebat pe șef ce fusese cu el. Acesta a aflat că evreul care încremenise astfel își descoperise soția printre cadavre.*

Cred că, de data aceasta, domnul avocat Muntzer e mulțumit de concretețea declarației. Dacă domnia-sa dorește, pot să continui sau să repun banda de magnetofon. Ori să mă refer la alte mărturii. S-ar putea obiecta că am citat o singură sursă. Iată un scurt extras din lucrarea : „Soluția finală" a lui Gerald Keitlinger, unul din cei mai buni cunoscători ai problemei pe care o dezbatem : *„Gazul pătrundea încet prin orificii. În general, victimele, înghesuite una într-alta, nici nu-l sesizau la început. Alteori însă, fiind persoane mai puține în camerele de gazare, ele se așezau pe jos, vedeau dușurile, din care nu curgea apă, și observau cu surprindere că în sală nu există nici un orificiu de scurgere. Atunci începeau să simtă gazul și, cuprinse de o panică lesne de imaginat, se repezeau spre imensa ușă de metal, prevăzută cu o mică ferăstruică, se buluceau acolo și acolo mureau, formînd o adevărată piramidă vînătă, lipicioasă, mînjită de sînge, o piramidă de trupuri agățate unele de altele, încleștate unul într-altul pînă dincolo de moarte. După vreo 25 de minute, pompele electrice de absorbție îndepărtau aerul suprasaturat de gaze, poarta mare de metal se deschidea și în hală pătrundeau oamenii din* Kommando-*urile speciale, evrei și ei, echipați cu măști de gaze, cu cizme de cauciuc și furtunuri. Prima lor sarcină era să îndepărteze, cu jeturi puternice de apă, sîngele și excrementele de pe jos, să despartă trupurile încleștate unul de altul și să le scoată afară, trăgînd de ele cu cîrlige și lanțuri."*

— Domnule președinte, interveni Muntzer, care depunea eforturi vizibile să-și păstreze calmul, rog să se consemneze în procesul-verbal că extrasele reproduse, mă

refer la depoziția lui Hoss, reprezintă declarații făcute de o persoană aflată în închisoare, în timp ce-și aștepta condamnarea la moarte. În consecință, e de presupus că și-a scris mărturiile și a făcut declarații fie sub presiunea anchetatorilor, fie mînat de iluzia că, recunoscînd și admițînd toate învinuirile ce i s-au adus, va obține o pedeapsă mai blîndă.

Diettmar se ridică în picioare înainte ca Müntzer să-și fi reluat locul.

— Intervenția apărării mă obligă, domnule președinte, să reținatenția onoratei instanțe și asistenței, pentru a reproduce cîteva declarații făcute nu atunci, imediat după capitulare și nu în fața procurorului, ci acum, în anii noștri, în cadrul unui interviu publicat în „Der Spiegel". Voi începe cu Josef Erber, născut la 16 octombrie 1897 la Ottendorf. În 1940 s-a înrolat într-o divizie SS „cap-de-mort". Curînd a fost transferat la *Auschwitz,* unde a servit pînă în 1945.

Citez fragmente din interviul amintit :

. . . . . .

„Ce însemna selecționarea ?"

ERBER : *Erau separați tinerii, cei capabili de muncă. Ceilalți din transport ajungeau în camerele de gazare.*

„Direct de pe rampă în camera de gazare ?"

ERBER : *Da. Direct de pe rampă. Dar înainte îi mai număram o dată, căci Berlinul pretindea să trimitem date riguros exacte și să raportăm și detalii ; într-un cuvînt îi număram separat pe bărbați și separat pe femei.*

. . . . . .

„Dumneata pentru ce ai fost condamnat ?"

ERBER : *Într-un cuvînt, pe mine, de exemplu, m-au condamnat de 50 de ori pe viață, deoarece tribunalul a luat drept fapt cert că eu am fost de 50 de ori pe rampă cînd au sosit deportații...*

„Ce credeți, în timpul cît ați stat la Auschwitz, *cîți au pierit acolo ? Ați putea să ne spuneți, cîți au fost împușcați, respectiv cîți au fost asasinați prin gazare ?"*

ERBER : *După părerea mea, jumătate de milion.*

„Și ce făceau cu cadavrele ?"

ERBER : *La început le-au îngropat. Adică pe cei asasinaţi prin gazare. Dar după un anumit timp, i-au dezgropat pe toţi şi i-au ars. În acest scop existau acolo crematorii.*

„Exista vreun semn că acolo se ard oamenii ?“

ERBER : *Într-un cuvînt, în crematorii căldura se ridica pînă la 1 500—1 800 de grade, adică în cuptoare. Asta era aşa ca de exemplu în fabricile de porţelan. În trecut porţelanul se ardea astfel. Din cuptoare izbucneau flăcări de doi metri. Aşa era la* Auschwitz. *Mirosul emanat de arderea oamenilor se simţea pînă la gară.*

Cîteva fragmente din interviul luat lui Josef Klehr, născut la 17 octombrie 1904, la Langenau. A intrat în *SS* în 1939. În 1940 a fost trimis la *Buchenwald,* apoi la *Dachau.* În 1941 este transferat la *Auschwitz* ca sanitar. In 1960 a fost arestat. Tribunalul de la Frankfurt l-a condamnat în 1965 la închisoare pe viaţă pentru 475 de asasinate dovedite.

[. . . . .]

„Ce se înţelege prin «tratament special» ?“

KLEHR : *Că celui în cauză trebuia să i se facă o injecţie.*

„Ce fel de injecţie ?“

KLEHR : *Injecţie cu fenol.*

„Spuneţi-ne, vă rog, mai exact cum decurgea «tratamentul special» ?“

KLEHR : *Păi, cum să vă spun. Erau deţinuţi care erau trimişi în camera de gazare ; unui număr mai mic dintre ei i se făceau injecţii... în spital.*

„Cîţi oameni au fost asasinaţi după aprecierile dumitale prin injecţii ?“

KLEHR : *După părerea mea... asta diferea. Cîteodată 20, cîteodată 15, altădată 30.*

„30 zilnic ?“

KLEHR : *Nu, de două ori pe săptămînă, nu zilnic. Poate dumneata ai citit undeva că zilnic, dar asta nu-i adevărat. Cîte 30 numai atunci se injectau, cînd erau foarte mulţi deţinuţi în lagăr. Dar cînd trebuiau prea mulţi arşi în crematoriu, atunci se amîna injectarea. Pe*

mine mă acuză că am injectat 25 000-30 000 de oameni. Se zice că aş fi făcut acest lucru în decursul a trei luni. Dar asta nu corespunde realităţii...

„Oare deţinuţii mureau imediat ?"

KLEHR : *Mureau imediat. Eu v-am spus deja la început că injectam 2 cm³ dar înainte de a goli seringa, deţinutul era mort. Această moarte nu era nici pe departe atît de groaznică ca cea prin gazare. Aceea era groaznică. Oamenii erau presaţi în camerele de gazare ca albinele în stup. Atunci venea medicul lagărului şi apoi aruncau granulele prin coş. Dinăuntru, la început nu se auzeau decît murmure, dar vocile deveneau tot mai groaznice. Ştiţi, gazul atacă organele respiratorii.*

„Dar dumneata trebuia să priveşti în ochii victimelor ?"

KLEHR : *În timpul injectării ? Ei da, ce altceva puteam face ? Te întreb pe dumneata, cum aş fi putut proceda altfel ?*

„Ei, am pus întrebarea aceasta numai pentru că aţi menţionat că moartea prin gazare este groaznică. Dar această moarte, într-un anumit sens, era departe de asasini, pe cînd dumneata..."

KLEHR : *Este adevărat, dar eu am văzut cînd scoteau cadavrele din camerele de gazare. Erau verzi şi albastre. Spasmele morţii durau mult mai mult decît la injectări.*

Mă opresc aici numai pentru a nu fi învinuit că abuzez de timpul dumneavoastră. Am însă pregătite numeroase alte dovezi asemănătoare.

Diettmar arătă cu braţul spre vraful de dosare care se înalţa în faţa lui. Muntzer dădu pentru prima oară semne de nervozitate. Rupse în două creionul din mînă, îşi muşcă dureros buza — se simţea învins de procuror. Se ridică în picioare, îl fixă cu privirea pe preşedinte şi declară sentenţios :

— Apărarea admite posibilitatea existenţei camerelor de gazare la *Birkenau-Auschwitz.*

— Şi a funcţionării lor, completă prompt Diettmar.

— Şi a funcţionării lor, repetă maşinal Muntzer, şi, de aceea, rog instanţa să interzică agitarea în continuare a acestei probleme care nu priveşte procesul nostru, dat fiind că în *Kazett* n-au funcţionat camere de gazare.

Diettmar făcu abstracție de intervenția lui Muntzer și își continuă șirul ideilor.

— Onorată instanță, ați ascultat fragmente din declarațiile lui Hoss. Autenticitatea lor este unanim acceptată pe plan internațional. De altfel sînt convins că acuzatul i-a recunoscut vocea și stilul : clar, precis, franc. S-a discutat mult la timpul său și se mai discută dacă depoziția a fost sinceră, dacă aprecierile și opiniile exprimate pot fi considerate obiective, dacă nu cumva i s-au impus ori au fost voit exagerate. Sînt ipoteze la care a făcut apel și stimatul domn Muntzer. În ce mă privește, consider că depozițiile și memoriile lui Hoss se cer apreciate nuanțat. Dacă în legătură cu considerațiile pe care le face la adresa unor *SS*-iști, subiectivismul nu poate fi exclus, dacă sînt discutabile părerile lui despre deținuți, și mai ales autoaprecierile, apoi este indubitabil că mecanismul lagărului de concentrare, elaborarea și aplicarea tehnologiei asasinării pe bandă rulantă, descrierea, pînă la amănunt, a exterminării prin gazare sînt de o exactitate perfectă. În acest sens converg opiniile deopotrivă ale istoricilor, juriștilor, ale psihologilor și filozofilor. Desigur, a încercat și el, ca toți *SS*-iștii judecați, să se autocaracterizeze ca un om mărunt, neînsemnat, care a executat ordinele altora, fiind prins într-un uriaș și devastator angrenaj, în care el nu reprezenta, chipurile, decît o rotiță oarecare. El nu și-a negat totuși participarea activă, nici chiar răspunderea ce-i revenea. A încercat doar să dovedească că a acționat ca un bun național-socialist, că și-a slujit țara, poporul, *Führer*-ul.

Pe noi însă nu ne interesează, în legătură cu declarațiile și memoriile lui Hoss, decît un singur lucru : dovada existenței camerelor de gazare, a funcționării lor la *Birkenau*. Această dovadă cred că s-a produs. Aș putea oferi tribunalului dovezi și despre existența camerelor de gazare la *Ravensbrück* și *Dachau*, la *Treblinka* sau *Mauthausen*. Am ținut să pun în evidență existența lor la *Birkenau-Auschwitz* pentru că acuzatul, așa cum am afirmat, a îndeplinit aproape un an de zile funcții importante în *Kommandatur*-a *SS* a lagărului și astfel cunoștea bine mecanismul gazării de acolo. În consecință, el știa ce-i așteaptă pe bolnavii din *Kazett* trimiși înapoi la *Bir-*

kenau, ştia deci că o selecţionare a bolnavilor pentru un transport cu destinaţia *Birkenau* echivala cu o irevocabilă condamnare la moarte, iar în timpul procesului voi dovedi, cu martori oculari, indiferenţa, sîngele rece cu care Peitschemann a trimis înapoi la *Birkenau* mii de *Häftling*-i, după ce, prin munci şi cazne inumane, le-a stors ultimul strop de energie.

Preşedintele anunţă o pauză de o jumătate de oră înainte de a începe audierea martorilor. De cum preşedintele făcu primul pas spre uşă, în sală izbucni un adevărat vacarm. Exclamaţii, întrebări, remarci, cuvinte de indignare, ca şi de aprobare se întretăiau şi supralicitau. Aveai impresia că fiecare vorbea în timp ce se înghesuia să ajungă cît mai repede în hol şi chiar în stradă. În sală se făcuse zăpuşeală. Innfeld constată satisfăcut că Peitschemann şi Müntzer rămăseseră nemişcaţi, răsfoind febril prin dosare. Nemulţumirea lor faţă de cum demarase procesul era evidentă.

Ieşi în hol cu gîndul să-l întîlnească pe Schminck şi să recepţioneze frînturi de discuţii, pentru a aprecia pulsul asistenţei.

— Teribile lucruri ! De necrezut !

— Sînt nişte exagerări nerușinate. O propagandă infectă.

— Müntzer a greşit. I-a servit ca pe tavă un pretext la care cred că procurorul nici nu s-a aşteptat.

— Nu trebuie să-i purtăm noi de grijă lui Müntzer. Îşi repară el gafa, nici o grijă.

— Ce tip bine procurorul ! Ai văzut cum stă costumul pe el ? Ca turnat.

— Mie-mi plac duelurile dintre el şi avocat. Urmăreşte-i, dragă, cînd se înfruntă. Parcă le sar scîntei din ochi.

— Sînt cutremurat de ce s-a spus.

— Şi abia a început. Nici cînd m-am uitat la televizor la „Holocaust“ n-am fost aşa de încordată.

Innfeld renunţă să-l mai caute pe profesor. Îl interesau comentariile. Încercă chiar să imprime cîteva frînturi cu ajutorul minifonului, de care nu se despărţea niciodată.

La reluarea dezbaterilor, după ce președintele izbi cu ciocănelul, înainte de a anunța începerea audierii martorilor, Müntzer se ridică în picioare.

— Am fost sigur că nu se va lăsa învins, că va găsi ceva pentru a-l contracara pe procuror, comentă cineva în spatele lui Innfeld.

Avocatul își scoase ochelarii de la ochi și, ținîndu-i în mînă, își întinse brațul într-un gest teatral.

— Onorată instanță, avînd în vedere caracterul excepțional al acestui proces, judecăm fapte al căror termen de prescriere a trecut de mult, rog să se facă o excepție de la uzanțe și, înainte de a da cuvîntul martorilor acuzării, să mi se îngăduie să fac o scurtă declarație din partea apărării. Domnul procuror nu s-a limitat la enumerarea capetelor de acuzare, ci le-a însoțit cu comentarii care l-au plasat pe clientul meu în contextul unor crime, realmente abominabile, săvîrșite de alții, dar lăsînd să se degaje impresia și chiar sugerînd că, fără el, acele crime nu s-ar fi produs. Îngăduiți-mi să evidențiez și eu niște împrejurări — pe parcursul procesului voi dovedi că sînt singurele reale și acceptabile — în cadrul cărora intenționez să-mi apăr clientul.

Președintele, încurcat, simulă că este ocupat cu găsirea unei foi, rătăcită prin dosarul din fața sa, și nu schiță nici un fel de gest. Nici de aprobare, nici de respingere.

Müntzer, mulțumit, își începu alocuțiunea.

— Onorată instanță, stimată asistență. În rechizitoriul său, domnul procuror a invocat principiile eticii, ale umanismului, a făcut apel la sentimentul răspunderii, atît față de propria noastră conștiință, cît și față de umanitate, față de istorie, cu intenția de a ne convinge că aceste principii, aceste înalte comandamente ale civilizației umane condamnă fără drept de apel clientul meu, pe cei asemenea lui, ca principali și direct răspunzători pentru crimele săvîrșite în lagărele de concentrare. Oare conștiința umană, istoria să fie chiar atît de mioape, încît să nu-i vadă, să nu-i poată identifica pe adevărații vinovați ? Doar nu-i nevoie să fii istoric și nici reprezentant al justiției ; e suficient să raționezi ca un om oarecare, pentru a-ți da seama că un sistem atît de complex și ramificat, cuprinzînd aproape întreaga Europă, cum era cel al lagă-

relor de concentrare, nu putea funcţiona după bunul plac al fiecărui comandant de lagăr. Aici s-a vorbit de 18 milioane de oameni care ar fi păşit pe porţile lagărelor. Or, a aresta şi interna în dosul sîrmelor ghimpate o asemenea masă de oameni de pe teritoriul a zeci de ţări nu se putea realiza fără o energică dirijare centrală, la cel mai înalt nivel. O acţiune de asemenea amploare nu se putea concepe şi desfăşura fără ştirea, fără implicarea directă a tuturor forurilor şi persoanelor aflate în vîrful piramidei statale. Nu vreau să mă refer decît la ministerul de interne, la cel al justiţiei sau la Inaltul comandament al *Wehrmacht*-ului, care, în proporţii diferite, fireşte, au conlucrat direct la funcţionarea lagărelor.

— Vă rog, domnule avocat, să nu confundaţi *Wehrmacht*-ul cu *SS*-ul, interveni preşedintele.

— Deosebirea este enormă şi ar fi o impietate să nu ţinem seama de ea, receptă calm avocatul observaţia ce i se făcuse. Tribunalul de la Nurnberg a declarat *SS*-ul organizaţie criminală, pe cînd *Wehrmacht*-ul nici n-a fost măcar acuzat. Dar aceasta nu înseamnă că cei din *OKW* n-au avut nimic comun cu lagărele de concentrare. E suficient să mă refer la faimosul *„Kugel Erlass“* [1] semnat de Keitel, şeful *OKW*-ului, şi care se referea la orice prizonier de război care a evadat şi a fost prins. Se ştie că orice deţinut care intra într-un lagăr de concentrare, avînd pe scrisoarea de trimitere litera *„K“*, iniţiala ordinului amintit, nu mai era trecut în registrul lagărului, nu primea număr matricol, ci era trimis direct în *Bunker* şi împuşcat în ceafă. Dar aceasta a fost doar o paranteză justificativă. Revenind la subiect, aş dori, domnule preşedinte, să se reţină realitatea incontestabilă — şi prin prisma ei să fie judecat domnul Peitschemann — că el a fost, în ultimă instanţă, un executant. El n-a fixat nici dimensiunile lagărului, nici cine să fie internat în el, nici programul acestui lagăr. Totul era stabilit de sus. El, în calitate de ofiţer superior *SS*, de comandant de lagăr, nu putea să nu execute ceea ce i s-a ordonat. Sigur că i s-au ordonat lucruri incompatibile cu morala, cu umanismul. Însăşi instituirea lagărelor de concentrare era inumană, în afara

[1] Ordinul glontelui.

oricărei morale. Putea el însă, în mod real şi, mai ales, eficient, să se opună înfiinţării sau funcţionării lagărelor ? Ar fi putut el să introducă şi să menţină un alt tratament faţă de *Häftling*-i decît cel existent peste tot ? Lui nu i s-a cerut să conceapă, să găsească căi şi modalităţi de acţiune. Lui i s-a ordonat ce să facă. S-a încercat aici să se sugereze, indirect, o asemănare cu Rudolf Höss. Este cu totul nejustificată această insinuare. Höss, după cum însuşi a recunoscut, a fost chemat la Himmler şi i s-a cerut să găsească, să experimenteze şi să propună o metodă radicală, rapidă şi economicoasă de înfăptuire a „soluţiei finale". Cînd clientului meu i s-a încredinţat un lagăr, trecuse de mult etapa tatonărilor. Totul era pus la punct, statornicit. El n-a făcut altceva decît, executînd ordinele superioare, să supravegheze derularea mecanismului gîndit, experimentat şi împămîntenit de alţii. Dacă tribunalul vrea să fie corect cu sine însuşi, fidel adevărului şi drept în faţa istoriei, atunci este dator să reţină şi să menţioneze pentru orientarea opiniei publice, pentru viitorime, dacă doriţi, că înseşi declanşarea şi derularea fazei finale a rezolvării definitive a problemei evreieşti, care va străbate ca un leit-motiv dezbaterile procesului nostru, nu au fost propuse, hotărîte ori dispuse, ci literalmente *ordonate*. Faimoasa dispoziţie secretă nr. 36/40/42 gv din 19 iulie 1942 a *Reichsfuhrer*-ului *SS* Heinrich Himmler, privitoare la începerea lichidării fizice în masă a evreilor, începe cu cuvintele : *„Ich ordne an"*, ordon !

Aşa cum domnul preşedinte a găsit just şi oportun să se proiecteze, înaintea începerii procesului, un film cu secvenţe autentice despre crimele din lagărele de concentrare, altele decît *Kazett*, şi care nu privesc deci direct acest proces, proiecţie ce a servit doar pentru crearea unei anumite atmosfere faţă de clientul meu, de ce nu se proiectează pe ecran şi acest ordin al lui Himmler, să poată cîti întreaga asistenţă : *„Ich ordne an, dass die Umsidlung der gesamten jüdischen Bevölkerung des Generalgouvernements bis 31 Dezember 1942 durchgeführt und beendet ist"* [1].

[1] Ordon ca transmutarea întregii populaţii evreieşti din Guvernămîntul General să fie executată şi terminată pînă la 31 decembrie 1942.

S-ar putea obiecta că Himmler nu vorbește de lichidare, ci de transmutare. Sensul este însă evident. Căci unde putea fi transmutată evreimea din Guvernămîntul General[1] ? Doar și cei din *Reich* fuseseră aduși aici. De altfel, a doua frază este mai explicită : *„Mit dem 31 Dezember 1942 dürfen sich keinerlei Personen jüdischer Herkunft mehr im Generalgouvernement aufhalten !"* -[2]

Și atunci, întreb din nou, unde altundeva puteau fi transmutați evreii de aici și cei aduși aici din Germania, astfel încît *„nici un fel de persoană de origine evreiască să nu mai rămînă în Guvernămîntul General"* decît la *Majdanek, Chelmo* și *Auschwitz,* unde se luaseră toate măsurile pentru începerea asasinatelor în masă ?

Deci se ordonă, nu verbal, ci în scris, de către *Reichsführerul SS* lichidarea evreilor, se stabilesc pînă și termene precise de execuție, iar tribunalele noastre vor să-i scoată țapi ispășitori pe căpitanii, locotenent-coloneii și coloneii care au executat ordinul șefului lor suprem, cînd, în orice armată, ordinul superiorului este obligatoriu, necondiționat, pentru inferior. Dar ceea ce îmi este imposibil de înțeles este faptul că tribunalele noastre, și chiar vestitul tribunal din Nürnberg, n-au făcut și nu fac nici cea mai mică încercare să vadă cum de s-a putut da un astfel de ordin, cine-i vinovat pentru că s-au creat împrejurări care au generat ordine în contradicție cu cele mai elementare cerințe ale dreptului și umanismului. Domnul procuror, față de care am o mare stimă, s-a referit la datoria noastră morală față de viitorime. Sînt de acord și subscriu la această datorie. Numai că, personal, nutresc convingerea că pentru tinerele generații de azi și pentru cele viitoare e mai important să știe cum de a fost posibil să se emită, la cel mai înalt nivel, niște ordine criminale, cine-s vinovații pentru starea de lucruri la care s-a ajuns, decît să afle acuzarea, de o duritate excesivă, la adresa unor executanți loiali față de superiorii lor, de care erau legați prin jurămînt de credință. Sînt de acord cu domnul procuror că, pentru a înțelege ce s-a întîmplat atunci, la *Kazett,*

[1] Parte din Polonia ocupată de naziști care n-a fost integrată în *Reich.*

[2] Începînd cu 31 decembrie 1942 nu mai poate rămîne în Guvernămîntul General nici un fel de persoană de origine evreiască.

pentru a putea aprecia drept și obiectiv modul în care și-a îndeplinit domnul Peitschemann prerogativele cu care a fost învestit, e nevoie să ne întoarcem în trecut. Constat cu regret însă că domnul procuror a dovedit o supărătoare unilateralitate : domnia-sa a evocat doar fapte și imprejurări menite să agraveze situația clientului meu, cînd în realitate condițiile, atmosfera generală din *Reich* din acele timpuri sînt tot atîtea circumstanțe atenuante, căci atitudinea și comportarea clientului meu, privite în afara contextului istoric, par într-adevăr acuzabile, dar în acea situație au fost absolut inevitabile. Voi încerca să sistematizez. S-a reliefat violența și cruzimea *SS*-iștilor din comanda *Kazett*-ului, acuzîndu-l și făcîndu-l răspunzător pe domnul Peitschemann pentru samavolnicia și teroarea instaurate în lagăr. Rog instanța să aibă în vedere că faptele se petreceau în iarna 1944-1945. În țară domnea o isterie generală. Violența și cruzimea erau la apogeu. Hitler teoretizase de mult : „Cruzimea impune, oamenii simt nevoia să încerce o teamă salutară. Ei vor să aibă ceva de care să se teamă. Ei vor să fie înfricoșați, vor să se supună cuiva de frică. Ce-i cu aceste povești despre cruzime, cu aceste reclamații despre torturi ? Masa vrea asta. Ea are nevoie să tremure."

El afirmase deschis, în auzul întregii lumi : „Trebuie să acționăm cu cruzime. Cel mai puternic are totdeauna dreptate." În lagărele de concentrare aceste idei au determinat dezlănțuirea, fără nici o îngrădire, a unor instincte de-a dreptul animalice. Mai ales în lagărele în care majoritatea zdrobitoare a deținuților erau evrei. Toți *SS*-iștii cunoșteau opinia lui Himmler : „Evreii sînt dușmanii dintotdeauna ai poporului german și trebuie exterminați. Toți evreii pe care putem pune mîna trebuie lichidați fără excepție, în timpul războiului. Dacă nu reușim acum să distrugem bazele biologice ale iudaismului, vor distruge evreii, cîndva, poporul german." Hans Frank judeca la fel : „Evreii sînt o rasă care trebuie exterminată. Oriunde am prinde un evreu, el trebuie răpus." Iar cînd i s-a reproșat că ritmul în care acționează este prea lent, a notat în jurnalul său : „Eu, firește, nu pot să distrug toți

păduchii şi pe toţi evreii în cursul unui singur an." Ca urmare, în toate lagărele de concentrare cuvîntul de ordine era : să-i ucizi pe cei mai slabi, pe cei neputincioşi, pe bătrîni, pe bolnavi şi mai ales pe evrei ! Şi atunci, mă întreb, e posibil, e drept ca pentru duritatea şi excesele săvîrşite de unii *SS*-işti la *Kazett*, care, înainte, mai toţi trecuseră prin şcoala *Auschwitz*-ului sau *Dachau*-ului, a *Treblinkă*-i sau *Mauthausen*-ului, să fie făcut răspunzător domnul Peitschemann ? Nu ! Evident că nu. Cel mult i s-ar putea imputa că n-a încercat să domolească zelul subordonaţilor, să-i facă mai miloşi. Dar ce şansă de succes ar fi avut un astfel de demers, plin de un teribil risc, cînd Bormann, locţiitorul lui Hitler, declara că nu cunoaşte noţiunea de milă ? În concepţia lui Rosenberg, ideologul partidului naţional-socialist, iubirea şi mila nu erau altceva decît „o mocirlă morală". Himmler demonstra că „mila nu ne poate aduce decît disensiune şi demoralizare", iar Hans Frank, totdeauna crud şi franc, perora : „Domnii mei, trebuie să vă rog să vă înarmaţi împotriva oricăror considerente de milă. Trebuie să-i nimicim pe evrei, oriunde îi întîlnim şi ori de cîte ori e posibil." Pot să aduc, dacă mai e nevoie, zeci şi zeci de dovezi care să confirme că violenţa în lagăre a fost impusă şi statornicită de sus în jos. Domnul Peitschemann, în calitate de comandant, nu poate fi acuzat nici măcar pentru vina că ar fi stimulat duritatea subordonaţilor prin exemplul său personal, aşa cum au procedat alţii. El s-a abţinut de la orice exces. Personal nu a săvîrşit nici un fapt care să-l incrimineze. În momentul în care, în faţa acestui tribunal, se va aduce o probă materială indubitabilă, care să ateste că domnul Peitschemann a săvîrşit o singură faptă care cade sub incidenţa codului penal, care să dovedească, plauzibil, că moartea fie şi a unui singur deţinut din cei 22 483, cîţi se susţine că au pierit la *Kazett*, s-a datorat nemijlocit lui, a depins exclusiv de el, în acel moment eu mă voi retrage de la bară.

În stînga sălii, în rîndurile din dreptul ferestrelor izbucniră aplauze şi strigăte de „bravo !". Preşedintele lovi furios cu ciocănelul în masă şi declară categoric :

— Dacă se repetă, evacuez sala.

Capitolul II

În cea de-a doua zi a procesului, Innfeld avu senzația că în sala tribunalului s-au înghesuit chiar mai mulți decît la deschidere.

Krügel își luă locul la fel de sobru și indiferent ca în prima zi. Mai mult mimă decît lovi cu ciocănelul în masă, îl așeză tacticos pe suportul său și spuse pe un ton neutru:

— Să vină primul martor.

— Numele ?

— Spielmann Jacob.

— Profesia ?

— Pensionar.

— Domiciliul ?

— Hamburg.

— Ați fost detinut în *Kazett* ?

— Da.

— Cînd ?

— Din toamna lui 1944 pînă la eliberare.

— Ce cunoașteți despre activitatea comandantului lagărului din toamna și iarna anului 1944, domnul Heintz Peitschemann ?

Martorul, om la aproape 70 de ani, mic de statură și gîrbovit, abia se vedea de după pupitrul de la care vorbea. Buza de jos îi atîrna neputincioasă, creînd impresia că nu are putere să-și țină gura închisă. Se uită nedumerit spre președinte, apoi, după o ușoară ezitare, spuse :

— Aș prefera, dacă se poate, să mi se pună întrebări. Mi-ar fi greu să încep să povestesc prin toate cîte am trecut în acel lagăr blestemat. Și, la vîrsta mea, nici memoria nu m-ar ajuta să zugrăvesc un tablou coerent al tuturor fărădelegilor care s-au întîmplat acolo.

— Domnule procuror, adresați întrebările pe care le doriți.

Președintele, prin tonul său indiferent, aproape plictisit, își trădă neîncrederea în capacitatea martorului de a oferi o probă cît de cît importantă.

— Spuneți-ne, domnule Spielmann, prin ce lagăre trecuserăți înainte de a ajunge la *Kazett* ? întrebă Diettmar.

— De la *Birkenau* am ajuns la *Buchenwald,* apoi la *Dora.* De acolo la *Flossenburg* şi pe urmă, spre nenorocirea mea, la *Kazett.*

— De ce aţi considerat *Kazett*-ul o nenorocire mai mare decît celelalte lagăre ?

— Pentru că aici a fost cel mai cumplit.

— În ce sens ?

— În sensul că aici se putea rezista cel mai puţin ; aici se murea cel mai repede.

— Pe ce vă bazaţi această constatare ? Cunoaşteţi date, cifre despre efectivele lagărelor prin care aţi trecut, despre îmbolnăviri, despre execuţii, despre morţi ?

— Nu, domnule. Eu eram un simplu *Häftling.* N-aveam acces la cifre şi situaţii totalizatoare. Dar am trecut prin multe lagăre, am simţit pe pielea mea tratamentul aplicat, am văzut cu ochii mei cum mureau oamenii. Peste tot eu am muncit în *Kommando*-uri dinafara lagărului. Rar se întîmpla, mai ales iarna, ca seara, cînd ne întorceam în lagăr, să nu aducem pe umeri cadavrul unui camarad. Se întîmpla să moară şi cîte doi. În iarna lui 1944, la *Kazett,* după fiecare ieşire, detaşamentele se împuţinau cu cîte 5—6 *Häftling*-i.

— De ce mureau ?

— Pur şi simplu se prăpădeau. Căram bolovani pe o colină. Cîte unul îngenunchea, lăsa să-i alunece bolovanul din mînă şi se lungea peste el, ca şi cum ar fi vrut să-l acopere, să-l ascundă de vederea altora. *SS*-istul venea grăbit la faţa locului. *„Auf, schneller auf, verfluchte Hund !“* [1] şi izbea cu bocancul unde se nimerea în trupul *Häftling*-ului, care, desprins de bolovan, începea să se rostogolească, ca un corp inert. Era mort. Uneori, avînd braţele încleştate în jurul bolovanului, mergea de-a dura cu bolovan cu tot pînă în vale. Făceam un lanţ viu, pe schele. Aruncam cărămizile din mînă în mînă. Cîte unul, în timp ce-şi întindea braţele să prindă cărămida, se dezechilibra şi se prăbuşea. Nimeni nu va şti niciodată cîţi au ameţit şi cîţi şi-au dat drumul singuri, nemaiputînd rezista. Ajungeau la pămînt cam în acelaşi timp cu cărămizile pe care nu le mai prindeau. Şi rămîneau acolo, la

[1] Sus, mai repede sus, cîine blestemat !

fel de nemişcaţi, pînă seara, cînd îi luam pe umeri şi i duceam în lagăr. N-aveam târgi pentru cadavre. Iarna, pînă la plecare, trupurile îngheţau şi le transportam mai uşor. Vara ne chinuiam amarnic. Mereu se rostogoleau de pe umerii noştri şi, slăbiţi cum eram, trebuia să ne încordăm toate puterile să le putem ridica din nou pe umeri. Mărşăluiam prin nămeţi. Ne întorceam de la muncă istoviţi, sleiţi de orice vlagă. Ne apropiam de lagăr. Numai gîndul că am mai supravieţuit o zi ne dădea putere să ne mişcăm picioarele. *SS*-iştii, nerăbdători, urlau să iuţim pasul. Se apropiau de rîndurile noastre şi începeau să ne izbească cu patul puştilor, cu cravaşele. Cel ce se prăbuşea nu reuşea să se mai ridice. Era împuşcat sau călcat în picioare. Îl ridicam pe umeri. Din cauza întunericului nu ne dădeam seama dacă mai respiră sau nu. Nici cum îl cheamă nu ştiam, căci din cauza ritmului accelerat în care se murea, componenţa *Kommando*-urilor se schimba mereu.

— Care consideraţi că a fost cauza principală a numărului crescut de morţi în *Kazett* faţă de alte lagăre ?

— În acest lagăr blestemat totul era insuportabil. Hrana — mai puţină şi mai proastă. *Revier*-ul — mai groaznic decît oriunde. *Kapo* şi *SS*-iştii — de-a dreptul sălbatici. De la interogatorii nimeni nu se întorcea viu. Erau zile cînd cei din detaşamentele care lucrau în pădurea *Bergerwald* erau împuşcaţi ca iepurii. Cîte 20—30 într-o singură zi.

— Comandantul, Peitschemann, participa la aceste vînători de *Häftling*-i în pădure ?

— Eu nu l-am văzut.

Diettmar mulţumi martorului şi se aşeză pe scaun.

— Urmează apărarea, dacă doreşte să pună întrebări.

Müntzer se ridică şi făcu un pas spre martor.

— În ce lună şi în ce zi aţi sosit la *Kazett* ?

— N-aş putea preciza ziua, ştiţi că...

— Vă rog să răspundeţi scurt şi concret, fără divagaţii. Vă amintiţi ziua sosirii ? Da sau nu ?

Müntzer rostise, intenţionat, mai tare ultimele cuvinte şi mai făcu un pas spre pupitrul martorului.

Descumpănit, ezitînd, Spielmann răspunse anemic :

— Nu.

— Vă rog puţin mai tare. Da sau nu ?

— Nu.

— Pe comandantul lagărului, pe domnul Peitschemann, l-aţi cunoscut, aţi avut contacte directe cu el, i-aţi cunoscut nemijlocit activitatea ?

— Eu am fost un simplu *Häftling*, cum aş fi putut şti ce face el ? În lagăr intra foarte rar. Şi atunci, şi eu, ca toţi *Häftling*-ii, căutam să fiu cît mai departe de el. Am simţit însă pe pielea mea măsurile pe care le lua. Am văzut cu ochii mei urmările lor.

Müntzer făcu din nou un pas spre martor şi ridică braţul ameninţător.

— Iar divagaţi. Iar ocoliţi răspunsul. Insist din nou să răspundeţi cu da sau nu. Aţi cunoscut pe comandantul lagărului ?

— Nu.

— Puteţi preciza ce măsuri a luat şi cînd ?

— Nu.

— Atunci — Müntzer ridică din nou braţul şi făcu încă un pas înainte — cum îndrăzniţi să-l acuzaţi ? Să-i atribuiţi fapte pe care nu le-aţi cunoscut nemijlocit ? Dumneavoastră ştiţi că mărturia falsă, calomnierea se pedepsesc aspru de legile statului nostru !

— Eu, eu, bîigui Spielmann, mutîndu-şi greutatea trupului de pe un picior pe altul, nu am spus şi nu am de gînd să spun decît ce am simţit pe propria mea piele, decît ce am văzut cu propriii mei ochi.

— Domnule preşedinte, interveni ferm Diettmar, tonul iritat, ameninţător folosit de apărare intimidează martorul. Protestez împotriva manierei folosite.

Krügel îşi ridică ochii din dosar şi fără să schiţeze nici cea mai mică mişcare din cap, rosti neutru :

— Rog pe domnul avocat să-şi adreseze întrebările pe un ton mai potolit.

Întorcîndu-se radios spre locul lui, Müntzer declară emfatic, din mers :

— Constatînd că martorul nu-şi aminteşte nimic concret, nimic precis, iar în ce-l priveşte pe clientul meu nici măcar nu l-a văzut la faţă de aproape, nu mai am alte întrebări.

— Să intre martorul următor.

Krügel își păstra atitudinea rece, distantă, cu nuanțe de oboseală amestecată cu plictiseală.

— Numele ?

— Friedland Ernest.

— Profesia ?

— Funcționar particular.

— Domiciliul ?

— Bruxelles — Belgia.

— Cînd și cît timp ați fost deținut la *Kazett* ?

— Aproximativ două luni, în octombrie și noiembrie 1944.

Friedland, cu vreo 5—7 ani mai tînăr decît bătrînelul de dinaintea lui, deși se apropiase șchiopătînd de pupitru, se ținea drept și răspundea energic, fără ezitări. Innfeld observă însă că, atunci cînd tăcea, zvîcnea din tot trupul. Se gîndi că este urmarea încordării cu care așteaptă întrebările.

— L-ați cunoscut pe comandantul lagărului ?

— Încă înainte de a sosi în lagăr. La *Neuengamme*, în *Kommando*-ul în care lucram, la un moment dat au venit doi care trecuseră prin *Kazett*. Ascultînd ce povesteau despre Peitschemann, ni s-a încrețit pielea, deși toți din detașament aveam de-acum cel puțin doi ani de lagăr.

— Vă rog să-mi răspundeți fără comentarii. Ce funcție ați avut în lagăr ?

— N-am deținut nici un fel de funcție ; am fost simplu *Häftling*.

— Ați avut prieteni printre cei care făceau parte din ierarhia lagărului și care aveau legături directe cu *Kommandatur*-a *SS* ?

— Nu.

— Mulțumesc. Domnule procuror, martorul este la dispoziția dumneavoastră.

Diettmar se ridică în picioare.

— A existat vreo diferență între tratamentul la care erau supuși *Häftling*-ii în *Kazett* față de cel pe care l-ați cunoscut în lagărele prin care trecuserăți anterior ?

— E greu de răspuns, domnule procuror. E ca și cum ai întreba pe cineva : „Omule, cum crezi că e mai bine să mori : de foame sau de sete ?, spînzurat de mîini sau de picioare ?, împușcat în ceafă ori în inimă ?, izbit cu

capul de zid ori lovit în moalele capului cu patul puştii ?" Ştiţi şi dumneavoastră că lagărele de concentrare erau făcute şi funcţionau după acelaşi calapod. Toate erau în fond fabrici ale morţii. Unele mai mari, altele mai mici, dar, în toate, benzile rulante nu transportau decît cadavre. Ele nu produceau altceva decît moarte. Gama metodelor de ucidere era extrem de variată în toate lagărele. O diferenţiere s-ar putea face doar analizînd doza de rafinament cu care se asasina. Şi, în această privinţă, *Peitschemann* nu prea avea egali.

— Aţi putea concretiza ?

— Desigur. În toate lagărele prin care am trecut, *Auschwitz, Bergen-Belsen, Moringen, Westergeln, Saltzgitter, Neuengamme, Kommando*-urile se întorceau de la muncă aducîndu-şi pe umeri cadavrele camarazilor care nu mai rezistaseră sau din cele mai felurite motive fuseseră lichidaţi de *Kapo* ori *SS*-işti. Cu toate acestea plecam în zori, de fapt totdeauna era încă întuneric, cu speranţa că „azi, poate, vom rezista toţi" că „azi — ne încurajam — nu va cădea nici unul dintre noi". La *Kazett* această plăpîndă speranţă ne era deseori anulată. Eram anunţaţi dinainte : *Kommando* nr. 7, sau 10, sau 37, pentru randamentul scăzut din ziua precedentă, pentru că n-a cîntat destul de tare cînd a intrat pe poarta lagărului sau pentru că la *Appell* n-a fost perfect aliniat se va întoarce cu trei, ori cu cinci, ori cu şapte cadavre. E imposibil pentru cel ce n-a trăit coşmarul lagărelor de concentrare să-şi imagineze ce epuizantă, de-a dreptul ucigătoare, era o astfel de zi. Din clipa în care luai cunoştinţă de această condamnare te tortura fără încetare gîndul : care din detaşament vor fi cei trei, cinci sau şapte ? Care dintre prietenii tăi ? Dar tu ? Tu nu vei fi printre ei ? Lucram într-o asemenea tensiune, spaima morţii punea stăpînire pe noi în asemenea hal, încît răsuflam uşuraţi cînd auzeam cîte o bufnitură sau detunătură urmată de exclamaţii repetate din gură în gură : „s-a mai prăbuşit unul de pe schele" ori „au mai împuşcat unul din detaşamentul nostru".

În cîte o zi geroasă, cînd n-aveau chef de joacă şi distracţii, *SS*-iştii isprăveau repede. Încă de la prima oră chemau doi-trei *Häftling*-i lîngă focul la care se în-

călzeau şi frigeau cartofi şi le cereau băştile să li le umple cu cartofi pentru camarazi. Deţinuţii îşi smulgeau băştile de pe cap şi le întindeau cu mîinile tremurînde de emoţie. *SS*-iştii le apucau şi le zvîrleau dincolo de cordonul de pază. „Repede, după ele". În momentul cînd *Häftling*-ii depăşeau cordonul, zbirii apăsau pe trăgaci, secerîndu-i fără milă. După această ispravă, unul din *SS*-işti mergea pe traseul pe care se cărau sacii cu ciment spre interiorul pădurii. Se oprea în dreptul unei rîpe. Cînd trecea un *Häftling* mai bătrîn sau un tînăr vlăguit, care păşea nesigur, *SS*-istul urla : *„Schneller verfluchte Hunde !"* Îl atingea cu patul puştii şi îl dezechilibra, apoi îl împingea uşor, abia perceptibil, dar suficient ca nenorocitul să se rostogolească în rîpă. Cînd se completa numărul de trei, cinci sau şapte, *SS*-iştii îşi vedeau de coptul cartofilor, iar noi începeam să muncim relaxaţi.

Alteori era însă cumplit. Venea seara şi noi toţi eram încă în viaţă. În loc să ne bucurăm că ziua de muncă istovitoare e pe sfîrşite, frica de moarte ne copleşea total. Ştiam că în orele, uneori în minutele care mai rămăseseră pînă la rostirea salvatorului *„Feierabend !"* [1] vor trebui să-şi încheie calvarul trei, cinci sau şapte dintre noi. *SS*-iştii îşi pregăteau distracţia de seară de-a lungul întregii zile. În asemenea situaţii se întreceau în inventivitate. Făceau pariuri între ei : care găseşte o metodă mai originală şi cît mai hazlie.

Într-o zi a venit faimosul *Scharführer* Spatzlengger.

Innfeld sesiză că Peitschemann, care răsfoia nepăsător un dosar, tresări la rostirea numelui, îşi ridică brusc capul şi-şi aţinti ochii spre martor, fără să observe privirea mirată, îndreptată spre el, a avocatului său.

— Puteţi preciza cine era Spatzlengger ? interveni procurorul.

— N-am aflat ce anume funcţie îndeplinea ; printre *Häftling*-i se vorbea că, deşi lucrează la secţia *Gestapo*, este omul de încredere al lui Peitschemann. În ziua aceea, din *Kommando*-ul nostru trebuiau lichidaţi cinci. Trei fură asasinaţi de *SS*-işti în prima oră. Unul muri de epuizare. Urcă sacul cu ciment, pe un drum abrupt,

[1] Terminat.

pînă în mijlocul pădurii. Se opri în faţa stivei. Trebuia început un nou rînd. Se lăsă încet în genunchi să nu scape sacul, îl aşează frumos, apoi, sprijinindu-se de marginea stivei, se ridică în picioare. Se îndreptă, îşi întoarse privirea spre *Häftling*-ul care se apropia, dar nu apucă să-i spună nimic. Se prăbuşi peste sacul pe care-l aşezase cu atîta migală, îl cuprinse în braţe şi rămase nemişcat. Următorii doi *Häftling*-i care sosiseră s-au chinuit mult să-i desfacă mîinile închircite pe sac şi să-i tragă cadavrul lîngă celelalte trei. Se înserase de-a binelea. Mai era nevoie de o victimă. Eram cu nervii la pămînt. Spatzlengger — crăcănat pe platoul unei stînci, înconjurat de trei *SS*-işti mai tineri decît el şi mai mici în grad şi care îi urmăreau atenţi mişcările, receptîndu-i aprobativ fiecare remarcă — se pregătea de spectacol. Oprise, în sfîrşit, un *Häftling* mai în vîrstă care tocmai trecuse prin faţa lui, gîrbovit de povara unui trunchi de copac pe care-l tîra după el, ţinîndu-l cu amîndouă mîinile de capătul ce-i strivea umărul. Surprins de acel neaşteptat „*Halt !*“ [1], bătrînul, vibrînd din tot trupul, îşi încleştă şi mai tare mîinile în jurul trunchiului şi se opri. „Cum te cheamă“ ?, „Schonhaus“. ; „Ai obosit, nu ?“ „Mai pot, mai pot, *Herr Scharführer*“, se grăbi să răspundă *Häftling*-ul, fără să-şi poată stăpîni vibraţia trupului. „Hai, lasă-l jos şi trage-ţi un pic sufletul.“ ; „Mulţumesc, *Herr Scharführer,* dar să ştiţi că mai pot, nu-s obosit, mai pot... mai pot“, repeta în neştire, aşezînd trunchiul pe pămînt. Spatzlengger ordonă adunarea *Kommando*-ului. La constituire, cu două săptămîni înainte, fusesem 160. În dimineaţa acelei zile, la *Appell,* eram în viaţă 107. Acum, cu o oră înaintea întoarcerii în lagăr mai trăiam 103. „*Häftling*-ul Fussbaum să iasă în faţă.“ Am încremenit cu toţii. Schonhaus se făcu alb ca varul. Nathan Fussbaum, cel mai tînăr dintre noi, abia împlinise 17 ani ; ieşi din front şi luă poziţie de drepţi, energic, încercînd să se arate cît mai sigur de el, cît mai nepăsător de ce îl aştepta. Rîndurile *Kommando*-ului au început să se clatine. Bănuiam deznodămîntul şi nu ne puteam stăpîni emoţia, spaima, deznădejdea. Cunoşteam aproape toţi povestea bătrînului Schonhaus. Părinţii şi doi copii —

[1] Stai !

unul de 13, altul de 16 ani — morți în ghetoul din Varșovia. Doi frați și familiile lor, la *Birkenau*, au mers direct în camerele de gazare. O fiică împușcată în fața lui, în drum spre *Auschwitz*, pentru că, într-o gară, coborîse din vagon, pe fereastră, să ia puțină apă pentru maică-sa, care avea niște arsuri insuportabile. De soție nu știa nimic. A văzut-o ultima oară pe rampa morții de la *Birkenau*. Nici de cei doi fii mai mari nu auzise nimic de cînd au plecat cu un transport despre care se zvonise că ar fi ajuns la *Mauthausen*. Din întreaga familie, tatăl rămăsese doar cu Nathan. Pentru a nu fi despărțiți — *SS*-iștii fărîmițau familiile, ca să le slăbească forța de rezistență —, cînd au ajuns în *Kazett*, venind de la *Birkenau*, băiatul și-a luat un alt nume. Pentru a nu da de bănuit, au hotărît să muncească mereu în *Kommando*-uri diferite. Cu trei zile în urmă, Schönhaus se îmbolnăvise. Febra îi măcina puterile. Nathan a aranjat cu unul din *Kommando*-ul nostru să facă schimb de locuri, pentru a fi lîngă tatăl său, să-l ajute la nevoie. Era evident că Spatzlengger, care lucra la *Gestapo*, aflase totul. Nu putea fi vorba de o simplă coincidență. *Scharführerul* îi ordonă tînărului să prindă trunchiul de un capăt și să-l ridice deasupra capului. Pe bătrîn îl puse să se întindă de-a curmezișul sub el, cu fața în sus, astfel încît să fie cît mai aproape de picioarele tînărului. Îl făcu apoi să se tîrască pe spate în sus și în jos pînă cînd gîtul îi ajunsese exact sub trunchi. „*Gut, jetzt ist gut, bleibe ruhig !*“ [1], exclamă satisfăcut Spatzlengger și se întoarse să-i privească pe ceilalți *SS*-iști care stăteau un pas mai în spate. Le zîmbi cu înțeles și se răsuci brusc spre Nathan. „Dă-i drumul !“ Tatăl închise ochii. Fiul, cu privirile în jos, se încordă din toate puterile și sălță puțin trunchiul, pentru a se convinge că are putere să stea așa o veșnicie. Bătrînul, după cîteva secunde, își deschise ochii și privi, mirat că nu se întîmplase nimic, spre fiul său. În privirea lui nu era nici reproș, nici spaimă, mai degrabă implorare : repede, cît mai repede ! Lui Spatzlengger nu-i venea să creadă că ordinul nu i se execută. Se fistîci. Își schimbă greutatea trupului său mătăhălos de pe un picior pe altul, și cu o sprinteneală greu de

[1] Bine, acum e bine, stai liniștit !

presupus la un om atît de greoi, sări pînă aproape de Nathan şi-l croi cu cravaşa peste mîini, apoi îl izbi drept în faţă, urlînd : „Dă-i drumul ! N-auzi ?... Dă-i drumul !". Fiul îşi încleştă maxilarele să nu ţipe. Pe faţă îi apăru o dungă roşie ce se întindea de deasupra ochiului drept, peste nas, pînă în colţul gurii. Din dungă se desprindeau dîre subţiri de sînge, ce se adunau sub bărbie, de unde picurau în stropi mereu mai mari pe gîtul tatălui. Degetele mîinilor, învineţite de frig, chircite de arsura cravaşei, intraseră parcă în coaja trunchiului. *Scharführer*-ul încetă brusc să mai urle. O şuviţă de salivă i se prelinse pe bărbie. Îşi şterse buzele şi bărbia cu dosul palmei înmănuşate şi, pe un ton mieros, împăciuitor, îi spuse tînărului *Häftling* să aşeze cu grijă trunchiul, „uşurel, să nu-l loveşti pe bătrîn", şi să se odihnească. Îi ceru lui Schonhaus să se ridice în picioare. „Acum, întinde-te tu, exact în locul lui", îi spuse pe acelaşi ton mieros tînărului, ca şi cum ar fi fost vorba de un joc. Apoi îi ordonă energic bătrînului : „Hai, grăbeşte-te ! Fă tu ce n-a făcut el. Ridică trunchiul şi lasă-l să cadă." Bătrînul nici măcar nu tresări. Rămase încremenit. In obraji nu avea pic de sînge. *Scharführer*-ul se năpusti asupra lui. Îl doborî dintr-o lovitură. Izbindu-l de cîteva ori cu bocancul, pînă îşi redobîndi calmul. Chemă un *Kapo* şi-i ordonă să-i lege pe cei doi *verfluchte Hunde* fedeleş, de o parte şi de alta a trunchiului.

Kapo, inventiv, îi puse pe cei doi — spre satisfacţia *SS*-iştilor — să se îmbrăţişeze, ăvînd între ei trunchiul. Săltă el trunchiul, ca *Häftling*-ii, lungiţi pe pămînt, faţă în faţă, să-şi poată strecura cîte un braţ sub el şi să se cuprindă. După ce îşi prinseseră braţele şi deasupra trunchiului, fură înfăşuraţi cu o funie. „Ia să dăm noi puţin de-a dura balotul ăsta pînă la marginea stîncii", îi invită Spatzlengger pe ceilalţi *SS*-işti. Aceştia se grăbiră, într-o veselie generală, să asculte îndemnul. În strigăte de „hei-rup", izbeau toţi deodată cu bocancii, cînd în trupul tînărului, cînd în cel al bătrînului, făcînd „balotul" să se rostogolească. „*Halt !*", strigă Spatzlengger, cînd ajunseră pe buza platoului. „De aici în colo nu mai trebuie să vă ascundeţi, nici să minţiţi cu neruşinare, porcilor ! De-acum veţi fi mereu împreună", spuse Spatzlengger şi

izbucni într-un hohot de rîs în timp ce își înfipse cizma perfect lustruită în trupul tînărului care se nimerise deasupra trunchiului. Bătrînul, dedesubt, horcăia neputincios. *Scharführer*-ul zvîcni din genunchi. Un mic brînci și „balotul" se balansă. Doar o frîntură de secundă, apoi se rostogoli în prăpastie. *SS*-iștii începură să rîdă prostește, susținînd hohotele *Scharführer*-ului și atenuînd bufniturile ce se auzeau ca venind tot mai de departe...

— I s-a făcut rău, strigă cineva din sală.

— Dați-vă, vă rog, la o parte. Are nevoie de aer.

— A leșinat, un medic... Repede un medic.

Krugel, care se așteptase la o astfel de scenă, izbi cu ciocănelul și se adresă imperturbabil :

— Rog un doctor din sală să ajute evacuarea și să acorde asistența necesară.

O tînără de 17—18 ani fu sprijinită să ajungă în hol.

— Continuăm, rosti energic Krugel și murmurul sălii încetă.

— Nu mai am alte întrebări, spuse Diettmar.

— Apărarea ?

Muntzer se ridică de pe scaun, se apropie de martor, apoi — ca și cum subit își adusese aminte de acuzația că încearcă să intimideze martorul — se retrase cu spatele pînă lîngă masa lui. Teatralismul era evident.

— Rog martorul să-mi răspundă cît mai concis. Dacă se poate cu da și nu. Cine era cel care ordona cu cîți mai puțini oameni vii să se întoarcă detașamentul ?

— *Rapportfuhrer*-ul.

— L-a văzut vreodată pe comandantul lagărului, pe domnul Peitschemann, executînd cu mîna lui un deținut din detașament în timpul lucrului ?

— Nu.

— La scenele relatate ca mărturie, domnul Peitschemann a asistat ?

— Nu.

— Vă mulțumesc.

— Dar asta nu înseamnă că Peitschemann... că el, în calitate de comandant...

— Domnule președinte, atrageți atenția, vă rog, martorului că am terminat întrebările. Procesul nostru va

înainta foarte greu dacă vom asculta tot ce știu martorii despre lagărele prin care au trecut. Cred că sînteți de acord și dumneavoastră că ne interesează doar faptele directe ale domnului Peitschemann sau cel mult cele provocate de el. Or, după cum însuși domnul Friedland recunoaște, faptele pe care le-a povestit n-au fost săvîrșite sau ordonate de clientul meu. El nici măcar n-a fost de față cînd s-au comis.

— Martorul este liber. Să intre următorul ! decretă Krügel.

— Onorată instanță !

Muntzer își potrivi cravata, își aranjă mapa și se sprijini cu amîndouă mîinile de masă. Repeta aceste mișcări ori de cîte ori intenționa să facă o declarație mai importantă.

— Onorată instanță, reluă pe un ton declamator. Cu tot respectul pe care-l port tribunalului și distinsului său președinte, mă văd silit să protestez cu toată hotărîrea împotriva modului cum decurge audierea martorilor acuzării. Prin întrebările care li se pun, ei sînt îndemnați să descrie orori săvîrșite sau imaginate, ce nu au nici o legătură cu activitatea clientului meu. Scopul unor asemenea depoziții este evident crearea unei opinii publice ostile față de acuzat. Rog să se admită doar martori care au cunoscut direct activitatea domnului Peitschemann. Noi faptele lui sîntem chemați să le judecăm, nu viața lagărului în general.

— Dezaprob și mă împotrivesc categoric viziunii pe care încearcă s-o acrediteze apărarea. Dietlmar rostea cuvintele rar, apăsat, sigur de sine. Acuzarea a enunțat ca prim și principal element de acuzare participarea, susținerea și încurajarea deliberată de către Peitschemann a acțiunii comune de instaurare și menținere la *Kazett* a unui regim insuportabil de înfometare, de epuizare fizică, de bătăi, schingiuiri, dezumanizare și exterminare a deținuților. Depozițiile martorilor converg tocmai spre demonstrarea indubitabilă că un asemenea regim a existat. Rog pe domnul Muntzer să aibă răbdare : vom dovedi în continuare rolul activ, decisiv, intenționat al clientului domniei-sale în această acțiune. După cum îl asigur că se vor perinda în fața noastră și martori care vor proba

incontestabil şi al doilea cap de acuzare, şi anume că fostul comandant al lagărului s-a făcut direct vinovat de crime împotriva umanităţii, brutalizînd, schingiuind, ucigînd cu propriile sale mîini.

— Am cerut să intre în sală martorul următor.

Krügel îşi menţinea tactica de a interveni cît mai rar în duelul Diettmar-Muntzer.

Intrarea în sală a martorului O... R... provocă rumoare în băncile asistenţei. Oamenii erau tentaţi să desluşească în martori nişte oameni îmbătrîniţi, obosiţi, împovăraţi de încercările prin care au trecut. O... R... îi surprinsese prin înfăţişarea lui impunătoare. Înalt, cu fizic de atlet, îmbrăcat într-un impecabil costum gri, se opri o frîntură de clipă în uşă, pentru a cuprinde cu privirea asistenţa, ca un profesor universitar, care, înainte de a urca la catedră, vrea să-şi dea seama în faţa cui îşi va ţine prelegerea, apoi se apropie calm, cu paşi apăsaţi, de microfon. Rumoarea se repetă cînd asistenţa luă cunoştinţă că cel din faţa ei este chirurg cardiolog. In mîinile lui mari şi puternice era firesc să-ţi imaginezi nişte haltere, nicidecum un bisturiu.

— În ce perioadă aţi fost în *Kazett* — de cînd pînă cînd — şi cum erau trataţi deţinuţii în acest lagăr ? întrebă preşedintele sobru, aproape sever.

— Sînt fostul *Häftling* 58827. Am intrat pe porţile *Kazett*-ului la începutul lui iulie, adus de la *Birkenau*, şi l-am părăsit la mijlocul lui octombrie, fiind transferat la *Dachau*.

— Aţi putea preciza ziua...

O... R... schiţă un zîmbet ironic, abia perceptibil.

— Domnule preşedinte, îmi va fi foarte greu să fiu atît de exact în privinţa datelor. Nu numai eu, care abia împlinisem 16 ani, cînd am sosit în *Kazett*, dar şi ceilalţi mai în vîrstă din jurul meu încurcaserăm cu toţii şirul zilelor. Rupţi de orice contact cu lumea exterioară — timp de aproape 4 luni, cît am stat în *Kazett*, n-am văzut decît *Häftling*-i şi *SS*-işti —, îmi era greu să-mi imaginez cum arată un om îmbrăcat în haine civile. Văzînd zi şi noapte numai barăci şi sîrmă ghimpată, în închipuirea mea se estompau pînă şi contururile caselor din satul natal, ale clădirilor în general ; zilele se succedau

atît de asemănător — deşteptare, apel, muncă de sclav începută pe întuneric şi terminată pe întuneric, mîncare, somn, şi iarăşi, şi iarăşi deşteptare, apel, muncă de sclav —, încît n-aveai cum să deosebeşti lunea de marţi sau marţea de miercuri. Evenimentele erau aceleaşi zilnic : bătăi, schingiuiri şi moarte. Mai ales moarte. Se murea în timpul apelului, în timpul muncii, în somn. Se murea permanent. Doar felul morţii diferea. Puteai să mori din ordinul lui Peitschemann : la interogatoriu, în timpul biciuirii sau la *Revier*, injectat cu fenol în inimă. Puteai să mori vlăguit de orice putere cînd din ordinul aceluiaşi Peitschemann stăteai la apel toată noaptea, ori de foame, ori împins în prăpastie de un *SS*-ist, ori înecat în mlaştină, ori împuşcat în ceafă... Toată puterea de gîndire îţi era concentrată la maximum asupra unui singur lucru : ce să faci să mai supravieţuieşti o zi, să nu-l întîlneşti pe Peitschemann, să ocoleşti orice *SS*-ist, să fii cît mai departe de *Kapo*... În aceste condiţii am uitat, am încurcat şirul zilelor. De altfel numele lor nu avea nici o importanţă pentru noi. Ce conta că azi e joi sau vineri, că e 13 sau 14 iulie ori august. În legătură cu timpul în zilele şi lunile petrecute la *Kazett*, ne preocupa un singur lucru : să nu ne apuce iarna acolo. Ne gîndeam la iarnă ca la moarte. Ştiam că orice am face, dacă intrăm în iarnă, nu mai scăpăm vii din lagăr.

— Consider, domnule preşedinte, interveni avocatul apărării, că nu are rost să ascultăm din nou descrierea generală a vieţii de lagăr. Martorul ne poate ajuta şi are sens să depună mărturie numai dacă a cunoscut nemijlocit activitatea lui Peitschemann, dacă ştie măsurile pe care le-a elaborat personal, dacă îi cunoaşte actele de decizie, dispoziţiile directe.

Preşedintele dădu din cap aprobator şi rosti sec :

— Puneţi întrebările pe care le doriţi.

Muntzer se sprijini cu amîndouă mîinile de tăblia mesei din faţă şi i se adresă superior martorului :

— Aş dori să ştiu : deţinuţii de rînd aveau prilejul să intre în contact direct cu comandantul *SS* al lagărului ?

— Nu, răspunse liniştit O... R... Exista o singură excepţie : cînd le lua el personal interogatoriile.

— Dumneavoastră aţi avut vreo funcţie în lagăr ?

— Nu, nici una.

— Aţi avut vreun prieten printre prominenţii lagărului care erau în contact direct cu *Kommandatur*-a *SS* ?

— N-am avut.

— Aţi fost vreodată interogat de el în *Bunker* ?

— Nu, şi nu veţi găsi pe nimeni care să fi supravieţuit unei întîlniri directe cu Peitschemann în *Bunker* ! declară sentenţios O... R...

În sală se produse agitaţie. Acuzatul îşi frecă mîinile nervos. Muntzer sesiză atmosfera, îşi îndreptă spatele şi întrebă sarcastic :

— Dacă n-a supravieţuit nimeni acelor interogatorii, de unde şi cum s-a aflat cine le-a luat ?

În bănci oamenii îşi şopteau : „Aşa este", „logică întrebare", „deştept Muntzer ăsta, nu-i scapă nimic".

— Peitschemann participa rar la interogatorii, îşi începu răspunsul cu un calm imperturbabil O... R... Punea primele întrebări liniştit, dar se înfuria repede şi nu se mai putea stăpîni. Se năpustea asupra victimei, o izbea cu capul de pereţi, o călca în picioare, o lovea cu cizmele numai în abdomen şi în gură. Nu se oprea cît timp victima mai respira. S-a întîmplat totuşi, de cîteva ori, ca victima, dusă cu targa spre grămada de cadavre din faţa *Revier*-ului să-şi revină. De fiecare dată însă, în ziua următoare era inclusă în *Strafkommando* şi împuşcată pe motiv că încercase să evadeze.

— Dumneavoastră personal l-aţi cunoscut pe Peitschemann, aţi avut contact direct cu el ?

Muntzer era vizibil iritat.

— N-am avut. L-am cunoscut doar din vedere, de departe, aşa cum l-au cunoscut majoritatea *Häftling*-ilor. Îi recunoşteam apariţia totdeauna nu atît după trăsăturile feţei, cît mai ales după ritmul în care-şi lovea carîmbii cu cravaşa, după lustrul cizmelor, după cîinele său negru, fioros, de care nu se despărţea niciodată. Toate acestea s-au întipărit atît de adînc în ochii mei, încît văzîndu-l aici, în pantofi, fără cravaşa cu care mîna lui făcea corp comun, neînsoţit ca de un frate geamăn de

cîinele său negru, fioros, mărturisesc că mi-a venit greu să-l recunosc.

— Domnule președinte, onorată instanță, se adresă retoric Müntzer, ținînd seama că martorul nu l-a cunoscut în mod direct pe acuzat — după cum sincer mărturisește, abia l-a „recunoscut" —, avînd în vedere că n-a avut acces la nici un fel de informație privind conducerea lagărului, că despre faptele concrete ale lui Peitschemann — singurele care ne interesează — nu cunoaște nimic din experiența personală, ci doar din auzite, renunț la alte întrebări.

Se așeză tacticos pe scaun și privi în jur satisfăcut, încercînd să afișeze o mină de învingător.

Diettmar își închise mapa din față, așeză deasupra ei, grijuliu, o coală de hîrtie albă cu cîteva însemnări subliniate cu roșu și ceru cuvîntul.

— Martorul l-a văzut vreodată pe acuzat maltratînd un *Häftling* ?

— L-am văzut ucigînd.

Cuvintele rostite de O... R... au avut efectul unei explozii. Procesul dura de două zile și încă nu era clar dacă Peitschemann s-a atins de un singur *Häftling*, și acum, dintr-o dată, un om susținea că l-a văzut în postura de asasin. Sala încremeni pentru cîteva secunde, Müntzer își privea descumpănit clientul. În bănci se produse o foială generală.

— Sînteți sigur că în cazul la care vă referiți, cel care a ucis a fost Peitschemann ? insistă Diettmar.

— Nu încape nici cea mai mică îndoială.

— Relatați, cît mai detaliat, cum s-a întîmplat.

— Mă aflam de 10 zile în *Strafkommando* — își începu calm O... R... relatarea —, ceea ce în *Kazett* însemna lucru la bazinele cu fecale. Stînd pe marginea primului bazin, în care se colecta scursoarea întregului lagăr, toți cei 60 de pedepsiți, uneori eram peste o sută, scoteam cu ajutorul unor găleți, cu fundul găurit ca o sită, fecalele din bazin și le deșertam în tărăboanțe. Apoi, cu tărăboanțele pline, trebuia să traversăm bazinul, cca 50 de metri, pe o bîrnă lată de 30 de centimetri, pentru a răsturna conținutul în ce-al doilea bazin. Slăbiți, nemîncați, nedormiți — cei din *Strafkommando* eram închiși peste

noapte în celule în care nu aveam loc decît în picioare — cu mușchii tremurînd de încordare — găleţile prinse cu o funie, trebuia să le ţinem deasupra bazinului cîte 15—20 de minute, pînă se scurgea tot lichidul — era greu, aproape imposibil să ne menţinem echilibrul în timpul traversării. Iar cel ce luneca de pe bîrnă era ca şi pierdut. Nămolul acela pestilenţial te trăgea la fund irezistibil. Şi dacă totuşi, cu încordarea ultimelor puteri, deţinutul reuşea să se apuce cu mîinile de bîrnă, încercînd să se smulgă din mocirla care-l sufoca, Stinckfuss, *SS*-istul care ne supraveghea, ţintea fără greş, cu cîte o pietricică, degetele victimei. Se auzea un ţipăt scurt şi deţinutul iar se scufunda. Era distracţia preferată a lui Stinckfuss. Deţinuţii în puteri continuau lupta. *SS*-istul chiar îi încuraja. „Bravo *Häftling*-ule ! Eşti mai tare decît tot rahatul din bazin." Savura disperarea cu care *Häftling*-ii apucau bara a doua şi chiar a treia oară. Cînd nu le nimerea degetele, *SS*-istul le ţintea capul. Cîteodată, Stinckfuss îi ierta pe cei mai rezistenţi şi după trei încercări îi lăsa să se ridice din nou pe bîrnă. Zilnic însă rămîneau înecaţi, sufocaţi în acea scursoare pestilenţială, cinci-şase deţinuţi. Într-o zi ne-am pomenit cu Peitschemann peste noi. Unii au tresărit bucuroşi. „Să ştii că l-au reclamat pe Stinckfuss. A auzit de excesele lui. Să vedeţi că îl va muta în altă parte." „Înseamnă că sînteţi de curînd veniţi în *Kazett*. Nu-l cunoaşteţi pe Peitschemann. El n-a pedepsit niciodată nici un exces. Totdeauna le-a încurajat", a lămurit repede lucrurile Grimberg, un *Häftling* cu vechi stagiu în *Kazett* şi care, lucrînd la bucătărie, cunoştea multe „secrete" ale lagărului. În momentul acela, unul dintre *Häftling*-ii ce traversau bîrna şi-a pierdut echilibrul şi s-a rostogolit în bazin. Omul a dispărut lent, absorbit de mîlul fetid. Imediat însă am zărit o mînă care, după o scurtă bîjbîială, a nimerit bîrna. Nouă, celor de pe marginea bazinului — care ţineam găleţile cu fecale să se scurgă lichidul —, ni s-a oprit respiraţia : oare va îndrăzni Stinckfuss să-şi reia distracţia în faţa comandantului ? Şi Stinckfuss nu numai că a îndrăznit, dar s-a străduit să ţintească mai precis decît altă dată şi nu şi-a iertat victima nici la a treia încercare. Şi-a continuat „jocul" pînă la capăt. Peitschemann a

aprobat totul cu un surîs. I-a făcut semn subordonatului să se dea mai la o parte și, instalîndu-se în locul lui, lîngă movila de pietricele special adunate pentru „joc", a spus : „de următorul mă ocup eu". Ca prin minune, următorii cinci, în ciuda încordării provocate de prezența comandantului lagărului și a fiorosului său cîine, au reușit să traverseze fără nici un incident. Al șaselea însă, Grimberg, cel mai voinic și mai în puteri dintre noi, a cărui traversare o urmăriserăm cu toții fără strîngere de inimă, fiind siguri de reușită, cu trei metri înainte de a ajunge la marginea bazinului, tresărind la țipătul neașteptat al lui Stinckfuss : *„Schneller, verfluchte Hunde"*, s-a dezechilibrat și a căzut pe spate. În jurul lui țîșniră valuri de fecale. „Ăsta nu se mai ridică", exclamă Peitschemann cu părere de rău că nu-și poate demonstra agilitatea. Dar Grimberg se răsuci, își îndreptă corpul și, prinzînd cu stînga bîrna, se trase spre ea. Comandantul apucă o piatră și o aruncă rapid, cu forță. Nimeri în grindă, la cîțiva centimetri alături de mîna victimei. Grimberg apucă bîrna și cu dreapta. Peitschemann își reluă mina veselă, dar graba cu care acționa trăda o anume nervozitate. Nu nimeri nici a doua oară. *Häftling*-ul se sprijinea de-acum cu ambele coate pe bîrnă și se smulgea încetîncet din mîlul clisos. Pe grumazul și spatele lui Grimberg șiroia în dîre late acel amestec infect de fecale, resturi de mîncare și gunoi. Peitschemann își pierdu răbdarea, prinse un pumn întreg de pietricele și le azvîrli în direcția victimei. Își atinse ținta, dar, aruncate fără forță, nu avură efectul scontat. Grimberg continuă să se smulgă lent din mocirlă. Aproape că atinsese lemnul cu genunchiul, cînd Peitschemann își scoase cu un gest nervos revolverul, ochi și apăsă pe trăgaci. Sîngele țîșni ca un jet de apă roșie dintr-o fîntînă arteziană. Spectacolul halucinant dură două, cinci poate chiar zece secunde, pînă cînd Grimberg, vlăguit de puteri, se rostogoli în bazin. Introducîndu-și pistolul în toc, Peitschemann i se adresă lui Stinckfuss : „Cîinii ăștia blestemați mai mult de un glonte nu merită", apoi se răsuci brusc și se îndreptă spre lagăr.

— Cînd s-a întîmplat, în ce zi ? interveni precipitat avocatul apărării fără să ceară permisiunea președintelui.

— La 29 septembrie 1944, răspunse calm, sigur de sine O... R...

Müntzer se destinse brusc și-și îndreptă privirea spre completul de judecată.

— Domnule președinte, rog să se consemneze faptul că martorul, care a mărturisit sincer că, încă de la sosirea în *Kazett*, pierduse șirul zilelor, acum, în mod suspect, își amintește cu precizie data faptei relatate.

— A doua zi, la 30 septembrie, Grimberg împlinea 40 de ani. Prietenii lui de la bucătărie îi promiseseră că îl vor sărbători făcîndu-i rost de trei porții suplimentare. Una din porții mi-o promisese mie, eu fiind cel mai mic din *Strafkommando*. Așa se face că am reținut exact data întîmplării.

Müntzer se aplecă spre Peitschemann ; cei doi schimbară cîteva cuvinte, apoi se îndreptă și rosti autoritar :

— La 29 septembrie, clientul meu nu era în lagăr. Vom dovedi că, în acea zi, a participat la o adunare importantă a comandanților de lagăre la *Sachsenhausen*.

— Mai dorește cineva să i se adreseze martorului ? întrebă Krügel. Dacă nu, atunci...

— Domnule președinte, îl întrerupse, pe neașteptate, Müntzer. Mie mi se pare cel puțin curios că toți martorii apărării ne împărtășesc generalități, fac referiri aproximative la data evenimentelor, nu pot defini persoanele pe care le implică, nu le cunosc numele, nu-și amintesc aproape nimic în mod concret. Fiecare relatează însă cîte o întîmplare, dar, accentuez, numai una singură de care își amintește pînă la amănunt, de parcă s-ar fi întîmplat ieri și nu acum aproape 40 de ani. Seamănă foarte mult cu cel care învață, în anumite scopuri, o legendă. Nu doresc să spun mai mult.

— E o inadmisibilă insinuare, protestă Diettmar.

— Nu, este o constatare firească, replică prompt Müntzer, de parcă s-ar fi așteptat la această înfruntare.

— L-ați mai văzut și în alte împrejurări pe acuzat maltratînd pe deținuți ? i se adresă martorului președin-

tele, hotărît să prevină un nou duel între Müntzer şi Diettmar.

— L-am mai văzut ucigînd, răspunse O... R..., apăsînd cu mînie pe ultimul cuvînt.

— Relataţi, vă rog, spuse sec preşedintele.

— Protestez, strigă nestăpînit Peitschemann, întinzînd mîna spre O... R... Martorul are o fantezie bolnăvicioasă. Inventează pur şi simplu, pentru a impresiona deopotrivă instanţa şi asistenţa.

— Nu v-am dat cuvîntul, ripostă nerăbdător preşedintele.

Innfeld sesiză privirea dojenitoare pe care Müntzer o aruncă spre clientul său şi, după mişcarea buzelor, descifra şi observaţia : cu astfel de ieşiri necontrolate, puteţi strica totul.

O... R... îşi continuă depoziţia :

— Domnul Peitschemann văd că întinde mîna şi protestează. Întinde o mînă îngrijită, dar atunci, nu o dată, de pe ea se prelingeau picături de sînge. Este adevărat că, de regulă, el nu executa nemijlocit, asista doar la execuţiile în masă. Dar cînd se întîmpla să se înfurie pe cîte un *Häftling,* aşa cum am mai declarat, nu se stăpînea. Îl călca în picioare, asmuţea cîinele asupra lui şi nu se oprea nici cînd din trupul victimei ţîşnea sîngele ; continua să lovească cu pumnii, cu cizmele, pînă cînd victima îşi dădea duhul.

— Domnule preşedinte, sări furios în picioare Müntzer, martorul face din nou agitaţie. Vă rog să-l obligaţi să se rezume la fapte, dacă îşi mai aminteşte, dacă nu, să ne scutească. Nu putem asculta la infinit descrieri şi aprecieri lipsite de orice dovadă.

— La începutul lui noiembrie 1944, începu O... R... nemaiaşteptînd să fie îndemnat de preşedinte, data n-o pot preciza, într-o noapte rece şi ploioasă, Isac, mezinul lagărului — nu avea decît 13 ani, el se declarase la *Birkenau* de 14 —, ieşi din baracă şi se furişă pînă la marginea lagărului. Ascuns de întunericul nopţii, se hotărî să întindă mîna pe sub gardul de sîrmă ghimpată, să smulgă nişte coji de cartofi din movila de gunoi formată din resturile menajere de la bucătăria *SS*-iştilor.

Temîndu-se că va atinge firul de sîrmă prin care se scurgea curent de înaltă tensiune, aducător de moarte, începu să scurme cu unghiile pămîntul îmbibat de apă de sub gard. Tocmai cînd termină adîncitura și vru să-și întindă brațul, intră în lagăr, să facă o inspecție inopinată, Peitschemann. Aruncînd cu lanterna o dîră de lumină de-a lungul gardului de sîrmă ghimpată îl zări pe Isac, pe burtă, în noroi, cu brațul întins, pe sub sîrmă, spre movila de gunoi. Strigă *SS*-istului ce-l însoțea să ordone deșteptarea și încolonarea pentru apel, iar el se repezi spre copilul-*Häftling*. Adunați în careu, deținuții *Kazett*-ului am fost martorii uneia din cele mai sălbatice scene din cîte s-au văzut în lagărele de concentrare. Încă nu se luminase de ziuă. Datorită uriașilor nori negri ce stăteau nemișcați deasupra lagărului aveai impresia că abia a trecut de miezul nopții. S-a ordonat „*Stillgestanden*“ [1]. În clipa aceea a început, ca la comandă, o ploaie rece, de gheață. Împietriți în poziție de drepți, ne-am îndreptat cu toții privirile spre Peitschemann, care nu părea deloc grăbit. Își lovea ritmic, după obicei, carîmbii cizmelor impecabil lustruite cu cravașa pe care și-o plimba dintr-o mînă în alta. În spatele lui se afla un grup de vreo șapte *SS*-iști. Alături și mai în față, micul Isac, însoțit de un *SS*-ist și un *Kapo*. Peitschemann se considera mare psiholog. Grimberg mi-a povestit că făcea atîta zarvă în jurul „marilor lui descoperiri“, încît le cunoșteau nu numai *SS*-iștii, ci și prominenții lagărului. Principiul lui psihologic favorit, pe care l-a aplicat și în noaptea aceea, era că minutele de așteptare a comunicării pedepsei, în poziție de drepți, cu fața spre victimă, au mai mare efect asupra *Häftling*-ilor decît însăși execuția. „În timpul executării pedepsei acești puturoși își pot închide ochii — teoretiza el —, dar nu se pot sustrage tensiunii, spaimei de dinaintea comunicării sentinței.“ După vreo patru minute de chinuitoare așteptare, comandantul se hotărî să-și înceapă spectacolul. Se comportă într-un mod de parcă nici el nu știa cum se va termina jocul. Ordonă să se aprindă toate reflectoarele, iar micul Isac să se dezbrace în pielea goală. În lumina puternică ce inundă

[1] Drepți.

Appellplatz-ul se putea uşor desluşi cum tremură trupul despuiat, bătut de ploaia ce se înteţea. Peitschemann tot nu se grăbea. Abia după alte cîteva minute ceru ca *Häftling*-ul-hoţ să părăsească *Appellplatz*-ul în pas alergător şi să se urce pe prima baracă din dreptul gardului lîngă care a fost surprins. În *Kazett* barăcile erau săpate în pămînt. Numai acoperişurile lor, în formă de prisme triunghiulare, erau în afară şi acoperite cu brazde. Arătau ca nişte morminte neobişnuit de lungi. Micul Isac o luă la fugă în pielea goală spre baraca indicată. Reflectoarele se stinseră. Doar două mai rămăseseră aprinse, care-şi trimiteau fîşiile de lumină delimitînd un culoar de foc prin care alerga înnebunit de spaimă *Häftling*-ul pedepsit. Ajuns sus, pe muchia barăcii, el trebui să meargă de-a lungul ei într-un picior. După trei sărituri, Isac se prăbuşi. *„Auf !... Auf !... Weiter machen verfluchte Hunde !“* [1], strigă furios Peitschemann. *Häftling*-ul, fie că se lovise, fie că groaza îl paralizase, rămase nemişcat. Fîşiile de lumină ale ambelor reflectoare se uniră şi măturau fără încetare muchia barăcii. Peitschemann fu cuprins de criză, ca totdeauna cînd ceva nu ieşea aşa cum dorea. Se repezi spre baracă, asmuţindu-şi cîinele, care nu lipsea niciodată de lîngă el. Cîinele-lup îşi depăşi stăpînul. Ajuns la capătul barăcii, sări dintr-un singur salt pe coama ei, apoi se năpusti direct pe Isac şi-şi înfipse colţii în gîtul victimei. Stropii de sînge ce ţîşneau din rană scînteiau straniu în razele de lumină ale reflectoarelor. Peitschemann, uitînd că-şi murdăreşte cizmele, la al căror lustru ţinea mai mult decît la orice, urcă şi el pe baracă şi, izbind cînd cu cravaşa, cînd cu picioarele în trupul neputincios, urla ca scos din minţi : *„Auf !... Schneller auf, verfluchte Hunde !“* [2] Fiorosul cîine negru al lui Peitschemann, încurajat de urletele stăpînului său, îşi sfîşie cu lăcomie victima.

— Cer cuvîntul, se ridică în picioare Peitschemann.

— Vreţi să adresaţi o întrebare martorului ?

— Nu, doresc să fac o precizare. După prima declaraţie am crezut că domnul O... R... are o fantezie bolnăvicioasă

[1] Sus !... Sus !... Mai departe, cîine blestemat !
[2] Sus !... Mai repede, sus, cîine blestemat !

și atîta tot. Am pus-o pe seama suferințelor prin care a trecut. Acum însă îmi dau seama că nu este vorba de ticluirea deliberată a unor insinuări, ci de-a dreptul a unor calomnii murdare. Rog instanța să tragă concluziile cuvenite confruntînd cele relatate de martor cu cele petrecute real. Eu nu-i reținum numele acelui tînăr, dar fapta în sine mi-o reamintesc perfect.

— Sîntem gata să ascultăm varianta dumneavoastră.

— Am adunat lagărul pentru a arăta cum se încalcă disciplina și la ce pericol se expun unii deținuți. Mă îngrijora numărul mare de electrocutați. I-am ordonat tînărului deținut să refacă în fața tuturor drumul pînă la gard și să-și întindă din nou brațul sub sîrma ghimpată. Alergînd, s-a împiedicat, a căzut peste un ciob de sticlă care i-a provocat o tăietură adîncă în corp. La mirosul sîngelui, cîinele meu a țîșnit ca din pușcă spre victimă. Eu m-am repezit imediat să-l opresc. Am sosit, din păcate, prea tîrziu. Acestea sînt faptele, domnule președinte. Restul aparține fanteziei martorului.

— De ce ați ordonat dezbrăcarea în pielea goală pe o ploaie rece ? întrebă Diettmar.

— Nu-i adevărat. Acest amănunt i-a fost necesar martorului, pentru a fi mai impresionant și poate mai credibil.

— Dacă victima a fost îmbrăcată, cum s-a putut tăia atît de tare într-un ciob de sticlă ?

— S-a tăiat la față.

— Ați spus mai înainte că ciobul de sticlă i-a provocat o tăietură adîncă în corp.

— După cîtă anatomie cunosc, obrazul omului face parte din propriul său corp, domnule procuror, spuse cu sarcasm Peitschemann și se așeză pe scaun.

Se ridică imediat Müntzer, decis să diminueze efectul pe care-l provocase mărturia lui O... R...

— Am mai spus-o și repet, acuzatul n-a comis personal, în mod deliberat și nemijlocit, nici o crimă. Rog în acest sens să se consemneze că, în procesul de la *Dachau* din 1947, intentat de un tribunal militar american, numele domnului Peitschemann nici măcar n-a fost pomenit, deși el a făcut parte, timp de aproape doi ani din

Kommandatur-a lagărului. Și-a îndeplinit onest atribuțiile, fără să fi săvîrșit nici un act imputabil.

— Cer să se șteargă din procesul-verbal această precizare, menită să inducă în eroare instanța, interveni energic Diettmar. Acuzatul a făcut parte din paza lagărului *Dachau* între anii 1940 și 1941. După cum se știe, tribunalele americane s-au limitat la judecarea crimelor săvîrșite în lagărele de concentrare începînd cu 1 ianuarie 1942, nedorind să se ocupe de faptele comise înaintea intrării S.U.A. în război. În consecință, toate fărădelegile comise la *Dachau* — de la înființarea sa, în 1933, și pînă la 31 decembrie 1941 — au rămas nejudecate. Iată de ce n-a fost pomenit Peitschemann în procesul zbirilor de la *Dachau*. Dar faptul că a plecat din acest lagăr, la *Sachsenhausen* avansat în grad și promovat în funcție ne îndreptățește să presupunem că el a dovedit zelul cerut de superiori, zel care nu putea însemna altceva decît duritate, neîndurare, crimă. Cît de înrăit întru săvîrșirea crimelor era acuzatul, cît de conștient și deliberat a acționat reiese și din faptul că pe măsura înmulțirii avertismentelor pe care aliații le lansau pe toate căile la adresa celor ce făptuiau asasinate în lagărele de concentrare el și-a amplificat și agravat fărădelegile, activitatea sa culminînd în 1944, an în care proporțiile genocidului alarmaseră o lume întreagă.

— Onorată instanță, se fac aici niște afirmații absolut surprinzătoare pentru mine. Müntzer încerca să ia mina unui om sincer nedumerit. Domnul procuror s-a referit la un șir de avertismente pe care le-au adresat aliații, la știrile ce circulau în lume despre proporțiile asasinatelor din lagăre. Dar crede într-adevăr domnia-sa că aceste informații, declarații și avertismente au putut ajunge la urechile clientului meu ? Să nu știe oare domnul procuror — sau dacă pe atunci era foarte tînăr, să nu fi aflat ulterior — că în acei ani Germania a fost o țară a tăcerii ? Că pe atunci un singur om — Goebbels — hotăra ce să se spună la radio și ce să scrie în cărți și ziare, ce imagini să ruleze pe ecran ? Altceva nu se știa nimic ! Despre altceva nu era voie nici măcar să se pomenească. Toate celelalte erau doar șoptite, cu un risc enorm.

— Mă întreb şi eu, interveni fără să ceară cuvîntul Diettmar, oare domnul avocat crede într-adevăr că un şef care are în subordine peste 50 000 de oameni, avînd drept de viaţă şi de moarte asupra lor, se poate eschiva de răspunderea pentru soarta lor susţinînd că n-a cunoscut ori că nu s-a gîndit la urmări ? Dar el nu este îndreptăţit nici măcar să pretexteze că n-a putut asculta BBC-ul ori un alt post al aliaţilor. Avea o vilă lîngă lagăr. Nimeni nu-l urmărea, nu-l suspecta.

— Este unanim recunoscut, îşi continuă pe acelaşi ton pledoaria Müntzer, că a asculta un post de radio al aliaţilor în Germania nazistă era o modalitate de rezistenţă antifascistă, un adevărat act de eroism. Eu n-am susţinut că onoratul meu client a fost antinazist, nici că a fost erou. Mi-am propus să dovedesc — şi sînt sigur că voi reuşi — un singur lucru : că domnul Peitschemann este nevinovat în sensul acuzaţiilor aduse în acest proces. El n-avea de ce să se intereseze de urmările unor crime pe care nu le-a săvîrşit. Unui locotenent-colonel *SS*, care n-avea alt ţel decît să-şi îndeplinească datoria corect, fără excese, dar şi fără a-şi supăra şefii, nu i se poate imputa că nu a ascultat în fiecare seară radio Londra. Ar fi absurd, vă rog să mă credeţi, domnule procuror, încheie Müntzer şi-şi fixă privirea ostentativ asupra procurorului.

Judecătorul începuse să se obişnuiască cu aceste dueluri peste încuviinţarea lui şi nici nu intervenea decît atunci cînd i se părea că există pericolul unor înfruntări necontrolate.

Diettmar se ridică în picioare.

— Vă cred, cu o singură condiţie. Să acceptaţi şi dumneavoastră că cel puţin despre ceea ce se întîmpla şi se spunea în ţară, domnul Peitschemann era obligat să aibă cunoştinţă. Or, este un lucru ştiut că la 3 iulie — tocmai în luna în care clientul dumneavoastră era avansat *Rapportführer* într-un lagăr din Bavaria în care îşi începuse ucenicia, episcopul Clemens August von Galen declarase la München, din amvonul bisericii, citez : „Bărbaţi şi femei ai Germaniei ! Încă mai este în vigoare paragraful 221 din codul penal al *Reich*-ului. Acela care ucide cu premeditare un om, dacă a săvîrşit fapta în mod conştient, este condamnat la moarte."

— Am mai declarat şi repet : clientul meu n-a ucis pe nimeni, replică prompt, tăios, Müntzer.

— Vă rog să vă păstraţi calmul şi să admiteţi că clientul dumneavoastră, chiar fără nici un avertisment, în funcţia pe care o avea, în situaţia în care era pus de a da sau executa frecvent sentinţe capitale, de a asista la execuţii în masă, era obligat să cunoască paragraful 139 din Codul Penal neabrogat. Citez : „Acela care află despre intenţia unui criminal de a atenta la viaţa unui om şi nu încunoştiinţează de acest lucru la timpul cuvenit autorităţile sau pe cel ameninţat este pasibil de pedeapsă." Domnul Peitschemann era în serviciului *Kommandatur*-ii *SS* a lagărului *Birkenau* tocmai în perioada cînd se construiau camerele de gazare şi crematoriile după cele mai înaintate procedee tehnice. Ţinînd seama de relaţiile sale cu Höss, cunoştea cu siguranţă scopul noilor construcţii. De altfel, în 1942 începuseră exterminările în masă la *Birkenau*. Pe cine a încunoştiinţat domnul Peitschemann despre intenţiile criminale ale lui Höss ? Sau, dacă pentru aceasta era nevoie de curaj, de ce n-a cerut plecarea pe front, pentru a nu fi părtaş ?

— A făcut acest lucru, este adevărat, mult mai tîrziu, cînd şi-a dat seama că este împins spre crimă, preciză fără prea multă convingere Muntzer.

— Eroare, reluă cu vehemenţă Diettmar. Şi-a cerut plecarea pe front cînd crimele săvîrşite îl copleşiseră. Şi nici atunci nu remuşcările l-au îndemnat spre acest pas. A fost silit de alte împrejurări, pe care sper să le înfăţişeze cu toată sinceritatea acuzatul. Dacă nu, ne rezervăm dreptul să aruncăm noi lumina adevărului asupra lor.

— Ridicăm şedinţa, spuse judecătorul, lovind uşor cu ciocănelul. Continuăm mîine, la ora obişnuită.

Lumea răsuflă uşurată, ca şi cum ar fi fost forţată să suporte zăpuşeala din sală, şi se grăbi să ajungă în stradă. Innfeld îşi croi totuşi destul de greu drum spre ieşire. Oamenii păşeau în grupuri compacte. Fiecare era dornic să-şi mărturisească gîndurile, să comenteze, să afle ce spun ceilalţi. Nu conta că nu se cunosc. Cîte un grup se oprea şi bloca circulaţia. Unii se ataşau celor de aceeaşi părere. Alţii, dimpotrivă, se îndreptau în direcţia în care auzeau opinii contrare, pentru a le combate. Innfeld în-

cercă să prindă pe bandă frînturi de opinii. Se lăsă păgubaș. Vocile se amestecau și se supralicitau în așa măsură, încît își dădu seama că descifrarea benzii va fi imposibilă. Vîrî minifonul în buzunar și iuți pasul, cu intenția de a trece pe lîngă cît mai multe grupuri și grupulețe.

„Extraordinar!"; „De necrezut!"; „Întrece orice închipuire!"; „Se exagerează cu nerușinare"; „Dacă li s-ar da mînă liberă, martorii ăștia ne-ar mînca de vii!"; „Dacă numai unu la mie ar fi adevărat și tot e groaznic ce s-a putut întîmpla!"; „E monoton și macabru, mîine nu mai vin."; „Mă așteptam la ceva spectaculos, cînd colo numai lucruri știute."; „Sînt cutremurat, mă simt vinovat că pînă acum n-am știut nimic despre lagărele de concentrare."

Lui Innfeld i-ar fi plăcut să poată privi îndelung chipurile oamenilor și să deducă, ținînd seama de opiniile fiecăruia, cine sînt, ce profesie au, din ce categorie socială provin. În acea învălmășeală însă nu putea stabili cui îi aparținea fiecare exclamație.

Comentariile nu încetară nici în stradă. Pășind de unul singur pe o alee ce ocolea clădirea tribunalului și ducea spre parc, Innfeld fu surprins de un dialog ce contrasta cu tot ce auzise pînă atunci. Erau, după voce, doi adolescenți. Veneau la doi-trei pași în urma sa.

— Te frămînți de parcă ai putea fi și tu inculpată.

— Și chiar crezi că noi n-avem nici o răspundere?

— Noi?! exclamă băiatul și rîse zgomotos. Noi nici nu existam pe atunci. Tatăl meu era elev de liceu, iar mama abia se născuse.

— Cu tine nu se poate discuta niciodată serios, se supără fata. Tu crezi că în afara cifrelor, schemelor și mecanismelor tehnice nu există altă realitate asupra căreia merită să meditezi.

— Îți declar din nou, în modul cel mai solemn, replică el ironic, că deși nu m-a preocupat niciodată psihologia, cînd îmi vorbești despre Freud, de exemplu, te ascult cu cel mai mare interes. Cred însă că tu, înainte de a-l citi, chiar de cînd te-ai născut, ești stăpînită de complexul vinovăției.

— Vrei să mă ironizezi, ori chiar să mă jignești?

— Draga mea, tu ţi-ai uitat în sala tribunalului simţul umorului.

Nemaiauzind nici o replică, Innfeld, după ce făcu cîţiva paşi, se întoarse. Văzînd că perechea se oprise, se apropie de o vitrină şi stătu în faţa acesteia pînă cînd cei doi o luară din loc. Aşteptă pînă fu depăşit, apoi îi urmă la o distanţă mică, vrînd să asculte în continuare dialogul.

— Să ştii că părinţii mei sînt ceva mai în vîrstă decît ai tăi. Tata avea atunci 22 de ani. Şi ai auzit de ce au fost în stare unii tineri care n-aveau nici 17 ani.

— Doar nu vrei să-mi spui că-ţi suspectezi tatăl ?

— Nu, nici nu mă gîndesc la aşa ceva. Ar fi groaznic, insuportabil. Totuşi, fără să vreau, încă din prima sau a doua zi, de cînd l-am auzit pe martorul acela care a precizat vîrsta *SS*-iştilor care se amuzau asasinînd, mă întreb mereu : de ce tata nu mi-a vorbit niciodată despre aceste lucruri ? De ce în casa noastră n-am auzit rostindu-se cuvîntul lagăr, deşi, cînd printre musafiri se nimeresc vechi camarazi de-ai tatii, se evocă deseori vremurile de atunci. Iartă-mă, am deviat. Eu nu despre mine, nu despre familia mea vreau să vorbim.

— Dar despre ce, draga mea ?

— Despre noi.

— Adică şi despre persoana mea.

— Iar vrei să-ţi baţi joc de mine. Sînt sigură că mă înţelegi, dar azi ţii cu orice preţ să mă necăjeşti. Te rog încearcă să fii, barem o dată, serios şi tu. Vreau să discutăm despre noi, adică despre cei de-o seamă cu mine şi cu tine. Aşa că îţi repet întrebarea : tu chiar crezi că noi, cei de azi, n-avem nimic comun cu ce s-a întîmplat, n-avem nici o datorie de ordin moral, să zicem, faţă de victime ?

— Ce datorie ? Zău că nu te înţeleg ?

— De exemplu, dacă altceva nu, atunci cel puţin datoria de a şti ce s-a întîmplat atunci... Sau datoria de a recunoaşte crimele săvîrşite de autorităţile, de reprezentanţii statului german... Sau datoria de a-i condamna deschis, public, pe călăi... Sau datoria de a cinsti memoria victimelor... Sau datoria de a face ceva pentru ca repetarea acelor fărădelegi să devină imposibilă... Sau datoria...

— Stai, dragă, oprește-te ! Ai uitat că nu sînt student nici în drept, nici în istorie, iar studiile mele tehnice nu mă ajută să-ți răspund.

— Dar de crezut, ce crezi despre tot ce s-a spus la proces ?

— Îți spun sincer, nu m-am gîndit niciodată la astfel de probleme. Și nu cred nici acum că trebuie luat ad-litteram tot ce se aude într-o sală de tribunal.

— Dacă s-ar declanșa un proces împotriva indiferenței generației noastre, ar trebui să mergi voluntar, nesilit de nimeni, în banca acuzaților.

— Aș accepta cu o singură condiție : tu să-mi fii și procuror și apărător.

— Sînt gata să mă exersez, deocamdată în rolul de procuror.

— De acord, dar pe o bancă în parc.

Cei doi se prinseră de mînă și o luară la fugă să ajungă autobuzul, care tocmai se apropia de stație.

Innfeld îi urmări pînă se urcară, apoi, zicîndu-și în sinea lui că procesul își face efectul, indiferent de sentință, se îndreptă mulțumit spre hotel.

În zilele următoare, înainte de masă, audierea martorilor se desfășură în atmosfera de pînă atunci. Asistența se înfiora ascultînd evocările martorilor, savura duelul Diettmar-Müntzer, recepta intervențiile seci, indiferente ale lui Krügel și negarea consecventă de către apărare a tuturor mărturiilor. În ședința din ziua a șasea apăru prima cotitură care ului auditoriul.

— Numele ?

— Schönfeld Iosif.

Peitschemann zvîcni din tot trupul, strînse cu putere tăblia mesei, ca și cum ar fi căutat dovezi privind realitatea lucrurilor din jur. Îi făcu un semn discret cu cotul lui Müntzer, luă un bilețel și începu să-i scrie un mesaj. Se oprea mereu din scris și privea cu încordare spre martor.

— Ați avut vreo funcție în lagăr, l-ați cunoscut direct pe comandant, puteți să ne relatați fapte exacte despre el ?

Președintele punea întrebările pe un ton egal, mașinal.

— Am fost *Schreiber* la cancelaria *Gestapo*-ului. L-am văzut frecvent pe Peitschemann în anticamera „sălii mor-

ții", cum era numită încăperea în care se luau interogatoriile. Iar prin pereții de scîndură i-am auzit deseori întrebările, înjurăturile și izbucnirile de o violență înspăimîntătoare.

Un zgomot confuz de voci puse stăpînire pe sală.

Președintele interveni cu ciocănelul, apoi, cu o voce dominatoare, decretă :

— Martorul este la dispoziția dumneavoastră, domnule procuror.

Diettmar își alese de pe masă cîteva foi, le puse una peste alta și, tamponîndu-și fruntea cu batista, se ridică în picioare. Aruncă cu coada ochiului o privire spre masa apărării. Agitația acuzatului era evidentă.

— Așadar, pe Peitschemann, comandantul lagărului, l-ați cunoscut bine ?

— Destul de bine.

— Vă rog să repetați în ce împrejurări ?

— De cîte ori participa la interogatorii, trecea prin anticamera cu cartoteci.

— Participa des ?

— Cam o dată la două-trei săptămîni. Cînd survenea cîte un caz mai grav, venea zi de zi.

— Ați avut prilejul să discutați cu el ?

— Nu. Trecea pe lîngă mine fără să mă vadă. Îi cunoșteam pașii. Săream în poziție de drepți, înainte ca el să deschidă ușa. Mi s-a adresat o singură dată, dar nici atunci nu s-a uitat la mine. A privit în continuare ghemotocul de hîrtie din colțul încăperii. „Dacă mai constat o singură dată dezordinea de astăzi, îți vei continua viața de *Häftling* în compania de pedeapsă" spuse, în timp ce apăsă pe clanță și intră în „sala morții".

— Peitschemann interoga sau doar asista ?

— Nu asista niciodată. Venea doar cînd dorea să interogheze personal.

— Îi schingiuia pe cei interogați ?

— Vedeți, el avea o altă concepție decît șeful *Gestapou*-ului, Otto Eichelesberger. Era adeptul metodelor psihologice. Îl considera primitiv pe Eichelesberger, care întîi izbea și apoi punea întrebarea. Întîi le stîlcea fața, le rupea dinții, le sfîrteca buzele, apoi îi anunța că dacă nu declară tot, vor fi uciși. Cînd victima se încăpățîna să

tacă, îl punea pe Spatzlengger să treacă la un tratament mai rafinat : smulgerea unghiilor, jupuirea unor fîşii de piele, ruperea oaselor, despicarea penisului. Peitschemann stătea de vorbă civilizat cu deţinuţii. Le făcea promisiuni, îi şantaja pe un ton calm, îşi exprima chiar regretul că va fi silit să dispună „măsuri cu urmări ireparabile", dacă intervenţia lui personală nu duce la rezultatul scontat. Şi, într-adevăr, cînd se convingea că orice „insistenţă psihologică" este zadarnică, se ridica de la masă, îi spunea lui Spatzlengger pe tonul cel mai firesc : „nu mai am nevoie de el" şi părăsea încăperea. Peste cîteva minute, Spatzlengger trăgea după el cadavrul în faţa *Bunker*-ului, iar eu mă apucam să spăl urmele de sînge.

— Deci Peitschemann personal n-a torturat ?

— Daţi-mi voie, vă rog, n-am terminat ! Am descris cum decurgeau, în mod obişnuit, interogatoriile luate de comandant. Se întîmpla însă ca, din cine ştie ce motiv, Peitschemann să se enerveze, să-şi piardă răbdarea, stăpînirea de sine. Atunci era cumplit. Se repezea la victimă, o dobora cu pumnii lui grei, o călca în picioare, o izbea unde se nimerea. Dacă mai mişca sau mai horcăia, îl punea pe Spatzlengger să i-o ridice, el o înşfăca şi o izbea cu toate puterile de zid. Nu se liniştea pînă cînd victima nu zăcea nemişcată pe ciment. Ieşea şi se oprea în mijlocul anticamerei. Eu mă repezeam şi-i lustruiam cizmele, înlăturînd stropii de sînge. Aceasta era mania lui. Să aibă mereu cizmele lustruite lună.

— Instanţa doreşte să ştie dacă martorul a asistat şi el la interogatorii ? interveni pe neaşteptate Krugel.

În sală se produse rumoare. Era pentru prima oară, cînd Krugel întrerupea depoziţia martorului.

— Nu, domnule preşedinte, niciodată.

— Atunci de unde ştiţi cine şi cum tortura ?

Rumoarea în sală se intensifică.

— Rog linişte, se adresă Krugel asistenţei, vrînd să accentueze însemnătatea întrebării puse, apoi îşi îndreptă privirea spre martor : Vă ascult.

— Am fost *Schreiber* la secţia *Gestapo* aproape zece luni de zile. De la sfîrşitul lui iunie 1944 pînă către sfîrşitul lui aprilie 1945. Am urmărit nu zeci, ci sute de intero-

gatorii. Vă rog să mă credeți, domnule președinte, că am ajuns să știu după țipete și urlete dacă deținutul este pisat cu un drug peste rinichi sau i s-a aplicat o lovitură de bocanc în testicule, dacă a fost izbit cu capul de zid ori a început smulgerea unghiilor.

Cît timp dura schingiuirea nu puteam lucra. Tresăream și eu la fiecare țipăt ; fiecare urlet mi se înfigea în trup ca un cuțit. Căutam să-mi imaginez ce i se întîmplă victimei, cum o schingiuiesc. Intrînd apoi să spăl sîngele, cadavrele fiind totdeauna despuiate, îmi era foarte ușor să deduc ce s-a întîmplat. Am ajuns, domnule președinte, să determin cu precizie, după horcăit și după țipete, dacă Spatzlengger calcă cu bocancul pe grumazul victimei, ori îi zdrobește organele genitale, după cum stabileam, fără greș, momentul în care începea să se dezlănțuie Peitschemann.

— Mai aveți întrebări, domnule procuror ?

Krügel trecu peste declarația martorului, de parcă nici n-a auzit-o.

— Da, domnule președinte.

— Poftiți vă rog.

— Domnule Schonfeld, ați putea indica ziua precisă sau măcar o dată aproximativă a unui interogatoriu luat de comandantul lagărului care s-a soldat cu victime ?

— La începutul lui ianuarie, anchetarea unor *Häftling*-i în legătură cu o dezertare în grup ; a fost condusă direct de domnul Peitschemann.

— Vă amintiți sigur că ancheta s-a terminat cu morți ?

— N-a rămas nici unul în viață din cei anchetați.

— Puteți să dați cîteva nume ?

— Nu, nu-mi amintesc. Registrul există, după cîte știu. Lista lor s-ar putea reconstitui, deoarece toți cei anchetați au fost din aceeași baracă, iar acest lucru, numărul barăcii adică, este specificat acolo.

— S-a mai întîmplat ca toți cei chemați la interogatoriu să fie asasinați ?

— Aceasta era regula. Cine era chemat la anchetă își lua rămas bun de la viață.

— Au fost însă, probabil, și excepții.

— Foarte puține. Poate fi vorba de doi-trei, maximum patru-cinci care au avut șansa să fie, cu știrea sau fără

ştirea lor, obiect de dispută între comandant şi şeful secţiei *Gestapo*.

— Aţi putea să explicaţi mai pe larg.

— Peitschemann şi Eichelesberger, în aparenţă prieteni, în realitate erau la cuţite. Fiecare vroia să-l aibă pe celălalt la mînă. Se putea întîmpla ca un *Häftling* să fi fost martor la un abuz al unuia dintre ei. Să zicem, însuşirea unei cantităţi de aur. Cel în cauză nu putea suprima martorul, căci asasinatul era parat de celălalt, pentru ca, la o eventuală înfruntare deschisă, cu ajutorul acelui martor să-şi poată înfunda „prietenul".

— V-aţi putea referi la un caz concret ?

— Deţinuta Claudia Karlletti, evreică deportată din Grecia, a scăpat de la moartea pe care i-o hotărîse Peitschemann datorită intervenţiei lui Eichelesberger.

Peitschemann tocmai vru să împingă spre avocat biletul pe care scrisese cîteva rînduri în momentul în care martorul rosti numele Claudiei. Se cutremură, făcu ghemotoc biletul, îl strînse nervos în mîna stîngă şi, cu dreapta sprijinindu-se de masă, se ridică în picioare.

— Domnule preşedinte. Cred că e vorba de o substituire. Este adevărat că la secţia *Gestapo*-ului a funcţionat ca *Schreiber* — ajutîndu-l în muncă pe *Scharführer*-ul Spatzlengger — un deţinut cu numele de Schonfeld Iosif. Dar, din păcate, n-a supravieţuit. A murit cu două zile înainte de eliberare.

Redobîndindu-şi stăpînirea de sine, Peitschemann se aşează pe scaun, făcîndu-i semn avocatului să răspundă la eventualele întrebări.

— De unde ştie acest lucru acuzatul, care, după datele de la dosar, a plecat din lagăr cu cîteva luni înainte de sfîrşitul războiului ?

Preşedintele, în timp ce-şi rostea cuvintele, se uita insistent peste o foaie de hîrtie. Căuta probabil data exactă a părăsirii lagărului de către Peitschemann.

Încercînd să pară cît mai firesc, Muntzer răspunse degajat :

— Pregătind apărarea, am studiat împreună cu clientul meu arhiva muzeului din fostul lagăr *Kazett*. Am răsfoit şi registrul morţilor. Intenţionam să propunem ca martor al apărării şi cîţiva *Häftling*-i, care, avînd anumite funcţii

în lagăr, au cunoscut din interior, ca să zic așa, corectitudinea cu care și-a îndeplinit domnul Peitschemann prerogativele. *Schreiber*-ul Schonfeld Iosif era unul dintre cei care ar fi putut atesta insistența cu care comandantul lagărului pretindea *Gestapo*-ului ca interogatoriile să se desfășoare fără abuzuri, precum și faptul că, el personal, deși a asistat la unele cercetări, s-a abținut consecvent de la orice brutalități. Regretăm sincer că *Screiber*-ul Schonfeld Iosif, a murit de atac de cord, la 25 aprilie 1945, cu două zile înainte de eliberarea lagărului, după cum s-a consemnat în *Totenbuch*.[1] Vom atașa la dosar, în următoarele două zile, o fotocopie. De altfel, fostul secretar al cancelariei *Gestapo*-ului, *Scharführer*-ul Spatzlengger, propus ca martor al apărării, va atesta afirmațiile mele, inclusiv moartea *Schreiber*-ului, pe care chiar el a constatat-o și a contrasemnat în consecință.

— Martorul ce are de spus ? întrebă sec judecătorul.

Innfeld, impacientat, căută privirea lui Iosif. Se liniști cînd îi văzu fața destinsă. Desluși chiar un zîmbet ironic în colțul buzelor acestuia.

— Îmi pare rău că sînt nevoit să-l dezamăgesc pe domnul avocat, care acordă atîta încredere scriptelor din lagărele de concentrare. Clientul domniei-sale era cazul să-i atragă atenția asupra modului cum se întocmeau ele. Nu se poate ca domnul Peitschemann să nu-și amintească *cum* și *de ce* se murea la interogatorii și *ce* se trecea în registru. Au intrat în „sala morții", cît am fost eu *Schreiber* peste o mie de *Häftling*-i. Cei care au ieșit vii pot fi numărați pe degetele de la două mîini.

— Vă rog, domnule președinte, interveni indignat Müntzer, să impuneți martorului să răspundă la întrebarea care se referea la identitatea lui, nu la autenticitatea și exactitatea scriptelor din lagăr.

Fără să se intimideze, Schonfeld continuă pe același ton :

— Nu contest că figurez în registrul morților. Eu nu m-am văzut, dar e foarte probabil. Lucrurile s-au petrecut în felul următor : Cînd s-a apropiat frontul, șeful meu, *Scharfuhrer*-ul Spatzlengger, m-a anunțat că s-a primit un

[1] Registrul morților.

denunț împotriva mea. Mi-a spus că el nu crede în ce se spune despre mine, e convins că este vorba de o provocare, dar el nu putea să nu raporteze și, în consecință, în ziua următoare va trebui să dau niște explicații șefului *Gestapo*-ului, poate chiar comandantului lagărului. Știam că mi-a sosit sfîrșitul. Intrînd la interogatoriu, n-aveam șanse să ies viu din „sala morții". De cîte ori completam fișa unui nou candidat la moarte mă închipuiam în locul lui. Știam că-mi va veni și mie rîndul. Văzusem și știam prea multe ca să fiu lăsat în viață. Mi-am completat singur fișa. A doua zi erau programați încă patru la interogatoriu. Am intrat primul. Am avut noroc că n-am suferit prea mult. La prima lovitură m-am dezechilibrat și am căzut. Izbindu-mă cu capul de un drug de fier am leșinat. Am văzut ca prin ceață cum se repede Eichelesberger cu bocancul în mine, dar durere n-am mai simțit. Cei patru cărăuși de cadavre se opinteau din greu. Căruța era plină, ceea ce însemna cinci straturi de cadavre. Morții erau scoși din lagăr și duși la groapa comună o dată pe zi, seara, după apel. M-au înghesuit în stratul al treilea. Deasupra mea au pus încă două. Mă trezisem din leșin în clipa în care m-au trîntit peste celelalte cadavre. M-am nimerit la margine. La fiecare smucitură un cui îmi intra în coaste. Îl simțeam tot mai dureros. Voiam să țip, dar n-aveam putere... În stînga, un cadavru rece. Cel de deasupra mai era cald. De cîte ori se oprea căruța, cel rece se izbea de mine. Deodată un geamăt : „Ajutor, ajutooor... sînt încă viu." Era Maurice. Îi recunoscusem vocea. Stîlcea cuvintele în germană și le pronunța cu un accent specific franțuzesc. Și el, și prietenul său de nedespărțit, Igor, un prizonier rus, fuseseră interogați după mine. Ei încercau să urle, dar pe gură le ieșeau niște șoapte anemice. Eu îi înțelegeam, erau chiar deasupra mea. „Igor, mai trăiești ?" ; „Mă sufoc, Maurice, mă sufoc, nu mai rezist pînă la groapă." ; „Mișcă din picioare, poate reușim să atragem atenția cărăușilor." Trecînd pe poartă, sub raza reflectorului, unul din cei patru *Häftling*-i care împingeau căruța observă, probabil, un picior zvîcnind. „Opriți, fraților ! Mișcă ! strigă speriat. Unul mișcă încă..." ; „*Was ist los, verfluchte Hunde* ? tună *SS*-istul. *Schneller, los wei-*

ter ! [1]" ; „Domnule caporal, nu-s toţi morţi, raportă unul din cărăuşi." „Aveţi halucinaţii, blestemaţilor ! Mişcaţi-vă mai repede, dacă nu vreţi să dormiţi la noapte împreună cu ei !" În faţa gropii, *SS*-istul se apropie de căruţă, îl izbi pe cel care raportase. „Tot ţi se mai năzare că trăieşte ?" ; „Priviţi, domnule caporal !" *SS*-istul făcu un pas înapoi şi exclamă : *Donnerwetter !* Se întoarse şi, în pas alergător, se îndreptă către plutonier, care rămase în urmă să-şi aprindă o ţigară. „Domnule plutonier, raportez că doi trăiesc încă. Ar trebui duşi înapoi la *Revier.*" ; „Ai înnebunit ? au fost scăzuţi din efectiv. Sînt morţi. Ai înţeles ? Sînt morţi !" ; „Dar mişcă, domnule plutonier ! Membrele le zvîcnesc." „Sînt morţi, tîmpitule ! De cîte ori să-ţi explic ? Sînt morţi. Ori nu ţi-ai învăţat încă meseria ? Ce eşti tu, *SS*-ist sau ce dracu ? Te-a apucat mila de nişte evrei care put ?" ; „Eu nu trag, domnule plutonier. Eu am ordin să îngrop, nu să împuşc." ; „Atunci îngroapă-i !" ; „Dar trebuie să îngrop cadavre, nu oameni vii." ; „În lături, nenorocitule ! Îţi fac eu un raport de o să mă pomeneşti şi în ziua morţii. Mîine pleci pe front ! Te asigur ! Îl împinse brutal şi se îndreptă spre căruţă. Care sînt cei doi care nu ştiu că sînt morţi?"; „Priviţi!" Caporalul arătă spre stratul al doilea de sus în jos. Plutonierul scoase pistolul, ridică piedica, apropie ţeava de unul din picioarele care zvîcneau, ca şi cum ar fi vrut să facă o injecţie, apoi apăsă pe trăgaci. Ridică braţul şi trase la fel de calm în celelalte trei picioare. Văzînd sîngele şiroind strigă : „Da, caporale, ai avut dreptate, erau vii. Uite cum curge sîngele din ei ! Numai că, ce-am făcut eu trebuia să fi făcut tu." ; „Dar picioarele zvîcnesc în continuare, domnule plutonier." ; „Ei drăcia, dracului, nu vor să moară, porcii. Aruncaţi în groapă cadavrele de deasupra", ordonă el şi *Hälftling*-ii se puseră pe treabă. În tot acest timp, eu eram ca leşinat de spaimă. Iminenţa morţii mă paralizase. Nu mă puteam decide : să mă las îngropat de viu ori să-mi provoc moartea prin împuşcare.

Cînd straturile de sus au fost aruncate în groapă, horcăitul celor doi a devenit mai puternic. Cred că vroiau să ceară ajutor ; nu mai puteau însă articula cuvinte. Pluto-

[1] Ce s-a întîmplat, cîini blestemaţi ? Mai repede, hai, daţi-i drumul.

nierul s-a apropiat de celălalt capăt al căruței și a tras în capul lui Igor. Sîngele și cred că și fărîme de creier mi s-au scurs pe obraji. Săteam într-o dungă, sub trupul lui Maurice. Îmi încleștasem dinții în umărul cadavrului de lîngă mine, ca să nu țip, să mă trădez. Am mai auzit două împușcături. Cu nervii paralizați, am fost sigur că al treilea glonț mi-a fost sortit mie. Am mușcat și mai adînc din umărul camaradului mort de lîngă mine și am leșinat. Cînd mi-am revenit, simțeam o apăsare teribilă pe tot corpul. Credeam că mă aflu sub un munte. Am încercat să-mi mișc picioarele. Nimic. Brațul stîng — complet imobilizat. Dreptul era liber. Am scormonit, am tras, am împins, mi-am eliberat mîna stîngă, apoi, după o oră, am reușit să-mi despresurez picioarele. M-am răsucit pe burtă. Mi-am strîns genunchii sub mine și am încercat să ridic muntele de deasupra mea. Cadavrele s-au dat în lături, s-au rostogolit și am simțit aer proaspăt. M-am tîrît într-un canal. Am început să înaintez pînă cînd m-au părăsit toate puterile și am adormit. Peste două zile eram liber, dar eu nu știam. Abia în ziua următoare, cînd o comisie a început deshumările, am fost găsit și dus la spital.

Sala asculta uluită declarația martorului. Pînă și Krügel căzu pe gînduri și nu sesiză că Schonfeld își încheiase depoziția. Abia cînd acesta, după o pauză prelungită, rosti ca să atragă atenția „am terminat ce-am avut de spus", președintele tresări și întrebă precipitat :

— Apărarea mai are vreo întrebare ?

Asistența își îndreaptă privirile curioase spre Müntzer, dar, spre stupoarea generală, se ridică în picioare Peitschemann.

— Nu, domnule președinte. Doresc doar să anunț onorata instanță, că, începînd de mîine, mă voi apăra singur.

Krügel fu nevoit să intervină de trei ori succesiv cu ciocănelul pînă reuși să restabilească liniștea. Nu apucă să anunțe ridicarea ședinței, căci Müntzer, imediat ce murmurele se potoliră, ceru președintelui permisiunea să facă o scurtă declarație, înainte de a se retrage din proces, potrivit dorinței clientului său.

— Onorată instanță ! Domnule președinte ! Îngăduiți-mi ca în cîteva cuvinte să-mi precizez poziția față de acest proces, să-mi exprim opinia despre acuzat, dar și ne-

dumeririle mele. Recunosc, holocaustul a fost o tragedie zguduitoare. Camerele de gazare — o invenție sinistră. Deportările — o acțiune antiumană. Înființarea lagărelor de concentrare — o rușine, o sfidare la adresa civilizației, o incredibilă înjosire a omului. Dar pentru numele lui dumnezeu, ce au toate acestea cu clientul meu ? Poate fi el acuzat că a conceput holocaustul ?, că a inventat camerele de gazare ?, că a ordonat deportările ?, că a organizat lagărele de concentrare ? De ce atunci, în acest proces chemat să constate și să aprecieze faptele săvîrșite de domnul Heintz Peitschemann se insistă atît de mult pe dimensiunile holocaustului, pe barbaria camerelor de gazare, pe deportări și pe exterminările din lagărele de concentrare ?

Dați-mi voie, domnule președinte, să-mi spun deschis părerea că această manieră de desfășurare a procesului dăunează nu numai acuzatului, ci sfidează și opinia publică, care, după atîtea decenii, a obosit să rememoreze mereu și mereu trecutul. Are, oare, dreptul instanța judecătorească să oblige opinia publică să cantoneze, la infinit, într-un timp care a devenit de-acum apanajul istoriei ?

Onorată instanță, de-a lungul procesului, domnul procuror și martorii acuzării au căutat să-mi zugrăvească clientul ca pe un om lipsit de suflet, cu apucături și instincte agresive, dur, violent, care nu știa ce-i mila, rămînea insensibil, rece la tot ce se întîmpla în lagăr. Epitetele atribuite însă n-au fost demonstrate, ci deduse din pretinsele crime ce au avut loc în lagăr. Dar pieirea a mii sau chiar a zeci de mii de oameni într-un anumit loc, fie el chiar lagăr, nu presupune automat existența crimei ; pieirea putea fi urmarea unor epidemii, a foametei, a unui bombardament sau a oricărui alt cataclism. Nu se poate accepta teza simplistă, lipsită de orice element de convingere, potrivit căreia fiecare *SS*-ist, mai ales dacă și-a făcut serviciul într-un lagăr de concentrare, a înlăturat din el tot ce-i omenesc, devenind un fel de fiară.

Domnul procuror, pentru a face impresie, s-a folosit copios de mărturia lui Höss. Documentîndu-mă, am descoperit cu surprindere, că a citat extrem de unilateral, denaturînd-o. Pentru a dovedi cele de mai sus voi apela și eu la aceeași depoziție și veți vedea că regimul nazist, Himmler, instituția *SS* i-au putut impune, l-au putut sili să

comită anumite fapte, dar n-a putut strivi omul din el. Iată ce spune Rudolf Hoss în continuarea celor citate de domnul procuror :

„Toate evenimentele și întîmplările pe care le-am amintit aici, și la care aș mai putea adăuga încă nenumărate alte asemenea, sînt doar fragmente din întregul proces al exterminării, sînt doar raze izolate care ar putea lumina acest proces. Exterminarea în masă, cu toate fenomenele însoțitoare, nu trecea chiar așa de ușor — numai prin luarea la cunoștință — peste toți cei implicați. Tuturor celor care au primit ordin pentru asemenea «muncă» îngrozitoare, pentru asemenea «servicii» (excepțiile sînt puține) și cărora, ca și mie, aceste evenimente le-au dat mult de gîndit — le-au rămas urme adînci. Cei mai mulți dintre participanții direcți la aceste evenimente se apropiau de mine, în timpul controalelor pe care le făceam la locurile de exterminare, ca să-mi mărturisească apăsarea sufletească și impresiile lor și ca să-i liniștesc. Din convorbirile intime cu ei ieșea în evidență mereu și mereu aceeași întrebare : este într-adevăr necesar ceea ce trebuie să facem aici ? Este necesar să exterminăm sute de mii de femei și copii ? Iar eu, care îmi pusesem de nenumărate ori aceeași întrebare în fundul sufletului meu, trebuia să le astup gura cu ordinul Führer*-ului, ca să-i consolez măcar astfel. Trebuia să le spun că exterminarea evreilor este necesară, ca să eliberăm pentru totdeauna Germania și pe urmașii noștri de dușmanii cei mai înverșunați.*

Desigur, ordinul Führer*-ului era de neclintit pentru noi toți și, mai ales, SS-ul trebuia să-l îndeplinească. Dar în noi toți își făcea loc îndoiala nemărturisită. Iar eu personal nu aveam voie să-mi recunosc, în nici un caz, propriile îndoieli. Ca să pot susține psihicul celor angajați în aceste sarcini, trebuia să mă străduiesc să par ferm convins de necesitatea îndeplinirii acestui ordin groaznic de dur. Toți aveau privirile îndreptate spre mine : ce impresie îmi făceau scenele asemănătoare cu cele descrise mai sus, cum reacționam la ele ? În legătură cu aceste lucruri eram urmărit în permanență, orice părere exprimată de mine referitor la acestea era transmisă mai departe. Trebuia să mă stăpînesc puternic ca să nu las niciodată să se vadă, în emoția momentului, îndoielile mele lăuntrice*

și apăsarea sufletească. Trebuia să par rece și lipsit de inimă la toate întîmplările care i-ar fi sfîșiat inima oricărei ființe înzestrate cu sensibilitate umană. Nu-mi era permis nici să-mi întorc privirea cînd se răscoleau în mine emoții prea omenești. Trebuia să privesc cu răceală cum intrau mamele cu copiii rîzînd sau plîngînd în camerele de gazare. Odată, doi copii erau atît de adînciți în jocul lor, că nu s-au lăsat luați de acolo nici de mama lor. Nici chiar evreii din Kommando-*ul special n-au vrut să ia copiii. N-am să uit niciodată privirea mamei care implora îndurare, căci știa, desigur, ce-i așteaptă. Cei care ajunseseră în camera de gazare deveneau neliniștiți — trebuia să acționez. Toți se uitau la mine : i-am făcut un semn* Unterscharfuhrer-*ului de serviciu și acesta i-a luat în brațe pe copiii care se împotriveau din toate puterile și i-a dus în camera de gazare, împreună cu mama lor, care plîngea sfîșietor. Mi-a fost atît de milă, că aș fi dispărut bucuros de acolo, dar nu-mi era permis să arăt nici cea mai mică emoție. Eram obligat să particip la toate etapele. Ziua și noaptea trebuia să fiu de față la primirea în lagăr, trebuia să asist la arderea cadavrelor, la scoaterea dinților, la tăiatul părului, să fiu ore întregi martorul tuturor acestor grozăvii. Trebuia să suport, ore întregi, mirosul îngrozitor, de nedescris din timpul dezgropării cadavrelor din gropile comune și din timpul arderilor. Trebuia să urmăresc prin vizor chiar și moartea celor din camerele de gazare, fiindcă medicii m-au făcut atent asupra acestui lucru. Trebuia să fac toate acestea, pentru că eu eram acela asupra căruia se îndreptau toate privirile, pentru că trebuia să le arăt tuturor că eu nu sînt numai cel ce dă ordinele și stabilește ce este de făcut, ci că sînt gata să particip eu însumi la toate, așa cum o ceream celor pe care îi conduceam."*

Deci și Rudolf Hoss, care, prin cruzimea și detașarea cu care a despuiat și prezentat lumii faptele petrecute la *Birkenau,* a reușit, după mine, să atingă culmea cinismului, da, pînă și el recunoaște că a avut momente de ezitare, de îndoieli, de zvîcniri ale sufletului. Hoss a fost însă o brută înnăscută, pe cînd clientul meu nu și-a pierdut nici un moment sentimentele umane, în spiritul cărora a fost crescut în familie și după care a încercat, atît cît a putut, să

se conducă şi în funcţiile îndeplinite în timpul războiului. Instanţa, dacă vrea să fie dreaptă şi umană, nu poate să nu ţină seama şi de omul Peitschemann. Am în faţa mea zeci de scrisori şi declaraţii de la rude şi prieteni din copilărie, care-l descriu ca pe o fiinţă deosebit de sensibilă, cu suflet bun, generos. Una din mătuşile lui, Klara Grieger, declară : „Nu putea trece pe lîngă un cîine, fără să-l mîngîie. Nu putea trece pe lîngă un cal fără să-şi plimbe mîna prin coama lui. Cînd venea la noi, la ţară, şi se tăia un miel, nu era în stare să asiste la jupuirea lui, pleca imediat de acasă. Într-o iarnă a descoperit în fundul grădinii o vrăbiuţă îngheţată. A izbucnit în plîns şi n-a putut fi oprit pînă cînd vrăbiuţa n-a fost pusă într-o cutie de metal căptuşită cu stofă «să nu-i fie frig sărmanei», cum zicea el printre suspine."

Acuzarea repetă cu insistenţă faptul că este inacceptabil juridic şi moral să se dea uitării faptele comise cu aproape 40 de ani în urmă. La rîndul meu, rog să mi se permită să întreb şi eu pe domnul procuror şi pe onorata instanţă : este oare etic, este oare loial să se aprecieze faptele unui om de acum 36 de ani, dar să se neglijeze complet ceea ce a făcut şi cum s-a comportat în deceniile ce s-au scurs de atunci ? Oare e drept să se condamne astăzi un om care a luat, să zicem, viaţa unui om în urmă cu 36 de ani, dar în timpul care s-a scurs a salvat 10 sau chiar 30 de vieţi ?

Răvăşit şi indignat de ultima intervenţie a lui Muntzer, Innfled plecă de la proces direct la redacţia cotidianului *Die Welt*. Vru să intre la redactorul şef. Lienden era prins într-o discuţie cu nişte oameni de afaceri şi fu rugat să aştepte 20—25 de minute. Innfeld se aşeză la colţul unei mese, ceru cîteva foi de hîrtie şi începu să scrie. De obicei îşi intitula articolele abia după ce le scria. Acum începu cu titlul.

„Incredibil."

„Da, este incredibil ca pe oameni respectabili, cu solidă pregătire intelectuală, politică sau juridică, delimitîndu-şi poziţia faţă de crimele săvîrşite în lagărele de concentrare, să nu-i preocupe condamnarea lor, cauzele care le-au determinat, tragerea la răspundere a celor vinovaţi, soarta şi liniştea supravieţuitorilor, ci apăsarea psihică

pe care o provoacă evocarea continuă a trecutului. Nu-i preocupă dimensiunile și gravitatea acelor crime, dacă vinovații au fost ori nu pedepsiți ; pe ei îi neliniștește o singură întrebare : E cazul, are vreun sens, e oportun să ne întoarcem mereu la ceea ce s-a întîmplat atunci, dacă, după atîția ani, nici nu mai putem reconstitui exact ceea ce s-a întîmplat ?

Este incredibil, dar la aceste dramatice întrebări ei răspund calm, cu seninătate. «Oamenii s-au săturat, au obosit să tot asculte, să citească iar și iar despre suferințele *Häftling*-ilor. Nu se poate trăi fără să te detașezi de unele amintiri.» Zilele acestea, într-un ziar, în contextul acestor dezbateri, se chiar cita aforismul unui mare scriitor : «Distrugerea amintirilor e o mare fericire».

Dar, întreb eu, un fost *Häftling*, ce faci dacă ai amintiri ce nu pot fi distruse ? Ce faci dacă ele devin obsesie ? Dacă nu s-au cuibărit doar în fundul ochilor, ci au pătruns în tine, în carnea, și oasele tale, în sînge ? Dacă și după aproape 40 de ani le vezi, le auzi, te dor.

Așadar, oamenii s-au săturat, au obosit să tot asculte, să citească iar și iar despre suferințele noastre, ale foștilor *Häftling*-i. Dar să-i asculte pe neonaziști cum reiau, cum relansează tezele nazismului, ale rasismului, ale urii și disprețului față de om nu s-au săturat, n-au obosit ? Articolele și studiile despre crimele din lagărele de concentrare au devenit desuete, un proces al unui comandant de lagăr este greu de suportat. Jenează, irită. Dar tipărirea unor articole și cărți ce încearcă să-l reabiliteze pe Hitler nu șochează, nu deranjează ? Liderul neonazist american Rockwell poate scrie nestingherit negru pe alb : «Cruciada pe care o proiectez va fi mult mai largă. Hitler a făcut o experiență de laborator. El mi-a lăsat moștenire o ideologie... sarcina mea constă în a face din această ideologie o mișcare mondială.»

Iată ce simplu, dintr-o singură trăsătură de condei, crima secolului, a mileniului, crima civilizației umane de pînă acum — lagărele de concentrare, cu cele 12 000 000 de victime — a fost redusă la o simplă experiență de laborator !

Ar fi interesant de numărat în orașe, începînd cu H... restaurantele decorate în stil nazist, ai căror oaspeți sînt

membrii diferitelor organizații neonaziste. Ei se întîlnesc îmbrăcați în cămăși negre, cu semne runice pe mînă, poartă cizme din piele și învîrt în mîini bastoane de cauciuc. Se bea și se cîntă cîntece din repertoriul nazist, se țin discursuri și se strigă lozinci care incită la violență. Deseori ies în stradă, sparg ferestrele magazinelor unor evrei, pun bombe artizanale la sediile unor organizații democratice, profanează mormintele din cimitirele evrețești. De aceste perorații și răbufniri sălbatice cum de nu s-au săturat oamenii, cum de le tolerează, cum de nu-i indignează ? «Fac zgomot mare, dar sînt puțini», răspund unii. Dar noi sîntem obligați să ne reamintim că cetele de bătăuși — adepți ai lui Hitler — care se întîlneau în berăriile Munchen-ului anilor '20 erau mai restrînse ca număr decît actualele organizații neonaziste !

Așadar, noi, fostele victime să ne uităm morții, să nu ne mai gîndim la suferințele prin care am trecut, în timp ce noii naziști reiau și trîmbițează în gura mare vechile sloganuri hitleriste. Uneori, într-un ambalaj nou, alteori însă, fără nici o jenă, ele sînt prezentate în hainele ponosite de atunci. Și ni se cere să uităm tocmai acum, cînd vechii și noii naziști nu se mai rezumă la vorbe, la țipete, ci se organizează, se pregătesc. Cum să uiți ce-a fost, cum să rămîi nepăsător, cum să taci, cînd în anchete sociologice întreprinse nu numai în Republica Federală Germania, ci și în Franța și în alte țări din faimosul nostru Occident, în rîndul elevilor, de 15-16-17 ani, găsești răspunsuri de tipul : «Hitler ? Nu știu, n-am auzit de el !» ; «Lagăre de concentrare ? Da, mi s-a spus ceva despre ele. Acolo erau duse persoanele dăunătoare poporului.» ?"

Lienden deschise ușa și, după ce își luă rămas bun de la interlocutorii de pînă atunci, își pofti noul musafir în birou.

— Cred că după dezvăluirile de ieri — intră Innfeld direct în subiect — și, mai ales, după recunoașterea involuntară, dar fără echivoc a lui Peitschemann, sînteți dispus ca ziarul dumneavoastră să depășească starea de expectativă.

— Da, vom începe să publicăm, alături de relatarea obișnuită și opinii, îi răspunse, zîmbindu-i prietenos, Lienden.

— Poate sînteţi dispus să începeţi cu un articol de-al meu.

— Nu este exclus.

— Aşteptînd, l-am şi început.

— Să auzim despre ce-i vorba.

Lienden îl ascultă cu interes şi spuse :

— Merge. Dar nu vă lungiţi prea mult, să nu fiu silit să-l comprim.

— Sper că veţi găsi spaţiul necesar.

În seara aceea, după ce rătăcise ore întregi pe străzile oraşului, merse la cinema. Nu mai văzuse un film de luni de zile.

A doua zi se trezi cu o jumătate de oră mai devreme. Simţea că armura lui Peitschemann, la atingerea căreia argumentele acuzării, oricît de bine ţintite, ricoşau, a cedat, s-a fisurat. Era nerăbdător să-l vadă înfruntîndu-l pe Diettmar, apărîndu-se de avalanşa învinuirilor aduse de martori.

De obicei îşi cumpăra ziare la ieşirea din hotel şi se uita peste ele în drum spre tribunal. Mergea în fiecare zi pe jos. Făcea exact 35 de minute. În faţa treptelor se oprea şi simula că este captivat de un articol pe care-l descoperise întîmplător tocmai cînd să intre în tribunal. În realitate îl amuza să asculte comentariile, presupunerile, aprecierile despre proces ale celor ce treceau pe lîngă el.

În ziua aceea, a şaptea de la începutul procesului, Innfeld făcu o excepţie. Sună la recepţie să i se aducă ziarele de dimineaţă ; era sigur că întorsătura pe care o luase procesul va fi larg comentată de presa locală. Totuşi întîi îşi aruncă ochii peste ziarele străine. Se bucură că atît în presa din Vest cît şi în cea din Est continuau să apară relatări despre proces. Unele ziare aveau reportaje de la faţa locului, altele doar ştiri sintetice pe baza datelor transmise de marile agenţii. „Esenţialul este, îşi zise satisfăcut Samson, că martirajul celor din lagărele de concentrare este din nou în atenţia opiniei publice. Că nu se dă cu buretele peste crimele naziste".

Deschise apoi *Die Welt* şi-şi reciti articolul. Era

mulţumit că i-l publicase integral. Lăsă la urmă — *Die Kamaraden.* Săreau în ochi, din prima pagină, literele neobişnuit de mari cu care era cules titlul provocator : „Pînă cînd?" Şi mai surprinzător era faptul că, pentru prima oară, apărea un articol legat de proces, nesemnat. Era deci poziţia arogant afişată a redacţiei. Pe trei coloane în pagina întîi şi continuînd pe alte patru într-a doua, redacţia — după ce, nu fără abilitate, prezenta principalele acuzaţii aduse lui Peitschemann drept învinuiri formulate la adresa poporului german — se întreba patetic : „Pînă cînd va trebui să stăm cu fruntea plecată şi să ne lăsăm împroşcaţi cu noroi ? Ce fel de bărbaţi vor deveni tinerii noştri de azi, dacă mereu li se aruncă în faţă : sînteţi fii de asasini ! Pînă cînd vom lua mereu şi mereu de la capăt povestea lagărelor de concentrare şi a camerelor de gazare, despre care nimeni nu ştie cît este adevăr şi cît propagandă dirijată de duşmanii poporului german ? Pînă cînd cel care şi-a făcut datoria faţă de stat în cel de-al doilea război mondial — executînd conştiincios ordinele superiorilor, aşa cum totdeauna soldatul german şi-a respectat şi şi-a urmat şefii — va putea fi tracasat, ameninţat şi urmărit pentru culpe imaginare ?"

Imaginare... imaginare... repetă în neştire Samson, oprindu-se din citit. Mototoli furios ziarul şi-l aruncă la coş. Se aşeză la masă, luă o coală de hîrtie şi scrise cu litere mari, cît mai citeţ posibil :

„Pînă cînd ?... Pînă cînd mai există în viaţă comandanţi de lagăre de tipul lui Peitschemann şi care n-au fost judecaţi şi condamnaţi... Pînă cînd mai trăiesc nestingheriţi de nimeni medici asasini de tipul „Îngerului morţii", de la *Birkenau, SS-Hauptsturmführer* dr. Josef Mengele... Pînă cînd există oameni care încearcă să reînvie teoriile şi practicile naziste... Pînă cînd nu va fi smulsă şi strivită ultima rădăcină a fascismului." A semnat cu numărul lui de *Häftling,* fără a-şi trece numele. A scris pe plic : Redactorului-şef al ziarului : *Die Kamaraden* — Loco, şi-a luat minifonul şi a coborît în stradă.

Capitolul III

Pe treptele de la intrare şi pe culoarele tribunalului agitaţia era evident mai mare decît în zilele anterioare.

Unii nu puteau înţelege tactica adoptată de acuzat. Prin renunţarea la avocat se recunoştea vinovat public de cel puţin o crimă şi astfel punea sub semnul întrebării temeinicia argumentelor formulate, deseori sclipitor, de Muntzer ; zdruncina însăşi ipoteza pe care se bazaseră toate intervenţiile acestuia. Se renunţa cu alte cuvinte la teza forte a apărării, după care acuzatul n-a fost altceva decît un simplu executant. „De îndată ce s-a hotărît să facă un pas înapoi, va fi silit să facă şi alţii." ; „Bătînd în retragere va fi greu să se oprească". : „Eu zic, dimpotrivă, şi am suficientă experienţă, că abia acum, devenind mai sinceră, apărarea a dobîndit atributul credibilităţii. Nu se putea să stai în iad şi să ieşi de-acolo mai mult decît un înger ! Ce dracu, nu putem să ne rupem de realitate".

Alţii îşi exprimau nerăbdarea de a-l auzi pe acuzat. Erau curioşi ce întrebări va pune el martorilor. Principalul punct de atracţie se anunţa, după părerea tuturor, duelul Diettmar-Peitschemann. Bănuiau că ciocnirile de replici nu vor scînteia ca în înfruntarea cu Muntzer ; se aşteptau totuşi să devină mai dramatice.

Instanţa intra cu zece minute mai tîrziu. Vacarmul din sală, exprimînd nerăbdarea oamenilor, se potoli înainte ca Krugel să lovească plictisit cu ciocănelul în masă. Preşedintele însă nu renunţă la ritual şi, după ce zgomotul loviturii se pierdu în liniştea sălii, rosti :

— Să intre...

Procurorul se ridică în picioare şi făcu cîţiva paşi spre masa prezidiului.

Preşedintele, surprins, rămase cu buzele întredeschise.

— Domnule preşedinte, i se adresă Diettmar, iertaţi-mă că vă întrerup, dar doresc să vă supun atenţiei o doleanţă a acuzării. Ţinînd seama că martorii propuşi de noi şi audiaţi pînă acum, fiind stînjeniţi mereu de avocatul apărării, nu au putut vorbi pe larg de condiţiile din

lagăr, limitîndu-şi depoziţiile la fapte săvîrşite nemijlocit de acuzat, rog să admiteţi un contrainterogatoriu pentru a lămuri împrejurările în care s-au săvîrşit crimele şi pentru a ne putea edifica mai bine asupra contribuţiei acuzatului la crearea, menţinerea şi agravarea acestor împrejurări.

Diettmar se întoarse spre Peitschemann, îl privi drept în faţă şi adăugă :

— Sper că acuzatul va coopera, fiind el însuşi interesat în...

— Puteţi conta că veţi primi răspunsuri clare, exacte, declară Peitschemann, fără să aştepte ca procurorul să-şi termine ideea, vrînd să arate că nu se simte „înghesuit", că nu are nimic de ascuns.

— Se admite, declară Krugel.

— Domnule Peitschemann, potrivit datelor consemnate în registre, în cele şapte luni şi jumătate cît aţi fost comandantul lagărului au murit mai mulţi decît de-a lungul a doi ani înaintea venirii dumneavoastră la *Kazett*.

— N-am cercetat statistica celor decedaţi înainte de a fi preluat comanda.

— Vă pot pune la dispoziţie *Totenbuch*-ul în original, ca să vă convingeţi de...

— N-am pus la îndoială exactitatea comparaţiei pe care aţi făcut-o.

— Atunci vă rog să răspundeţi : care a fost cauza sporirii ritmului mortalităţii imediat ce aţi preluat comanda la *Kazett* ?

— În toate lagărele de concentrare curba deceselor a atins punctele maxime în iarna 1944/1945 şi în primăvara ce a urmat.

— Îmi reformulez întrebarea : Care era cauza cea mai frecventă a deceselor ? Cu alte cuvinte, în ce a constat cauza principală a ritmului înalt al mortalităţii în *Kazett* ?

— Epuizarea.

— Şi epuizarea cărui fapt se datora ?

— Nu pot răspunde. Nu sînt medic.

— Nu credeţi cumva că epuizarea era urmarea lipsei de hrană sau a muncii excesive, istovitoare, ori poate a regimului extrem de dur : bătăi, schingiuiri ?

— Ar trebui mai întîi ca tribunalul să se edifice dacă epuizarea a survenit la *Kazett,* ori *Häftling*-ii au venit sfîrşiţi, storşi de orice vlagă din alte lagăre.

— Contestaţi caracterul epuizant al muncii deţinuţilor în *Kazett ?*

— Nu-l contest, precizez doar că nu mi s-a datorat mie, nu eu l-am imprimat. Cuvîntul de ordine în toate lagărele era : *„Vernichtung durch Arbeit"* (exterminare prin muncă). *Kazett*-ul nu era nici mai aspru, nici mai blînd decît alte lagăre, pentru că eu n-am făcut altceva decît să execut conştiincios ordinele în vigoare.

— L-aţi cunoscut pe *SS-Obergruppenführer*-ul Oswald Pohl ?

— Da. A fost general *SS,* şeful Centralei economice a lagărelor, a *W.V.H.A.* [1]-ului, deci îmi era şef direct.

— Citez din ordinul dat de el la începutul lui 1942. „Comandantul lagărului este singurul răspunzător pentru folosirea mîinii de lucru disponibile." Cunoaşteţi acest ordin ?

— Pe atunci ocupam o funcţie fără însemnătate. Ordinul nu mă privea.

— Există la dosar o hîrtie din care reiese că aţi luat cunoştinţă de toate dispoziţiunile care reglementau funcţionarea lagărului.

— Da, cînd am preluat comanda la *Kazett* am citit şi ordinul la care v-aţi referit.

— Aşadar, depindea de comandantul lagărului, adică de dumneavoastră, în ce stare de sănătate şi în ce condiţii ieşeau oamenii la muncă, ce ritm li se impunea, cît de epuizantă era o zi de lucru ?

— Teoretic numai. În practică nu.

— Explicaţi. Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi.

— În primul rînd, ordinul lui Pohl mai conţinea o prevedere esenţială, potrivit căreia munca *Häftling*-ilor trebuia utilizată citez : *„bis zu den Grenzen ihrer Körperlichen Kräfte".* [2]

---

[1] Wirtschaft-Verwaltungs-Haupt-Amt : Serviciul Central al Administraţiei Economice.

[2] Pînă la limita puterii lor trupeşti.

— Dar la *Kazett* se trecea zilnic peste această limită. Oamenii erau forțați să muncească nu pînă la ultimul strop de energie, ci pînă la ultima zvîcnire de viață. Seara, detașamentele se întorceau în lagăr aducîndu-și pe umeri morții din timpul zilei.

— Nu cunosc situația acestor cazuri. Mie mi se raporta numărul morților de la un apel la altul, fără să se specifice cîți au murit în *Revier*, în barăci, ori la locul de muncă.

— Recunoașteți însă că deținuții mureau și la locul de muncă din cauza epuizării și datorită tratamentului la care erau supuși ?

— Într-adevăr, se muncea în condiții aspre, chiar dure. Aceasta, deoarece eu aveam o dublă subordonare. Iar cea principală nu era față de *W.V.H.A.*, ci față de *R.S.H.A.* [1] Or, pe această linie, ni se cerea mereu să înăsprim condițiile. Mai ales cînd era vorba de evrei. Aceștia trebuiau lichidați cît mai repede. Iar eu aveam în lagăr aproape numai evrei.

— Domnule președinte, interveni Diettmar, reamintesc acuzatului și doresc să se consemneze neapărat în procesul-verbal că, în primăvara anului 1944, cînd a fost numit comandant, durata medie de viață a unui deținut în lagăr era programată la 9 luni. Or, în multe lagăre, printre care și *Kazett*, ritmul morții crescuse atît de vertiginos, încît, spre sfîrșitul anului, durata medie de viață scăzuse la 3-4 luni. *W.V.H.A.* a fost nevoită să intervină în mod oficial, în numele lui Himmler, și să atragă atenția comandanților de lagăr — inclusiv domnului Peitschemann — că, datorită procentului mortalității exagerat de mare „numărul deținuților nu va putea ajunge niciodată la nivelul dorit de *Reichsfuhrer*".

— Dar tot Himmler stabilise prin ordin — replică nervos Peitschemann — că în lagăr nu există decît două categorii de deținuți : buni de muncă și buni de crematoriu. Subordonații mei cunoșteau acest lucru și li se părea firesc să istovească *Häftling*-ii pînă la epuizarea lor totală. Riscînd mult, am asigurat totuși ca, în cele 5 *Revier*-uri la dispoziție, să mențin permanent un lot de circa două mii de bolnavi.

[1] *Reichs-Sicherheits-Haupt-Amt*. Biroul Central al Siguranței *Reich*-ului.

— În concluzie, cum apreciați condițiile de muncă din *Kommando*-urile aparținînd de *Kazett* ?

— În timp de război, condițiile de muncă nu erau ușoare nicăieri în *Reich*. Firește, cele din lagăr — datorită subalimentației, lipsei măsurilor de igienă și unor brutalități ale supraveghetorilor, *Kapo* și soldați din *SS* — erau deosebit de grele.

Diettmar, vădit revoltat, protestă.

— Domnule președinte, propun să se consemneze în procesul-verbal totala lipsă de sinceritate a acuzatului.

— Este sarcina dumneavoastră s-o dovediți, replică înțepat Krugel, pe care-l deranja în mod vădit impulsivitatea procurorului. Desele lui întreruperi îl iritau chiar.

— Dar este un lucru arhicunoscut în întreaga lume că nici cele mai fanteziste descrieri ale iadului n-au echivalat în cruzime și sălbăticie urcarea cu bolovani în mînă a celor 186 de trepte ale carierei de piatră la *Mauthausen*, cu un *Nachtschicht* [1] la cărătul sacilor de ciment la *Landsberg*, cu o...

— Eu m-am referit doar la situația din *Kazett*, precizează sarcastic Peitschemann.

— Rog să se consemneze drept mărturie, declarația lui Rudolf Hoss, potrivit căreia, citez: „Kommando-*urile de muncă au devenit în mod premeditat locuri de exterminare a unor mase enorme de oameni. De la* Auschwitz *au fost trimiși zeci de mii de evrei în aceste lagăre. Dacă ei ar fi fost trimiși direct în camerele de gazare de la* Auschwitz, *le-ar fi fost cruțate multe chinuri.*“ Voi depune la dosar o fotocopie după acest fragment din memoriile lui Hoss. În această situație, cînd avem mărturia expertului numărul unu al Germaniei naziste în materie de lagăre, cred că nu eu trebuie să dovedesc că moartea în lagărele de muncă era mai cumplită decît în camerele de gazare, ci instanței îi revine datoria să-i ceară acuzatului, fost comandant al unui asemenea lagăr, să infirme mărturia lui Hoss.

— Tribunalul va reflecta asupra acestei propuneri, spuse plictisit Krugel.

[1] Tură de noapte.

— Scuzați-mă, domnule președinte, că insist, dar chestiunea are o importanță de principiu pentru întregul nostru proces. Este cunoscut că în macabra ierarhie a metodelor de lichidare în masă folosite de *SS*-iști în lagărele de concentrare, după nimicirea prin gazare urma imediat *Vernichtung durch Arbeit*, exterminarea prin muncă. Or, este evidentă tactica apărării. Prezentînd munca deținuților din *Kazett* ca o activitate oarecare, se încearcă, în fond, acreditarea ideii că moartea pe locul de muncă a fost o moarte naturală, absolvindu-l astfel pe comandantul lagărului de răspunderea directă pentru miile de *Häftling*-i uciși în bătăi, împușcați, împinși în prăpastie, înecați în mlaștini, aruncați de pe schele pentru că nu realizau ritmul impus, pentru toți aceia care, lihniți de foame, secătuiți de orice vlagă s-au prăbușit sub povara bolovanilor, a șinelor de cale ferată, a sacilor de ciment sau a trunchiurilor de copaci cărați pe spate. S-au prăbușit și nu s-au mai putut ridica niciodată.

— Sînt acuzat, așadar, că ritmul de muncă, tratamentul *Häftling*-ilor au fost în *Kazett* epuizante. Peitschemann părea imperturbabil. Se străduia vizibil să folosească figuri retorice. Recunosc, dar nu pot să mă simt vinovat. Caracterul epuizant al muncii în lagărele de concentrare nu l-am născocit și nu l-am introdus eu. *SS-Standartenführer* Rudolf Hoss, în ale cărui mărturii domnul procuror are mare încredere, a arătat — citatul doveditor ni s-a reprodus chiar de domnul procuror — că „*Kommando*-urile de muncă au devenit, în mod premeditat, locuri de exterminare a unor mase enorme de oameni". *Kazett*-ul, ca lagăr de concentrare, a fost transformat deci în „loc de exterminare" nu de subsemnatul, ci, „în mod premeditat", de forurile superioare ale *SS*-ului, la indicația și cu aprobarea autorității statale. Crede, într-adevăr, onorata instanță, că eu aș fi putut schimba această stare de lucruri ? Eu nu puteam să nu trimit deținuții să muncească. Nu puteam să le dau o îmbrăcăminte mai călduroasă decît zdrențele cu care soseau din alte lagăre. Nu puteam să-i hrănesc mai bine, din moment ce rația planificată scăzuse la începutul lui 1945 sub 500 de calorii. Singura acuzație, în acest context, care poate părea reală, la prima vedere,

este aceea că pe cei epuizați i-am trimis înapoi la *Auschwitz* sau în alte lagăre pentru „tratament special", care s-a dovedit a fi, pînă la urmă, fatal. Rog însă onorata instanță să țină seama că niciodată n-am expediat, din proprie inițiativă, nici un *Häftling* în altă parte cu o astfel de destinație. De fiecare dată, acest lucru mi s-a impus direct, de șefii mei sau, indirect, de către trusturi.

Rumoare în sală. Tresări pînă și Krugel. Peitschemann așteptă cîteva secunde să se potolească murmurele, apoi continuă.

— Da, onorată instanță. Lucrurile s-au petrecut exact așa. Trusturile îmi puneau în vedere că randamentul unui *Kommando* sau altul a scăzut sub nivelul convenit și, în consecință, dacă nu se iau măsuri nu vor putea să-și onoreze angajamentele financiare asumate. În asemenea împrejurări, eu eram obligat să-i selecționez pe cei epuizați, să-i trimit la „tratament special" și să solicit forțe noi, mai puțin vlăguite, care să satisfacă cerințele trusturilor. Nu știu ca măcar un singur președinte ori director de trust sau de uzină să fi fost judecat pentru atitudinea avută atunci, deși sute de uzine și trusturi au folosit *Häftling*-i ca forță de muncă. În schimb sînt tras la răspundere eu, care, pus între ciocan și nicovală, a trebuit să asigur mîna de lucru planificată fără a mi se pune altceva la dispoziție în iarna lui 1944 decît „candidați la moarte", cum li se spunea *Häftling*-ilor, macabru, dar justificat.

— Din depozițiile martorilor reiese că multe din *Kommando*-uri n-au lucrat pentru trusturi ; deținuții erau puși la munci istovitoare, deseori inutile — cum ar fi căratul bolovanilor — doar pentru a-i epuiza din punct de vedere fizic. Cine stabilea ritmul pentru aceste detașamente ?

— Nu mai am nimic de adăugat la această chestiune.

— Bine. Să trecem atunci la altă problemă. Recunoașteți că, în *Kazett*, un număr foarte mare de deținuți a murit din cauza foamei ?

— Acest lucru s-a întîmplat în toate lagărele de concentrare.

— Recunoașteți că rațiile stabilite pentru un *Häftling* conduceau ele însele la epuizare totală ?

— Nu eu am fixat aceste rații. Există ordine și instrucțiuni în acest sens ; ele s-au păstrat în arhiva lagărului, le puteți consulta.

— Ne-ați putea spune care era rația pe o zi în iarna lui 1944 și cît din aceasta ajungea efectiv în gamela deținutului ?

— Cu precizie pot să vă spun doar că în *Kazett* nu existau gamele. Date despre hrănire nu stăpînesc. Am lăsat mînă liberă locțiitorului meu pentru probleme administrative, care era un om foarte priceput.

În sală se întretăiau exclamații de indignare cu murmure de aprobare.

— Se întîmpla deseori ca o parte din oameni să nu-și primească rația ?

— N-am de unde să știu asemenea detalii.

— Dar aici nu-i vorba de detalii, ci de vieți omenești. Recunoașteți, cred, că, în acele condiții, a nu-ți primi o dată sau de mai multe ori nici măcar porția aceea mizeră de hrană echivala cu o moarte sigură ?

— Recunoașteți însă și dumneavoastră că nu puteam verifica dacă fiecare din cei peste 50 000 de *Häftling*-i, cîți erau în lagăr, își primea în întregime rația. De altfel, un asemenea control nu intra în atribuțiile mele. Pentru edificarea onoratei instanțe pot să adaug că hrana nu era distribuită de personalul *SS*-ului, ci exclusiv de oameni selecționați în acest scop din rîndul deținuților.

— Există mărturii ale foștilor *Häftling*-i că nici jumătate din alimente nu soseau la bucătărie. Pîinea și margarina erau comercializate cu camioanele de *SS*-iști, pentru a-și procura băutură. O pîine se împărțea, în iarna lui 1944, la 15 deținuți, nu la 10 cum era fixat, iar margarina, de cele mai multe ori, nu se distribuia deloc.

— Există hîrtii purtînd semnăturile foștilor *Häftling*-i la care vă referiți care atestă că s-au ridicat în întregime cantitățile alocate.

— Ei semnau înainte de a primi alimentele. Și cum ar fi putut protesta un *Häftling* în fața unui *SS*-ist ?

— Și atunci cum aș fi putut eu lua cunoștință de existența unor asemenea abuzuri pe care le bănuiți ?

— Susţineţi deci că în *Kazett* nu s-au săvîrşit abuzuri în domeniul hrănirii deţinuţilor ?

— Susţin că dacă mi s-ar fi adus la cunoştinţă vreun abuz aş fi luat cele mai severe măsuri, indiferent cine ar fi fost vinovatul.

— Deci, în lagărul pe care l-aţi comandat şi în timpul cît l-aţi comandat, foamea a cauzat sau a grăbit moartea a zeci de mii de oameni, iar dumneavoastră consideraţi că hrănirea nu intra în atributele dumneavoastră, că nu purtaţi nici o vină pentru jefuirea zi de zi a *Häftling*-ilor cu aproximativ 20-30, uneori cu 50 la sută din cantitatea de alimente alocată, şi aşa sub orice limită de existenţă.

— Nu intenţionez să mai fac declaraţii la acest punct.

— Depoziţiile martorilor sînt unanime în a aprecia că tratamentul *Häftling*-ilor în *Kazett* a fost deosebit de barbar. Brutalităţile, cruzimile de aici le-au depăşit pe cele din alte lagăre.

— Precizez din nou ceea ce am declarat la ancheta preliminară, ceea ce a evidenţiat, încă în prima zi a procesului, şi avocatul meu, şi anume, că personal nu m-am atins nici măcar cu un deget de *Häftling*-i. Am ordonat şi am şi asistat la unele pedepse, inclusiv execuţii, în baza unor reglementări în vigoare sau ordine primite de sus.

— Domnule Peitschemann, aţi pedepsit vreodată un *SS*-ist pentru că şi-a depăşit prerogativele, pentru că a abuzat de ele ?

— Nu. Subordonaţii mei mă respectau, îmi executau ordinele. Nu mi s-au raportat nereguli de tipul celor la care vă referiţi.

— Aţi luat măcar o singură dată măsuri împotriva unui *Kapo*, care a bătut, torturat sau ucis deţinuţii ?

— Nici asemenea cazuri nu mi s-au adus la cunoştinţă.

— Este exclus ca de-a lungul a opt luni — oricît de rar aţi fi intrat în lagăr — să nu fi văzut *Häftling*-i maltrataţi, cu capetele sparte, cu buzele crăpate, cu dinţii rupţi.

— Da, s-a întîmplat să constat asemenea fapte şi-mi amintesc că pe unii i-am şi întrebat ce s-a întîmplat. Nici unul însă nu mi-a spus că ar fi fost bătut. Îşi justificau în fel şi chip rănile : că au căzut de pe prici, că s-au împiedicat şi s-au lovit, că s-au izbit de ceva etc.

— Și, văzînd mereu *Häftling*-i maltratați, nu v-a trecut niciodată prin gînd că aveți în față victime ale abuzurilor propriilor subordonați ?

— Eu aveam 352 de subordonați, dacă includ și paza lagărului. Cum aș fi putut să-i supraveghez pe toți în așa fel, încît să previn ca vreunul din ei să se dedea la excese, mai ales că deținuții din *Kazett* erau constituiți în detașamente de lucru în peste 60 de locuri de muncă ? Sau cum puteam eu să fiu prezent în fiecare baracă, pentru a preveni abuzurile a sute de *Kapo* și *Blockalteste*-ri ?

— De ce ați acceptat funcția de comandant de lagăr ? Știați doar ce se întîmplă acolo ?

— Am acceptat tocmai pentru că știam. Am crezut că, neadmițînd abuzuri, voi putea ușura, cît de cît, situația deținuților. Bănuiam că n-o să pot schimba lucrurile ; eram prea mic pentru aceasta. Credeam sincer însă că, prevenind excesele, situația se va ameliora în comparație cu cea din alte lagăre.

— Dar din mărturiile audiate reiese că dumneavoastră nu numai că ați tolerat abuzurile și excesele, ci le-ați transformat într-un sistem organizat.

— A cîta oară doriți să repet, pentru a se înțelege, că nu eu am statornicit sistemul ? Ca ofițer *SS*, n-am făcut altceva decît să mă supun ordinelor.

— V-ați gîndit vreodată că această supunere echivala cu dezonoarea ?

— Pentru un ofițer, supunerea înseamnă disciplină.

— Și dacă supunerea duce la uriașe gropi comune, la munți de cadavre, la rîuri de sînge ?

— M-am supus legilor și ordinelor în vigoare. Dacă acele legi și acele ordine au fost ilegale, inumane să fie pedepsiți cei care le-au ordonat, cei care le-au votat !

— Domnule Peitschemann, ați participat personal la interogatorii în încăperea *Gestapo*-ului ?

— Da. În cazuri excepționale am participat la interogatorii.

— Ne puteți da un exemplu de astfel de cazuri excepționale ?

— Da. La sfîrșitul lunii decembrie 1944, în ziua de 27 sau 28 am anchetat deținuți dintr-un *Wald-Kommando* care s-a întors în lagăr cu doi oameni lipsă. Aceasta însemna evadare în grup. Un caz de extremă gravitate.

— În registrul cu morți, sînt trecute numele a 171 de morți la 28 decembrie 1944. În dreptul a 23 se consemnează, la rubrica „motivul decesului" : atac de cord.

— Era una din cauzele cele mai frecvente.

— Nu cumva „epidemia" de infarcte a fost generată de interogatoriile luate în acea zi ?

— Nu văd ce vă îndreptățește să faceți o astfel de legătură.

— În primul rînd mă gîndesc la faptul că, în perioada respectivă, în lagăr mureau zilnic, în medie, aproximativ 145 de oameni, excluzînd, bineînțeles, pe cei trimiși la „tratament special". În ziua de 28 decembrie, numărul a crescut la 171. În al doilea rînd, cei 23 au făcut infarct unul după altul, la intervale de 10—15 minute.

— Simplă coincidență.

— Și sînt trecuți în ordine alfabetică.

— Probabil au fost înregistrați ulterior, iar secretarul i-a grupat după cauza deceselor și în ordine alfabetică.

— Curios este că această ordine este respectată numai la cei 23, în dreptul cărora, certificînd cauza și ora decesului, semnează un anume *Scharfuhrer* Spatzlengger, se pare, secretarul serviciului politic, calitate în care era nelipsit de la interogatorii.

Peitschemann se întunecă la față, genunchii i se înmuiaseră, simți nevoia să se sprijine cu amîndouă mîinile de tăblia mesei. Cheful de a căuta replici tăioase îi pierise. Declară pe un ton neutru :

— Cînd nu întrevedeam nici un rezultat al interogatoriilor, eu plecam dezamăgit și-l lăsam pe Spatzlengger să continue. Așa s-a întîmplat și în ziua aceea.

— Și nu v-ați interesat cum au decurs ulterior cercetările ? Ați afirmat că era vorba de un caz extrem de grav.

— A doua zi în zori evadații au fost prinși. N-avea nici un rost să continui investigațiile.

— Susţineţi mereu că aţi acţionat din ordine superioare. Asasinarea copilului Berl Sami, de şase ani, găsit în ascunzătoarea din depozitul de efecte, şi a şefului depozitului, Zien Nathan, tot de sus vi s-a ordonat ori aţi iniţiat-o personal ?

Diettmar făcu o pauză ; se aştepta la rumoarea din sală pe care o va provoca întrebarea. Se întoarse spre instanţă şi explică :

— Domnule preşedinte, dacă doriţi, aveţi pe masă, piesa nr. 312, care relatează cazul încercării unui grup de *Häftling*-i să salveze de la moarte un copil şi tragicul sfîrşit al acestei dramatice aventuri.

Peitschemann, puţin fîstîcit, îşi reveni repede şi încercă să lămurească dezinvolt.

— Execuţia copilului a fost determinată...

— Un copil de 6 ani nu poate fi *executat,* interveni ferm şi, fără să-şi dea seama, patetic, Diettmar. Ca cineva să fie executat trebuie mai întîi să fi fost judecat pentru o culpă gravă, găsit vinovat şi condamnat. Execuţia înseamnă, ştim cu toţii, îndeplinirea unei sentinţe de condamnare la moarte. Dar cum, cine, după ce lege poate condamna la moarte un copil de şase ani ? Şi pentru ce vină ? Că a vrut să trăiască ? Sau pentru vina că un grup de *Häftling*-i a dorit cu orice preţ să-l salveze ca pe un simbol al triumfului vieţii asupra morţii ?

— Nu eu am hotărît în 1944, cînd au început deportările din Ungaria la *Auschwitz,* ca toţi copiii pînă la 14 ani să fie duşi de pe peron direct în camerele de gazare.

— Dar acest copil, printr-un miracol, a ajuns în viaţă la *Kazett.*

— Iar eu repet, în 1944, soarta copiilor sub 14 ani a fost pecetluită nu de noi, comandanţii de lagăr, ci de cei de sus, de la Berlin.

— Se cunoaşte cazul comandantului de la *Landsberg,* care a lăsat în viaţă şapte copii născuţi în lagăr în iarna lui 1944.

— Eu am executat cu rigoare ordinele primite. Dacă pentru supunere faţă de superiori, pentru aplicarea în cali-

tate de ofiţer a dispoziţiilor mai marilor mei este drept şi pot să fiu condamnat, atunci sînt gata să suport consecinţele.

— Domnule Peitschemann, ce credeţi despre sistemul concentraţionar, acum, după aproape 40 de ani ?

— Întrebarea nu-şi are rostul. Aici se judecă Peitschemann de atunci, nu cel de acum ! precizează autoritar Krugel.

— Pentru stabilirea pedepsei, eu cred, domnule preşedinte că instanţa este interesată să cunoască atitudinea acuzatului faţă de fărădelegile de atunci, iar pentru tinerele generaţii este deosebit de important să ştie că înşişi făptuitorii acelor crime le regretă profund.

— Vă rog să treceţi la alte întrebări.

— Le-am epuizat.

— Pauză, strigă Krugel, ridicînd ciocănelul în aer.

Nu apucă să lovească cu el în masă şi oamenii se şi ridicară, nerăbdători să comenteze.

Părerea generală era că Peitschemann se ţine tare. „Nu are aroganţa şi incisivitatea lui Müntzer, dar stă bine pe picioare". ; „Nu se lasă intimidat : e sigur de el." „Nici cu el n-o să le meargă martorilor să spună ce le trece prin cap." Mulţi însă erau indignaţi de detaşarea şi indiferenţa cu care răspundea. „E o profanare a victimelor să vorbeşti cu atîta nepăsare de asasinarea lor." „Ce nerușinare ! Să îndepărtezi de tine cu atîta uşurinţă crime la care ai asistat, ai participat, pe unele chiar le-ai iniţiat !" ; „Trebuie să fi fost *SS*-ist, şi cu asta s-a spus totul !", „De necrezut cum poate fi atît de băţos şi mulţumit de sine, cînd asupra lui planează răspunderea pentru zeci de mii de vieţi".

La reluarea şedinţei, de bara martorilor se apropie un bătrînel, adus de spate. Abia i se vedea capul deasupra pupitrului.

— Numele ?

— Siemmenwald Izidor.

— Aţi fost deţinut în *Kazett* ?

— Da.

— De cînd ?

— Am sosit acolo de la *Birkenau* pe... pe la mijlocul lui octombrie.

— Cine era comandantul lagărului ?

— *SS-Obersturmbannfuhrer* Heintz Peitschemann.

— L-aţi cunoscut personal ?

— Atît cît un simplu deţinut putea cunoaşte pe dumnezeul lagărului.

— Pe comandantul lagărului, vreţi să spuneţi, îl corectă Krugel, privindu-l mustrător.

— Sînt om bătrîn, am trecut de 70 de ani, domnule preşedinte, vă rog să daţi crezare cuvintelor mele, era mai mult de... decît un dumnezeu. Cel-de-Sus a orînduit şi orînduieşte lumea după anumite legi sfinte, pe cînd Peitschemann conducea lagărul după bunul său plac.

— Vreţi să spuneţi că în lagăr nu existau nici un fel de reguli, domneau anarhia şi arbitrariul ? întrebă neîncrezător, insinuant Krugel.

— Dimpotrivă, domnule preşedinte, domnea o ordine per... perfectă, numai că era o ordine a morţii.

— Vorbiţi vă rog mai explicit.

— Lozinca lansată de Peitschemann şi repetată de toţi *Blockführer*-ii şi *Kapo* era : ordine sau moarte. Asta însemna că orice *Häftling* care încălca ordinea era pasibil de orice pedeapsă : putea să fie lovit, biciuit, călcat în picioare, atîrnat cu mîinile la spate, şi chiar ucis. Abatere de la ordine putea fi lipsa unui nasture — dar aţă şi ac n-aveam ; putea fi noroiul de pe haina vărgată — dar săpun nu exista ; putea fi salutul prea molatec ori mersul legănat — dar noi nu mai aveam putere să ne descoperim rapid în clipa cînd apărea un *SS*-ist şi nici să ne ţinem ca lumea p... pe picioare ; putea fi...

— Mulţumesc, îl întrerupse enervat Krugel pe martor. Are cuvîntul acuzarea.

— Spuneţi-ne, vă rog, domnule Siemmenwald, dacă vă mai amintiţi, comandantul maltrata personal deţinuţii cînd se abăteau de la ordinea despre care aţi vorbit ?

— Dacă-mi amintesc ? V-aș putea reconstitui fiecare intrare a lui Peitschemann în lagăr. E... este adevărat, venea rar, dar atunci era prăpăd.

— Martorii audiați pînă acum au spus că el, personal, nu se atingea de *Häftling*-i.

— Așa este. Ciinele său negru, fioros, de care nu se despărțea niciodată, era însă dresat să se năpustească asupra deținuților care se deplasau individual prin lagăr, tîrșîindu-și saboții. Or, într-un lagăr cu cca 50 000 de oameni, în ciuda celei mai drastice ordine, nu se putea ca la orice oră din zi cînd venea comandantul să nu se găsească zeci de *Häftling*-i care se tîrau cine știe pentru ce dintr-o baracă în alta, care mergeau la *Revier* ori se întorceau de acolo, se îndreptau spre W.C. sau pur și simplu ieșeau afară, nemaiputînd suporta aerul înăbușitor din baracă. În cîteva minute toți aceștia erau doborîți la pămînt de cîinele-lup, negru, fioros, al comandantului. El personal nu numai că nu lovea, nu brutaliza în asemenea ocazii, dar nici măcar nu înjura. Se purta chiar elegant. Trecea cu cizmele lustruite lună pe lîngă un grup de *Häftling*-i care pietruiau o alee și, dacă nu-l mulțumea ritmul în care se lucra, spunea, așa, în treacăt, fără nici o importanță, „la noapte toți în *Bunker*", sau „de mîine, trei zile în... în compania disciplinară".

Aparent nu era nici un abuz. Avea dreptul să pedepsească lipsa de ordine. Numai că, după o noapte „dormită" în *Bunker*, a doua zi era o minune dacă rezistai într-un detașament de lucru. Unii se prăbușeau încă înainte de a ajunge pe locul de muncă, iar dintr-un lot trimis în *Strafkommando* la dispoziția lui Stinckfuss, după trei zile aproape jumătate se prăpădea.

Uneori intra în cîte o baracă. Se striga *„Achtung !"* [1] Toți trebuia să sărim de pe priciuri și să încremenim în poziție de drepți. Noaptea, după sosirea de la lucru, puțini erau cei care se mai urcau pe priciuri. Cei mai mulți se

[1] Atențiune !

înghesuiau în jurul sobiței din mijlocul barăcii să se încălzească, să-și usuce zdrențele. Acoperită cu tot felul de cîrpe ude, haine, bocanci, sobița emana mai mult duhoare decît căldură.

Peitschemann, își scotea grijuliu batista cu mîna înmănușată, își acoperea nasul și i se adresa dojenitor *Blockälteste*-rului : „Nu-ți dai seama că oamenii aceștia se pot sufoca ? Afară cu sobița și deschideți toate geamurile !"

A doua zi cel puțin o treime nu se mai putea ridica de pe prici. Iar cu pneumonie nici măcar nu te primea în *Revier*.

— Deci, Peitschemann, personal, nu se atingea de *Häftling*-i.

— De regulă, nu.

— Înseamnă că existau și excepții.

— Existau. Cînd se înfuria. Atunci își pierdea autocontrolul și elegantul, manieratul *Herr SS-Obersturmbannführer* devenea subit o fia... fiară.

— Ați fost martor ocular al unor astfel de izbucniri ?

— O singură dată.

— Vă rog să evocați, cît mai detaliat, acea împrejurare.

— La sfîrșitul lui noiembrie, poate chiar la începutul lui decembrie, într-o zi ne-am trezit la apelul de dimineață cu Peitschemann pe platou. Cînd am ieșit din baracă ne-am bucurat că noroiul înghețase. În timp ce stăteam la apel, însă, a pornit o lapoviță rece ca gheața, pe care vîntul o izbea de fețele noastre. Peste platou era turnat ciment, dar aleea care ducea spre poarta lagărului nu fusese nici măcar pietruită. Stînd în poziție de drepți și așteptînd să fim numărați, priveam pe alee cum lapovița înmoaie noroiul înghețat și ne gîndeam cu groază la terenul mocirlos pe care trebuia să-l străbatem cei care lucram în *Kommando*-ul *Holtzträger*.

Spre surprinderea și bucuria noastră, Peitschemann a fost mulțumit de ordinea în care s-a desfășurat apelul și, fără să dea nici o pedeapsă, a aprobat plecarea spre

locurile de muncă. Detașamentele, încolonate în rînduri de cîte cinci, au pornit spre ieșire. Mă aflam la vreo două sute de metri de poartă, p... pe la mijlocul detașamentului meu, cînd se comandă „stai", apoi „culcat". Lungiți pe burtă, ne-am afundat în noroiul acela înmuiat de lapoviță și frămîntat de saboții miilor de *Häftling*-i ce părăsiseră lagărul înaintea detașamentului nostru. Cu bărbia în noroi, privind în pămînt, cu mîinile împreunate peste ceafă — așa cum cerea comanda „culcat" la *Kazett* — așteptam, cu inimile înspăimîntate, pedeapsa. Mă gîndisem că n-am păstrat alinierea, ori s-a împiedicat vreunul în urma mea, s-a produs poate o busculadă și acum urma să pătimim cu toții. Nimic din toate acestea. Comandantul nostru nu vroia să-și murdărească cizmele lustruite lună și hotărîse să traverseze distanța dintre platou și poarta lagărului — de unde începeau clădirile *Kommandatur*-ii — peste trupurile noastre. Îi cunoșteam acest obicei, deși eu mă nimeream pentru prima oară printre cei transformați în „asfalt viu", cum era numită în lagăr această panglică de trupuri peste care pășea P... Peitschemann, lovindu-și ritmic carîmbii cizmelor.

Avînd toate simțurile încordate la maximum, pentru a-mi da seama cînd se apropie de rîndul în care mă aflam, am tresărit îngrozit auzindu-i vocea tunătoare : „Cantorul este aici?" Cred că era la vreo 10—15 metri în urma mea. Tocmai mă pregăteam să-mi înfig bine coatele și genunchii în pămînt, curbîndu-mi abia perceptibil trupul, ca să pot suporta mai ușor greutatea lui Peitschemann, cînd vecinul din stînga mea strigă : *„Ja, ich bin hier"*.[1] Brusc m-au părăsit toate puterile și m-am lăsat moale, ne... neputincios, în noroi.

Dimineața, auzisem discutîndu-se în baracă, în timp ce ne pregăteam să ieșim pentru apel, că în seara anterioară cantorul a fost chemat de comandant la o petrecere și i s-a cerut să cînte Kol Nidre, cel mai sfînt cîntec al evreilor. Fiind de față toate fetele de la bordel, într-o

[1] Da, sînt aici.

ținută care poate fi ușor de imaginat, cantorul a refuzat să cînte, pretextînd că e răgușit. Intuiam deznodămîntul. Orgoliosul Peitschemann nu putea tolera un asemenea afront. S-a apropiat de rîndul nostru. S-a oprit pe spatele meu.

„Cîntă, cantore, ce ți-am cerut aseară !"

„Nu pot, *Herr Lagerführer*, stînd cu gura în noroi", raportă cu vocea ușor tre... tremurîndă.

„Intoarce-te pe spate."

Cantorul se răsuci.

„Dă-i drumul, dar din toate puterile, să se audă în tot lagărul."

„Nu pot decît în picioare".

„Cîntă cînd și cum îți ordon eu, nu cum vrei tu, *verfluchte Hunde*" se înfurie P... Peitschemann.

„Nu pot decît în picioare."

Peitschemann își ridică piciorul stîng de pe mine și pășì pe pieptul cantorului.

„Cîntă, *Schweinehunde*[1] ! urlă el gîfîind.

„Nu pot decît..."

Nu apucă să continue, căci Peitschemann își mută fulgerător și dreptul, înfingîndu-și călcîiul cizmei între fălcile întredeschise. Mutîndu-și apoi toată greutatea trupului pe acest picior, se răsuci, rupîndu-i și strivindu-i oasele pînă cînd cantorul își dădu sufletul.

— Cum se numea cantorul ? Vă mai amintiți ?

— Nu chiar exact. Cred că Grinfeld sau...

— Innfeld, strigă Samson și, alb ca varul, își adună toate puterile să nu se prăbușească, se ridică cu greu și se îndreptă clătinîndu-se spre coridor. Simțea că se înăbușă. Toate privirile din sală se întoarseră în direcția din care se auzise strigătul.

— Vă e rău, pot să vă ajut cu ceva, îl întrebă unul din cei care stăteau în picioare, lîngă ușă.

---

[1] Porc de cîine.

— Nu, mulţumesc, ies doar puţin la aer, e prea cald aici.

— Nu am alte întrebări, spuse Diettmar cînd se potoli vînzoleala din sală.

— Apărarea doreşte să pună întrebări, i se adresă Krügel lui Peitschemann.

— Cu permisiunea dumneavoastră, domnule preşedinte, începu ceremonios acuzatul, aş formula cîteva.

— Aveţi cuvîntul.

— Aţi spus că aţi sosit la *Kazett* pe la mijlocul lui octombrie.

— Da.

— Deci, la data întîmplării relatate, aveaţi o vechime de patru-cinci săptămîni.

— Aşa este.

— Aţi avut prilejul să mă auziţi vorbind de-aproape?

— Nu.

— Atunci cum aţi ştiut că eu am întrebat „cantorul este aici ?"

— Vocea venea din spatele meu.

— Dar dacă cel care a păşit peste trupurile *Häftling*-ilor, cum susţineţi, a fost *Rapportführer*-ul ?

— V-au văzut toţi cei care se aflau pe *Appellplatz* şi aşteptau să pornească spre locurile de muncă.

— Deci dumneavoastră personal nu m-aţi văzut şi nu mi-aţi recunoscut vocea, ci doar aţi dedus că aş fi eu.

— Da, am dedus. Ulterior însă mi s-a confirmat. Tot lagărul a comentat moartea cantorului.

— Eu cred că tribunalul nu este interesat să afle ce vorbeau *Häftling*-ii prin bараci, cînd n-aveau treabă, ci ce aţi văzut cu ochii dumneavoastră, nu cu ai altora. În această ordine de idei v-aş ruga să explicaţi cum aţi putut urmări, pînă la detaliu, strivirea cantorului, de îndată ce, aşa cum aţi declarat, stăteaţi cu bărbia în noroi şi ochii aţintiţi în pămînt ?

— În timp ce prin răsucirea călcîiului i-aţi rupt maxilarele, strivindu-i faţa, cantorul a început să se zbată,

împroşcîndu-mă cu noroi şi cu sîngele ce-i ţîşnea pe gură. Instinctiv, mi-am întors capul spre el.

— Şi ce-aţi văzut ?

— Ci... cizma înfiptă cu călcîiul în...

— Dar cizma putea fi şi a *Rapportführer*-ului.

— Putea, numai că...

— Domnule preşedinte, interveni Peitschemann autoritar, blocînd martorul, eu nu am alte întrebări.

Krugel lovi cu ciocănelul în masă şi anunţă uşurat :

— Martorul următor.

Uşa se deschise şi în sală se produse o agitaţie generală. Capetele se întorceau ba spre stînga, ba spre dreapta. Unii se aplecau cu tot trupul spre cei din faţă ori se răsuceau spre cei din spate. Şuşoteli, exclamaţii.

Pentru prima oară îşi făcea apariţia un martor-femeie. Îmbrăcată într-un elegant taior gri, care-i punea în valoare silueta, lăsa impresia că încă nu trecuse de 50, deşi, în realitate, se apropia de 60. Înainta spre bară cu paşi şovăielnici. Cu capu-n pămînt, îşi ferea privirea de miile de ochi aţintiţi asupra ei. Nu ţinea să recunoască pe nimeni, nici să fie recunoscută. Mişcările reţinute, freamătul imperceptibil al buzelor, paloarea obrajilor îi trădau emoţia.

Urmărindu-i gesturile, surprinzîndu-i privirea, Innfeld înţelese încă o dată cît de greu i-a fost acestei femei să-şi calce pe inimă, să evadeze după peste 35 de ani din singurătatea ei şi din anonimat şi să iasă în lume. Îl sperie gîndul că poate nici acum nu-i hotărîtă *ce* şi *cît* să spună.

— Numele, vă rog.

— Claudia Karlletti.

— Spuneţi-ne, cît mai exact posibil, în ce perioadă aţi fost deţinută în *Kazett*.

Krugel se uită cu bunăvoinţă spre martoră şi se arătă, pentru prima oară, interesat de depoziţie.

— Am sosit, venind de la *Auschwitz*, în prima jumătate a lunii iunie 1944 şi am rămas acolo pînă la eliberare.

— Pe domnul *SS-Obersturmbannführer* Heintz Peitschemann l-aţi cunoscut ?

— Da.

— Din vedere, de la distanţă, ca orice deţinut sau şi din alte împrejurări ?

— L-am cunoscut mai bine decît mulţi alţii din lagăr.

Krügel îşi luă o foaie albă dintr-un teanc din dreapta lui, şi-o puse în faţă, verifică vîrful cîtorva creioane de pe suport, alese în sfîrşit unul şi, jucîndu-se cu el, se adresă politicos martorei :

— Afirmaţia dumneavoastră, stimată doamnă, e foarte importantă pentru procesul nostru. Pînă acum, martorii care s-au perindat nu l-au cunoscut decît, ca să mă exprim aşa, foarte de departe, sau în cel mai bun caz, l-au văzut trecînd pe lîngă ei. Sînteţi prima care susţineţi că l-aţi cunoscut bine, nemijlocit. V-aş ruga să vă îndreptaţi privirea spre mesele din stînga dumneavoastră. La una din ele e domnul Peitschemann. Îl recunoaşteţi ?

— Dacă nu este absolut necesar, v-aş ruga, domnule preşedinte, să mă scutiţi de acest efort.

Stupoare în sală. Oamenii erau convinşi că femeia se va întoarce şi va arăta dispreţuitor, sau ameninţător, indignată ori cutremurată de revedere, dar va arăta spre acuzat. Doamna Karlletti adăugă calm :

— Nu toate victimele pot să-şi privească în faţă călăul.

— Nu vă putem obliga, spuse Krügel, fără să-şi poată ascunde mirarea, deşi aş vrea să înţelegeţi că mărturia dumneavoastră ar avea o altă greutate dacă aţi recunoaşte inculpatul.

— Repet, domnule preşedinte : pentru mine ar fi un mare chin să stau faţă în faţă cu acuzatul. După ce-mi veţi asculta mărturia sper că mă veţi înţelege. Mulţi dintre supravieţuitori se duc, an de an, în lagărele prin care au trecut. Eu nu m-am simţit în stare să revăd nici *Auschwitz*-ul, nici *Kazett*-ul. Mi-a fost teamă de şocul reîntîlnirii cu trecutul. Totuşi, dacă acest lucru e important pentru

proces, în cazul în care acuzatul va nega adevărul mărturiei mele, voi accepta o înfățișare.

Innfeld făcea un mare efort să-i țină sub observație, concomitent, și pe Claudia, și pe Peitschemann, care, în clipa cînd intră femeia, se făcu alb ca varul. Apoi fața i se înnegri. Își așezase coatele pe masă și cu bărbia sprijinită în amîndouă mîinile își privea martora. Nu-i venea să-și creadă nici ochilor, nici urechilor. O privi așa, nemișcat, minute în șir. Tresări doar cînd auzi refuzul ei de a-l recunoaște. Se lăsă pe spetează scaunului, își scoase precipitat batista, își tampona fruntea și fața, continuînd să privească, hipnotizat, spre martoră.

— Care erau condițiile de viață în *Kazett*, în comparație cu celelalte lagăre prin care ați trecut ?

— Mult mai dure, aproape insuportabile.

— Cu ce vă puteți susține afirmația ?

— Dețineа mortalitatea cea mai ridicată. Aproape toate prietenele mele cu care am venit de la *Auschwitz* au murit după trei-patru luni.

— Totuși dumneavoastră ați supraviețuit.

— Am fost protejata comandantului lagărului.

Rumoarea în sală nu s-a potolit pînă cînd nu a intervenit Krügel cu ciocănelul.

— Cum s-a purtat Peitschemann în calitatea de comandant ?

— A fost de o asprime dusă dincolo de orice limită. Oamenii aveau ochii îngroziți cînd îi pronunțau numele. Vocea le tremura.

— Puteți să ne spuneți cum a introdus această groază ? Prin ce metode ? L-ați văzut acționînd, maltratînd pe deținuți ?

— Nu, personal, nu. Eu eram magazioneră. Stăteam toată ziua în *Kleidungskammer*.

— Atunci de unde știți cum se comporta comandantul cu deținuții ?

— La mine veneau din toate barăcile după efecte. Aflam tot ce se petrece în lagăr.

— Instanța ar dori să știe nu ce se întîmpla în general în lagăr, ci ceea ce a săvîrșit personal domnul Peitschemann.

— Miile de deținuți au murit datorită celor ce se întîmplau în lagăr, tratamentului căruia erau supuși, iar acest tratament a fost statornicit, patronat de Peitschemann.

— Stimată doamnă, — Krügel era evident dezamăgit — noi am vrea să aflăm ce-ați constatat dumneavoastră personal. Am dori mai ales să evocați momente în care l-ați văzut pe acuzat acționînd direct sau l-ați auzit ordonînd.

— Domnule președinte, replică martora indignată, sper că nu-i nevoie să conving eu instanța că, într-un lagăr de concentrare, începînd cu *Rapportführer*-ul și pînă la ultimul *Kapo*, toți *SS*-iștii și toți deținuții cu funcții în ierarhia lagărului băteau, torturau, omorau după chipul și asemănarea comandantului, care decidea fără nici o îngrădire asupra vieții și morții noastre.

— Pe dumneavoastră însă, după cum ați declarat, v-a protejat. Poate a ajutat și pe alții. Pentru a fi drepți, noi trebuie să cumpănim nu numai eventualele excese, poate și abuzuri, ci și faptele bune ale inculpatului. În consecință, v-aș ruga să ne spuneți, cît mai cuprinzător, care a fost comportarea acuzatului față de dumneavoastră ?

— Datorită stării în care am sosit de la *Auschwitz* și condițiilor din *Kazett* n-aș fi rezistat mai mult de cîteva săptămîni. Am supraviețuit grație protecției pe care mi-a oferit-o, din primele zile, comandantul lagărului. Oricît de recunoscătoare ar trebui să-i fiu pentru acest lucru, nu pot să nu arăt că atitudinea manifestată față de mine nu are nimic comun cu atitudinea specifică acuzatului față de deținuți. Am avut norocul, mi-am zis atunci, acum spun nenorocul, ca asistînd la o selecție, comandantul să se îndrăgostească de mine. (Exclamații, șușoteli în sală.) Aproximativ șase luni de zile, cît a durat această poveste, m-am bucurat de un tratament cu totul special. N-am cunoscut

nici foamea, nici setea, nici bătăile, nici epuizarea. Atunci însă cînd a descoperit că sînt gravidă — și din femeia iubită am devenit, dintr-o clipă în alta, o deținută a lagărului *Kazett* care-i periclita situația — a fost gata să mă lichideze imediat, fără nici un fel de scrupule, cu sălbăticia cu care au fost exterminate camaradele mele, miile de deținuți din lagăr.

Krügel, uitînd de imparțialitatea pe care și-o impusese, își trădă nemulțumirea față de depoziția martorei. Era pentru prima oară cînd insista, prin întrebări, să determine o poziție avantajoasă inculpatului.

— De bine ce sînteți în viață — se adresă el doamnei Karlletti, privind-o autoritar — înseamnă că a existat doar intenția de a vă lichida. Și chiar existența acestei intenții a fost — se pare — doar presupusă, bănuită de dumneavoastră !

— Nu, domnule președinte. Scuzați-mă că sînt silită să vă contrazic. Nu este vorba de nici o presupunere ori bănuială, ci de certitudine. Am fost închisă în *Bunker* și maltratată, călcată în picioare, deși gravidă în luna a patra, pînă cînd sîngele...

— De către cine, din ordinul cui ? interveni nerăbdător Krügel.

— De acuzatul Peitschemann. Port pe trupul meu și astăzi cicatricile rănilor provocate de izbiturile pe care mi le-a aplicat. Cred că celebrele lui cizme, totdeauna perfect lustruite, n-au fost niciodată mînjite de atîta sînge ca în noaptea aceea. Am scăpat datorită...

Rumoarea din sală luă proporții. Cuvintele martorei nu se mai auzeau. Furios, Krügel izbi cu ciocănelul de două ori și anunță dezamăgit :

— Martorul este la dispoziția acuzării. Domnule procuror, aveți întrebări ?

Diettmar urmărise cu mare atenție dialogul dintre președinte și martoră, luîndu-și notițe cu febrilitate. Renunțarea bruscă a președintelui de a-l continua îl luă prin surprindere. Își adună foile în grabă, în timp ce se ridică de pe scaun și răspunse voit tărăgănat :

— Da... şi chiar multe.

— Gîndiţi-vă totuşi şi la timp.

Diettmar lăsă fără replică sarcasmul preşedintelui, nu dorea să-l irite. Se depărtă cîţiva paşi privind spre martoră, dar cu intenţia de a se apropia de Peitschemann. Observă de la început neliniştea pe care i-o provocase acuzatului prezenţa doamnei Karlletti, declaraţiile ei şi, înţelegînd că are în faţă martorul-cheie al procesului, se hotărî să scoată cît mai mult de la ea.

— Doamnă Karlletti, după părerea dumneavoastră, acuzatul ar fi putut ameliora soarta deţinuţilor ? Avea el puterea şi posibilitatea să influenţeze ritmul mortalităţii în lagăr ?

— De el depindea aproape totul.

— Fiţi, vă rog mai concretă.

— Cei mai mulţi deţinuţi au murit în *Kommando*-uri nu din cauza muncii propriu-zise, ci a violenţelor, a sălbăticiei *SS*-iştilor, care se amuzau ucigînd în văzul şefilor lor, inclusiv al comandantului. Dacă el ar fi tras la răspundere, măcar o dată, un singur *SS*-ist pentru abuzurile săvîrşite, lucrurile s-ar fi schimbat cu siguranţă. Apoi, nici o execuţie oficială în masă sau individuală, nici o selecţie în vederea formării transporturilor „pentru tratament special" nu se făcea fără ordinul, fără aprobarea, fără participarea comandantului. Apoi...

— Scuzaţi-mă că vă întrerup. Aţi declarat mai înainte domnului preşedinte că aţi îndeplinit funcţia de magazioneră, că aţi fost scutită pînă şi de participarea la apeluri. De unde ştiţi ce se petrecea în *Kommando*-uri, ce ordona şi la ce acţiuni participa comandantul ?

— În *Kleidungskammer* se perindau mulţi *Häftling*-i : cei din barăci veneau, însoţiţi de *Kapo*, după diferite efecte. Veneau croitori care lucrau pentru *SS*-işti, sanitari din *Revier*-uri. Mereu alţii. Într-o zi, unul — după vîrstă putea să-mi fie tată — înalt, uscăţiv, cu o privire caldă, încurajatoare, m-a rugat să-l ajut să-şi potrivească balotul pe umăr. Cînd m-am apropiat de el mi-a şoptit : „Ştim totul.

N-ai dreptul să te salvezi doar pe tine. Încearcă să ajuți și pe alții." Am simțit că mi se înmoaie genunchii. Albă ca varul, l-am întrebat : „Cum ?" ; „Vei afla la timpul potrivit", mi-a răspuns și a părăsit grăbit încăperea. Nu după multă vreme am primit primul mesaj. Suna aproximativ în felul următor : „S-a hotărît desființarea *Revier*-ului nr. 5. Convinge-l să nu trimită bolnavii la «tratament special», ci să-i repartizeze în celelalte *Revier*-uri. În noaptea următoare, cînd a venit la mine, l-am rugat să nu-i trimită înapoi la *Auschwitz* pe cei din infirmeria nr. 5. „Ce te-a apucat ? m-a întrebat el surprins. De cînd te preocupi de treburile Lagărului ?" „Eu am venit în *Kazett* de la *Auschwitz* și știu ce înseamnă sosirea acolo a unui transport de bolnavi", am încercat eu să ocolesc răspunsul. „Spune-mi, a insistat el, fără să-și ascundă iritarea, de unde știi tu ce măsuri am ordonat ? Cine te informează ?" Speriată că mă va forța să-l descriu pe cel ce mi-a înmînat mesajul, am dat înapoi. „Dacă-i atît de complicat, dacă-i atît de greu..." „Aici despre altceva e vorba, m-a întrerupt el nervos. Legătura noastră poate exista cît timp reușim să păstrăm un secret desăvîrșit. Tu trebuie să eviți discuțiile cu deținuții, pentru a nu te trăda. Nediscutînd, n-ai de unde să știi ce se întîmplă în lagăr. Să fie pentru ultima oară cînd îmi vorbești despre astfel de lucruri." Cîteva săptămîni i-am respectat dorința. Am fost însă implorată prin mesaje repetate, să intervin din nou, pentru a-l schimba pe unul Stinckfuss, *SS*-istul care comanda compania disciplinară, decimînd-o cu un sadism ce depășea tot ce se întîmpla în celelalte *Kommando*-uri.

— Vă rog, domnule președinte, interveni Diettmar, dispuneți să se consemneze în procesul-verbal indentitatea caracterizării comandantului *Strafkommando*-ului cu cea făcută de martorul O... R...

— Se admite.

— Vă rog să continuați, doamnă Karlletti.

— Peitschemann m-a privit amenințător și mi-a spus „Dacă te-ai plictisit să mă aștepți și să petreci cîteva ore din noapte cu mine și ții neapărat să împărtășești soarta

camaradelor tale, te poți trezi chiar mîine în compania disciplinară ca să-l cunoști personal pe Stinckfuss și să nu mai fii nevoită să pleci urechea la tot felul de zvonuri." Îngrozită, am început să plîng. Astfel am scăpat să fiu chestionată despre sursa informațiilor mele.

— Din cele declarate s-ar putea trage concluzia că ați făcut parte din organizația rezistenței din lagăr. A existat o asemenea organizație ?

— Eu n-am făcut parte din ea. În timpul detențiunii n-am știut nimic concret despre existența ei. Credeam că cei care-mi trimiteau mesaje ori îmi vorbeau direct acționau individual, preocupați să-și salveze rudele, prietenii, să limiteze masacrele. Știam din experiența dobîndită în celelalte lagăre prin care trecusem că erau mulți care-și riscau propria viață pentru a o salva pe a altora, pentru a ameliora cît de cît suferințele celor de lîngă ei. Am căutat să țin legătura cu acești oameni, să ascult ce-mi spuneau, deoarece, după primele luni de relativă fericire că — protejată fiind de comandantul lagărului — voi supraviețui, am început să am remușcări, să mă simt vinovată, să-mi fie rușine de calea aleasă pentru a mă salva.

— Peitschemann a dat curs rugăminților pe care i le-ați adresat ?

— Nu știu precis. Cei care-mi transmiteau mesaje erau mereu alții și se comportau ca și cum nu s-ar cunoaște. Bănuiesc că rugămințile mele au rămas fără efect. Îmi amintesc că, dezamăgită de eșecul primei mele intervenții — despre transportul acela de bolnavi am aflat repede că a fost expediat spre *Auschwitz*, deoarece în *Revier*-ul lichidat aveam și eu două prietene —, atunci cînd am fost solicitată a doua oară am spus : „N-are nici un rost. Singura urmare nu poate fi decît aceea ca Peitschemann să mă silească să-i spun de unde știu eu ce urmează să se întîmple în lagăr". „Noi sîntem de părere să mai încerci, să insiști. Avem încredere că nu ne vei trăda." Acest „noi" m-a făcut să mă gîndesc o clipă că se acționează organizat. N-am căutat să aflu mai mult de teamă ca indiscrețiile mele să nu devină suspecte. Eu aveam mare nevoie de acești oameni

care, prin încrederea ce mi-o acordau, mă ajutau să rezist mustrărilor de conştiinţă pentru condiţiile în care trăiam eu în comparaţie cu ceilalţi deţinuţi. Cînd am constatat că am rămas gravidă am fost cuprinsă de o puternică criză nervoasă. Teama de cum va reacţiona Peitschemann, dublată de gîndul că tatăl copilului meu este un *SS*-ist, călăul camaradelor mele cu care am venit de la *Auschwitz*, mă tortura zi şi noapte. Am început să mă gîndesc la sinucidere, cînd apăru din nou în faţa mea acel deţinut înalt, uscăţiv, cu privirea lui caldă, încurajatoare. Înainte de a apuca să-mi ceară el ceva, i-am mărturisit starea în care mă aflam. „Ştiu sigur că aveţi legături cu medicii din *Revier*-e", i-am spus disperată. Dacă nu mă ajutaţi să-mi întrerup sarcina „intru în sîrmă". Bătrînul deţinut m-a privit cu ochii lui plini de căldură, mi-a prins mîna şi mi-a spus. „Să mori e foarte uşor. Scapi de toate. Să trăieşti e mult mai greu. Dar luptătorii n-au dreptul să moară cînd vor ei." ; „Eu nu-s luptătoare, am replicat, şocată de cuvintele neaşteptate ale bătrînului. Eu sînt o biată deţinută, care din disperare am făcut un pas pe care n-aveam voie să-l fac." „Nu e locul şi momentul să discutăm acum dacă ai avut sau nu dreptul să alegi această cale pentru a te salva, mi-a răspuns el. Acum singurul lucru care trebuie discutat este cum să-i ajuţi pe alţii." ; „Cu ce aş putea eu să ajut ? N-am nici o putere asupra lui. Chiar dacă mă lasă să-i vorbesc despre ce-mi cereţi voi, nu face niciodată nimic", am căutat eu să-l conving de inutilitatea încercărilor mele. Dar bătrînul a rămas neclintit. „Tu nu te preocupa de ce face Peitschemann. Dacă faci ce îţi spunem noi, poţi să ai conştiinţa împăcată că ţi-ai făcut datoria." ; „Şi ce-mi spuneţi să fac în situaţia în care mă aflu ?"; „Să-ţi păstrezi copilul. Lui nu-i spune însă nimic. Să afle cît mai tîrziu. Pus în faţa faptului împlinit, va fi silit să se domolească."

Cînd Peitschemann a aflat că sînt gravidă, în loc să se domolească s-a năpustit asupra mea cu o sălbăticie incredibilă. Incredibilă pentru mine, fosta lui protejată. De fapt

n-a făcut altceva decît să-şi arate şi faţă de mine cruzimea pe care o manifestase şi faţă de ceilalţi deţinuţi.

— V-aş ruga, doamnă Karlletti, să mă scuzaţi dacă întrebarea pe care doresc să ve-o adresez vi se va părea, ca să zic aşa — Diettmar făcu o pauză lungă, nu găsea expresia cea mai potrivită —, stînjenitoare. Puteţi să nu-mi răspundeţi. Din întreaga dumneavoastră relatare de pînă acum se deduce că acuzatul v-a oferit protecţia sa datorită unei afecţiuni destul de puternice. V-a mărturisit-o vreodată ? Şi, dacă da, atunci cum se explică schimbarea bruscă a atitudinii lui ?

— Dacă ar fi să dau crezare declaraţiilor sale, ar trebui să cred că a fost realmente îndrăgostit de mine. Recunosc că am fost profund impresionată de comportarea lui iniţială. Ţinînd seama şi de riscul pe care şi-l asuma — astfel de legături erau extrem de periculoase şi foarte rare —, am crezut tot ce-mi spunea şi m-am lăsat îmbătată de promisiunile pe care mi le-a făcut. Altă alternativă nici nu aveam. M-am legănat în iluzia că, în sfîrşit, şi-a dat seama de ce se întîmplă în lagăr, dar n-are ce să facă deocamdată, fiind şi el, în felul său, o victimă a regimului, că nici el nu poate supravieţui decît executînd ce i se ordonă, că dragostea lui faţă de mine este o dovadă a curajului, a dorinţei lui de a sfida principiile şi regulile cărora era silit să se supună. Curînd însă mi-a fost dat să descopăr că era nu numai acelaşi zbir ca toţi *SS*-iştii, ci şi la fel de laş.

În sală nu se mişca nimeni. Declaraţia martorei era ascultată cu respiraţia tăiată, într-o linişte totală. Innfeld, care nu-l pierdea din ochi pe Peitschemann, observă cum acesta, la cuvîntul laş, rostit de Claudia Karlletti, scăpă stiloul din mînă. Stiloul se rostogoli pînă la marginea mesei şi căzu cu zgomot pe parchet. Peitschemann rămase neclintit, cu ochii fixaţi pe martoră.

— V-aş ruga să ne spuneţi în ce a constat laşitatea acuzatului ? o îndemnă procurorul să-şi continue depoziţia pe doamna Karlletti, care se oprise obosită.

— Cînd a descoperit că sînt gravidă, nu s-a gîndit decît la un singur lucru, și anume că legătura lui cu o deținută va ajunge la urechile șefului *Gestapo*-ului. A intrat în alertă ca orice laș cînd trebuie să dea socoteală de faptele sale. Refuzînd să merg în *Revier* pentru a-mi întrerupe sarcina, m-a închis în *Bunker*. N-a avut curajul să ordone executarea mea oficială sau în ascuns printr-un *Kapo*. A preferat să mă ucidă cu propriile sale mîini.

— Nu-i adevărat ! a strigat Peitschemann, spre stupoarea instanței și a întregii săli.

— Nu v-a întrebat nimeni și nu v-am dat cuvîntul, replică prompt Krugel și izbi cu ciocănelul în masă, pentru a potoli vacarmul.

— Cum ați scăpat totuși ? întrebă procurorul, după ce liniștea se restabilise.

— Aș putea să descriu fiecare izbitură, să vă reproduc fiecare înjurătură pînă în momentul în care am leșinat. Rog să fiu scutită de această tortură. A trîntit ușa după el cu o asemenea furie, încît am avut senzația că zidurile celulei s-au prăbușit peste mine. Am rămas lungită pe ciment, cu oasele zdrobite, într-o baltă de sînge. El părăsise *Bunker*-ul convins că, o dată cu sîngele care i-a împroșcat cizmele, mi s-a scurs și viața. Și, într-adevăr, nu mai puteam fi considerată printre cei vii. Șeful secției *Gestapo*, maiorul Otto Eichelesberger, s-a dat însă peste cap și m-a salvat. A ordonat să fiu dusă la *Revier*, imediat ce Peitschemann a părăsit *Bunker*-ul îndreptîndu-se spre locuința lui. A alcătuit o echipă din cei mai buni medici din lagăr, printre care un vestit ginecolog din Belgia și doi chirurgi din Praga, și, amenințîndu-i cu moartea, le-a cerut să-mi salveze viața. Peste cîteva zile, Peitschemann a plecat pe front, iar Eichelesberger a fost numit comandantul lagărului.

— Ce l-a determinat pe șeful *Gestapo*-ului să pună atît zel pentru salvarea dumneavoastră ?

— Cu cîteva luni înainte fusesem interogată de Eichelesberger. A vrut să obțină informații despre „frecventele descinderi la ore atît de neobișnuite" cum s-a exprimat el,

pe care le făcea comandantul la *Kleidungskammer*. Am spus niște banalități pe care mă învățase, prevăzător, Peitschemann să le repet oricînd și oricui mi-ar pune întrebări indiscrete. Spre surprinderea totală a *Schreiber*-ului, am ieșit din „sala morții" nevătămată. Atunci am pus totul pe seama protecției de care mă bucuram din partea comandantului lagărului, care, administrativ, era și șeful lui Eichelesberger. Mult mai tîrziu, după plecarea pe front a acuzatului, am aflat de marea rivalitate dintre cei doi, de ura care mocnea între ei. Maiorul Eichelesberger intrase în grațiile soției comandantului. Idila lor era un „secret" despre care se vorbea și în rîndul prominenților lagărului, nu numai al *SS*-iștilor. Șeful secției *Gestapo* căuta cu lumînarea motive să-l aibă la mînă pe comandant, să-l țină în șah. Descoperirea relației lui cu o deținută evreică era mai mult decît sperase. Iar cînd avusese și dovada avortului meu spontan îl forță să ceară plecarea voluntară pe front. Eu trebuia să rămîn în viață, pentru a fi martoră în cazul unei confruntări în fața justiției. Cît timp trăiam eu, Eichelesberger îl putea șantaja cum vroia pe Peitschemann.

— Destinul v-a ajutat, ce-i drept cam tîrziu, să vă răzbunați, concluziona sec Krugel.

— Îngăduiți-mi, domnule președinte, să declar cu toată sinceritatea, că n-am venit aici împinsă de sentimentul răzbunării. Am rupt cercul de fier al izolării mele, în care m-am închis din noaptea aceea, cînd acuzatul mi-a zdrobit cu cizmele lui lustruite lună nu numai oasele, ci și sufletul, nu pentru a mă *răzbuna*, ci pentru a-l *acuza*, și nu pentru ce mi-a făcut mie, ci pentru ceea ce a făcut altora. M-am lăsat convinsă să vin la acest proces, să îndur tortura de a mă afla chiar și numai cîteva ore sub același acoperiș cu călăul *Kazett*-ului, din datoria față de camaradele mele din transportul cu care am venit din *Auschwitz* și care au fost asasinate toate. Mi-am dat seama că n-am dreptul să tac. Cei, extrem de puțini, care am avut șansa să supraviețuim nu putem să ne sustragem datoriei de a spune lumii cum au murit cei, enorm de mulți, care au căzut sub loviturile de cravașă, sub izbiturile de cizmă, sub ploaia de gloanțe ale Peitschemann-ilor.

— Vă mulțumesc, doamnă Karlletti. Nu mai am alte întrebări, zise Diettmar și se înapoie la locul său.

— Apărarea poate să-și formuleze întrebările. Președintele își îndreptă privirea spre acuzat fără a-și disimula curiozitatea.

În bănci se stîrni o foială generală. Fiecare își căuta o poziție potrivită pentru a auzi cît mai bine dialogul ce se bănuia deosebit de interesant.

Peitschemann se ridică șovăind de pe scaun. Se sprijini cu amîndoi pumnii de tăblia mesei. Ațintindu-și ochii spre martoră, declară pe un ton obosit :

— Deși n-am putut să-i văd fața, am recunoscut martora după voce. Este fosta deținută Claudia Karlletti, șefa *Kleidungskammer*-ei din *Kazett* în timpul cît am comandat eu acest lagăr. Nu doresc să-i adresez nici o întrebare.

Și Peitschemann, spre surprinderea deopotrivă a instanței și a asistenței, se lăsă greoi pe scaun.

— Încheiem ședința de azi. Mîine începe audierea martorilor apărării, decretă Krügel, complet dezamăgit de comportarea acuzatului.

Capitolul IV

Müntzer sună scurt, de două ori, așa cum obișnuia de fiecare dată. Peitschemann îi deschise cu oarecare întîrziere, îl salută și-l pofti să intre în bibliotecă. Avocatul se așeză în fotoliu, puțin surprins. Se așteptase să urce la etaj, în sufragerie, doar era evident că nu venise să trateze probleme oficiale. Surprinderea îi crescu în clipa în care gazda, în loc să se așeze în fotoliul alăturat, luă loc pe scaunul din spatele biroului plin cu cărți și dosare, într-o dezordine totală. Müntzer bănuia în atitudinea și com-

portarea fostului său client nu atît răceală ori indiferență, cît o mare oboseală.

Așteptă să fie întrebat de scopul vizitei. Constatînd că gazda n-are astfel de intenții, ci privește în gol, peste capul lui, deschise el discuția.

— Domnule Peitschemann, mă scuzați că vă inoportunez, dar nu-mi pot explica atitudinea dumneavoastră de ieri. Știți, eu m-am legat de acest proces. Deși ați renunțat la serviciile mele, deznodămîntul lui nu-mi este indiferent. N-am venit să vă dau sfaturi ; rețin dorința dumneavoastră exprimată la prima întîlnire, chiar aici, în bibliotecă, „din acel moment mă voi apăra singur", iar *acel moment*, din păcate, a survenit. Nu mă îndoiesc de capacitatea dumneavoastră de a vă susține interesele. Alaltăieri, la contrainterogatoriu ați dovedit că știți ce vreți. V-am urmărit, vă rog să mă credeți, cu admirație. Comportarea dumneavoastră de ieri însă nu mi-o pot explica decît — v-o spun cu toată sinceritatea — ca o criză ; și, nedepășită, această criză poate avea urmări imprevizibile. Să vă fi cedat nervii tocmai acum, cînd aveți nevoie de o concentrare maximă, de un calm desăvîrșit ? !

Avocatul făcu intenționat o pauză. Peitschemann însă continua să privească în gol, indiferent, absent.

— Retrăirea intensă a evenimentelor de atunci — reluă Muntzer — generează, firește, o stare tensională, o mare încordare. Eu cred că nu există om din generația noastră care să nu aibă mustrări de conștiință pentru ce a făcut, mai precis, pentru cum a fost silit să trăiască în acei ani. Dar de aici și pînă la a vă lăsa convins că dumneavoastră purtați răspunderea pentru ce au conceput și ordonat cei de sus este o distanță enormă, pe care n-are rost să încercați s-o parcurgeți.

— Acesta este purul adevăr, interveni, în sfîrșit, Peitschemann. Nu sînt, n-am fost asasin. În *Kazett* au murit mulți, dar nu din vina mea... nu eu i-am omorît.

— Nu m-am îndoit nici o clipă. De unde atunci această bruscă dezechilibrare ? Nu pot înțelege nicicum neașteptata dumneavoastră cedare nervoasă.

— Explicația e foarte simplă pentru mine. Eu nu mă mir că mă lasă nervii acum, ci că au rezistat atîta vreme.

Ochii lui șterși, goi se aprinseră. Se ridică de pe scaun și se așeză pe fotoliu, lîngă oaspete. Prinse cu amîndouă mîinile măsuța din față și se aplecă spre interlocutor. Continuă, precipitîndu-se.

— Să vezi luni, ani în șir, zi de zi, zeci, sute, grămezi, grămezi imense de cadavre. Femei, copii, bărbați, de-a valma. Cei mai mulți au ochii deschiși. Te privesc. Te acuză. Ei au murit convinși că tu ai ordonat să se tragă. N-au avut de unde să știe, și nici nu i-a interesat, dacă acel ordin a fost conceput de mine sau eu doar l-am transmis. Ei au murit blestemîndu-mă pe mine, înțelegeți, pe mine... Am asistat odată, încă nu fusesem numit comandant la *Kazett*, la o execuție în masă, undeva, în Polonia. Cîteva sute de oameni dintr-un orășel n-au mai fost deportați, ci scoși la marginea localității, lîngă o pădurice, și împușcați. Oamenii, după ce-și săpaseră groapa — un șanț lung, adînc de vreo doi metri —, au fost siliți să se dezbrace și să intre în ea. O mamă a crezut că sînt șeful detașamentului, după agitația ce s-a stîrnit la sosirea mea. Și-a ridicat copilul în brațe. L-a îndreptat spre mine. Urla. Nu i se deslușeau cuvintele, toți strigau, blestemau, se rugau, implorau. Eu nu mi-am putut lua ochii de la ea. Aș fi vrut s-o salvez. Comanda însă se rostise și mitralierele începuseră să latre. Întîi a fost răpusă fetița. Mama, stropită toată de sînge, continua să întindă fetița spre mine. Sîngele țîșnea in jeturi din gîtul micuței. În sfîrșit, o rafală o seceră și pe mamă. S-au prăbușit amîndouă peste cadavrele din jur. Scena pur și simplu m-a paralizat, m-a hipnotizat. N-am putut scăpa de imaginea ei niciodată.

— Violența cu care vă copleșesc amintirile, interveni vădit mișcat avocatul, nu se explică prin simpla lor evocare în zilele procesului. Nu se explică, pentru că, așa cum ați remarcat, ele v-au stăruit mereu în memorie, nu v-ați putut rupe de ele complet niciodată. Pentru a vă redobîndi calmul necesar continuării rezonabile a procesului

trebuie neapărat să stabiliţi ce s-a întîmplat. Părerea mea personală este că totul a fost declanşat de ceva inefabil în timpul sau, în orice caz, legat de mărturia doamnei Karlletti.

Peitschemann se desprinse de masă — avocatul sesiză că el strînsese cu putere tăblia, pentru a-şi domina tremurul mîinilor — şi se lăsă moale pe speteaza fotoliului.

— Dragul meu Ludwig, iartă-mi acest ton familiar, dar simt nevoia unei destăinuiri. Altfel n-am cum să-mi revin. Ai pus mult suflet în acest proces. Vizita de azi mi-a întărit convingerea că nu te îndoieşti de nevinovăţia mea, nu numai ca avocat angajat să mă aperi, ci şi ca om care judecă obiectiv, dar şi cu inima lucrurile. Peitschemann se foi puţin în fotoliu, apoi începu să vorbească pe un ton liniştit, fără nici o grabă. Am dorit totdeauna să spun ce am pe suflet, să-mi uşurez conştiinţa. Nu ştiu cum s-a întîmplat însă că n-am avut norocul de asemenea prieteni... sau poate m-am ferit eu de intimităţi. Familia, din păcate, nu mi-a fost de nici un sprijin în această privinţă. Silit să mă frămînt de unul singur, am reuşit cu greu, dar pînă la urmă am reuşit totuşi să găsesc o logică, o explicaţie, o motivaţie chiar a comportării mele în *Kazett*, care mi-a permis să-mi croiesc după război un drum în viaţă, să-mi văd de afaceri, să trăiesc. Ca să mă poţi înţelege, trebuie să iau povestea de la început. În 1937 am fost silit să abandonez facultatea. Eram în anul al treilea la drept. Am participat la o petrecere în casa prietenei unui coleg de facultate. După miezul nopţii au mai sosit cîţiva tipi şi tipe, iar petrecerea s-a transformat într-o mică orgie. Neobişnuit cu băutura, am căzut printre primii sub masă şi nu ştiu nici azi ce s-a mai întîmplat. Cineva a făcut un denunţ că la acea petrecere a participat şi o evreică. Fiind singurul care n-am ştiut să explic cum a decurs petrecerea pînă în zori, comisia a luat de bună declaraţia că eu m-am retras într-o cameră cu fata, apoi am plecat cu ea, fără să-mi iau rămas bun de la ceilalţi. Ameninţat mereu că voi fi dat pe mîna *Gestapo*-ului, dacă nu spun cine-i fata, am părăsit facultatea şi m-am mutat la Hamburg. M-am

zbătut în mizerie, încercînd fel de fel de expediente. În anul următor *Gestapo*-ul a reluat urmărirea cazului cu pretrecerea. N-am aflat niciodată cine a înnoit denunțul. Chemat la *Gestapo*, mi s-a dat a înțelege că intrarea mea voluntară în *SS* ar fi dovada cea mai bună că învinuirea ce mi se aduce n-are temei. Am făcut pe loc cererea care mi-a schimbat destinul. Repartizarea într-un lagăr de concentrare nu mi-a provocat nici un fel de frămîntare. Eram un adept al ordinii și disciplinei. Mi se părea firesc ca dușmanii statului să fie izolați : să se încerce reeducarea lor. Desigur, pe atunci, nu puneam la îndoială nimic din ce citeam în ziare, din ce auzeam la radio. Inițial m-am întrebat : de ce-i nevoie de lagăre ? Nu sînt suficiente închisori ? Apoi am ajuns la concluzia că în lagăre sînt internați mai ales oameni de la periferia societății, care, prin nocivitatea lor, lăsați liberi i-ar infecta pe cei din jur. Cînd am cunoscut adevărul despre lagăre, din interiorul lor, primul lucru care m-a izbit, îți spun drept, n-au fost nici dimensiunile sistemului concentrațional, nici anularea personalității și demnității umane, nici ușurința și indiferența cu care se făceau exterminările, ci absurditatea imaginii pe care mi-o făcusem cu despre lagăre, luîndu-mă după declarațiile lui Himmler. Una din ele mi s-a părut atît de sfidătoare, de cinică, de nerușinată, încît am scris-o pe un bilețel și am păstrat-o ani de zile, pe birou, sub geamul de sticlă. O țin minte : „...deținuții din lagăre reprezintă drojdia societății, sînt niște decăzuți... se află acolo hidrocefali, sașii, indivizi diformi, semievrei, oameni inferiori din punct de vedere rasial... toți cu suflet de sclav". În naivitatea mea, luînd de bună declarația lui Himmler, m-am gîndit că în lagăr îmi voi fructifica cunoștințele juridice, acționînd ca acești oameni nenorociți să fie apărați de lege. Foarte repede m-am trezit la realitate. Mi-am dat seama că prins, inclus în marele angrenaj al sistemului concentrațional, n-am altă șansă de a apuca sfîrșitul războiului decît supunîndu-mă, decît executînd corect, loial, ceea ce mi se ordona. Am acceptat deliberat, cum ar concluziona triumfător procurorul, să *par-*

ticip la crimă. Numai că ceea ce din afara lagărului și, mai ales acum, după peste 35 de ani, pare o crimă abominabilă, atunci, acolo, în interiorul lagărului părea exercitarea firească a unor prerogative cu care ai fost investit, îndeplinirea unor atribuții pe care ți le-ai asumat o dată cu gradul acordat, cu funcția încredințată. Acum, oricui i se pare o crimă incredibilă să selecționezi „cu sînge rece" 1 000—2 000 de deținuți pentru „tratament special", adică pentru moarte. Dar eu primeam ordine seci și reci. „Peste trei zile veți primi 1 800 de *Häftling*-i. Luați măsuri". Asta însemna să selecționez 1 800 de deținuți cu forțele epuizate și să fac loc, în barăcile și așa supraaglomerate, pentru transportul anunțat. Era firesc să încep selecționarea cu cei din *Revier*. Vezi, dragă Ludwig, ce greu e să te aperi în prezent pentru faptele săvîrșite atunci. Te rog să mă crezi, pentru toți cei din *Revier* selecționarea însemna sfîrșitul suferințelor. Erau îngrămădiți pe priciuri, unii peste alții, în zdrențe sau complet goi, tuberculoși și cardiaci, foarte mulți cu membre fracturate, cu răni purulente pe tot corpul... și majoritatea suferea de dezinterie : erau așa de slăbiți, încît nu mai puteau coborî și lichidul acela brun-roșietic, cu urme de fecale, se scurgea de pe un prici pe altul, peste plăgile deschise ale suferinzilor. Acum e simplu și, culmea, chiar convingător, să mi se impute „fiecare selecționare a însemnat o condamnare la moarte în masă". E adevărat, știam ce înseamnă „tratament special", dar numai aparent eram eu cel care îi trimitea la moarte pe acei nenorociți, ei se aflau de fapt, de mult, în fața ei și-i așteptau îmbrățișarea în chinuri cumplite. Eu n-am făcut decît să scurtez durata acestor chinuri. Participam personal la selecționări nu numai datorită atribuțiilor mele funcționale, ci și pentru a preveni eventuale abuzuri și răfuieli. Exista tendința unora din prominenții lagărului și a unor *SS*-iști să includă în aceste transporturi și oameni sănătoși de care vroiau să scape. Acum însă se reține o singură concluzie : „participare directă la săvîrșirea crimei"... Este imposibil să privești,

să judeci drept, obiectiv, cu ochii de azi, ce s-a întîmplat atunci. Vezi dumneata, ce triumf pentru procuror că a putut ori va putea dovedi participarea mea directă la moartea unui *Häftling* sau poate chiar a doi-trei. Dar spune-mi, dragă Ludwig, comandantul care organizează și conduce viața unui lagăr, în care, independent de voința, sentimentele și acțiunile lui, mor în cîțiva ani peste 80 000 de oameni, poate fi tras la răspundere, e drept să fie condamnat pentru că unul sau chiar trei din cei 80 000 au murit datorită lui ? Dacă e să judecăm, să ne delimităm, să ne clarificăm propria conștiință, atunci să ne întrebăm de ce au murit, de ce au trebuit să moară cei peste 80 000 în *Kazett !*

— Aveți perfectă dreptate. Nu cred însă că e momentul să vă puneți astfel de întrebări. Părerea mea este... — Müntzer își căuta cuvintele pentru a fi cît mai convingător fără să lezeze amorul propriu al fostului său client — da, opinez că, în momentul de față, trebuie să vă concentrați gîndirea, energia pentru a respinge învinuirile ce vi se aduc. În fața instanței de judecată sînt necesare argumente juridice, lucide, pur raționale. Aici sentimentalismele nu pot decît să vă slăbească voința de a vă menține pe poziția inițială, de a nu vă lăsa atras în capcanele pe care vi le întinde procurorul sau înduioșat de depozițiile martorilor. Problemele de conștiință, firești la un om de caracter cum sînteți dumneavoastră, dacă n-ați reușit să vi le clarificați pînă acum, mai amînați-le cîteva luni. După proces, nesilit de nimeni, fără să fiți presat și încolțit de întrebările procurorului, veți putea medita în liniște, vă veți putea lămuri.

— Am amînat, mereu am amînat, dragă Ludwig. De mult tot amîn. Dumneata n-ai fost nici măcar o clipă într-un lagăr de concentrare. Nu-ți poți închipui ce a fost acolo. Lumea întreagă vorbește de calvarul celor de după sîrma ghimpată. Viața noastră, a celor de cealaltă parte a sîrmei ghimpate, n-a interesat și nu interesează pe nimeni. Îți spun eu : era groaznică. Cel care

se gîndea la ceea ce face nu putea rezista. Singura soluţie era să te supui, să execuţi ce ţi se cere, să nu gîndeşti. Îţi voi spune ceva ce n-ai auzit şi n-ai citit, ceva ce te va surprinde : „banda rulantă a morţii" a funcţionat nu datorită disciplinei de fier a *SS*-ului, cum se crede şi se susţine, ci datorită alcoolului şi bordelului. Dacă tinerii aceia de 17-21 de ani, proaspăt recrutaţi în *SS*, n-ar fi primit, după fiecare execuţie în masă, raţii suplimentare de alcool pentru a se îmbăta, dacă după o zi de muncă de zbir, n-ar fi putut merge la bordel, dacă n-ar fi participat la orgii şi în urechi ar fi continuat să audă ţipetele muribunzilor, a doua zi n-ar mai fi fost în stare să ia totul de la capăt. Cînd ne soseau transporturi de la *Auschwitz*, în care mai mulţi erau morţi decît vii, şi ei trebuiau să asigure căratul de pe peron a sute, uneori a mii de cadavre, să supravegheze descleştarea cu rîngi a maxilarelor, pentru smulgerea dinţilor de aur, să asigure arderea pe ruguri a cadavrelor, căci crematoriul nostru nu prididea nici cu morţii din lagăr, cînd limbile de foc cuprindeau trupurile şi carnea începea să sfîrîie, iar din pălălaia aceea uriaşă izbucneau urlete de durere — căci în graba şi învălmăşeala ce însoţea o asemenea operaţie deseori se aruncau printre cadavre şi oameni în care mai palpita viaţa, dar care, epuizaţi complet, nu mai mişcau —, cei insuficient căliţi începeau să tremure, să vomite. Îmi amintesc de unul care, la prima încercare de acest fel, a început să plîngă şi a luat-o la fugă să nu-l vadă camarazii. Fapt este că, fără a uita, continuînd să te gîndeşti la ce s-a petrecut acolo, nu se putea începe o nouă viaţă după război. Eu mi-am dat seama de acest lucru încă de atunci. Şi dacă rămîneam pînă în ultima zi în lagăr, probabil că îmi zburam creierii, cum au făcut mulţi alţii în clipa în care au văzut pe fereastra cancelariei cum se prăbuşesc porţile lagărului sub greutatea tancurilor. Norocul meu a fost că am plecat cu cîteva luni mai înainte pe front. În linia întîi, unde am ajuns, n-am avut timp să filozofez, să-mi pun întrebări. Mă bucuram în fiecare zi că sînt încă în viaţă. În ultimele

săptămîni de război și în primele luni de pace am fost preocupat să-mi pierd urma, să-mi schimb identitatea, să-mi procur acte, să-mi găsesc o existență.

Am descoperit astfel, spre surprinderea mea, că pot nu să uit, dar să nu mă gîndesc la perioada din lagăr. Desigur, noaptea întrebările îmi dădeau tîrcoale, mă chinuiau. „Ce se va întîmpla dacă voi fi recunoscut de un fost *Haftling* sau denunțat de un camarad, pentru a intra în grațiile ocupantului ori pentru a-și acoperi propriul trecut ?“ Cei mai mulți dintre cunoscuții mei cu funcții și misiuni similare cu ale mele, care n-au fost identificați, s-au grăbit să părăsească țara, continentul. S-au pus repede la punct niște rute sigure spre America Latină via Elveția și mai ales Italia. Puteam ușor să dispar și eu în lume. N-am vrut. N-avea nici un sens. Nu mă știam vinovat de excese, de abuzuri. În fața legii mă consideram curat. Am intuit că dacă scap de primele valuri ale furiei și dorinței de răzbunare, ale exagerărilor stimulate de opinia publică, chiar dacă voi fi judecat, mă voi putea apăra. În ce privește conștiința mea, am înțeles că liniștea nu mi-o pot dobîndi fugind, recunoscînd astfel că mă tem, că mă simt totuși vinovat.

Am hotărît deci să rămîn și să mă apuc de treabă, făcînd eforturi să nu mă mai gîndesc la trecut. M-a ajutat, în această hotărîre, certitudinea că nu există martori oculari care să mă acuze. Eu intram rar în lagăr, în barăci aproape niciodată, consideram sub demnitatea mea de comandant să pălmuiesc ori să lovesc cu cravașa un deținut oarecare, la întîmplare, așa cum procedau alții.

Firește, nu puteam să neg, în fața propriei mele conștiințe, că în lagăr s-au petrecut lucruri oribile. Dar întreg războiul a fost oribil. Tot ce s-a întîmplat în acei ani a fost de domeniul absurdului. Și atunci mi-am zis : războiul s-a terminat. Regimul hitlerist s-a prăbușit. Morții cu morții, viii cu viii. În fața morților n-aveam de ce să dau socoteală. Morții din *Kazett* nu de mîna mea au murit. Cu mine sau fără mine, ei aveau exact aceeași soartă.

Iar vii n-au cum să mă acuze. Deși, în primii ani de după război, morții erau cei care mă torturau nopți la rînd, în subconștientul meu tot timpul m-am temut de o întîlnire, față în față, cu un om viu care m-ar putea acuza. Scuză-mă, nu știu cum să explic mai clar, căci eu însumi nu mă înțeleg pe deplin. În coșmarurile la care mă refer, apăreau mereu grămezi de cadavre ; reproșurile din ochii lor deschiși, sticloși, nu mi se adresau însă mie, ci lumii, cerului, destinului. De aceea spun că m-am temut totdeauna de momentul în care doi ochi vii m-ar privi direct și m-ar acuza în numele acelor grămezi de cadavre ce ani la rînd mi-au populat dormitorul. Și acest moment de care am fugit peste 35 de ani mereu și pe care, curios, l-am așteptat totuși, cu groază, dar și cu speranța că nu va veni niciodată, acum, iată, a sosit.

— Vă referiți, desigur, la doamna Claudia Karlletti. Am bănuit. V-ați trădat de cum a intrat în sală.

— Da, șocul a fost copleșitor. Privirea ei m-a ocolit tot timpul. Eu însă i-am urmărit fața din clipa cînd a intrat pe ușă și pînă a ajuns la bară. A trebuit să mă frec la ochi să-mi revin, căci eu nu-i vedeam trupul, doar ochii, vii, mari, plini de reproș și mîhnire, de indignare și dispreț, însoțiți, într-un plan secund, de mii de ochi, ceva mai palizi, dar la fel de mari, acuzatori. Nu distingeam cadavrele, nici măcar craniile lor. Le vedeam doar ochii deschiși spre mine. Vă dați seama că, în acel moment, tot eșafodajul pe care mi-am clădit echilibrul, îngropînd sub el întreg trecutul, s-a făcut țăndări, s-a prăbușit.

— Dumneavoastră ați iubit-o cu adevărat pe femeia aceasta ! exclamă Muntzer.

— Nu ascund. E purul adevăr.

Peitschemann se ridică din fotoliu și se îndreptă spre fereastră. Se opri în fața ei și privi îngîndurat la frunzele teiului, care încremeniseră în zăpușeala de afară.

Muntzer îl lăsă să se liniștească. Nu bănuia că fostul său client, pus pe confesiuni, ascunde esențialul.

În realitate, în sufletul lui Peitschemann dragostea pe care i-o inspirase frumoasa deținută de 22 ani fusese acoperită de o ură tulbure, sălbatecă. O ura pentru că amintirea ei îl obliga să se recunoască așa cum a fost. Totdeauna îi plăcuse să se amăgească, să creadă că este un ofițer corect, loial, care își face datoria și nimic mai mult. Aventura cu Claudia Karlletti o interpretase din prima zi a înfiripării ei ca pe o dovadă a curajului său. Se simțea mîndru că are îndrăzneala să-și asume riscuri enorme, iubind o deținută evreică.

Viața conjugală și-o ratase de la început. Soția sa, Katherine, nepoata unui general *SS*, o blondă înaltă, subțirică, cu fața pistruiată și cu ochi mici, inexpresivi, dar plină de temperament, își permitea multe libertăți. Peitschemann, știind cui datorează viața tihnită din spatele frontului, nu căuta să se convingă de adevărul bîrfelor ce ajungeau pînă la urechile lui. La *Kazett*, paharul se umpluse. Șeful secției *Gestapo*-ului, maiorul Eicholesberger, îi ceruse să-i construiască în pădure o cabană unde să poată sta de vorbă cu deținuții-spioni fără ca ceilalți din lagăr să afle de legătura lor cu *Gestapo*-ul.

Curînd, Peitschemann se putu convinge cu ochii săi că, de fapt, cabana era locul unde se consuma amorul între soția lui și subordonatul său. Se prefăcea că nu știe nimic. Nu socotea oportun să se înfrunte cu șeful secției *Gestapo*-ului.

— Iar m-a apucat migrena, spunea Katherine, la cîteva minute după ce luau masa de prînz. Ce zici, n-ar trebui să ies puțin să mă plimb prin pădure ?

— Du-te, draga mea, îi răspundea el, aerul proaspăt îți face bine.

După masa de seară, uneori pe la miezul nopții, îi spunea el ei :

— Trebuie să inspectez cîteva barăci.

— Du-te, dragul meu. Datoria-i datorie.

Încheia inspecția, de fiecare dată cu baraca pentru efecte.

Dragostea lui pentru Claudia s-a transformat mai întîi în spaimă. În clipa cînd a descoperit că e gravidă, iar ea i-a mărturisit că e în luna a patra, îl cuprinsese o spaimă nebună. Sărise de lîngă ea și începuse să se îmbrace în panică. Țipa fără nici un control. uitînd că ar putea fi auzit de cineva de afară.

„Blestemato, de ce ai tăcut ?... Spune, de ce mi-ai ascuns ?... Vrei să mă nenorocești... Mărturisește, acum, imediat ! Cine te-a învățat ?... A cui unealtă ești ?... Să nu crezi că mă voi lăsa prins în capcană... Mîine intri în *Revier*. Te rogi, implori, faci ce știi și avortezi... Sînt destui doctori de ai tăi, evrei, care te pot ajuta, altfel ești pierdută, m-ai înțeles, pierdută ! Să nu cumva să pomenești cuiva, undeva, numele meu ori să te referi în vreun fel la mine că-i prăpăd, te distrug, m-ai înțeles, nenorocito ? !"

Peitschemann trîntise ușa cu putere, încît se zgîlțîise întreaga baracă. După ce se depărtase de lagăr și intrase în pădure, încercase să judece totul la rece. Întîi i se făcu milă de Claudia. Încremenită din pricina ieșirii lui brutale, nici să tragă pledul peste ea nu îndrăznise. Rămăsese așa, goală, tremurînd din tot trupul, continuînd să-l fixeze cu ochii ei mari și adînci. Se răzgîndise repede. „Nu-i adevărat. M-a sfidat. S-a uitat la mine disprețuitor. Ei nu-i pasă ce se va întîmpla. Soarta ei și așa e pecetluită. Acum se bucură că mă poate trage după ea în prăpastie. Nu va reuși. N-am să mă las."

A doua zi așteptase pînă la prînz. Constatînd că nu-i ascultase sfatul, dispusese închiderea ei în *Bunker*. Urmaseră întîlnirea din celulă și sălbatica lui dezlănțuire.

Cele două scene — insultarea ei în momentul cînd și-a dat seama că este gravidă și brutalizarea din *Bunker* — le-a reconstituit în memorie de sute, de mii de ori în clipele de răgaz pe front și, mai ales, în anii de după război. Oricîte justificări și explicații a născocit, n-a

reuşit niciodată, nici atunci în tranşee, nici după aceea, să evite, să scape de sentimentul că a fost laş.

Ura i-a fost alimentată de Claudia tocmai pentru faptul că amintirea ei îl obliga să-şi recunoască mereu şi mereu laşitatea.

Acest sentiment l-a apăsat toată viaţa. Uitase aproape tot ce-l lega de lagărele de concentrare. Faptul însă că a fost laş îl tortura. Stînd acum în faţa ferestrei, privind nemişcarea frunzelor de tei şi uitînd aproape complet de prezenţa lui Müntzer, se gîndea că singura care l-ar putea salva de complexul laşităţii, singura care i-ar putea reda cu adevărat echilibrul este Claudia. Iertîndu-l. „Curios, îşi zicea. Ea era gata să-mi schimbe destinul şi atunci. Am fost sincer cînd i-am promis că la sfîrşitul războiului vom fugi împreună în lume, să ne pierdem urma şi să luăm viaţa de la început. Dacă nu rămînea gravidă, poate aşa se şi întîmpla. Acum iar mi-ar putea schimba viaţa. Dacă m-ar ierta, nu mi-ar păsa de nimic ; nici de sentinţă. Mi-aş redobîndi, în sfîrşit, liniştea sufletească. Dar nu mă va ierta niciodată. A intrat în sală cu aceiaşi ochi mari, adînci şi blînzi. În ei ardeau aceeaşi înverşunare şi neînduplecare ca în noaptea aceea cînd m-a sfidat şi a sfidat toate insultele şi ameninţările mele."

Peitschemann se întoarse brusc şi îşi reluă locul în fotoliu.

— Ştiţi, domnule Müntzer, vă fac o mărturisire doar pentru uzul dumneavoastră, doar pentru a-mi înţelege starea psihică în care mă aflu. După mărturia doamnei Karlletti, m-a preocupat gîndul — şi încă nu m-a părăsit definitiv — să încerc să explic în faţa tribunalului, cu toată sinceritatea, ce s-a întîmplat, de fapt, în *Kazett* şi cum a fost posibil să se întîmple aşa ceva. Adică să-l repet, într-o versiune proprie, pe Hoss. Să ştii că eu îi înţeleg depoziţia, inclusiv starea sufletească în care şi-a redactat-o. Voi abandona însă acest gînd, deoarece sînt convins că nimeni nu m-ar înţelege. Vechii camarazi şi cunoscuţii de azi, căci prieteni nu prea am, ar crede că am luat-o razna, că am înnebunit în timpul procesului.

Tribunalul ar aprecia că e vorba de o stratagemă pentru a-i obține indulgența. Iar publicul, generațiile de azi și chiar cele de atunci, care n-au avut de-a face direct cu universul concentraționar, n-ar înțelege nimic.

Vezi dumneata, dragă domnule Müntzer, pentru opinia publică un asasinat, uciderea unui om reprezintă ceva cu totul ieșit din comun, un fapt senzațional. Se fac zeci de comentarii, se caută mobiluri, se imaginează stări sufletești, se investighează psihologia criminalului. Acolo, moartea era faptul cel mai banal. Se discuta că azi e mai frig decît ieri, că mîncarea a început să fie mai proastă ori mai bună, că fetele din bordel ar trebui schimbate, dar că azi au pierit mai mulți decît ieri, că mor mai mulți în *Revier* decît în *Bunker* nu discuta nimeni. Grămezile de cadavre nu impresionau. Doar de aceea erau aduși în lagăr, ca să moară, nu să trăiască. Faptul că *Häftling*-ii erau puși să muncească se considera un lucru provizoriu, dictat de lipsa forței de muncă. După război, dacă-l cîștigam, probabil că n-ar mai fi muncit, dar de murit trebuiau să moară. Erau la rînd evreii. După ei ar fi urmat slavii, mult mai numeroși, așa că perspectiva exterminărilor nu se îngusta, dimpotrivă, avea tendință de amplificare.

În literatura de după război consacrată lagărelor de concentrare, mai ales în cea cu tentă sociologică, s-a făcut mult tapaj în legătură cu raportul dintre cruzimea *SS*-iștilor din unitățile *„Totenkopf"* („cap-de-mort") și destrăbălarea lor. Simple speculații. În realitate, exista o cu totul altă relație care, într-adevăr, ar fi putut constitui obiect de studiu pentru psihologi și sociologi. Este vorba de legătura directă dintre teama de șefi și spaima permanentă de ce se va întîmpla, pe de o parte, și cruzimea și destrăbălarea, pe de altă parte. *SS*-iștii, mai ales tinerii, dezorientați, înfricoșați de lipsa de îndurare și teroarea întregului aparat de deasupra lor, își ascundeau frica și spaima în atrocitățile pe care le săvîrșeau, în orgiile la care participau. Aflați la periferia uriașului angrenaj *SS*, se simțeau

mici și neînsemnați. Stînd cu automatul la piept și cravașa în mînă în fața *Häftling*-ilor, care tremurau ca varga, ori plimbîndu-se printre șiruri de deținute despuiate pentru a le selecta pe cele mai frumoase și a le trimite la bordel, se simțeau și ei zei, *Ubermensch*-i, și atunci comiteau crima numai de dragul de a-și dovedi că sînt, într-adevăr, atotputernici. Dumneata știi că mulți din ofițerii care au făcut parte din *Kommandatur*-a unor lagăre s-au sinucis în clipa cînd totul s-a sfîrșit. Unii și-au împușcat nevestele și copiii înainte de a-și duce pistolul la tîmplă. Să nu crezi că au procedat astfel din teama de răspundere. Așa ceva nu i-a preocupat niciodată. Ei pur și simplu nu puteau trăi altfel. Au crezut că toată viața vor ucide și cînd și-au dat seama că nu mai pot împușca pe alții, s-au împușcat pe ei. Pentru acești oameni a apăsa pe trăgaci a fost lucrul cel mai firesc din lume. La altceva nici nu se pricepeau.

— Nu fiți pesimist. Veți scăpa. Tribunalul vă va absolvi. Dacă nu acum, după apel !

Müntzer era sincer. Era convins de ceea ce spunea.

— Tragedia mea constă în faptul că pe mine nu tribunalul trebuie să mă absolve ; eu de absolvirea ei aș avea nevoie.

— M-aș angaja să stau de vorbă cu ea.

Avocatul era puternic impresionat de starea sufletească a fostului său client.

— Sînteți naiv. Nu-i cunoașteți pe foștii *Häftling*-i, nu vă puteți pune în situația lor. Eu îi cunosc și o cunosc mai ales pe ea. Dumneata chiar crezi că măcar unul singur din martorii pe care i-ați auzit ar fi în stare să ierte ?

— Dar ea e, totuși, femeie.

— I-am văzut ochii. O dată, pentru o singură frîntură de secundă, ni s-au încrucișat privirile. M-a străfulgerat mai tăios, mai plină de ură decît în noaptea aceea, cînd m-a înfruntat în celula *Bunker*-ului.

— Nu trebuie, n-aveţi dreptul să vă pierdeţi curajul tocmai acum.

— Nu, de data aceasta nu voi fi laş.

— Pentru dumnezeu, nu m-am gîndit nici un moment la aşa ceva. Aş fi dorit să insist doar asupra necesităţii să fiţi consecvent pe linia pe care aţi pornit, să nu cedaţi sentimentalismelor, să nu vă lăsaţi copleşit de amintiri şi remuşcări. V-aş reaminti, încă o dată, că nu e momentul mustrărilor de conştiinţă care, din cînd în cînd, ne încolţesc pe toţi. Ţineţi seama că nu vă aflaţi în faţa unor psihologi, ci a unor juriști şi sînteţi dator să vă apăraţi cu luciditate şi ferm, fără ezitări şi îndoieli.

— Mă voi apăra. Fiţi sigur că mă voi apăra. Dar nu disculpîndu-mă, ci acuzîndu-i pe adevăraţii vinovaţi. Pe cei ce sînt răspunzători inclusiv pentru vinovăţia mea.

Capitolul V

În dimineaţa celei de a 11-a zi a procesului, Krugel anunţă grav, aproape solemn :

— Începem audierea martorilor apărării.

În sală se produse o rumoare care însă se linişti în momentul în care intră martorul, scutindu-l pe preşedinte să apeleze la ciocănel.

Era o matahală de om. Faţa buhăită, braţele păroase, neobişnuit de lungi îi dădeau o înfăţişare respingătoare. Se apropie de bară cu paşi energici, aruncînd priviri arogante spre sală.

— Numele ?

— Erich Spatzlengger.

— Anul naşterii ?

— 1924.

— Cînd aţi intrat în *SS* ?

— La vîrsta de 17 ani, în 1941.

— Cînd aţi fost transferat la *Kazett* şi ce funcţie aţi îndeplinit ?

— La începutul lui 1944, mai exact, la 6 ianuarie a acelui an, fiind de-acum *Scharführer*. Am îndeplinit, de la început, funcţia de secretar al secţiei politice a lagărului, pînă la sfîrşitul războiului.

— L-aţi cunoscut, în ce relaţii aţi fost cu domnul Peitschemann, comandantul lagărului ?

— Her Heintz Peitschemann, pe atunci *SS-Obersturmbannführer*, era un om al legii şi al regulamentelor. Cu el nu puteai avea decît relaţii severe, de la subordonat la şef. Nici el nu se abătea de la litera dispoziţiilor în vigoare şi nici altora nu le permitea nici o derogare. Nici nouă, nici deţinuţilor.

— Susţineţi că personalul *SS* n-a comis nici un abuz ?

— Noi, cei din *SS*, am executat ordinele primite. Nimic mai mult.

— Prin faţa noastră s-au perindat mulţi martori, care au relatat despre un şir de acţiuni reprobabile.

— Ei da, firește, au fost şi excepţii. S-a mai sărit peste cal. Dar să ştiţi că domnul Peitschemann a fost consecvent. Chiar cu — îmi amintesc şi cînd, era la începutul lui septembrie — am fost pedepsit cu trei zile de arest pentru exces în timpul unui interogatoriu.

— Cum explicaţi numărul mare al celor care au pierit în lagăr ?

— Condiţiile erau extrem de grele. Mîncare extrem de puţină. Îngrijire medicală aproape deloc. Noi, personalul *SS*, n-aveam ce face decît să privim neputincioşi cum creşte mortalitatea *Häftling*-ilor. Trebuie să declar că, în iarna lui 1944, cînd deţinuţii s-au umplut de păduchi şi au apărut primele cazuri de tifos exantematic, noi evitam să intrăm în lagăr. Aşa că, brutalităţile de care s-au plîns martorii s-au datorat *Blockälteste*-rilor şi diferiţilor *Kapo*, care erau tot deţinuţi.

— Puteți nega că au avut loc execuții : împușcări în ceafă, spînzurări, injectări cu fenol etc. ?

— Sigur că au existat. Acest fel de a suprima se practica în toate lagărele de concentrare. Pot însă să declar cu mîna pe inimă că, spre deosebire de alte lagăre — eu am servit și la *Dachau*, și la *Landsberg*, și în *Neuengamme* —, în *Kazett*, cît timp la comanda lui s-a aflat *Herr* Peitschemann, nu a fost executat nimeni fără dispoziție scrisă ori verbală de sus, fără ca deținutul să fi comis o abatere care, prin regulament, atrăgea după sine moartea. Repet : *Herr* Peitschemann a fost un rob al ordinii și disciplinei.

— Mulțumesc.

Fața radioasă a lui Krügel exprima realmente satisfacție.

— Doriți cumva — președintele își îndreptă privirea spre Peitschemann — să adresați vreo întrebare martorului dumneavoastră ?

— Da, sigur.

— Aveți cuvîntul.

— Domnule Spatzlengger, în lagărele prin care ați servit, înainte de *Kazett*, ce munci ați îndeplinit ?

— Tot la secția *Gestapo* am lucrat.

— Deci cunoașteți bine specificul atribuțiilor și modului de lucru al *Gestapo*-ului în lagăr ?

— Chiar foarte bine.

— Spuneți, vă rog, în ce măsură șeful *Gestapo*-ului era subordonat comandantului lagărului.

— Mai mult formal. *SS-Sturmbannführer*-ul Otto Eichelesberger, șeful secției, primea aproape zilnic dispoziții și ordine de la șefii lui ierarhici. Deseori îmi spunea : „Vezi, despre asta nici Peitschemann nu trebuie să știe."

— Mulțumesc.

Krügel își întoarse fața spre Diettmar.

— Domnule procuror, martorul este la dispoziția dumneavoastră.

— Domnule Spatzlengger, ați afirmat că domnul Peitschemann, deși comandant al lagărului, nu avea autoritate deplină asupra secției *Gestapo*.

— Da, am afirmat și susțin în continuare, declară zîmbind arogant martorul.

— Atunci cum a putut să vă pedepsească direct și nu prin șeful dumneavoastră ?

Spatzlengger înghiți în sec de cîteva ori, rîse prostește, să-și ascundă fistîceala, și zise :

— Cum să vă explic, să mă înțelegeți. Maiorul, șeful meu, chema la interogatoriu pe cine vroia și interoga cum credea de cuviință. El raporta comandantului cine să fie adus din lagăr în aripa *Bunker*-ului, unde erau încăperile noastre, dar comandantul nu putea să refuze dorința noastră, a *Gestapo*-ului. Ce-i drept, și el, comandantul, putea să ia personal interogatorii. Și a luat de cîteva ori. Țin să spun că s-a purtat totdeauna foarte elegant. Atunci, la începutul lui septembrie, s-a nimerit să interogheze un *Häftling* foarte încăpățînat. N-a putut scoate nimic de la el cu metodele sale elegante, „psihologice", cum le califica în bășcălie maiorul meu, cînd rămîneam între patru ochi. La plecare m-a rugat să mă ocup puțin de el și să i-l pregătesc pentru a doua zi. În ziua următoare, așteptîndu-l pe domnul Peitschemann, atrăgîndu-i atenția *Häftling*-ului să fie mai rezonabil, l-am zgîlțîit un pic. El s-a dezechilibrat, a căzut și s-a izbit cu capul de o țeavă. Nu s-a mai putut ridica. Comandantul s-a făcut foc, avea neapărat nevoie de mărturia acelui deținut. M-a pedepsit pe loc și a plecat, trîntind ușa.

Diettmar se apropie la cîțiva pași de martor și, privindu-l drept în ochi, îl întrebă, întinzînd mîna spre el, într-un gest acuzator.

— Deci dumneata recunoști că, în timp ce pregăteai *Häftling*-ii pentru interogatoriu, pe cîte unul îl ucideai ?

— Nu, n-am spus așa ceva, replică precipitat, speriat chiar Spatzlengger. Trase aer în piept și se calmă. Eu am

spus că l-am zgîlțiit și, repet, abia l-am atins. Ce-s eu vinovat că în toamna lui 1944 *Häftling*-ii erau complet epuizați, slabi ca muștele ? Puneai mîna pe ei și ei cădeau la pămînt. Nu se mai puteau ține pe picioare.

Sesizînd caracterul labil al martorului, teama de a nu fi pînă la urmă el însuși implicat, așa cum li s-a mai întîmplat și altora, Diettmar se gîndi la o stratagemă. Mai făcu un pas spre el și i se adresă cu toată gravitatea.

— Domnule Spatzlengger, în calitatea mea de procuror și în interesul dumneavoastră personal, vă atrag atenția că ați depus un jurămînt, a cărui încălcare poate avea repercusiuni cu totul și cu totul nedorite.

— Am spus numai adevărul, n-am nimic de ascuns.

— Ați declarat că n-ați participat la schingiuiri, dar numeroși martori au arătat că, în „sala morții", cred că știți la ce mă refer, pe masa din fața dumneavoastră erau înșirate tot felul de instrumente de tortură, de la clești de smuls unghii la...

— Erau doar pentru intimidarea psihologică a celor ce urmau să fie interogați, interveni nerăbdător, vădit agitat, Spatzlengger.

— Pe fosta deținută Claudia Karlletti ați cunoscut-o ?

— Da, îmi amintesc de numele ei, răspunse fără să ezite martorul și-și aruncă privirea spre Peitschemann. Văzînd că acesta nu-și ridica ochii de pe foaia albă pe care o avea în față, își mută privirea cînd spre președintele tribunalului, cînd spre sală, implorînd parcă ajutor.

Diettmar își ridică brațul și spuse pe un ton amenințător.

— Vă aduc la cunoștință că doamna Claudia Karlletti a depus și ea mărturie, în fața acestui tribunal. Am înțeles din declarația ei că dumneavoastră personal ați schingiuit-o cumplit, că...

— A mințit, nu-i adevărat..., interveni cuprins de panică Spatzlengger. A fost, e adevărat, chemată o dată la interogatoriu, dar nu s-a atins nimeni, nici măcar cu un deget de ea.

Bucuros că Spatzlengger a căzut în cursă, Diettmar forţă nota :

— Doamna Karlletti a declarat aici, sub stare de jurămînt, că poartă şi acum pe trup urmele rănilor provocate...

— E o confuzie, o mare confuzie, domnule procuror, exclamă martorul. Îşi şterse fruntea cu palmele sale ca două lopeţi şi continuă pe un ton mai calm. Doamna Karlletti a fost cumplit schingiuită, dar nu la noi, la *Gestapo*, ci într-o celulă a *Bunker*-ului, de cineva din *Kommandatur*-a lagărului. Eu sînt cel care, de fapt, a salvat-o. Din ordinul şefului meu, maiorul Eichelesberger, am alergat, în plină noapte, am scos-o din celulă şi am dus-o la *Revier*. Le-am spus medicilor-*Haftling*-i, din partea şefului meu, că îi aşteaptă glonţul dacă n-o salvează. Şi au salvat-o. Dacă eu aş fi întîrziat numai o oră, nu s-ar mai fi putut face nimic, încheie, dîndu-şi importanţa Spatzlengger.

— Înseamnă că doamna Karlletti a fost [illegible] şi schingiuită din ordinul comandantului Peitschemann sau poate direct de el.

— N-am cum să cunosc acest lucru. Aveam o funcţie prea mică pentru a fi informat despre ce se întîmpla în *Kommandatur*-ă.

Prinzînd punctul slab al martorului, Diettmar se hotărî să repete stratagema.

— Spuneţi, vă rog, domnule Spatzlengger, vă amintiţi de interogarea celor 23 de deţinuţi din 27 sau 28 decembrie 1944... Era în legătură cu o evadare în grup.

— Da, a fost un caz deosebit de grav şi s-a soldat cu moartea întregului lot.

— La interogatoriu a participat şi comandantul lagărului ?

— V-am spus că a fost un caz deosebit de grav. Anchetarea evadărilor în grup erau, prin regulament, de competenţa sa.

— Da, de anchetă a răspuns Peitschemann, dar pentru asasinarea lor se pare că răspundeţi dumneavoastră.

— Cum adică eu ? Eram un umil funcţionar, pe ultimul loc în ierarhia lagărului. Cum vă închipuiţi dumneavoastră, domnule procuror, că aş fi putut dispune, din proprie iniţiativă, lichidarea a 23 de deţinuţi ?

— Dacă doriţi, pot să-l rog pe domnul preşedinte să aprobe să se citească din procesul-verbal, declaraţia domnului Peitschemann, făcută la contrainterogatoriu, potrivit căreia el a întrerupt interogatoriul, lăsîndu-i vii şi nevătămaţi în seama dumneavoastră şi nu s-a mai interesat de ei, deoarece, între timp evadaţii au fost prinşi. În registrul secţiei s-a consemnat însă, sub propria dumneavoastră semnătură, moartea, în ordine alfabetică, a întregului lot. Ce concluzie aţi vrea să trag eu sau tribunalul din această declaraţie ?

Spatzlengger se făcu roşu la faţă. Lovi cu pumnii lui grei în pupitru, aruncă o privire duşmănoasă spre Peitschemann. Înghiţi de două ori în sec, se depărtă un pas de bară şi se apropie din nou. Simţind că i-a trecut furia, începu să vorbească pe un ton voit zeflemitor.

— Nu e cazul, domnule procuror, să mi se citească pasajul. Sînt sigur că a fost omis esenţialul. Voi face eu cuvenita completare. Este adevărat că cei interogaţi au fost lăsaţi în seama mea. La plecare însă comandantul a menţionat : „Spatzlengger, eu nu mai am nevoie de ei". Aparent o propoziţie banală, fără semnificaţie. N-avea nici un rost s-o declare, numai că, atunci cînd mie mi se spunea : „aceşti *Häftling*-i nu mai au ce căuta în lagăr" sau „am pierdut prea mult timp cu ei" ori „n-au vorbit, vor să zboare, fă-le vînt Spatzlengger", eu, care lucram în „sala morţii" de aproape un an de zile, ştiam ce am de făcut. Nu trebuia să mi se repete. Pînă şi cauza morţii eram nevoit s-o inventez eu. Nefiind însă medic, vă daţi seama că nu puteam fi prea inventiv în formularea cauzelor. Dar răspunderea, după cîte mă pricep eu, o poartă cel care ordonă, nu cel care execută.

— Nu mai am alte întrebări.

— Susţineţi deci, interveni contrariat Krügel, că Peitschemann v-a ordonat să-i lichidaţi pe cei 23 de *Häftling*-i ?

— Domnule preşedinte, eu..., cum să vă spun — Spatzlengger se fîstîci din nou —, nu pot să declar că mi-a ordonat clar, dar a lăsat să înţeleg, adică la noi, la *Gestapo*, se stabilise un anumit limbaj, pe care toţi îl pricepeam atunci... acum, sigur, e greu să fie înţeles de oameni din afara acelor grozăvii, dar nici nu pot să las să se creadă că eu am acţionat după capul meu, din proprie iniţiativă şi că şefii mei au fost nişte îngeraşi, că domnul Peitschemann...

În sală se produse o vînzoleală generală. „Martorul ăsta e un cretin" ; „Ar fi gata să-şi ucidă şi mama, ca să-şi apere pielea." ; „Un beţiv ordinar, îl cunosc, mă mir de Peitschemann că l-a propus martor." ; „Daca l mai apără mult, îl înfundă de tot."

Krügel lovi furios în masă cu ciocanelul şi, fără să aştepte potolirea vacarmului, strigă :

— Mulţumesc, m-am lămurit, sînteţi liber. Să intre martorul următor.

Peitschemann se ridică grav în picioare.

— Domnule preşedinte !

În sală se instală, brusc, o linişte totală. Peitschemann continuă cu o voce obosită :

— Renunţ la ceilalţi martori pe care i-am propus.

Stupefiată, asistenţa păstră, în continuare, tăcere, apoi exclamaţiile izbucniră cu forţă şi mai mare, cuprinzînd întreaga sală.

Descumpănit, Krügel crezu că n-a auzit bine.

— Repetaţi, vă rog, n-am înţeles exact.

— Am spus că renunţ la audierea în continuare a martorilor propuşi.

Preşedintele şovăi cîteva secunde, apoi întrebă :

— Domnule procuror, sînteţi pregătit să vă susţineţi, după o pauză, rechizitoriul ?

— Regret, nu am la mine tot ce-mi trebuie.

— Şedinţa se suspendă. Reluăm lucrările mîine la ora 10.

A doua zi, sala se umplu pînă la refuz cu o jumătate de oră înainte de începerea şedinţei. Peitschemann, care intra zilnic exact cu cinci minute mai devreme, acum sosi cu un sfert de oră mai repede ca de obicei şi începu să-şi aranjeze dosarele şi hîrtiile. Concentrat asupra lor nu-l interesa forfota din jur. Doar din cînd în cînd arunca pe furiş cîte o privire fugară spre masa procurorului.

Diettmar sosi doar în ultimul moment. Era îmbrăcat în costumul pe care-l purtase în prima zi a procesului. Cînd Krügel îi dădu cuvîntul, se ridică calm şi îşi începu rechizitoriul pe un ton sobru :

— Onorată instanţă.

Procesul nostru se apropie de sfîrşit. Timp de două săptămîni, în faţa noastră, în faţa ţării şi — datorită numeroşilor corespondenţi de presă prezenţi în sală — putem spune, în faţa întregii lumi, după mai bine de 36 de ani au fost derulate din nou secvenţe zguduitoare ale incredibilelor crime săvîrşite într-un lagăr de concentrare al cărui comandant, fostul *SS-Obersturmbannführer* Heintz Peitschemann, se află în banca acuzaţilor. Am fost siliţi să stăm iarăşi, timp de două săptămîni, faţă în faţă cu un trecut care ne apasă, care ne-a marcat conştiinţa şi sufletul, un trecut care a lăsat o uriaşă pată neagră în istoria şi cultura poporului german.

În inventarul greu de încheiat al fărădelegilor acelor ani de dictatură nazistă, punctul cel mai întunecat, încălcarea cea mai grosolană a legalităţii, abisul decăderii morale l-au constituit, neîndoielnic, lagărele de concentrare, uriaşele fabrici ale morţii, locul unde ideea nazistă despre „misterul sîngelui nordic care înlocuieşte şi depăşeşte vechile sacramente" s-a materializat plenar în sadismul şi cruzimea *SS*-iştilor, locul unde principiile ce au stat la baza statului hitlerist, teroarea şi frica, abuzul şi sama-

volnicia, crima și destrăbălarea au dobîndit cea mai abjectă expresie.

Aș dori de la început să subliniez că, dezvăluind în rechizitoriul meu oribilele crime săvîrșite în anii regimului hitlerist în lagărele de concentrare, acuz pe inițiatorii, organizatorii și făptuitorii acestor crime și nicidecum poporul german. Insinuarea unora că, revenind și dezvăluind fărădelegile acelor ani în fața lumii, ponegrim întregul nostru popor nu este altceva decît o stratagemă pentru a nu-i aduce în fața justiției și a nu-i condamna pe criminalii încă în viață.

Nu pune nimeni la îndoială adevărul istoric că poporul german n-a acceptat nazismul. Nu se poate preciza desigur cîți s-au opus, dar este cert că, de la începutul ascensiunii lui Hitler și pînă la lamentabila lui prăbușire, au fost nu puțini germani care s-au împotrivit. Dovedește acest lucru, înainte de toate, însăși existența lagărelor de concentrare. Este un fapt notoriu că primele lagăre s-au înființat cu scopul de a-i interna pe antifasciștii germani, pe cei ce se opuneau ideilor și practicilor *Führer*-ului.

Onorată instanță ! Nu vreau să apelez la sentimente, mă feresc de sentimentalism. Justiția trebuie să se bazeze pe rațiune și numai pe rațiune, pentru a-și păstra deplina obiectivitate. Nu pot însă să-mi ascund tulburarea constatînd că se încearcă să se pună sub semnul întrebării ororile din lagărele de concentrare, îndeosebi gazarea *Häftling*-ilor și arderea lor în crematorii nu după sute de ani și nici măcar după stingerea acelei generații, ci chiar în timpurile noastre, cînd la *Birkenau*, din cauza grosimii straturilor de oase și cenușă, iarba n-a năpădit încă întreg pămîntul din jurul ruinelor fostelor crematorii ; nu pot să-mi ascund tulburarea, constatînd că se vrea să se ascundă experiențele pe oameni vii, cînd trăiesc încă foștii *Häftling*-i mutilați datorită acestei abominabile îndeletniciri ale medicilor *SS, ;* se neagă schingiuirile și torturile cînd pe zidurile *Bunker*-elor din *Auschwitz* și *Majdanek*, *Buchenwald* și *Mauthausen* sînt și azi vizibile urmele de sînge ; se tăgăduiesc execuțiile în masă prin „împușcarea în ceafă“ sau

prin injecții cu fenol, cînd mai trăiesc frați, rude, camarazi ai celor asasinați ; se contestă „trenurile morții" și „marșurile spre moarte", îngroparea sau arderea de vii a oamenilor, spînzurarea ori înecarea lor cînd puțini, dureros de puțini, dar totuși mai sînt în viață martori oculari ai acestor fărădelegi.

Nemaiputînd să ucidă oameni, neonaziștii vor să ucidă memoria celor asasinați atunci, cu alte cuvinte încearcă să-i asasineze a doua oară. În fond ei vor să desăvîrșească opera naziștilor, care intenționaseră să șteargă complet urmele crimelor săvîrșite. Înființaseră *Kommando*-uri speciale în acest scop, stabiliseră măsuri draconice, dar n-au apucat să le înfăptuiască. În consecință, noi putem, e adevărat, cu dificultăți, să reconstituim tabloul sumbru al holocaustului, dimensiunile și gravitatea lui.

Probele administrate de-a lungul procesului, îndeosebi mărturiile imposibil de contestat ale supraviețuitorilor, care și-au evocat calvarul, ne-au dat o imagine cutremurătoare a *Kazett*-ului, iar prin mijlocirea lui, putem ușor deduce întreg sistemul concentraționar al acelor ani.

Onorată instanță,

După cum se știe, Tribunalul militar internațional de la Nurnberg a condamnat *SS*-ul în întregul său. În motivarea sentinței s-a arătat că : „În toate privințele el a participat într-o pondere sporită la săvîrșirea crimelor de război și a celor împotriva umanității." Probele atestă indubitabil că „tratamentul barbar aplicat deținuților din lagărele de concentrare a derivat din politica generală a *SS*-ului, a cărui concepție politică culmina în ideea că *Häftling*-ii sînt de rasă inferioară și nu merită decît un tratament plin de dispreț."

Întrebarea care se pune este : A participat domnul Peitschemann la aplicarea acestei politici criminale sau, dimpotrivă, i s-a opus ori măcar a încercat să tempereze zelul subordonaților pentru a micșora efectele ? Probele administrate, mărturiile martorilor în unanimitate, inclusiv cea a martorului apărării, atestă că el a acceptat, patronat

și încurajat tratamentul barbar din *Kazett*, a participat nemijlocit la săvîrșirea unor crime și este indubitabil că în cel puțin cinci împrejurări a asasinat cu propriile sale mîini.

În temeiul acestor probe, îl acuz pe fostul *SS-Obersturmbannführer* Heintz Peitschemann și cer să i se aplice pedeapsa maximă, pentru asasinarea în perioada 12 iunie 1944 — 17 februarie 1945 a 22 483 de oameni nevinovați.

Kazett-ul, sub comanda acuzatului, a devenit, după *Birkenau*, lagărul în care s-au statornicit condițiile cele mai groaznice. Directivele de la Berlin erau aceleași pentru toate lagărele. Modul de aplicare depindea exclusiv de comandanții lor. Pentru ritmul record în care se murea în *Kazett*, răspunderea directă o poartă Peitschemann.

Îl acuz pe Heintz Peitschemann și cer condamnarea lui, pentru că a accelerat ritmul morții în lagăr prin înfometarea organizată a deținuților. Acuzatul a refuzat să dea informații precise privind hrana și îmbrăcămintea deținuților. Și nu întîmplător. Înfometarea era un instrument principal de exterminare. În timpul acestui lagăr a fost folosit intens pentru a extinde proporțiile acestei exterminări. Pentru a rezista condițiilor de muncă la *Kazett* deținuții ar fi trebuit să primească o hrană care să conțină zilnic cel puțin 3 000 de calorii. În realitate ei primeau cîte 1200-1400, iar cei din *Revier* sub o mie. La începutul lui 1945, hrana scăzuse la toți *Häftling*-ii pînă la cca 500 de calorii. Era o condamnare la moarte irevocabilă a întregului lagăr. Faptul că după eliberarea *Kazett*-ului, cu toate îngrijirile medicale acordate, au murit în mai puțin de o săptămînă peste 5 000 de *Häftling*-i dovedește, fără putință de tăgadă, în ce stare deplorabilă, incredibilă ajunseseră deținuții acestui lagăr.

În iarna lui 1944/1945, *Häftling*-ii umblau în zdrențe, unii au fost lăsați desculți, cîte doi și chiar cîte trei se înveleau cu o singură pătură, iar în *Revier* muribunzii stăteau întinși pe priciuri complet despuiați, în timp ce la eliberare s-au găsit în magazii mari stocuri de haine vărgate, de saboți, de pături.

Îl acuz pe Heintz Peitschemann şi cer condamnarea lui pentru tratamentul barbar statornicit în lagăr. Toţi *Kapo* puteau să bată, să-şi calce în picioare semenii, să-i omoare fără să dea socoteală nimănui. Pe locurile de muncă, mai ales unde se lucra în aer liber, *SS*-iştii, patronaţi şi încurajaţi de comandantul lagărului, îi împuşcau pe deţinuţi, îi împingeau în prăpăstii, îi înecau în mlaştini, le impuneau un ritm de muncă infernal. Fiecare zi însemna o vlăguire a deţinutului, o diminuare a rezistenţei sale fizice, o slăbire a energiei lui, o scădere a moralului, pierderea speranţei de supravieţuire.

Deţinutul devenea „musulman“ [1], după o formulare consacrată în toate lagărele de concentrare.

În legătură cu aproape fiecare crimă ce i s-a atribuit, acuzatul — prin avocatul său sau direct — s-a grăbit să răspundă că el n-a făcut altceva decît să execute un ordin. Este justificarea şablon a tuturor celor implicaţi în săvîrşirea celei mai mari crime din istoria omenirii. După cum se vede, indiferent de treapta ierarhică pe care s-au aflat naziştii, în speţă *SS*-iştii, n-au avut fantezie decît în extinderea nelimitată a gamei modalităţilor de umilire, schingiuire şi asasinare. La ceasul socotelilor, de la soldat la general, de la *Blockführer* la *Lagerführer* şi pînă la cei din *R.S.H.A.*, toţi vin cu aceeaşi scuză : „am fost oameni neînsemnaţi, umili funcţionari, nişte nimeni care au executat docili ordinele primite“.

Pînă şi Eichmann, *SS-Obersturmbannführer*, şef de secţie în centrala *Gestapo*-ului, omul însărcinat cu puteri depline în „rezolvarea definitivă“ a problemei evreieşti, cel care a organizat direct întreaga acţiune de depistare, arestare, deportare şi lichidare a peste şase milioane de evrei din Europa, cel care a dirijat toate transporturile spre *Auschwitz* şi a stabilit ritmul scurgerilor spre fabricile morţii, s-a îngrijit de procurarea gazului *Cyklon B* şi i-a ordonat lui Höss ca nici măcar într-o singură zi să nu

[1] Om complet epuizat, şi fizic, şi psihic.

scadă numărul celor exterminaţi, cînd a trebuit să răspundă pentru faptele sale a repetat, întruna, maşinal : „Am fost un om mărunt, o mică rotiţă în marele mecanism... un funcţionar de treabă, corect, conştiincios". Da, domnilor, acel Eichmann care abia sosit la Viena să rezolve definitiv problema evreiască declara emfatic ; „Acum, desigur, fiecare evreu ştie că a sunat ceasul..." şi telegrafia la Berlin : „Îi ţin total în mîinile mele, nici un pas nu îndrăznesc să facă, fără să mă întrebe" şi care apoi, la scurtă vreme, la Praga anunţa pe acelaşi ton : „Evreii trebuie să plece ! Şi repede." Iar a doua zi, primul convoi de evrei pleca spre un lagăr de concentrare. Da, acel Eichmann care mărturisea : „Voi sări în mormînt şi voi muri zîmbind căci sentimentul de a avea pe conştiinţă 5 milioane de evrei este deosebit de liniştitor" a răspuns cu calmul şi indiferenţa pe care le manifestă şi Peitschemann la acuzaţiile ce i s-au adus : „nu-mi amintesc... nu ştiu, nu cunosc... n-a intrat în competenţa mea... nu m-am ocupat eu... eu n-am făcut decît ce mi s-a impus... ce mi s-a ordonat."

Adevărul este că toţi, de la criminalii din [illegible] pînă la ultimul funcţionar al regimului [illegible] toţi, fără excepţie, aduc în apărarea lor [illegible] am fost un simplu executant, am îndeplinit ordinele primite. După ei, toţi slujbaşii uriaşului aparat al lui Goebbels, toţi profesorii şi învăţătorii, toţi scriitorii [illegible] toţi cei care au elaborat şi difuzat otrăvitoarele idei [illegible] toţi cei care au inoculat cultul crimei în rîndul tinerelor generaţii, schilodindu-le sufletul încă din grădiniţă sînt nevinovaţi, pentru că au acţionat din ordin. Toţi procurorii şi judecătorii, toţi cei din aparatul justiţiei hitleriste care au condamnat la moarte cu miile, cu zecile de mii, fără nici un temei legal, fără nici o probă materială oameni complet nevinovaţi nu sînt răspunzători faţă de nimeni, deoarece n-au făcut altceva decît s-au supus dispoziţiilor superioare. Întreg *Gestapo*-ul, cu sutele lui de ramificaţii, oamenii lui nemernici, de la generalii din conducere şi pînă la miile de agenţi, toţi cei care, înfăşuraţi în sinistrele

pelerine negre năvăleau în apartamente spărgînd uşile cu automatele, călcau totul în picioare cu cizmele lor grele, smulgeau oamenii din casele lor, îi ridicau din paturi sau de la masă şi-i tîrau în *Bunker*-e, unde îi izbeau cu bocancii, cu cravaşele, cu patul puştilor, îi spînzurau de mîinile răsucite la spate în timp ce anchetatorii îşi striveau mucurile de ţigară de trupurile lor goale, toţi susţin că au fost simple rotiţe într-un angrenaj, că au acţionat numai şi numai la comandă. Toţi *SS*-iştii — de la cei care, din confortabilele lor birouri din faimoasa clădire de pe Prinz Albert-Strasse nr. 8 din Berlin, dirijau asasinatele, începînd cu uciderile individuale şi terminînd cu exterminările în masă în toată Europa şi pînă la *SS-Mann*-ii din paza lagărelor de concentrare —, toţi pînă la unul argumentează că n-au făcut nimic altceva decît au îndeplinit ordinele primite.

Domnul Heintz Peitschemann, fost *SS-Obersturmbannführer*, după cum am constatat, nu face nici el excepţie. Dar, domnule preşedinte, onorată instanţă, dacă cei din plutoanele de execuţie pot susţine că au dus la îndeplinire sentinţe a căror justeţe nu erau în măsură să o verifice, dacă cei din instituţii şi şcoli pot încerca să se apere susţinînd că au aplicat un program elaborat de ministerul de care aparţineau, dacă cei din justiţie pot invoca numeroase cazuri cînd sentinţele li s-au impus „de sus", dacă pînă şi cei din *Gestapo* s-ar putea referi la ordine precise privind ziua şi ora cînd să declanşeze pogromuri cu indicaţii riguroase privind proporţiile distrugerilor şi numărul victimelor, zbirii din lagărele de concentrare nu pot prezenta nici un astfel de document pentru a-şi acoperi crimele. În lagărele de concentrare, modalităţile de umilire şi schingiuire, motivele asasinării, ritmul exterminărilor, totul depindea de bunul plac al comandantului lagărului respectiv. Cei care înghesuiau deţinuţii în camerele de gazare ştiau că selecţionarea victimelor se făcea absolut arbitrar, cei care apăsau pe trăgaci împuşcînd în ceafă zilnic zeci şi sute de oameni,

ca şi cei care făceau injecţii cu fenol direct în inimă ştiau că victimele nu numai că n-au fost judecate şi condamnate, dar nici acuzate sau măcar suspectate. Ele, cele mai multe, erau exterminate pentru simplul, dar de neiertatul motiv că se născuseră evrei, ori polonezi sau ţigani.

De altfel nu se poate ca domnul Heintz Peitschemann să nu cunoască declaraţia făcută în faţa unui tribunal de *SS-Scharführer*-ul Josef Niedermayer, care, la un moment dat a fost, se pare, chiar unul din subordonaţii acuzatului. La întrebarea de ce i-a maltratat pe *Häftling*-i, de ce i-a ucis, el a răspuns cutremurător de limpede : „Pentru că lagărul de concentrare era un loc unde trebuiau să moară cît mai mulţi deţinuţi cu putinţă." Or, fără bătaie, fără torturi, ritmul morţii nu putea fi accelerat.

Ziereis, care a ajuns *SS-Standartenführer* şi comandant de lagăr — iniţial trecuse şi el prin *Kazett* [illegible] cu mîna lui : „Deşi toate pedepsele cu bătaia trebuiau să fie confirmate... adeseori i am batut pe deţinuţi pe şezut din plăcere". Aş dori să mai reproduc un fragment de dialog de la procesul *SS*-istului [illegible] la începutul carierei sale a fost [illegible] iar, după ce a urcat în ierarhie şi a ajuns comandant de lagăr, a devenit un bun prieten al domnului Peitschemann.

„PROCURORUL : Corespund realităţii depoziţiile dumneavoastră că băteaţi zilnic deţinuţii ?

SORGE : Da, ele corespund adevărului.

PROCURORUL : Dacă un om tuşea, îl băteaţi ?

SORGE : Dacă un om tuşea sau făcea o mină neprietenoasă, îl băteam.

PROCURORUL : Şi dacă era voios şi avea o mină prietenoasă, tot îl băteaţi ?

SORGE : Şi atunci găseam motive pentru a-l bate.

PROCURORUL : Aşadar, dumneavoastră aţi bătut oameni cînd aveau mine nemulţumite, cînd nu erau voioşi, cît şi atunci cînd erau voioşi ?

SORGE : Da, niciodată nu mi-a fost greu să găsesc motive pentru bătaie."

Reiese cu toată evidența că tratamentul barbar, inuman era comun tuturor lagărelor. Dar tot atît de evident se desprinde și concluzia că acest tratament era imprimat, menținut, patronat, de comandanții acestora.

În toate procesele însă, începînd cu cel de la Nürnberg, calul de bătaie al apărării a fost și a rămas același : „Am fost un slujbaș onest, mi-am îndeplinit îndatoririle, am executat ordinele." În acest perimetru s-au mișcat în esență, după cum am arătat, și acuzatul din procesul nostru, avocatul și martorul său, multiplele documente și declarații pe care apărarea le-a pus la dosar. Fără îndoială, acuzatul a fost ofițer *SS*, a depus un jurămînt de credință față de *Führer* și a primit ordine pe care a fost obligat să le execute.

Admit, deci, onorată instanță pînă și faptul că, imprejurările l-au obligat să *îmbrace* uniforma *SS*-ului. Dar nimeni nu l-a putut obliga, peste voința lui, să se *dezbrace* de orice sentimente umane, de conștiință, de dorința de a raționa.

A jura credință unui dictator care îndeamnă deschis la crimă și a-ți respecta apoi acest jurămînt nu pot fi considerate decît acte reprobabile și nicidecum circumstanțe atenuante. A accepta o funcție al cărei obiectiv este asasinatul și a susține apoi că n-ai făcut altceva decît să-ți îndeplinești atribuțiile funcționale este nu numai ridicol, ci de-a dreptul cinic. A săvîrși cele mai monstruoase fărădelegi și a te apăra susținînd că ți-au fost ordonate reprezintă o sfidare la adresa justiției.

În sentința dată în cunoscutul proces al lagărelor de concentrare, în legătură cu jurămîntul de credință față de *Führer*, s-a spus „Fiecare om care a depus acest jurămînt a renunțat la propria sa personalitate, s-a privat de dreptul de a avea păreri personale și de a-și face autocritică, s-a dezis de rațiunea sa și s-a expus pericolului iresponsabilității morale. Din această rădăcină otrăvită a crescut

acel copac sub ale cărui ramuri s-au săvîrşit groaznicele crime. Însuşi acel jurămînt de credinţă a fost un act de încălcare «a tot ce-i sacru», o crimă abjectă ; în consecinţă nu poate servi nici ca justificare, nici ca explicaţie pentru crimele săvîrşite sub pretextul unei pretinse credinţe".

Aşadar, crima rămîne crimă. Făptuitorul trebuie să răspundă. Faptul că a primit un ordin în acest sens nu-l absolvă. De altfel, un ordin expres în care lui Peitschemann i se cere să ucidă nu există.

Îndemnurile la crimă cuprinse în discursurile unor şefi din ierarhia nazistă îi acuză pe respectivii, fără a-l absolvi în vreun fel pe inculpat ; cel mult explică, în unele un caz nu justifică.

Încercînd să atenueze puternica impresie produsă de depoziţiile martorilor, apărarea a încercat să influenţeze [illegible] supravieţuitorii lagărelor de concentrare sînt marcaţi de sentimentul răzbunării.

Simon Wiesenthal, omul care [illegible] crat toată viaţa deputaţii naziştilor [illegible] săvîrşite în lagărele de concentrare, a fost întrebat de ziarist : „Eşti satisfăcut. Simon Wiesenthal, unul din criminal nazist este condamnat ?" El a răspuns : „Ce rol joacă aici satisfacţia mea ? Principalul este ca s-a făcut dreptate !"

Aceasta este şi datoria onoratei instanţe : să facă dreptate. Nu-i vorba de răzbunare. Te poţi răzbuna pentru o jignire ce ţi s-a adus, pentru o nedreptate ce ţi s-a făcut. Poţi răzbuna moartea unui om. Dar moartea a şase milioane de oameni cum s-o răzbuni ? Ce pedeapsă să aplici vinovaţilor, ca s-o consideri răzbunare ? „Se poate oare condamna, spunea odată acelaşi Wiesenthal, un criminal nazist, care are pe conştiinţă două mii de vieţi, la două mii de ani închisoare ? Şi ce puţin ar însemna ! Doar un an pentru o viaţă răpusă în condiţii inimaginabile." Dar domnul Peitschemann are pe conşiinţă nu 2 000 ci 22 483

de vieți. Dacă tribunalul l-ar condamna nu la un an, ci la o singură zi închisoare pentru fiecare viață răpusă, el ar trebui să se nască a doua oară și să stea de la început, din clipa venirii sale pe lume, numai în închisoare.

Nu contest, au existat în *Reich*-ul nazist criminali mai mari decît Peitschemann. Hitler, Goring, Himmler ș.a. au pus mîna pe stat și l-au folosit ca instrument al crimei, pe care au extins-o la dimensiunile întregului continent. Peitschemann a pus mîna pe un lagăr și l-a folosit în același scop. Crimele săvîrșite de el au fost comparativ, desigur, mai reduse. Faptul că un criminal a ucis zece persoane nu atenuează însă vina și răspunderea celui care a ucis doar trei persoane sau chiar numai una singură.

S-a susținut în cadrul procesului că acuzatul și-a îndeplinit prerogativele conștiincios, corect, fără să depună zelul specific *SS*-iștilor. Să presupunem că este adevărat. Dar oare le-a fost mai ușoară moartea celor din *Kazett* prin faptul că Peitschemann a ordonat asasinarea lor plictisit, fără entuziasm ?

Le-a fost oare mai ușor *Häftling*-ilor să supraviețuiască prin faptul că la *Kazett* s-au tolerat „doar" cruzimile specifice tuturor lagărelor de concentrare, fără să se fi introdus și altele, izvorîte din zelul și inițiativa lui Peitschemann ?

De altfel, în legătură cu convingerile intime ale acuzatului nu pot să nu-mi exprim surprinderea că de-a lungul procesului acuzatul n-a găsit necesar să condamne crimele regimului nazist, nici măcar cele săvîrșite în lagărele de concentrare, lucru pe care l-au făcut pînă și marii criminali de război.

Criminalul de război Walther Funk a declarat : „Pînă la acest proces n-am știut că milioane de evrei au murit în lagăre de concentrare sau au fost uciși în Răsărit de *Kommando*-urile de luptă. Pînă și existența unor asemenea lagăre de exterminare mi-a fost complet necunoscută. Niciciînd nu mi-a călcat piciorul într-un lagăr de concentrare. Toate actele criminale mă umplu și pe mine, ca pe

orice german, de o adîncă ruşine." Peitschemann nu poate spune că n-a cunoscut aceste crime, că n-a ştiut de existenţa lagărelor, că n-a cunoscut dimensiunile sistemului de exterminare. Şi totuşi el n-a simţit nevoia să le blameze, nu simte pentru ele nici un fel de ruşine, nici ca german, nici ca fost comandant de lagăr.

Hans Frank, faimosul călău al Guvernămîntului General, a declarat la Nurnberg : „Vor trece peste o mie de ani şi pata de pe numele Germaniei tot nu va fi spălată". N-au trecut nici patru decenii şi unii pun la îndoială dacă există într-adevăr o asemenea pată sau e vorba doar de o prezentare tendenţioasă a faptelor. Hans Fritsche exclamase în faţa psihologului legist al închisorii, Gustave M. Gilbert : „Nici o putere din cer sau de pe pămînt nu va putea spăla vreodată ruşinea de care s-a acoperit ţara mea — nici peste cîteva generaţii, nici peste secole." Şi iată că, după nici o jumătate de secol, acuzatul nostru n-a considerat că e cazul să se refere la această ruşine, să veştejească măcar cu un singur cuvînt acele incredibile atrocităţi care au zguduit o lume întreagă şi care au fost săvîrşite inclusiv în lagărul ce se afla sub comanda sa nemijlocită. Cum să explicăm acest lucru : ca o lipsă totală a sentimentului de căinţă, ca cinism, ca o confirmare peste ani a solidarizării cu tot ce s-a făptuit în lagărele de concentrare ori ca o sfidare, ca un afront la adresa acestui tribunal care se străduieşte să dea o apreciere justiţiară şi morală unor acţe ce au pătat onoarea poporului german, au jignit însăşi civilizaţia umană ? Las la latitudinea instanţei să dea interpretarea ce se cuvine.

În concluzie, ţin să subliniez, domnule preşedinte, că Peitschemann se află aici nu pentru că şi-a slujit ţara, aşa cum pretinde, ci pentru că a trădat-o prin crimele înfăptuite în numele ei. Nu este acuzat pentru că şi-a îndeplinit prerogativele ce i s-au încredinţat, aşa cum susţine, ci pentru că a abuzat în mod criminal de ele.

Peitschemann şi apărătorul său au invocat mereu naţional-socialismul, care a fost ideologia oficială în stat,

și el ca ofițer *SS* era obligat să acționeze în spiritul ei. O ideologie însă nu poate fi chemată în fața instanței pentru a fi judecată și condamnată. Ea este o noțiune abstractă și nu poate fi invocată nici ca martor. De altfel, în *Kazett* au ucis fără milă, au apăsat pe trăgaci, au schingiuit și torturat, au împins deținuții în camerele de gazare nu ideologia, ci oameni în carne și oase, asasini de profesie cum este acuzatul din acest proces, domnul Peitschemann.

Hitler a declarat în auzul lumii întregi : „Mie îmi trebuiesc oameni cu pumnul tare, care nu se împiedică în principii cînd trebuie să asasineze pe cineva. Și dacă îi vor fura, cu acest prilej, ceasul și giuvaerurile, puțin îmi pasă." Acuzatul Peitschemann a fost un astfel de om. El nu s-a încurcat în principii cînd a ordonat asasinarea micuțului Berl Sami și nici cînd l-a ucis pe Zigu Nathan.

El n-a ezitat cînd a dispus din proprie inițiativă uciderea în masă a celor 23 *Häftling*-i, plictisindu-se să continue interogarea lor, și nici cînd a călcat-o în picioare, lăsînd-o leșinată într-o baltă de sînge pe Claudia Karlletti.

Peitschemann a avut pumnii tari și nervii de oțel ; nu-i tremura mîna pe trăgaci și nici cînd izbea cu cravașa ; nu-i vibra vocea cînd dădea pedepse și nici cînd ordona lichidarea unui *Revier* întreg ; nu-și făcea mustrări de conștiință cînd reducea hrana *Häftling*-ilor și nici cînd făcea selecționări pentru „tratament special" cu destinația *Auschwitz*.

Noi cu toții ne-am cutremurat evocîndu-se în fața noastră doar cîteva asasinate : hăituirea copilului Isac în pielea goală și sfîșierea lui de cîinele-lup al comandantului, umilitoarea ucidere în bazinul cu fecale a lui Grimberg și strivirea cu cizma a unui cantor. Pentru a avea o listă completă a crimelor de care se face vinovat Peitschemann ar trebui ca toți cei 22 483 uciși în *Kazett* între 12 iunie 1944 și 17 februarie 1945 să iasă din gropile comune din împrejurimile fostului lagăr, să se întrupeze din cenușa scoasă din crematoriu și împrăștiată peste mlaștina din

apropiere și să povestească fiecare cum a fost împins în moarte de către Peitschemann sau din ordinul lui. În numele și în memoria lor, în numele poporului german, ale cărui istorie și cultură au fost pătate cu crimele săvîrșite în lagărele de concentrare, în numele umanității, care s-a simțit și a fost profanată ceas de ceas și clipă de clipă cît timp au funcționat camerele de gazare și au fumegat coșurile crematoriilor, cer condamnarea fostului comandant al lagărului de concentrare *Kazett*, *SS-Obersturmbannführer* Heintz Peitschemann.

Pedeapsa trebuie pronunțată și trebuie să fie de asprime maximă. Nu ne putem lăsa înduioșați de activitatea postbelică a lui Peitschemann, sau de vîrsta lui și nici de dorința unora sau chiar a multora de a uita trecutul. Crimele arătate în actul de acuzare au fost săvîrșite. Ele nu pot fi nici anulate, nici uitate și nici măcar reparate.

Apărarea a cerut înțelegere, îndurare, iertare. Nici un om care gîndește și simte omenește nu poate avea cum să găsească înțelegere față de umilirea, torturarea și uciderea în masă a mii de oameni absolut nevinovați. A căuta și a găsi explicații, motivații, înțelegere pentru faptele gile săvîrșite în lagărele de concentrare echivalează cu un fel de solidarizare cu făptuitorii.

Iertare ? Dar cine are dreptul să ierte în numele miloanelor de mame și copii gazați, în numele sutelor de mii de *Häftling*-i împușcați în ceafă, spînzurați, înecați, striviți în bătaie sau injectați în inimă cu fenol ? Justiția în orice caz, nu ! Ea este obligată să pedepsească crima. Tocmai pentru a se ști că nu se iartă. Pentru a se ști că nimeni și nimic, nici timpul, nici minciuna, nici tăinuirea, nici negarea, nici martorii falși nu pot absolvi crima. Pedepsirea ei este singurul mod de a face ca ea să nu se repete.

„Pedepsim pentru a împiedica crima", cum spunea Seneca. Numai astfel putem fi siguri că trecutul nu se va repeta niciodată. Numai astfel justiția își face datoria de a preveni crima.

„Pedepsim pentru viitor", cum arăta Platon.

A-l condamna sau achita pe Peitschemann înseamnă a condamna sau încuraja neonazismul. Mă cutremură gîndul că justiția, lăsîndu-se încorsetată de unele paragrafe din secolul trecut, sacrificînd spiritul de dreptate pe eșafodajul unor litere moarte, s-ar putea dovedi incapabilă să califice și să judece asemenea crime abominabile, mergînd pînă la absolvirea lor. Aici nu-i vorba, așa cum am mai arătat, de răzbunare, ci de a folosi dreptul, legea, justiția în apărarea demnității umane împotriva pericolului neonazismului. Justiția, mai exact tribunalul nostru are datoria să avertizeze — prin sentința pe care o va da — că cei ce comit crime împotriva umanității, indiferent din ce motive și în ce împrejurări, o fac cu ștreangul de gît.

Diettmar se așează încet pe scaun, își scoase batista și-și tamponă fruntea, apoi începu să facă ordine în hîrtiile de pe masă.

Auzindu-se strigat de președinte să-și susțină apărarea, Peitschemann tresări, ca și cum nu s-ar fi așteptat să-și audă numele. Se ridică fără grabă. Își aruncă ochii peste hîrtiile din față, așezate în trei grămezi, înconjurate de maldărele de dosare, apoi își îndreptă privirea spre masa prezidiului, oprindu-se, în treacăt, pentru o frîntură de secundă, în direcția procurorului. Luă mașinal în mînă prima coală din grămada din dreapta și, fără să se uite în ea, își începu pledoaria :

— Domnule președinte,

Acuzațiile care mi s-au adus se bazează, aproape în exclusivitate, nu pe faptele săvîrșite de mine, ci pe crimele cunoscute ori presupuse a se fi comis în lagărele de concentrare. În al doilea rînd, actele incriminate au fost scoase din contextul istoric în care s-au petrecut, izolate de factorii care le-au determinat și atribuite exclusiv inițiativei, dorinței și voinței mele. Din rechizitoriul domnului procuror reiese că dacă n-am concurat în sfera prerogativelor cu Himmler am fost cel puțin egal cu Höss dacă nu chiar cu Eichmann.

Prevăzînd, de la început, unde vrea să ajungă domnul procuror, avocatul meu a încercat, în repetatele sale intervenţii, să explice, să argumenteze, să convingă că am fost o simplă rotiţă într-un uriaş angrenaj. Este purul adevăr. În mecanismul lagărelor de concentrare eu ocupam o funcţie relativ minoră, în sensul că, eram, în fapt, un executant. Aceasta nu înseamnă şi nici nu doresc să susţin că eu am fost un ins oarecare printre sutele de mii de *SS*-işti. Nu, nu am de gînd să-mi ascund rolul, să-mi declin răspunderile. Recunosc că am avut personalitatea mea. Am fost un comandant de lagăr care mi-am îndeplinit prerogativele şi îndatoririle aşa cum mi-au pretins jurămîntul depus şi treapta pe care m-am ridicat în ierarhia unei instituţii cu caracter militar. Cu alte cuvinte am vegheat ca lagărul să funcţioneze după normele şi regulile instituite. Cînd superiorii mei îmi dădeau dispoziţii, eu, în calitate de ofiţer superior, ce altceva puteam să fac, decît să le execut ? Ordinul este ordin, acest lucru îl ştie oricine. În toate ţările din lume un om în uniformă militară, execută fără crîcnire ordinele primite. Iar eu purtam uniformă. Eram locotenent-colonel în *SS*.

Desigur, au fost ordine cu care n-am fost de acord. Recunosc : n-am fost destul de curajos ca să mă opun. N-am avut îndrăzneala să-mi asum riscul pentru urmările unei astfel de atitudini. Pentru asta sînt vinovat. M-ar fi aşteptat degradarea, lagărul. Poate aş fi acceptat. Dar familia ? Aveam eu dreptul s-o condamn ?

Recunosc că, în procesul îndeplinirii prerogativelor încredinţate, am întreprins măsuri energice, uneori brutale, pentru a menţine ordinea necesară. Cine nu ştie însă că sînt cazuri, şi nu puţine, cînd şi într-o armată regulată se recurge la bătaie pentru a-i pune la punct pe cei certaţi cu disciplina. Darmite într-un lagăr de concentrare în care era adunată toată pleava societăţii ? !

— Rog să fie admonestat acuzatul pentru jignirea publică pe care o aduce foştilor deportaţi, interveni procurorul.

— Nu vreau să jignesc pe nimeni. Nu m-am referit la deportaţi, ci la vagabonzii şi ucigaşii de profesie, la prostituatele şi cartoforii care erau amestecaţi cu deportaţii, la miile de oameni, inclusiv dintre cei deportaţi, decăzuţi sub condiţia umană şi care nu puteau fi struniţi decît cu cravaşa şi patul puştii.

Onorată instanţă ! Reflectînd profund în aceste zile şi nopţi ce s-au scurs de la începerea procesului, zguduit de mărturiile martorilor acuzării — chiar dacă referirile la mine, cel mai adesea, au fost nedrepte, eronate, fanteziste, aceste mărturii au zugrăvit o cumplită realitate —, am ajuns la concluzia copleşitoare că activitatea mea, faptele mele, săvîrşite în virtutea unor ordine superioare clare şi precise, au contribuit şi poate au grăbit moartea unor oameni nevinovaţi. Cu toate acestea, declar cu aceeaşi convingere că, oricît de adînc regret cele întîmplate, nu pot să mă consider vinovat în sensul acuzaţiilor ce mi s-au adus. Pentru ca acest tribunal să aibă bază morală şi dreptul să mă condamne ar trebui să-i condamne mai întîi pe toţi cei care — şi mai sînt în viaţă foarte mulţi — au executat loial ordinele *Führer*-ului, deci ale şefului statului, ai cărui slujbaşi eram.

Da, recunosc, am fost comandant de lagăr. Dar lagărele de concentrare nu eu le-am conceput, nu eu le-am organizat. Legile pe baza cărora milioane de oameni au fost hăituiţi, arestaţi şi mînaţi în lagăre, nu eu le-am emis. Toţi cei care au votat aceste legi sînt liberi. Nici unul din cei care în 1935, la Nürnberg şi-au dat acordul la legile rasiale nu a fost tras la răspundere. Nu eu am smuls victimele din patul lor, nu eu le-am înghesuit în vagoane, nu eu am împins trenurile din toate colţurile Europei spre *Auschwitz,* nu eu am hotărît pe peron, la *Birkenau,* cine să rămînă în viaţă şi cine să meargă la crematoriu. Eu eram comandant la *Kazett,* unde victimele veneau de la *Birkenau,* gata dezumanizate, chinuite, schingiuite, adevărate cadavre sau „cadavre umblătoare“ cum li se spunea...

O voce din sală :

— Şi cei care veneau direct la *Kazett* pe baza decretului : *„Nacht und Nebel“* [1] ?

— Am fost numit comandant la *Kazett* în iunie 1944, cînd în lagăr nu mai veneau decît evrei. Cu excepţia cîtorva sute de *Kapo* deţinuţi de drept comun, majoritatea covîrşitoare a *Häftling*-ilor purtau steaua galbenă în şase colţuri.

Îmi amintesc precis de un transport sosit de la *Birkenau* în noiembrie 1944. Am fost anunţat să mă pregătesc pentru preluarea a 2 150 de *Häftling*-i. Cînd am sosit pe peronul gării, comandantul transportului mi-a raportat textual : «Vă predau 2 150 de deţinuţi : 832 care se mişcă şi 1 318 care put.» Procesul-verbal încheiat atunci poate fi găsit în arhiva lagărului. Credeţi, domnule preşedinte, că cei 832 de *Häftling*-i care au reuşit să se desprindă, să iasă dintre cadavrele camarazilor şi să coboare din vagoane pe peronul *Kazett*-ului şi alţi zeci de mii asemenea lor au mai avut nevoie să li se creeze anumite condiţii pentru a se epuiza definitiv ?

Sînt acuzat de tratament inuman, barbar, faţă de aceşti *Häftling*-i. Dar acest tratament nu eu l-am născocit, nu eu l-am introdus. El a fost statornicit de sus în jos în toate lagărele de concentrare. Ar fi o mare eroare să se creadă că principalii vinovaţi de moartea milioanelor de oameni din lagărele de concentrare sînt cei care au mînuit vîna de bou şi au apăsat pe trăgaciul revolverului fixat în ceafa deţinuţilor. Sînt de o mie de ori mai vinovaţi cei din birourile, serviciile, secţiile şi centralele care au conceput, emis şi transmis ordinele pe care noi, cei din lagăre, am fost obligaţi să le executăm. Eichmann n-a izbit cu cravaşa, n-a tras în nimeni cu pistolul, dar el însuşi a mărturisit că va sări zîmbind în mormînt cu satisfacţia că are pe conştiinţă cinci milioane de evrei. Nici Mengele n-a ucis cu propriile mîini. El îşi folosea arătătorul nu pentru a apăsa pe trăgaci, ci pentru a indica discret dacă *Häftling*-ul mai poate trăi sau trebuie

[1] Noapte şi ceaţă.

lichidat. După selecţionare, el nu asista nici la încărcarea dubelor crematoriilor, nici la înghesuirea victimelor în camerele de gazare. Şi atunci, daţi-mi voie, domnule preşedinte şi domnule procuror, să vă întreb : cine-i mai vinovat : *SS*-istul care a însoţit dubele de pe *Appellplatz*-uri pînă în faţa crematoriilor sau căpitanul dr. Mengele ?

Admit că în toate lagărele de concentrare, inclusiv în *Kazett* au existat *SS*-işti şi *Kapo* care au aplicat un tratament violent, inuman deţinuţilor, îndeosebi evreilor. Ar fi însă absolut greşit să se creeze impresia că de moartea a şase milioane de evrei în lagărele de concentrare vinovaţi sînt nişte *SS*-işti imberbi, sadici şi cîţiva *Kapo* însetaţi de sînge. Vinovaţii principali, repet din nou, sînt cei ce-au stat în vîrful piramidei. Ei poartă răspunderea pentru pervertirea oamenilor. Fără acel torent de idei care a înecat...

— Noi, aici, nu judecăm şi nu intenţionăm să condamnăm idei, ci fapte şi făptuitori, preciză rece preşedintele tribunalului.

— Nu cred că pot fi judecate obiectiv şi drept faptele din acei ani, făcînd abstracţie de ideologia acelei epoci. Declar cu toată convingerea că fără acea propagandă demenţială, fără persistenţa copleşitoare a acelor idei despre degenerarea rasei semite, despre pericolul infectării purităţii sîngelui arian nu s-ar fi ajuns la asasinatele în masă. Acei *SS*-işti de 18—20 de ani şi chiar de 17 ani n-ar fi putut ucide cu atîta sînge rece dacă n-ar fi fost convinşi că astfel slujesc un ţel măreţ. Cei care i-au educat astfel în *Hitlerjugend,* cei care le-au pus pistolul în mînă şi le-au spus, în auzul întregii ţări, că duşmanul trebuie nu învins, ci exterminat şi că duşmanul numărul unu este evreul — iată adevăraţii vinovaţi.

Desigur, aceşti *SS*-işti s-au comportat în lagăre ca asasini autentici. Pare incredibil, deoarece acum se vorbeşte doar de crimele lor rupte din context. Lumea a

uitat că atunci, idolul și dumnezeul lor, Hitler, decreta : „Putem merge fără grijă pînă la limita lipsei de omenie... acolo unde sîntem noi, nu mai e loc pentru nimeni.“ Asta însemna că ceilalți puteau fi înlăturați. Acum e ușor să întrebi : cum de acei tineri *SS*-iști nu s-au gîndit că pentru crimele pe care le săvîrșesc vor răspunde cîndva ? Dar atunci, al doilea om în *Reich*, Göring, declara public : „Orice glonț tras de-acum înainte de un polițist este tras de mine. Dacă aceasta se numește omor, ei bine, atunci eu sînt asasinul ; toate acestea eu le-am ordonat, le acopăr, îmi i-au răspunderea și nu am de ce să mă rușinez...“

Dați-mi voie să reproduc și cîteva idei și principii de conduită rostite de Himmler : „Cel care va fi necredincios, fie numai cu gîndul, va fi izgonit din *SS* și vom avea grijă ca el să dispară din lumea celor vii... Mila nu ne poate aduce decît disensiune și demoralizare... Evreii vor fi stîrpiți. Aceasta este cu totul limpede, căci sta scris în programul nostru... Majoritatea dintre voi știe ce înseamnă 100 de cadavre așezate unul lîngă altul, 500 sau 1 000 de cadavre. Am rezistat la aceasta pînă la capăt...“

Hans Frank, numit șef peste Guvernămîntul General le spuse slujbașilor săi : „În Guvernămîntul General avem, în momentul de față, aproximativ 2,5 milioane de evrei și, socotindu-i pe cei înrudiți cu evreii și tot ce mai decurge de aici, sînt în total vreo 3,5 milioane. Pe acești 3,5 milioane de evrei n-avem cum să-i împușcăm, nu-i putem nici otrăvi, sîntem însă hotărîți să recurgem la anumite procedee care să ducă într-un fel la reușita distrugerii lor.“

Dar nu numai celor din *Gestapo* și *SS*, celor din aparatul de stat li se vorbea astfel. Iată cum se adresează printr-un ordin scris celor din *Wehrmacht* Keitel, șeful *O.K.W.*-ului, la 16.XII.1942 : „Așadar, nu este numai dreptul, ci și datoria trupelor să folosească orice fel de mijloace, fără nici o restricție, chiar și împotriva femeilor și copiilor, cu condiția ca ele să asigure succesul. Orice

îngăduinţă, de orice natură ar fi ea, constituie o crimă comisă împotriva poporului german". Deci, la cel mai înalt nivel al statului, îngăduinţa este considerată crimă, iar crima virtute. Şi acest lucru este propagat nu numai în armată, ci şi în şcoli, prin radio şi presă, în toate ipostazele propagandei.

Citez acum dintr-un manifest adresat tinerilor ce îmbrăcau uniforma *Wehrmacht*-ului : „Soldat al marelui *Reich*... Tu n-ai nervi, inimă, milă, tu eşti făcut din fier german... După război, vei căpăta iar un suflet nou, o inimă curată pentru copiii tăi, pentru soţia ta, pentru marea ta Germanie.

Omoară fără milă şi compătimire — omoară pe fiecare rus, nu te opri dacă ai în faţa ta un bătrîn sau o femeie, o fetiţă sau băiat — omoară !... Mîine, toată lumea va sta în genunchi în faţa ta."

Baldur von Schirach, conducătorul tineretului din *Reich,* explica şi demonstra, la rîndul său, aceleiaşi tinere generaţii că deportarea a milioane de evrei este „o contribuţie activă la cultura europeană".

Într-un astfel de climat creat şi menţinut cu o propagandă deosebit de abilă, bazată pe o teroare generală, devine, zic eu, explicabilă comportarea debarasată de tot ce-i uman a *SS*-iştilor din lagărele de concentrare. Nu doresc să-i justific, nici să-i apăr, ci doar să le explic atitudinea, pentru ca dumneavoastră să trageţi concluzia : cine sînt adevăraţii criminali, cine răspunde pentru asasinatele din lagăre, inclusiv pentru transformarea a mii de tineri germani de 17-21 de ani în asasini de profesie ?

Nu cunosc însă, nu ştiu să fi fost nu condamnat, dar măcar tras la răspundere un singur publicist care a întunecat cu articolele lui raţiunea tineretului, un singur editor care a tipărit cărţi, broşuri şi afişe din care ţîşneau ura şi dispreţul faţă de om, un singur pretins filozof ale cărui idei au justificat şi glorificat *Führerprinzip*-ul. Toţi cei care au conceput şi organizat deportările, au premeditat şi justificat exterminarea unor rase întregi,

au recrutat, instruit și încurajat pe executanți, au decis, construit și finanțat lagărele de concentrare, au beneficiat de pe urma lor, toți au scăpat urmăririi. Trași la răspundere au fost și continuă să fie doar cei de jos, de la baza piramidei, care au supravegheat efectul uriașului mecanism devastator imaginat, organizat, pus în funcțiune și menținut în neîntreruptă activitate de alții, care însă și-au ținut mîinile curate, convingîndu-i, împingîndu-i și silindu-i pe cei de sub ei să se mînjească pînă la coate cu sînge. Cum se poate împăca justiția cu o asemenea realitate ?

Dintotdeauna cel care a incitat la crimă, care a premeditat-o a fost considerat complice și condamnat la fel cu făptuitorul. Mai mult, există precedente, da, există numeroase cazuri în jurisprudența multor țări, cînd complicele s-a dovedit a fi mai vinovat decît făptuitorul. Întreaga istorie a lagărelor de concentrare, toate cărțile și memoriile despre universul concentraționar atestă că cei care au conceput și justificat ideologic lagărele de concentrare, le-au construit și le-au legalizat, dîndu-le statut juridic, le-au umplut cu milioane de oameni nevinovați pe care i-au condamnat la moarte sau, fără nici o judecată, le-au anulat dreptul la viață — mă refer la milioanele de evrei — sînt incomparabil mai vinovați decît acei *SS*-iști cărora li s-a ordonat să asigure paza lagărelor și munca deținuților.

În consecință, am ajuns la convingerea pe care țin s-o exprim cît mai exact în fața instanței și anume că : a concepe asasinate, a dispune executarea lor, chiar a le organiza este mai monstruos decît a le comite. Cel care le săvîrșește este, de obicei, un simplu pion, care, din ordin, apasă pe trăgaci sau dă drumul la granulele de *Cyklon B,* ori trage scaunul de sub picioarele celui cu funia la gît. De aceea susțin că întîi trebuie condamnat cel care stă la birou, într-un cabinet somptuos, bea o cafea și își aprinde o țigară, apoi cu stiloul în mînă concepe cum să extermine un popor. Și ani de zile nu se

ocupă de altceva decît de perfecționarea sistemului elaborat, pentru ca să nu scape nimeni de la exterminare, pentru ca ea să se facă cît mai rapid, mai economicos, și cît mai curat : să nu se știe, să nu se afle, să nu lase urme. Oricît aș reflecta la cele întîmplate atunci, nu pot admite că cel care instigă la un jaf, la o crimă, la asasinarea unui om poate fi condamnat, e vinovat, iar cei ce au instigat la asasinarea unor rase și popoare întregi, aceia *nici măcar nu pot fi trași la răspundere* pe motiv că n-au ucis, ci au propagat doar ideile *Fuhrer*-ului și ale partidului la putere. Dar acel *Fuhrer* și acel partid au fost cei mai mari dușmani ai poporului german și au întreprins cele mai mari crime împotriva lui.

Cred că tribunalul dacă dorește să slujească, așa cum susține domnul procuror, cauza umanității și dreptății, viitorul, atunci el trebuie să definească și să condamne pe cei cu adevărat vinovați de înființarea și existența *Kazett*-ului, de trimiterea în acest lagăr de-a lungul a 4 ani a circa 83 000 de oameni, care în marea lor majoritate au sosit complet vlăguiți, bolnavi, adevărați candidați la moarte. Da, aceasta cred eu că este menirea unui tribunal care și-a asumat sarcina reluării și investigării controversatei problematici a lagărelor de concentrare și nu să încerce să arunce uriașa răspundere ce revine celor care le-au născocit și folosit ca stîlpi de susținere a eșafodajului statal pe umerii unui biet locotenent-colonel care a avut nenorocul să fie numit, prin ordine superioare, pentru o perioadă de nici un an, la comanda unuia din miile de lagăre din *Reich*-ul nazist.

Domnul procuror a încercat — motivul nu e greu de înțeles — să facă o paralelă între mine și Höss, ar fi vrut chiar să stabilească o anumită identitate. Deosebirile între noi însă sînt atît de mari, încît nu este loc pentru nici un fel de comparație. Aș putea aduce zeci de argumente ; mă voi rezuma la trei, considerîndu-le suficiente.

În primul rînd : Hoss era un nazist prin toate fibrele ființei sale. El declară în memoriile la care s-au făcut

aici atîtea referiri : „În calitatea mea de naţional-socialist fanatic eram pe deplin convins că ideile noastre vor fi îmbrăţişate pretutindeni, că vor predomina în toate ţările, adaptate la specificul fiecărui popor." Ca urmare, pentru el, tot ce venea de sus, de la *Führer*, era de natură divină şi depunea un mare zel în execuţie. El însuşi mărturiseşte : „Dacă exterminarea în masă a evreilor era necesară sau nu, constituia o problemă asupra căreia nu-mi era permis să decid singur... Dacă chiar *Führer*-ul însuşi ordonase «rezolvarea definitivă a problemei evreilor» nu mai exista pentru nici un naţional-socialist vreo posibilitate de a face altfel şi cu atît mai puţin pentru un şef *SS*."

În ce mă priveşte nu m-am entuziasmat niciodată pentru ideologia nazistă. Am fost un ofiţer *SS* credincios jurămîntului depus, preocupat să-şi exercite funcţiile încredinţate corect. Atîta tot şi nimic mai mult.

În al doilea rînd : Hoss a fost un creator în materie. *Birkenau-Auschwitz*-ul este creaţia lui, inclusiv crematoriile şi camerele de gazare. El le-a experimentat, el le-a construit, el le-a pus în funcţiune. În schimb, eu am fost un simplu executant. Cînd am fost numit comandant la *Kazett*, lagărul era de mult terminat, sistemul de conducere, modul de viaţă, raporturile dintre deţinuţi şi *SS*, practicile, pedepsele, pînă şi ritmul morţii fuseseră de mult statornicite.

În al treilea rînd : Hoss a fost mereu preocupat să extindă lagărul, să perfecţioneze sistemul de gazare, să amplifice capacitatea de exterminare a instalaţiilor. Nu întîmplător, el a fost promovat în centrala lagărelor, iar în 1944, cînd au început deportările evreilor din Ungaria şi din nordul Ardealului cotropit de horthyşti şi toate capacităţile de la *Birkenau* trebuiau să funcţioneze cu randament maxim, Hoss a fost din nou detaşat acolo. În schimb, eu n-am introdus nimic nou de la mine. Nici măcar o pedeapsă inedită sau o nouă metodă de aplicare a uneia cunoscute. Datorită faptului că nu am depus zelul necesar, m-am văzut silit să cer plecarea pe front.

În legătură cu acuzațiile ce mi s-au adus privind crimele pe care le-aș fi săvîrșit eu, în mod nemijlocit, permiteți-mi, domnule președinte, să repet : n-am făcut nimic altceva decît am executat ordinele superioare. N-am adăugat nimic de la mine. Ce a venit însă de sus, recunosc, am transpus întocmai în fapt. Am fost un om supus și am pretins supunere. Tot ce-am făcut, am făcut din supunere. Dacă cineva poate și trebuie să fie condamnat că n-a înțeles așa cum se cuvine noțiunea de răspundere, de ordin, atunci condamnați-mă. Sînt gata să suport consecințele. Nu sînt însă mai vinovat decît sutele de mii de ofițeri și de funcționari publici care și-au făcut datoria față de *Reich*. Am fost o generație frustrată. Spiritul nostru de abnegație a fost folosit cu josnicie în scopurile cele mai murdare. Am fost ademeniți, împinși, tîrîți pe drumul lui Hitler, care s-a dovedit a fi drumul dezastrului, al pieirii, al morții.

Mi se impută că deținuților le era teamă de mine, tremurau cînd mă apropiam de ei. Dar nu există supunere fără teamă. Și eu mă supuneam *Führer*-ului și-mi era teamă de el. Și nu numai de *Führer* îmi era frică. Mă temeam și de Himmler, și de Kaltenbruner. Mă temeam de toți șefii, de toți generalii și de toți coloneii care erau deasupra mea. Teama, supunerea oarbă, teroarea alcătuiau nervura sistemului nazist și nu pot să mă recunosc vinovat nici pentru instaurarea lui, nici pentru ce a săvîrșit acest regim.

Cert este că prin însăși funcția pe care o îndeplineam trebuia să fiu dur, neînduplecat. N-aveam dreptul să mă înduioșez. Trebuia să dau mereu exemplu de atitudine care înspăimîntă, îngrozește chiar. Da, da, nu exagerez ; noi trebuia să instaurăm o nouă ordine. Ea se baza pe teamă. Executarea ordinelor, a voinței *Führer*-ului trebuia să fie rapidă. N-aveam timp de convingere. Or, frica nu poate fi inoculată decît printr-un regim general de teroare.

Dar pentru generalizarea terorii în toți porii societății și cu atît mai mult în lagărele de concentrare nu cred că

pot fi obligat să mă recunosc vinovat. În consecinţă, nu este drept şi nici loial să fiu tras la răspundere pentru excesele din lagăr. Nu există nici un temei. Regulile nu eu le-am fixat. Caracterul pedepselor şi modul de aplicare au fost stabilite de sus. Pînă şi faptul dacă biciuirea trebuie aplicată peste pantaloni sau pe fundul gol a reglementat-o, prin ordin, însuşi *Reichsführer*-ul Himmler. Întreaga conducere interioară era lăsată în seama deţinuţilor înşişi. Şefii de baracă, aşa numiţii *Blockälteste*, toţi *Kapo* aveau puteri discreţionale, iar *Lagerälteste* şeful lagărului, deţinut şi el, era atotputernic. Zilnic, la apel, *Rapportführer*-ul constata numărul morţilor, dar niciodată nu se întreprindeau cercetări asupra cauzelor. E posibil să fi existat şi victime ale sadismului şi barbariei unor deţinuţi ce aveau funcţii în ierarhia interioară a lagărului. Nu exclud posibilitatea ca şi unii *SS*-işti, îndeosebi *Blockführer*-i (de fiecare baracă răspundea, pe lîngă *Blockälteste*-deţinut, şi un *Blockführer* care era *SS*-ist) să se fi dedat la abuzuri, să fi săvîrşit brutalităţi inadmisibile. Dar rog să se aibă în vedere că, personal, n-aveam cum să iau cunoştinţă de aceste nereguli. Prin ordine superioare îmi era interzis să interoghez un deţinut în privinţa comportării membrilor *SS*-ului. Acest lucru era admis doar în cazuri excepţionale, cînd era vorba de delicte deosebit de grave. Dar chiar dacă aş fi încercat să fac acest lucru, abătîndu-mă de la regulile ce-mi erau impuse, n-aş fi ajuns la nici un rezultat. Care *Häftling* ar fi îndrăznit să se plîngă împotriva unui *SS*-ist din moment ce el ştia că, în ziua următoare, acel *SS*-ist se putea răzbuna trimiţîndu-l în compania disciplinară ori omorîndu-l în bătăi pentru o vină imaginară. Exista, aşadar, un cerc vicios pe care eu n-aveam cum să-l străpung.

Domnul procuror a făcut mare caz de mărturia lui Höss potrivit căreia „Comandantul este cel care hotărăşte, care decide şi, în ultimă instanţă, el este răspunzător pentru toate." A omis să reproducă însă şi propoziţia ce

urmează imediat, citez : „Dar adevăratul stăpîn al vieții deținuților, în general, și al aspectului interior, în esență, este șeful lagărului de concentrare."

— Domnule președinte, sări ca ars procurorul, în continuarea citatului urmează nu o propoziție, ci o frază din care domnul Peitschemann a binevoit să reproducă doar o parte. Iată cum continuă ea după virgula transformată subit în punct : „...adică *Rapportführer*-ul, dacă acesta este un om inteligent și cu voință puternică." Este evident că Höss nu se referă aici la *Lagerälteste*-deținut, ci la șeful *SS*-ist al lagărului. *Auschwitz*-ul fiind compus dintr-un complex de lagăre, pe lîngă comandantul acestuia, exista cîte un șef al fiecărui lagăr component. La *Kazett* situația era alta. Exista un singur lagăr, al cărui comandant și șef era *SS-Obersturmbannführer* Peitschemann, singurul care a hotărît și decis, după expresia lui Hoss, și care, în ultimă instanță, poartă răspunderea pentru toate cîte s-au petrecut *atunci, acolo.*

— Onorată instanță, rog să mi se asigure condiții pentru a-mi putea dezvolta pledoaria. Întrerupt mereu de domnul procuror, logica succesiunii argumentelor mele, posibilitatea pătrunderii lor în inima și conștiința auditorului sînt grav afectate.

Mi se impută că am selectat convoaie întregi de bolnavi și i-am îmbarcat în trenuri cu destinația *Birkenau-Auschwitz,* deși eu știam ce-i așteaptă, știam că acolo funcționează camere de gazare și crematorii. Da, am făcut-o în mod conștient. Oamenii aceia trebuiau lichidați. Existau ordine precise ca din două în două săptămîni toți din *Revier*-e, fără șansă de însănătoșire, să fie exterminați, pentru a face loc noilor îmbolnăviți. Subordonații mei erau obișnuiți cu execuțiile zilnice ale celor condamnați pentru diferite încălcări ale disciplinei de lagăr. Execuțiile în masă însă îi afectau întotdeauna. N-am vrut să transform *SS*-iștii din subordinea mea în sadici de profesie, n-am vrut să le încarc conștiința cu asasinate în masă, care să le provoace coșmaruri, care

să-i urmărească și după terminarea războiului. Iar pentru cei selecționați, moartea era singura salvare. Aici, acum, este, firește, greu de înțeles așa ceva. Dacă însă v-ați putea imagina, domnilor și doamnelor, acele barăci, denumite *Revier*, cu sute de oameni, unii peste alții, descărnați, cu plăgi deschise, tăvălindu-se în chinuri insuportabile, gemînd și delirînd, dezintericii la un loc cu tuberculoșii, îngrămădiți pe priciuri de pe care se scurgea neîntrerupt puroi amestecat cu sînge și urme de fecale și dacă la toate acestea ați adăuga faptul că n-aveam nici un fel de medicamente și nici cu ce să-i hrănim, atunci poate m-ați înțelege că n-am avut altă alternativă. Iar adevărul, oricît de paradoxal pare, este acela că la *Birkenau-Auschwitz* trecerea în moarte se făcea cel mai uman. Acolo s-a respectat exemplar indicația *Führer*-ului ca ultima etapă a „rezolvării definitive" a problemei evreiești să se facă „cît mai curat".

Firește, acum. după peste 35 de ani îmi imput, nu pot să nu-mi imput, că m-am lăsat folosit ca instrument în scopuri antiumane. Trebuia să-mi dau seama că și supunerea are o limită.

Dar, domnule președinte, dacă sînt vinovat că nu m-am opus, atunci trebuie să fie considerați vinovați și judecați toți cei care nu s-au opus „rezolvării definitive" a problemei evreiești. Toți colocatarii din casele în care au locuit evrei și nu s-au opus cînd aceștia au fost arestați ; toți locuitorii orașelor care au stat cu brațele încrucișate cînd, prin fața lor, în văzul lor, evreii din ghetouri au fost duși la gară și îmbarcați în vagoane pentru a fi deportați ; toți locuitorii satelor și orașelor din jurul lagărelor de concentrare care au simțit mirosul de carne arsă, duhoarea ce emana din uriașele gropi comune, care au văzut mărșăluind convoaie de *Hätling*-i, adevărate cadavre umblătoare, și n-au spus nimic, n-au făcut nimic. Nu s-au opus.

Condamnînd un fost comandant de lagăr și lăsînd nepedepsiți pe toți cei care au conceput, au inițiat și mai ales

au *legalizat* sistemul concentraţionar, tribunalul — departe de a face un act de dreptate şi de moralitate, cum pretinde domnul procuror — escamotează esenţa holocaustului, mai mult, induce în eroare opinia publică, privind răspunderea pentru crimele regimului nazist. Dacă tribunalul, justiţia, doreşte într-adevăr să facă lumină în acest complex fenomen, fără precedent in istoria omenirii, şi dacă realmente doreşte ca el să nu se mai repete, atunci să-i declare vinovaţi şi să-i condamne — spre avertizarea viitorimii — nu pe executanţii umili de jos, ci pe iniţiatorii de sus, înainte de toate pe cei care, prin votul lor în *Reichstag* sau prin înaltele lor funcţii de demnitari ai statului, au dat o bază legală crimei, obligîndu-ne apoi pe noi, funcţionarii de jos, s-o săvîrşim.

„Ce tupeu, cîtă impertinenţă !“ ; „Nu s-a lăsat intimidat, s-a apărat sigur pe el, cu demnitate“ ; „Porcul, şi-a apărat netrebnica lui viaţă, împroşcînd totul cu noroi, a mînjit pînă şi *Wehrmacht*-ul“ ; „A spus multe adevăruri. Depoziţiile martorilor l-au întors pe dos. Peitschemann de azi e altul. Nu mai e cel de-acum două săptămîni“. Exclamaţiile şi comentariile au început în clipa în care Peitschemann s-a lăsat moale, istovit, pe scaun. Krügel lovea zadarnic cu ciocănelul în masă. Abia cînd s-a ridicat în picioare şi s-a îndreptat spre ieşire, oamenii au înţeles că şedinţa s-a terminat şi au început să-şi părăsească locurile. Nu se grăbea nimeni. Fiecare simţea nevoia să comenteze şi să afle părerea altora. Pledoaria lui Peitschemann fusese, evident, neaşteptată. Îi şocase.

Ziua următoare, după pronunţarea sentinţei, Innfeld s-a grăbit spre ieşire, a străbătut aproape alergînd culoarele, a coborît cîteva trepte, apoi s-a oprit. Privea scurgerea mulţimii şi înregistra exclamaţiile, frînturi din comentariile celor ce treceau pe lîngă el.

Lumea se îndepărta, continuînd să gesticuleze, să-şi exprime opiniile cu voce tare, aproape strigînd. Innfeld

rămase singur, îngîndurat, pe treptele pustii ale tribunalului. Tresări cînd Diettmar îl luă de braţ :

— Hai, fratele meu, Mathilde ne aşteaptă cu o masă împărătească.

— Dacă avem timp, mi-ar plăcea să mergem pe jos.

— Cum vrei. Putem chiar ocoli un pic şi să trecem prin parc, dacă ai chef de plimbare.

— Mi-ar face o mare plăcere.

Păşeau unul lîngă altul, fără să-şi vorbească. În parc, la propunerea lui Innfeld, se aşezară pe o bancă.

— Şi acum ce-ai de gînd să faci ? întrebă Diettmar.

— Deocamdată plec în Elveţia. Voi încerca s-o scot din rătăcirea ei pe Serena. Poate vocea mea, poate amintirile pe care i le voi evoca o vor face să-şi revină. Doctorii spun că o exclamaţie, un cuvînt, un simplu gest ar putea să reaprindă „luminiţa" stinsă în creierul ei, ar putea să declanşeze un şir de legături, de asociaţii, să-i revitalizeze memoria vizuală.

— Şi cu vechea ta idee — devenită patimă şi scop al vieţii — de a se face dreptate, de a-ţi răzbuna tatăl ? Te opreşti aici ? Te declari împăcat cu sentinţa dată ? Te mulţumeşti cu condamnarea obţinută ? Trei ani... e cam puţin. Nu vrei să fac apel ?

— De ce mă provoci ? Ştii bine că nu dorul de răzbunare m-a alergat o viaţă de om pe drumuri. Dreptate ? Cui ? Celor şase milioane de morţi ? Ce dreptate li se poate face acelor zeci de mii de familii al căror şir s-a întrerupt, din care n-a apucat ziua eliberării nici un supravieţuitor ? Cum să condamni, la ce să condamni pe cel care a ucis cu mîna lui sau poartă răspunderea directă pentru moartea a zeci de mii de oameni, ca să poţi spune că s-a făcut dreptate ? Dacă Peitschemann ar fi fost condamnat nu la 3 ani, ci la 33 sau la 333 de ani, crima de a-ţi răsuci călcîiul bocancului în gura unui cantor pînă la strivirea cutiei craniene, sau de a asmuţi cîinele să sfîşie un copil în pielea goală, ori de a împuşca în cap un om care cu ultimele puteri se sălta dintr-o mlaştină pestilenţială ar fi

fost răzbunată ? Tu știi bine că nu asta am urmărit. Asasinatele au fost de asemenea proporții, încît nu există pedeapsă pe măsură. Dacă un om care a ucis un alt om este condamnat la moarte, se poate spune că s-a făcut un act de dreptate. Dar unuia care a ucis zilnic cu zecile, cu sutele ce pedeapsă i s-ar putea da ca să zici că s-a făcut dreptate, că victimele au fost răzbunate ?

— Și atunci ce să facem ? Să-i iertăm ?

— Nu ! „Iertarea ucide cînd îi absolvă pe criminali." Să-i pedepsim, dar nu pentru a răzbuna victimele. Acest lucru e imposibil. Ci pentru a condamna crima ca atare. Pentru ca să se știe că nu poți ucide fără să fii pedepsit. Că o crimă, indiferent în ce împrejurare se săvîrșește, din ordinul cui și în ce scop, ea pînă la urmă este condamnată, vinovatul pedepsit. Altfel, oricînd ne putem trezi cu încercări de reînviere a trecutului. Tocmai aceste încercări le am în vedere cînd susțin că ideea prescrierii atrocităților săvîrșite în lagărele de concentrare reprezintă un atentat la demnitatea omenirii, o portiță spre viitor a crimelor din trecut. Așa că, oricît de blîndă este sentința, faptul că Peitschemann a fost totuși condamnat mă face să cred că eforturile noastre n-au fost zadarnice. Și mai e ceva. În goana după mărturii, după argumente și contraargumente, mi-am limpezit și eu ideile, gîndurile.

— Și care-i concluzia ?

— Ți-o spun. Pentru victimele holocaustului evreiesc nu s-a găsit de-a lungul și de-a latul Europei pămînt unde să fie îngropate. Arși în crematorii, cenușa celor șase milioane de evrei a fost dusă de Vistula spre mările și oceanele lumii, spulberată de vînturi peste cîmpiile și pădurile bătrînului nostru continent. Neavînd parte de mormînt, ei nu se pot odihni decît în memoria omenirii. De aceea omenirea nu trebuie să-i uite, iar noi supraviețuitorii avem datoria sacră să nu lăsăm să li se piardă amintirea. De aceea m-am hotărît să scriu o carte despre procesul lui Peitschemann. Așteptînd ca Serena să-și recapete echi-

librul, voi scrie. Și chiar după aceea. Atît timp cît voi putea ține stiloul în mînă voi continua să scriu despre cei care au rămas pentru totdeauna *acolo*, ca să nu fie uitați... Voi scrie cu sentimentul că îi ajut să iasă din gropile comune, din mlaștinile în care au fost înecați, de sub munții de cenușă, din rîurile de sînge și îi așez să-și doarmă netulburați de nimeni și de nimic somnul de veci în memoria omenirii.